

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

Διπλωματική Εργασία

Τα Ελληνικά Διλήμματα Ασφαλείας υπό το Πρίσμα της
Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας

Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Γεώργιος Α. Βοσκόπουλος

Φοιτητής: Χρήστος Λ. Καυχίτσας (ΑΜ: Μ04015)

Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2016

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Χρήστος Καυχίτσας

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μία από τις σημαντικότερες αν και ανεπαρκώς μελετημένες δυναμικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αφορά στην αποτελεσματικότητά της να ενσωματώνει τα διλήμματα ασφαλείας των κρατών-μελών της. Με το ΝΑΤΟ να δεσπόζει στο πεδίο της συλλογικής ασφάλειας της Γηραιάς Ηπείρου, η αφετηρία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) το 1999, δημιούργησε μια ενδιαφέρουσα επιλογή ασφαλείας και σιωπηρά δίχασε τα κράτη-μέλη της ΕΕ που ανήκουν στο ΝΑΤΟ σε «Ατλαντιστές» και «Ευρωπαϊστές», με διακύβευμα την αποφυγή δημιουργίας ενός δεύτερου ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα με το κυριότερο δίλημμα ασφαλείας της να προέρχεται από την Τουρκία, ένα επίσης μέλος του ΝΑΤΟ, διατηρεί σταθερή θέση στην ομάδα των «Ευρωπαϊστών», επιζητώντας να συνδιαμορφώσει την εξελισσόμενη ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική ως συμπλήρωμα του ΝΑΤΟ, σε εγγύηση της εθνικής της ασφάλειας. Ενώ οι ελληνικές προτεραιότητες όσον αφορά την ασφάλεια, έχουν διατηρηθεί αξιοσημείωτα σταθερές, η φιλόδοξη ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας έχει υποστεί αρκετές διακυμάνσεις, αντικατοπτρίζοντας τις φάσεις ανάπτυξής της. Ως αποτέλεσμα, οι προσδοκίες της Ελλάδας από την ΕΠΑΑ, αναφορικά με τα διλήμματα ασφαλείας της, έχουν υποστεί αντίστοιχες ταλαντεύσεις, με περιόδους θετικών μηνυμάτων να διαδέχονται περιόδους απογοητεύσεων και αντίστροφα. Επί αυτής βάσης, η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποσαφηνίσει τις ελληνικές αντιλήψεις για τους παρόχους ασφαλείας της, να μελετήσει το βαθμό που τα ελληνικά διλήμματα ασφαλείας καλύπτονται μέσω της ΕΠΑΑ και τελικά να διερευνήσει εάν η ΕΕ αποτελεί επαρκή πάροχο ασφαλείας για την Ελλάδα. Υποστηρίζεται ότι τα διλήμματα ασφαλείας που απορρέουν από ζητήματα εδαφικής ασφαλείας των κρατών-μελών της ΕΕ, ιδίως της Ελλάδας, δεν δύνανται να καλυφθούν πλήρως υπό την αιγίδα της ΚΠΑΑ. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της ΕΠΑΑ, που πλέον έχει μετονομαστεί σε ΚΠΑΑ, δεν καλύπτονται πλήρως τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα, εάν για την υπεράσπισή τους ζητηθεί μια ευρωπαϊκή κοινή στρατιωτική απάντηση.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
Εισαγωγή	1
Πρόλογος	1
Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας	5
Μέθοδοι και Πηγές	8
Επισκόπηση	9
 Μέρος Α' : Θεωρητική Προσέγγιση	
Κεφάλαιο 1. Τα Κράτη στο Διεθνές Σύστημα κατά τη Ρεαλιστική Θεώρηση.....	11
1.1 Αναρχία και Ανταγωνισμός	12
1.2 Ισχύς και Δίκαιο	13
1.3 Φόβος και Δίλημμα Ασφάλειας – Ανασφάλειας	15
Κεφάλαιο 2. Η Έννοια «Εθνικό Συμφέρον» Βάσει των Κυρίαρχων Σχολών των Διεθνών Σχέσεων	19
2.1 Οι Ρεαλιστικές Προσεγγίσεις	20
2.2 Οι Φιλελεύθερες Προσεγγίσεις	23
2.3 Οι Έννοιες Άμυνα και Ασφάλεια	25
Κεφάλαιο 3. Θεωρία Συμμαχιών	27
3.1 Η Συμμαχία ως Έκφραση της Διαλεκτικής Σχέσης Κυριαρχίας και Εξάρτησης στο Διεθνές Σύστημα	27
3.2 Αίτια Σύναψης Συμμαχιών	28
3.2.1 Ισορροπία της Ισχύος	28
3.2.2 Ισορροπία της Απειλής	29
3.3 Ενωσιολογική Προσέγγιση της Συμμαχίας	30
3.4 Θεμελιώδη Χαρακτηριστικά της Συμμαχίας	32
3.4.1 Άμεση Εξάρτηση.....	32
3.4.2 Έμμεση Εξάρτηση	34
3.4.3 Το «Συμμαχικό Δίλημμα Ασφάλειας».....	35

3.5 Παράγοντες Διατήρησης, Ενδυνάμωσης και Διάλυσης	
Συμμαχιών.....	36
3.5.1 Κατανομή Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα	36
3.5.2 Κατανομή Ισχύος μεταξύ Συμμάχων.....	38
3.5.3 Κοινή Απειλή.....	39
3.5.4 Αξιοπιστία.....	40
3.5.5 Ιδρυματοποίηση.....	41
3.5.6 Εσωτερική Πολιτική.....	42
Κεφάλαιο 4. Επισκόπηση Θεωριών των Διεθνών Σχέσεων για την	
Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας	45
4.1 Παραδοσιακές Προσεγγίσεις: Ρεαλισμός και Φιλελευθερισμός... 46	
4.2 Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός,	
Νεοφιλελευθερισμός και Κονστρουκτιβισμός.....	51
4.3 Εναλλακτικές Θεωρητικές Προσεγγίσεις: Επικοινωνιακή Δράση.. 59	
4.4 Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση.....	60
4.5 Μερικά Συμπεράσματα	66
Μέρος Β' : Ελλάδα και Εθνική Ασφάλεια	
Κεφάλαιο 5. Η Ελλάδα και το Περιφερειακό Περιβάλλον Ασφάλειας – Τα	
Ελληνικά Διλήμματα Ασφάλειας	67
5.1 Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Θέση της Ελλάδας	69
5.2 Προκλήσεις Εθνικής Ασφάλειας.....	71
5.2.1 Τουρκία.....	71
5.2.2 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	
(ΠΓΔΜ).....	85
5.2.3 Το Αλβανικό Ζήτημα	91
5.2.4 Παράνομη Μετανάστευση	94
5.3 Η Στρατηγική Ασφάλειας της Ελλάδας	98
Κεφάλαιο 6. Η Ελληνική Αναζήτηση Παρόχου Ασφάλειας – Ο Δρόμος προς	
την ΕΠΑΑ.....	103

6.1 Η Περίοδος 1947-1974.....	103
6.2 Η Περίοδος 1974-1990.....	108
6.3 Η Περίοδος 1990-Παρόν.....	110

Μέρος Γ' : Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

Κεφάλαιο 7. Η Ανάδυση της Ευρωπαϊκής Εναλλακτικής: Η Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας.....	115
7.1 Απόπειρες και Πρώιμα Στάδια Δημιουργίας Ευρωπαϊκής Κοινής Άμυνας.....	115
7.2 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ – Γέννηση της ΚΕΠΠΑ.....	119
7.3 Διακήρυξη του Petersberg.....	122
7.4 Συνθήκη του Άμστερνταμ.....	122
7.5 Το Saint-Malo και ο Γαλλο-Βρετανικός Συμβιβασμός - Γέννηση της ΕΠΑΑ.....	124
7.6 Σύνοδος Κορυφής της Κολωνίας.....	127
7.7 Σύνοδος Κορυφής του Ελσίνκι.....	128
7.8 Σύνοδος Κορυφής της Φέιρα.....	130
7.9 Συνθήκη της Νίκαιας.....	130
7.10 Σύνοδος Κορυφής του Γκέτεμποργκ.....	131
7.11 Σύνοδος Κορυφής του Λάακεν.....	131
7.12 Berlin PLUS: Η Επιβεβαίωση της Πρωτοκαθεδρίας του NATO..	132
7.13 Σύνοδος Κορυφής της Θεσσαλονίκης.....	135
7.14 Σύνοδος Κορυφής των Βρυξελλών (Δεκέμβριος 2003).....	136
7.15 Σύνοδος Κορυφής των Βρυξελλών (Ιούλιος 2004): Πρωταρχικός Στόχος 2010	137
7.16 Συνθήκη της Λισαβόνας ή Μεταρρυθμιστική Συνθήκη.....	138
7.17 Σύνοδος Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Δεκεμβρίου 2013.....	139
7.18 Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία.....	140
7.19 Οι Ρήτρες Αμοιβαίας Συνδρομής και Αλληλεγγύης.....	141

7.20 Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ).....	146
7.21 Η FRONTEX.....	150
Κεφάλαιο 8. Η Διάσταση της ΚΠΑΑ Σήμερα.....	153
8.1 Έννοια και Περιεχόμενο της ΚΠΑΑ	153
8.2 Δομή και Λειτουργία της ΚΠΑΑ	155
8.2.1 Κύρια Όργανα ΚΠΑΑ	155
8.2.2 Όργανα Πολιτικής και Στρατιωτικής Φύσης	156
8.3 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας	161
8.4 Ευρωπαϊκή Ακαδημία Ασφάλειας και Άμυνας	161
8.5 Ο Ρόλος των Κρατών-Μελών.....	162
8.6 Ο Τρόπος Λήψης Αποφάσεων.....	162
8.7 Δράση και Συνιστώσες της ΚΠΑΑ.....	163
8.7.1 Πρόληψη Συγκρούσεων	163
8.7.2 Διαχείριση Κρίσεων.....	164
8.8 Η Δράση της ΕΕ στο Πλαίσιο της ΚΠΑΑ	167
8.9 Χρηματοδότηση της ΚΠΑΑ	168
8.10 Μερικά Συμπεράσματα	169
Μέρος Δ' : Αποτίμηση της ΚΠΑΑ υπό το Ελληνικό Πρίσμα Ασφάλειας	
Κεφάλαιο 9. Συμπεράσματα - Η Αξία της ΚΠΑΑ για την Ελλάδα	171
Επίλογος	181
Βιβλιογραφία	185
Παράρτημα «Α» : Συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση.....	209
Παράρτημα «Β» : Επιχειρήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ.....	211
Παράρτημα «Γ» : Η Ελληνική Συμμετοχή σε Επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ.....	221

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα	Σελίδα
1	Εξοπλιστικές Δαπάνες Ελλάδας-Τουρκίας.....75
2	Το Αιγαίο Πέλαγος με Ελληνικά Χωρικά Ύδατα 6 ν.μ. και 12.ν.μ..... 80
3	Απεικόνιση της Τουρκικής NOTAM 714..... 82
4	Οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας κατά το Δίκαιο της Θάλασσας.....85
5	Η Ιδέα της «Ενωμένης Μακεδονίας» 89
6	Σημαία ΠΓΔΜ Περιόδου 1992-1995 με το Αστέρι της Βεργίνας..... 90
7	Η Ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας»..... 91
8	Ροές Παράνομης Μετανάστευσης προς Ελλάδα και ΕΕ..... 94
9	Δομή και Όργανα της ΚΠΑΑ.....157
10	Διαρθρωτική Σταθερότητα κατά την ΚΠΑΑ 164
11	Δράσεις Διαχείρισης Κρίσεων της ΚΠΑΑ 164
A-1	Χρονοδιάγραμμα Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση209
B-1	Ολοκληρωμένες Επιχειρήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ219
B-2	Σε Εξέλιξη Επιχειρήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ 219
B-3	Χρονοδιάγραμμα Επιχειρήσεων της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ220

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΓΕΕΘΑ	: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
ΔΕΕ	: Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση
DSACEUR	: Deputy Supreme Allied Commander Europe
ΕΑΚ	: Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα
ECAP	: European Capability Action Plan
ΕΕ	: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠ	: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΚΑΕ	: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΚΑΧ	: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΟΚ	: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΑ	: Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας
ΕΠΑΑ	: Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΕΠΣ	: Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία
ERRF	: European Rapid Reaction Force
ΕΣΑ	: Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας
ΕΣΣΔ	: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΤΑΑ	: Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας
FIR	: Flight International Region
ΗΠΑ	: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ICAO	: International Civil Aviation Organization
ΚΕΠΠΑ	: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
ΚΠΑΑ	: Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
NAC	: North Atlantic Council
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NOTAM	: Notice to Airmen
ΠΕΑ	: Πολιτική Εθνικής Άμυνας
PfP	: Partnership for Peace
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe
ΣΕΕ	: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
UNCLOS	: United Nations Convention on the Law of the Seas

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρόλογος

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτελεί σήμερα ένα πολιτικό σύστημα υπό διαμόρφωση. Στη δύσκολη, διακεκομμένη αλλά και ενδιαφέρουσα πορεία της από την οικονομική και νομισματική στην πολιτική ενοποίηση, η ΕΕ αντιμετώπισε τα αμείλικτα ζητήματα της ασφάλειας και της άμυνας, ζητήματα που εξακολουθούν να τίθενται με αμείωτη ένταση στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. Τα ζητήματα υπογράμμισαν και την αναγκαιότητα της στρατιωτικής ισχύος, την οποία επιδιώκει να αποκτήσει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό η ΕΕ μέσω της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Πρόκειται για το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης πορείας που ουσιαστικά είχε ξεκινήσει από την επομένη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Παράλληλα πρόκειται για μια προσπάθεια μιας, σχετικής έστω, αυτοτέλειας της ΕΕ στον αμυντικό τομέα.

Στην πορεία διαμόρφωσής της, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ευρωπαϊκή Ένωση ανέδειξε πρωτίστως τις μορφές της «ήπιας ισχύος». Ο συνδυασμός πολιτικού πραγματισμού, οικονομικής ευρωστίας και πολιτιστικής αίγλης διαμόρφωσαν ένα μοναδικά ευρωπαϊκό μείγμα αποτελεσματικότητας και περιφερειακής επιρροής στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. Αλλά η προβολή της «ήπιας ισχύος» από την ΕΕ σε διεθνές επίπεδο δεν αρκεί. Παρά την αρχική αισιοδοξία για μόνιμη ειρήνη και το συνακόλουθο εφησυχασμό, που έτεινε να κυριαρχήσει την επαύριον του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, το διεθνές περιβάλλον ασφάλειας δε φαίνεται να εγγυάται αυτά τα αγαθά. Αντιθέτως, έχει καταστεί πολυπλοκότερο, με περιφερειακές αστάθειες, νέες μορφές απειλών και θερμές εστίες. Η έννοια της «ασφάλειας» σε πολλές περιπτώσεις αντικατέστησε εκείνη της «άμυνας» ή χρησιμοποιείται συμπληρωματικά προς αυτή.

Για την ΕΕ η αυτόνομη αμυντική ικανότητα και η κοινή εξωτερική πολιτική, συγκροτούν ένα πολυσύνθετο πλέγμα στόχων, καθώς περιλαμβάνουν στρατιωτική ισχύ, διπλωματικές δράσεις, απεξάρτηση – αλλά όχι απομάκρυνση – από το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ, μέτρα πρόληψης ή περιορισμού του πολέμου, ανθρωπιστική και άλλων ειδών βοήθεια. Η επίτευξη του πλέγματος αυτού αποδεικνύεται δυσχερέστερη ακόμη και από τη νομισματική ένωση. Αλλά η ΕΕ αποτελεί ένα καινοφανές

και μοναδικό σχήμα Ένωσης, όπου κυρίαρχα κράτη δέχονται να μοιραστούν την κυριαρχία τους, προκειμένου να προωθήσουν τα συλλογικά τους συμφέροντα.

Στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ και με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η ΕΕ επιδιώκει την απόκτηση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, τη βελτίωση των υφισταμένων και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων. Παράλληλα έχει συγκροτήσει και συνεχίζει να διευρύνει, πολυεθνικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης. Κατά συνέπεια η ΕΠΑΑ συνιστά κύριο παράγοντα ισχύος, με αντικειμενικό σκοπό την αντιμετώπιση των απειλών, όπως καθορίζονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, την πρόληψη συρράξεων, τη διαχείριση κρίσεων, την υποστήριξη ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και την επιβολή της ειρήνης.

Από την αρχική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ)¹ μέχρι το σχηματισμό της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), η οποία παρείχε το πλαίσιο εντός του οποίου δημιουργήθηκε η ΕΠΑΑ, οι πολιτικές των κρατών-μελών ακολούθησαν μια διαδικασία προσαρμογής σε μια δομή κοινών προσεγγίσεων που επέτρεπε ενισχυμένη συνεργασία. Παρότι ο ρυθμός και το εύρος προσαρμογής στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο είναι σχετικά υψηλός, στον τομέα της ασφάλειας υπολείπεται. Από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι το βασικό στοιχείο που εμποδίζει την κοινή Ευρωπαϊκή αντίληψη περί ασφάλειας, είναι ο βαθμός που αυτή η διαδικασία επηρεάζεται από τις διαφορετικές αντιλήψεις περί απειλής που κάθε κράτος έχει για τον εαυτό του, σε αντιδιαστολή με το φάσμα απειλών στις οποίες αναφέρεται συλλογικά η ΕΠΑΑ.² Όπως αναφέρει ο Morten Keistrup, αυτή η παρατήρηση ισχύει ιδίως για μικρά κράτη (όπως η Ελλάδα), τα οποία «μη διαθέτοντας επαρκείς πόρους ισχύος για να επιδιώξουν κυρίαρχες πολιτικές» εντός της ΕΕ, δεν έχουν το δυναμικό να προβάλλουν τις προτεραιότητες της εθνικής τους ασφάλειας στο επίπεδο της ΕΠΑΑ, οσοδήποτε πειστικές και να τις αισθάνονται.³

¹ Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία εγκαινιάστηκε το 1970 και ήταν συνώνυμη με το συντονισμό της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ, μέχρι που αντικαταστάθηκε από την ΚΕΠΠΑ στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1 Νοεμβρίου 1993).

² Jolyon Howorth, "Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP", *Policy Paper No7* (Notre Europe), November 2003; Jolyon Howorth, *Security and Defense Policy in the European Union*, (New York: Palgrave-Macmillan, 2007).

³ Morten Kelstrup, "Small States and European Political Integration: Reflections on Theory and Strategy", in *Nordic Countries and the EC*, vol.4 of CORE Research Series, ed. Teija Tiilikainen and Damgaard Ib. Petersen (Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press, 1993).

Από τις σημαντικότερες αν και ανεπαρκώς μελετημένες δυναμικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αφορά στην αποτελεσματικότητά της να ενσωματώνει τα διλήμματα ασφαλείας των κρατών-μελών της. Με το ΝΑΤΟ να δεσπόζει στο πεδίο της συλλογικής ασφάλειας στη Γηραιά Ήπειρο, η δημιουργία της ΕΠΑΑ το 1999,⁴ χαιρετίστηκε ποικιλοτρόπως από την ευρωπαϊκή οικογένεια, διχάζοντας τελικά τα κράτη-μέλη σε «Ατλαντιστές» και «Ευρωπαϊστές», με σημείο διαφωνίας την πρωτοκαθεδρία του ΝΑΤΟ.⁵

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια και το ότι δε συνδέεται δια ξηράς με άλλο μέλος της ΕΕ πλην της Βουλγαρίας,⁶ αποτελούν στοιχεία που συμβάλλουν στην ελληνική αντίληψη περί έλλειψης ασφάλειας, καθώς όλες οι γειτονικές της βαλκανικές χώρες συνεχίζουν να είναι υπό πολιτικές και οικονομικές μετεξελίξεις, που σύμφωνα με το Θάνο Ντόκο «θα μπορούσαν να τεθούν εκτός ελέγχου υπό συγκεκριμένες περιστάσεις».⁷ Ζητήματα όπως συνοριακή ασφάλεια, πρόσφυγες και αλυτρωτισμός έχουν προκύψει στον απόηχο των τελευταίων συγκρούσεων στα Βαλκάνια, που σε μεγάλο βαθμό προκάλεσαν οικονομική στασιμότητα και εθνικές συγκρούσεις στην περιοχή.

Η στρατηγική της Ελλάδας διέπεται από τα χαρακτηριστικά μιας μικρής χώρας ανάμεσα σε ανταγωνισμούς μεγάλων δυνάμεων. Γεωγραφικά ευρισκόμενη στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων (Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής) και όντας κοντά στη Μαύρη Θάλασσα και στις πλούσιες σε πετρέλαιο περιοχές της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου, το νέο ελληνικό κράτος, από δημιουργίας του το 1830, ήταν (και ως ένα βαθμό συνεχίζει να είναι) υποκείμενο ξένων παρεμβάσεων στις εσωτερικές του υποθέσεις.⁸ Ως αποτέλεσμα, οι εθνικές πολιτικές περιστασιακά

⁴ Η ΕΠΑΑ αποτέλεσε το διάδοχο σχήμα της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΤΑΑ), που ήταν υπό την αιγίδα του ΝΑΤΟ. Διαφέρει από την ΕΤΑΑ στο ότι υπάγεται στη δικαιοδοσία της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων και των χωρών που δεν έχουν δεσμούς με το ΝΑΤΟ.

⁵ Arunas Molis, "The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy", *Baltic Security and Defence Review 2006*, no.8, ed. Tomas Jermalavicius (2006), 88

⁶ Η Αλβανία και η FYROM δεν είναι επί του παρόντος μέλη της ΕΕ.

⁷ Thanos A. Dokos, "Greek Defense Doctrine in the Post-Cold War Era" in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, vol.VI in Modern Greek Research Series (New York: Pella Publishing Company, 1999), 234-264.

⁸ George Stergiou Kaloudis, *Modern Greece, A Partner or Still a Client?* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishing Group – University Press of America, 2002). Ιστορική ανάλυση των ξένων παρεμβάσεων στην Ελλάδα περιλαμβάνεται στο Theodore A. Couloumbis, John A. Petropoulos and Harry J. Psomiades, *Foreign Interference in Greek Politics: An Historical Perspective*, vol.II of Modern Greek Research Series, ed. Theodore A. Couloumbis et al. (New York: Pella Publishing Co., 1976).

έχουν διαμορφωθεί περισσότερο ώστε να συμφωνούν με τους στόχους του εξωγενούς παράγοντα, παρά με τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα.

Η αναζήτηση ωστόσο από την Ελλάδα των μεγαλύτερων δυνατών πολιτικών εγγυήσεων σε θέματα ασφάλειας αποτέλεσε έναν από τους κύριους παράγοντες που ώθησαν τη χώρα, κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας 1970, να διεκδικήσει την ένταξή της στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Η Ελλάδα ήταν και παραμένει «διαφορετική» σε πολλές πτυχές συγκρινόμενη με άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ. Μέχρι πρόσφατα ήταν η μόνη βαλκανική χώρα στην ΕΕ, και για μεγάλο χρονικό διάστημα, το μόνο δυτικού τύπου πρότυπο δημοκρατίας στην περιοχή. Μέχρι πρόσφατα ήταν το μόνο κράτος-μέλος που δεν είχε κοινά γεωγραφικά σύνορα με την ΕΕ και το μόνο κράτος-μέλος της ΕΕ που αντιμετωπίζει την πιθανότητα σοβαρής απειλής για την ασφάλειά του. Αυτή η αντίληψη ασφάλειας έχει ωθήσει την Ελλάδα να κατέχει από τα υψηλότερα ποσοστά, μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, επένδυσης σε εθνικές αμυντικές δαπάνες.

Από τη δεκαετία 1990, με τη διάλυση και τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, το περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων έγινε ιδιαίτερα ασταθές. Για την Ελλάδα, η ιδιότητα του μέλους της ΕΕ που απέκτησε από το 1981, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο ως προς την εμβάθυνση της δημοκρατίας και της ευημερίας στο δυσμενές γεωπολιτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε. Με το κυριότερο δίλημμα ασφαλείας της προερχόμενο από την Τουρκία, ένα επίσης μέλος του ΝΑΤΟ, η Ελλάδα διατηρεί σταθερή θέση στην ομάδα των «Ευρωπαϊστών», επιζητώντας να αξιοποιήσει την εξελισσόμενη ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική, όπως διαμορφώνεται μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ),⁹ σε συνδυασμό με το ΝΑΤΟ, στην εγγύηση της εθνικής της ασφάλειας.

Ενώ οι προσδοκίες της Ελλάδας αναφορικά με την ΕΠΑΑ δεν έχουν μεταβληθεί, η ΕΠΑΑ έχει υποστεί αρκετές διακυμάνσεις, αντικατοπτρίζοντας τις φάσεις ανάπτυξής της.¹⁰ Ως αποτέλεσμα, οι προσδοκίες της Ελλάδας από τη δέσμευση της ΕΠΑΑ για τα εθνικά διλήμματα ασφαλείας της, υπέστησαν αντίστοιχες

⁹ Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) μετονομάστηκε σε Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ).

¹⁰ Jolyon Howorth, *Security and Defense Policy in the European Union* (New York: Palgrave-Macmillan, 2007); Sven Biscop and Franco Algieri, "The Lisbon Treaty and ESDP: Transformation and Integration", in *Egmont Papers 24*, (Brussels: Academia Press, 2008); Henry Bentégeat, "ESDP: What Added Value in a Crisis Management", in *Athens '09 Conference* (Athens (EL), 2009)

ταλαντεύσεις, με περιόδους θετικών μηνυμάτων, να διαδέχονται περιόδους απογοητεύσεων και αντίστροφα. Τίθεται επομένως το ερώτημα σε ποιο βαθμό τα ελληνικά διλήμματα ασφάλειας ικανοποιούνται μέσω της ΕΠΑΑ και εάν τελικά αποτελεί η ΕΕ επαρκή πάροχο ασφάλειας για την Ελλάδα. Υποστηρίζεται ότι τα διλήμματα ασφαλείας που απορρέουν από ζητήματα εδαφικής ασφάλειας των κρατών-μελών της ΕΕ, όχι μόνον της Ελλάδας, δε δύνανται να καλυφθούν επαρκώς υπό την αιγίδα της ΕΠΑΑ. Ειδικότερα στοιχειοθετείται ότι η ΕΠΑΑ όπως έχει διαμορφωθεί, δεν μπορεί να προστατέψει τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα, σε περίπτωση που για την υπεράσπιση τους θα απαιτούνταν από την ΕΕ μια στρατιωτική απάντηση.

Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας

Η αναζήτηση μιας αυτόνομη ευρωπαϊκής πολιτικής που να καλύπτει το αμυντικό και στρατιωτικό πεδίο, έχει αναλυθεί σημαντικά στη βιβλιογραφία. Ωστόσο η υπάρχουσα ανάλυση προσεγγίζει το θέμα μέσα από μια συλλογική οπτική και όχι από τη θέση των κρατών-μελών. Για παράδειγμα αναλυτές όπως οι Tamir Sinai, Trevor Salmon και Alistair Shepherd, Frédéric Mérand, Jolyon Howorth και Ιωάννης Παρίσης,¹¹ παρότι παρέχουν χρήσιμες απόψεις για την προοπτική και τη δυναμική του προγράμματος της ευρωπαϊκής ασφάλειας, η έρευνά τους εξετάζει την ΕΠΑΑ από τη πλευρά της ΕΕ. Εμπειριστατωμένη ανάλυση του ρόλου της ευρωπαϊκής ενοποίησης στη διαμόρφωση των αμυντικών πολιτικών των μελών της ΕΕ παρέχεται στο έργο των Jolyon Howorth και Anand Menon, ωστόσο η έρευνά τους είναι αρκετά παλαιά και δεν περιλαμβάνει τα μικρά κράτη-μέλη.¹² Επόμενες μελέτες πάνω στην αναζήτηση από την ΕΕ αυτονομίας

¹¹ Tamir, M.A. Sinai, *The Common European Security and Defence Capability: The Creation of a "Holistic" Security Actor* (Munche: GRIN Verlag, 2008); Trevor, C. Salmon and Alistair J.K. Shepherd, *Toward a European Army: A Military Power in the Making?* (Boulder,CO: Lynne Rienner Publishers Inc., 2003); Frédéric Mérand, *European Defence Policy: Beyond the Nation State* (New York: Oxford University Press, 2008); Jolyon Howorth, *European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?*, vol.43 of Chaillot Papers (Paris: Institute for Security Studies – Western European Union, 2000); Jolyon Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (New York: Palgrave-Macmillan,2007); Jolyon Howorth, *Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP*, Policy Paper no7 (Notre Europe), November 2003; Ιωάννης Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας & Άμυνας*, (Αθήνα: Έκφραση Πολιτισμού, 2010).

¹² Οι συγγραφείς παρέχουν απόψεις για τον τρόπο που οι διαφορετικοί εθνικοί παράγοντες των 4 μεγαλύτερων κρατών-μελών (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο) διαμορφώνουν τη δράση της ΕΕ. Η εργασία τους δημοσιεύτηκε δύο έτη πριν την διακήρυξη της ΚΠΑΑ. Jolyon Howorth and Anan Menon, *The European Union and National Defence Policy*, ed. Jolyon Howorth and Anan Menon (New York, NY: Routledge, 1997).

στην ασφάλεια και άμυνα ακολούθησαν παρόμοιο δρόμο, αναλύοντας την επίδραση της ΕΠΑΑ είτε ως μοναδικό δρώντα εντός της ΕΕ,¹³ είτε υπό το πρίσμα ενός ή περισσότερων μεγάλων κρατών-μελών (πχ Ηνωμένου Βασιλείου, Γαλλίας και Γερμανίας).¹⁴ Οι μόνες αναφορές στην επίδραση της ΕΠΑΑ στην ασφάλεια μεμονωμένων κρατών-μελών της ΕΕ, εντοπίζονται ως μέρος ευρύτερων μελετών, που επιζητούν τον εντοπισμό συγκλινουσών συμφερόντων ασφαλείας εντός γεωγραφικών ή εδαφικών-δημογραφικών πλαισίων, οπότε αναπόφευκτα υποβαθμίζουν την εθνική προοπτική χάριν της εστίασης στην υπό εξέταση ομάδα.¹⁵

Παρότι η πορεία από τη Διακήρυξη του Saint-Malo και μέσω της Συνθήκης της Λισαβόνας στην πρόσφατη επιχείρηση της ΕΠΑΑ στην Ουκρανία (EUAM Ukraine) είναι γνωστή, ούτε οι ειδικοί επί ζητημάτων ασφαλείας, ούτε οι μελετητές της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, δημοσίευσαν έρευνες σχετικά με τα οφέλη της ΕΠΑΑ από τη σκοπιά των κρατών-μελών.

Ανάλογο κενό εντοπίζεται στη βιβλιογραφία σχετικά με τις Ελληνικές ανησυχίες ασφαλείας. Η Ελληνική πολιτική ασφαλείας παρουσιάζεται διεξοδικά από τους Αθανάσιο Ντόκο,¹⁶ Γιάννη Βαληνάκη,¹⁷ Αθανάσιο Πλατιά,¹⁸ Αλέξη Ηρακλείδη,¹⁹

¹³ Francois Heisbourg, "European Security: The Impact of the European's Security and Defence Policy", vol.7 in *Coping with the New security Challenges of Europe* (Zurich: Center for Security Studies (CSS), 2001), 45-60.

¹⁴ Christoph O.Meyer, *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in European Union* (Basingston, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006); Lars Zimmermann, "Britain, France and Germany: Priorities for the European's Union Security and Defence Policy", (μεταπτυχιακή διατριβή Naval Postgraduate School, 2008).

¹⁵ Klaus (ed) Brummer, *The South and ESDP: Greece, Italy, Portugal and Spain*, Discussion Paper, Cemter for Applied Policy Research (Munich: Bertelsman Stiftung & Bertelsman Group for Policy Research, 2007); Robert Steinmetz and Anders Wivel, *Small States in Europe: Challenges and Opportunities* (Burlington, Vermont: Ashgate Publishing Ltd., 2010); Molis, *The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy.*; EGMONT Royal Institute for International Relations, *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*, EGMONT paper 79, ed. Daniel Fiott, (Brussels, Academia Press, 2015).

¹⁶ Thanos A.Dokos, *Greek Defence Doctrine in Post-Cold War Era*, in Modern Greek Research Series vol.VI in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities* by Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos (New York, NY: Pella Publishing Company, 1999).

¹⁷ Yannis Valinakis, *Greece's Security in the Post-Cold War Era* (Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, 1994).

¹⁸ Athanasios G. Platias, "Greece's Strategic Doctrine: In Search of Autonomy and Deterrence" in *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences* (London: Macmillan, 1991), 91-108.

¹⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»* (Αθήνα: Πόλις, 2001, 2^η Έκδοση).

Φώτιο Μουστάκη και Michael Sheehan²⁰ και Δημήτριο Κώνστα και Χαράλαμπο Παπασωτηρίου.²¹ Ωστόσο η έρευνά τους στοχεύει να αποσαφηνίσει τα στοιχεία της – ιδιαίτερα στο πλαίσιο των εντάσεων με την Τουρκία – και όχι να αναδείξει το ρόλο της ΕΕ στην υποστήριξη της Ελληνικής πολιτικής ασφάλειας. Περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα των Ελληνικών ζητημάτων ασφάλειας παρουσιάζεται από τους Monteagle Stearns²² και Stephen Larrabee,²³ αλλά ακόμη και οι δικές τους αναλύσεις, παρότι παρουσιάζουν ενδελεχώς τα στοιχεία που τονίζουν την Ελληνική ανασφάλεια, δε θίγουν το ρόλο της ΕΠΑΑ στην ανακούφισή της.

Επίσης υπάρχει περιορισμένη βιβλιογραφία που συνδέει τις δύο μεταβλητές μεταξύ τους, αλλά προσεγγίζει την ΕΕ ως πολιτικό δρώντα και όχι ως αξιόπιστο πάροχο ασφάλειας με την κλασική αντίληψη της άμυνας. Στην πραγματικότητα, ο όρος «αμιγής άμυνα» σπάνια εμφανίζεται στη βιβλιογραφία που αφορά στο μετα-ψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφάλειας. Για παράδειγμα, οι εργασίες των Δημητρακόπουλου και Πασσά,²⁴ των Ήφαιστου και Τσαρδανίδη,²⁵ Ήφαιστου,²⁶ και των Kevin Featherstone και George Kazamias,²⁷ παρότι πρωτοπόρες στην ανάλυση των σχέσεων Ελλάδας-ΕΕ, νοούν την ασφάλεια στο πλαίσιο των πολιτικο-οικονομικών ωφελημάτων που απορρέουν από τη συμμετοχή στην ΕΕ. Στις πιο εστιασμένες αναλύσεις τους, οι Ιωάννης Γρηγοριάδης²⁸ και Ronald Meinardus²⁹ σχολιάζουν το ρόλο του Ευρωπαϊκού παράγοντα στο τρίγωνο

²⁰ Fotios Moustakis and Michael Sheehan, "Greek Security Policy after the Cold War", *Contemporary Security Policy* 21, no.3 (2000): 95-115.

²¹ Dimitris Conostas and Charalambos Papasotiriou, "Greek Policy Responses to the Post-Cold War Balkan Environment", in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, vol.VI in Modern Greek Research Series (New York: Pella Publishing Company, 1999), 213-237.

²² Monteagle Stearns, "Greek Security Issues", in *The Greek Paradox* (Cambridge MA: The MIT Press, 1997), 61-72.

²³ Stephen F. Larrabee, «Greece & the Balkans: Implications for Policy», in *The Greek Paradox: Promise vs Performance* (Cambridge MA: The MIT Press, 1997), 107-112.

²⁴ Dionyssi G. Dimitrakopoulos and Argyris G. Passas, *Greece in the European Union (Europe and the Nation State)* (New York: Routledge, 2005).

²⁵ Παναγιώτης Ήφαιστος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000* (Αθήνα: Σιδέρης, 1992).

²⁶ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Η Ευρώπη των Πολλών Ταχυτήτων και Κατηγοριών και της Ευρωπαϊκής Ιδέας* (Αθήνα: Οδυσσεάς, 1994).

²⁷ Kevin Featherstone and George A. Kazamias, *Europeanization and the Southern Periphery* (New York, NY: Routledge, 2001).

²⁸ I.N. Grigoriadis, "The Changing Role of the EU Factor in Greek-Turkish Relations", in *Hellenic Observatory—1st PHD Symposium on Modern Greece* (London: European Institute LSE, 2003).

²⁹ Ronald Meinardus, "Third Party Involvement in Greek-Turkish Disputes", in *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, (Basingstoke, Hampshire: Macmillan Academic and Professional Ltd., 1991) 157-163.

Ελλάδας-Τουρκίας-Κύπρου, αλλά στις απόψεις τους εξαιρούν τον πυλώνα της ΕΠΑΑ.

Ανάλυση που συνδέει τις Ελληνικές ανησυχίες ασφάλειας με την επίδραση της ΕΠΑΑ στην ασφάλεια της Ελλάδας παρέχεται στο έργο των Παναγιώτη Τσάκωνα και Αντώνιου Τουρνικιώτη, ωστόσο η έρευνά τους δεν παρέχει τις νεώτερες εξελίξεις στο πεδίο ενδιαφέροντος.³⁰ Πάνω στο ίδιο θέμα, ενδιαφέροντα στοιχεία παρέχονται στα έργα του Γεωργίου Βοσκόπουλου,³¹ και στις πρόσφατες εργασίες της Μαρίας Μαρκαντωνάτου,³² και της Αντωνίας-Μαρίας Σαραντάκη.³³

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να καλύψει το υπόψη κενό και να προσδιορίσει το τι σημαίνει για την Ελλάδα η ΕΠΑΑ. Αναλύει πως αντιλαμβάνεται την ασφάλειά του το Ελληνικό κράτος και τα πεδία που η ΕΠΑΑ καλύπτει ή αποτυγχάνει να διασφαλίσει. Κατέπεκταση εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με το τι μπορούν να προσφέρουν και να προκαλέσουν στα μικρά κράτη οι σύγχρονες συμμαχίες.

Μέθοδοι και Πηγές

Η εργασία παρουσιάζει τα αποτελέσματά της συνθέτοντας βιβλιογραφία από διάφορα πεδία, όπως του σχεδιασμού ασφάλειας και άμυνας, διεθνών σχέσεων, οικονομικών της άμυνας κ.α. Για την ανάλυση των σύγχρονων ελληνικών ανησυχιών ασφάλειας παρουσιάζεται ο μηχανισμός αιτιότητας κάθε μείζονος διλήμματος ασφάλειας στο ευρύτερο ιστορικό του πλαίσιο, δηλαδή σε συνδυασμό με την αντίστοιχη κοινωνικοπολιτική ανάλυση. Υποστηρικτικά αναφέρονται απόψεις αναλυτών και επίσημες δηλώσεις διπλωματών και υψηλόβαθμων κρατικών

³⁰ P.Tsakonas and A.Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The 'Expectations-Reality Gap'", *Security Dialogue* (Sage) 34, no.3 (2003): 301-314.

³¹ Γεώργιος Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλόδραση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2012); Γεώργιος Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*, (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2009); Γεώργιος Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης: Ειρήνη-Συμφιλίωση -Συνεργασία-Ολοκλήρωση* (Αθήνα: Ποιότητα, 2008, 2^η Έκδοση). Επίσης στο George Voskopoulos "Greek Foreign Policy in the post-Cold War Era: Balancing Between EU Institutionalization and Regional Challenges" in *Balkans, Foreign Affairs, Politics and Socio-Cultures*, ed. Cuneyt Yenigun & Ferdinand Gjani (Tirana: Epoka University Publications, 2011).

³² Maria Markantonatou, "Effects of the "European Security and Defence Policy" in Greece", *European Research Studies*, vol.XIII, Issue 2, (2010): 45-60.

³³ Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)* (http://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβαση 21-11-2015)).

λειτουργιών. Δεικνύοντας τα αίτια της ελληνικής ανασφάλειας, ακόμη και μέσα στην ΕΕ και τη δυναμική της φιλόδοξης ευρωπαϊκής προσπάθειας στην ασφάλεια, η παρούσα εργασία προβάλλει τα πεδία στρατηγικής σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ των ελληνικών διλημάτων ασφάλειας και των διασφαλίσεων της ΕΠΑΑ.

Επισκόπηση

Η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που διέπει το έθνος-κράτος, τη σύναψη συμμαχιών, καθώς και την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως θεσμικό οικοδόμημα με στοιχεία διακυβερνητικού και υπερεθνικού χαρακτήρα. Με βάση τις κυριότερες θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, επιχειρείται ανάλυση των εννοιών της ισχύος, του εθνικού συμφέροντος, του διλήματος ασφάλειας και των όρων «άμυνα» και «ασφάλεια». Καθώς η εργασία πραγματεύεται μεταξύ άλλων την αναζήτηση από την Ελλάδα παρόχου ασφάλειας έναντι απειλών που την απασχολούν, επιχειρείται μια συνοπτική αναφορά στη ρεαλιστική θεώρηση και τη θεωρία συμμαχιών, με διπλό σκοπό. Αφενός να κατανοηθεί η σχέση της χώρας με το ΝΑΤΟ και γειτονικές της χώρες, οι οποίες παρότι είναι εταίροι της στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, εισάγουν προβληματισμούς ασφάλειας στο Ελληνικό κράτος και αφετέρου να ερμηνευτεί η ιδιαίτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ ΕΕ-ΗΠΑ. Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό μέρος παρουσιάζονται οι θεωρίες που επιχειρούν να ερμηνεύσουν την Ευρωπαϊκή προσπάθεια ανάπτυξης άμυνας και ασφάλειας, ώστε να γίνουν αντιληπτοί οι περιορισμοί που εισάγονται στο Ενωσιακό σύστημα ασφάλειας και άμυνας, λόγω της αρχιτεκτονικής και των στοχεύσεών του.

Το δεύτερο μέρος εστιάζει στις ελληνικές ανησυχίες ασφάλειας, όπως αναδύονται ιστορικά και με βάση τη γεωπολιτική θέση της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται συνοπτική αναδρομή στην εξέλιξη των διλημάτων ασφάλειας της χώρας μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σε αντιδιαστολή με την αναζήτηση από την Ελλάδα παρόχων ασφάλειας για την κάλυψή τους. Αναζήτηση, η οποία κατέληξε στην ΕΕ ως την πλέον πρόσφατη επιλογή της Ελλάδας, μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ).

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται η εξέλιξη της ΕΠΑΑ μέσα από την Ευρωπαϊκή προσπάθεια ανάπτυξης αμυντικού σχεδίου και των Ευρωατλαντικών σχέσεων, για να φθάσει στη σημερινή της μορφή ως Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

(ΚΠΑΑ). Παρουσιάζονται οι δομές και τα πεδία δράσης της ΚΠΑΑ, και επιχειρείται να τοποθετηθεί ο ρόλος της Ελλάδας (όπως και άλλων μικρών κρατών) σε αυτή, ώστε να αναδειχθούν τυχόν περιορισμοί στην κάλυψη των ελληνικών ανησυχιών ασφάλειας λόγω των δομικών χαρακτηριστικών της ΚΠΑΑ.

Στο τέταρτο μέρος γίνεται συνολική αποτίμηση της ελληνικής συμμετοχής στην ΚΠΑΑ και εξάγονται συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητα και επάρκεια της ΚΠΑΑ στην κάλυψη των ελληνικών διλημάτων ασφάλειας.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 1: Τα Κράτη στο Διεθνές Σύστημα κατά τη Ρεαλιστική Θεώρηση

Στη νεότερη εποχή μετά το 16^ο αιώνα (1648), η πιο ισχυρή, σημαντική και ολοκληρωμένη οντότητα σε επίπεδο κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής οργάνωσης είναι το κράτος,³⁴ το οποίο αρχίζει να εμφανίζεται περί το 14^ο με 15^ο αιώνα, στα όρια της κατάργησης της φεουδαρχικής κοινωνίας και αποτελεί μετεξέλιξη-ανάπτυξη των υφιστάμενων φεουδαρχικών εξουσιαστικών δομών.³⁵ Σήμερα, μόνο τα κράτη θεωρούνται ολοκληρωμένα υποκείμενα δικαίου και πάνω σε αυτά και στις αρχές της κυρίαρχης ισότητας, του απαραβίαστου των συνόρων και της μη παρέμβασης στα εσωτερικά τους οικοδομείται ο καταστατικός χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ, 1945).³⁶

Στο πλαίσιο των ρεαλιστικών θεωρήσεων, τα κράτη λογίζονται ως προσωποποιημένες,³⁷ ορθολογικές,³⁸ ενότητες³⁹ και οντότητες που λειτουργούν με

³⁴ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, (Αθήνα: Ποιότητα, 2007, 5^η Έκδοση), 20. Επίσης Martin Wight, *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*, επιμ. Π. Ήφαιστος (Αθήνα: Ποιότητα, 2011, 4^η Έκδοση), 2 και 63.

³⁵ Το σύγχρονο κράτος προέκυψε ως αποτέλεσμα κοινωνικών, πολιτικών και θρησκευτικών ζυμώσεων που έλαβαν χώρα στη βόρεια και δυτική Ευρώπη και συνέβαλλαν στη διάβρωση του καθολικισμού, στη μείωση της επιρροής του Πάπα επί των ηγεμόνων και στην κατάρρευση της Respublica Cristiana. Η κομβικής σημασίας Συνθήκη της Βεστφαλίας, σηματοδοτεί την ανάδυση του νεότερου κράτους και την ανατολή του πρώτου διεθνούς συστήματος (1648-1789). Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 108-113 και 234-237.

³⁶ Βάσει του Διεθνούς Δικαίου, το κράτος είναι ο πρωτογενής θεσμός του διεθνούς δικαίου. Τα στοιχεία του κράτους είναι: το Έδαφος, η περιοχή στην οποία βρίσκεται εγκατεστημένος ο λαός και ασκούνται κατά κανόνα οι εξουσίες του κράτους. Ο Λαός, ο οποίος μένει στο έδαφος του κράτους. Αυθυπόστατη πολιτική εξουσία (κυριαρχία κράτους). Βλ. Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνές Δίκαιο Ι*, (Αθήνα: Σάκκουλα, 1980), 12-16.

³⁷ Κατά τον Carr, η προσωποποίηση του κράτους είναι ένα «αναγκαίο επιπρόσημο...ώστε να είναι δυνατή η μελέτη της διεθνούς πολιτικής», η απόδοση ευθυνών, δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων και αποτελεί «...την κατηγορία σκέψης που εκφράζει τη συνέχεια των θεσμών...» βλ. Edward Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), 197-199.

³⁸ Ένα κράτος νοείται ως ορθολογικός δρών, όταν λειτουργεί κατά τρόπο τέτοιο στο διεθνές σύστημα ώστε να διασφαλίζεται η ανεξαρτησία του «...ή αλλιώς η επιμήκυνση της περιόδου επιβίωσής του». Σπυριδών Ν. Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, (Βάρη Αττικής: Ποιότητα, 2010), 186-187.

³⁹ Η ρεαλιστική σχολή σκέψης όπως εκφράζεται μέσα από τις συστημικές θεωρίες του δομικού και επιθετικού ρεαλισμού, δίνει μικρή σημασία στα άτομα, στις εσωτερικές διεργασίες του κράτους, στη γραφειοκρατία, στα είδη των πολιτικών ηγετών, των κοινωνικών και οικονομικών θεσμών ή στην ιδεολογία, βλ. Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2001, 1^η Έκδοση), 179-181. Ιδιαίτερα κατά τον επιθετικό ρεαλισμό, τα κράτη λογίζονται ως «μαύρα κουτιά ή μπάλες μπιλιάρδου» βλ. John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), 39 και 52.

βάση το εθνικό τους συμφέρον, όπου ως υπέρτατο συμφέρον θεωρείται η ασφάλειά τους,⁴⁰ η επιβίωσή τους. Τα κράτη δεν είναι οι μοναδικοί δρώντες της διεθνούς αρένας, αλλά αυτά (κυρίως τα μεγάλα), διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν οι υπόλοιποι παράγοντες.⁴¹ Ο Martin Wight υποστηρίζει ότι «δεν μπορεί να μιλά κανείς για διεθνείς σχέσεις πριν από την εμφάνιση του κυρίαρχου κράτους»⁴² ενώ ο Bull αναγνωρίζει ως «αφετηρία των διεθνών σχέσεων» την ύπαρξη των κρατών, την ύπαρξη ανεξαρτήτων πολιτικών οντοτήτων που διεκδικούν την εσωτερική και εξωτερική τους κυριαρχία.⁴³ Μεταξύ των κρατών υφίστανται αλληλεπιδράσεις, υπό τη μορφή συνεργασίας, σύγκρουσης, ουδετερότητας ή αδιαφορίας, ώστε η συμπεριφορά του καθενός είναι αναγκαίος παράγοντας στους υπολογισμούς των υπολοίπων. Οι αλληλεπιδράσεις αυτές συνιστούν ένα μοναδικό μηχανισμό ή πεδίο δυνάμεων που καλείται διεθνές σύστημα,⁴⁴ βασικά χαρακτηριστικά του οποίου είναι η αναρχία και ο ανταγωνισμός.

1.1 Αναρχία και Ανταγωνισμός

Η αναρχία αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή διάρθρωσης του διεθνούς συστήματος, η οποία αφορά στη διάταξη των κρατών μέσα σε αυτό. Στο άναρχο διεθνές σύστημα, οι σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι σχέσεις συντονισμού, όλα τα

⁴⁰ Κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη εννοιολογική προσέγγιση του όρου. Στο πλαίσιο της ιεράρχησης των εθνικών συμφερόντων ενός κράτους σε συμφέροντα «επιβίωσης», «ζωτικά», «μειζονα» και «δευτερογενή», η ασφάλεια βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχίας. Στην έννοια της εθνικής ασφάλειας, εμπεριέχονται όλοι εκείνοι οι παράγοντες, σταθεροί ή μεταβλητοί, «οι οποίοι διασφαλίζουν, προστατεύουν και διαιωνίζουν τα εθνικά συμφέροντα όπως αυτά ορίζονται από το πολιτικό σύστημα κάθε κράτους». Π. Ήφαιστος «Ελληνική Εθνική Στρατηγική, Έννοια, Σκοποί, Προϋποθέσεις Επιτυχούς Εκπλήρωσης: η Περίπτωση της Ευρωπαϊκής Προοπτικής της Κύπρου» στο *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο* (Αθήνα: Παπαζήση, 2008), 113-137.

⁴¹ Οι μη κρατικοί δρώντες (Διεθνείς οργανισμοί, εταιρείες, ΜΚΟ, άτομα κλπ) δεν έχουν τη δυνατότητα να ανταγωνιστούν ή να ξεπεράσουν τις μεγάλες δυνάμεις. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι η θνησιμότητα των κρατών είναι εξαιρετικά μικρή, σε σχέση με εκείνη των μη κρατικών δρώντων. Ο ρόλος των άλλων παραγόντων έχει εισαχθεί από πολλά ρεύματα, στο πλαίσιο το πλουραλισμού. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 210.

⁴² Wight, *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*, 2.

⁴³ Hedley Bull, *Η Αναρχία Κοινωνία*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2001, 4^η Έκδοση), 45. Το κράτος ασκεί κυριαρχία στον αέρα, μέχρι τη στρατόσφαιρα, σε βάθος, μέχρι το κέντρο της γης και στην αιγιαλίτιδα ζώνη (μέχρι 12ν.μ. πλήρη κυριαρχία και ευθύνη). Η κρατική κυριαρχία έχει για το διεθνές δίκαιο μια αρνητική και θετική υπόσταση, αφενός το κυρίαρχο κράτος δεν υπάγεται σε κανένα άλλο φορέα εκτός από τον εαυτό του και αφετέρου, το κυρίαρχο κράτος έχει την «αρμοδιότητα της αρμοδιότητας» δηλαδή είναι το ίδιο που έχει την αρμοδιότητα να ορίζει μέχρι που εκτείνεται η αρμοδιότητά του, βλ. Ρούκουνας, *Διεθνές Δίκαιο Ι*, 15.

⁴⁴ Ένα σύστημα κρατών ή διεθνές σύστημα, σχηματίζεται όταν δύο ή περισσότερα κράτη έχουν αρκετές σχέσεις μεταξύ τους και όταν το ένα έχει αρκετή επιρροή στις αποφάσεις του άλλου, ώστε να συμπεριφέρονται, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, ως μέρη ενός όλου, βλ. Bull, *Η Αναρχία Κοινωνία*, 47. Για ορισμό της δομής του διεθνούς συστήματος βλ. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 220.

μέρη είναι ίσα.⁴⁵ Με άλλα λόγια, το διεθνές σύστημα είναι αποκεντρωμένο και η διεθνής πολιτική είναι πολιτική «άνευ κυβερνήσεως».⁴⁶ Την ίδια στιγμή, με δεδομένο ότι στο διεθνές σύστημα δεν υπάρχει μια αρχή, ένα υπερκράτος, που να εγγυάται την επιβίωση των κρατών, η φυσική κατάσταση μεταξύ των κρατών είναι μια «εμπόλεμη κατάσταση»⁴⁷, μια κατάσταση ανταγωνισμού. Κατά τον Kenneth Waltz, η διεθνής πολιτική αποτελεί ένα ανταγωνιστικό πεδίο, με την έννοια ότι η τύχη κάθε κράτους εξαρτάται από τις αντιδράσεις του σε ότι κάνουν τα άλλα κράτη.

1.2 Ισχύς και Δίκαιο

Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη το γεγονός ότι τα κράτη είναι μεν όμοια (like units) αλλά διαφορετικών δυνατοτήτων (capabilities),⁴⁸ ο αγώνας για επιβίωση στη διεθνοπολιτική αρένα δε διεξάγεται επί ίσοις όροις. Στον αγώνα αυτό, διαχρονικά, κυρίαρχο ρόλο έχουν οι μεγάλες δυνάμεις, τα ισχυρά κράτη, με την ισχύ να συνιστά το «σκληρό νόμισμα» των διεθνών σχέσεων. Η ισχύς,⁴⁹ ως μια έννοια συγκριτικώς νοούμενη, συνιστά το βασικό εργαλείο με το οποίο τα κράτη τοποθετούνται στο διεθνές σύστημα και δεδομένου ότι η διεθνής πολιτική έχει να κάνει με ανισότητες (ως προς το επίπεδο ισχύος), η δομή του συστήματος ορίζεται από τις μεγάλες δυνάμεις. Εφόσον δε σύμφωνα με τον επιθετικό ρεαλισμό, οι μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες δεν είναι ποτέ ικανοποιημένες με το υφιστάμενο status, δίνουν μεγάλη προσοχή στην κατανομή ισχύος και «...επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους επί της παγκόσμιας ισχύος...»,⁵⁰ τότε γίνεται

⁴⁵ Ibid, 179-203. Αντίθετα το πολιτικό σύστημα στο εσωτερικό των κρατών υφίσταται ιεραρχική διάταξη που αναλογούν σε σχέσεις «υφισταμένου-προϊσταμένου». Πειθαρχία, νόμοι, θεσμοί, κανόνες, κατανομή αρμοδιοτήτων επιβάλλουν στα μέρη δικαιώματα και υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα τον καθορισμό της συμπεριφοράς και τον περιορισμό της ελευθερίας των υποκειμένων.

⁴⁶ Η πολιτική «άνευ κυβερνήσεως» εκλαμβάνεται με την έννοια ότι, μπορεί να υπάρχουν μεγάλες ή πολύ μεγάλες δυνάμεις που μπορεί να έχουν ρόλο προστάτη, ηγεμόνα, ελεγκτή αλλά δεν υπάρχει υπέρτατη εξουσία, ένα υπερκράτος, που να ακυρώνει το καθεστώς της οντολογικής ετερότητας των εθνοκρατικών οντοτήτων. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, 229.

⁴⁷ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 222.

⁴⁸ Τα κράτη είναι όμοια αλλά είναι και διαφορετικά. Διαφέρουν πολύ σε μέγεθος, πλούτο, ισχύ και μορφή. Παράλληλα όμως είναι όμοια (like units) ως προς τις αποστολές που έχουν να επιτελέσουν (αν και όχι στις ικανότητες). Επιτελούν παρόμοιες λειτουργίες, σε αναλογία με επιχειρήσεις, τείνουν να αντιγράφουν τις δραστηριότητες των άλλων, να αντιγράφουν πρακτικές και εσωτερικές δομές καθώς αντιμετωπίζουν ίδιες προκλήσεις, βλ. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 214-217.

⁴⁹ Για εκτενή ανάλυση της έννοιας της ισχύος και των συντελεστών αυτής βλ. Γεώργιος Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλόδραση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2012), 263-273. Επίσης στο Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, 147-186.

⁵⁰ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 77, 81, 87-89. Από την οπτική γωνία του Bull, οι μεγάλες δυνάμεις, που θεωρούν εαυτούς ως φύλακες της τάξης στο πλαίσιο του

αντιληπτό ότι ο ρόλος του δικαίου στη διεθνή πολιτική είναι περιορισμένος.⁵¹ Όπως σημειώνει ο Hedley Bull, «...όταν το δίκαιο παραβιάζεται και επέρχεται μια νέα κατάσταση με το θρίαμβο όχι απαραίτητα της δικαιοσύνης αλλά της βίας, το διεθνές δίκαιο αποδέχεται αυτή τη νέα κατάσταση και συμφωνεί με τα μέσα με τα οποία δημιουργήθηκε».⁵² Εν κατακλείδι, οι διακρατικές σχέσεις προσδιορίζονται από τις σχέσεις ισχύος και, εν πολλοίς, αποτυπώνονται στη φράση του Θουκυδίδη: *Το δίκαιο λογαριάζεται όταν υπάρχει ίση δύναμη για την επιβολή του, και όταν αυτό δε συμβαίνει, οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η δύναμή τους και οι αδύναμοι υποχωρούν και αποδέχονται.*⁵³

Η ισχύς εκλαμβάνεται στις διεθνείς σχέσεις ως σχέση επιρροής⁵⁴ και με θεμελιώδες χαρακτηριστικό το γεγονός ότι συνιστά μια έννοια συγκριτικώς νοούμενη, δεν μπορεί να προσδιοριστεί με μετρική αποτύπωση, εγγενής ιδιότητα που με εύστοχο τρόπο αποδίδεται από τον Joseph Nye: «...η ισχύς, σαν την αγάπη, είναι ευκολότερο να τη βιώσεις παρά να την ορίσεις ή να τη μετρήσεις».⁵⁵ Η δυσκολία υπολογισμού της ισχύος οφείλεται στην πολυδιάστατη φύση της, στο γεγονός ότι είναι συνάρτηση πολλών ποιοτικών και ποσοτικών συντελεστών, οι οποίοι ανάλογα της οπτικής γωνίας που εξετάζονται, συνιστούν αντικείμενο διαφορετικών κατηγοριοποιήσεων.⁵⁶

ρόλο τους στο διεθνές σύστημα, μπορεί να θυσιάσουν την ανεξαρτησία μικρών κρατών για τη διατήρηση του ίδιου του συστήματος. Βλ. Bull, *Η Αναρχη Κοινωνία*, 154-155.

⁵¹ Σύμφωνα με τον Κονδύλη, «οι ρυθμίσεις του διεθνούς δικαίου και οι διεθνείς οργανώσεις έχουν γίνει απαραίτητες λόγω της πυκνότητας, ...όμως παραμένει ανοικτό αν θα αποτελέσουν το πεδίο της κοινής συνεννόησης ή το κοινό πεδίο μάχης. Η δημιουργία τους είναι προφανώς προς όφελος όλων, όσων συμμετέχουν, όμως δε μπορεί να συμβαίνει πάντα το ίδιο με την εκάστοτε χειραγώγηση και λειτουργία τους». Παναγιώτης Κονδύλης, *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2011, 2^η Έκδοση), 46.

⁵² Bull, *Η Αναρχη Κοινωνία*, σελ.136, 186-195

⁵³ Θουκυδίδης, *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, στο Βλάχος Άγγελος «Θουκυδίδου Ιστορία» Βιβλίο Ε' (89-91), (Αθήνα: ΕΣΤΙΑ, 2003), 74.

⁵⁴ Για την ικανότητα ενός παράγοντα να πείσει έναν άλλο να ενεργήσει με έναν επιθυμητό τρόπο ή να τον αποτρέψει από μια επιθυμητή συμπεριφορά, βλ. James E. Dougherty and Jr. Pfaltzgraff, Robert L., *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Τόμος Α', (Αθήνα: Παπαζήση, 1992, 3^η Έκδοση), 122.

⁵⁵ Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), 1.

⁵⁶ Με βάση τον Edward Carr, η πολιτική ισχύς μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες, τη στρατιωτική, την οικονομική και την ισχύ της πειθούς, όπου, η οικονομική ισχύς αφορά και στις δυνατότητες για ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος, όσο και στη χρησιμοποίησή της ως εργαλείο απόκτησης ισχύος και επιρροής στο εξωτερικό, βλ. Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*, 154, 159, 171. Ανάλογα, σύμφωνα με τους Keohane and Nye, στο πλαίσιο της σύνθετης αλληλεξάρτησης, η κατηγοριοποίηση της ισχύος γίνεται με βάση την πηγή από την οποία την αντλούν σε στρατιωτική, πολιτική, οικονομική και θεσμική, βλ. Robert Keohane and Joseph Nye, *Power and Interdependence*,

1.3 Φόβος και Δίλημμα Ασφάλειας - Ανασφάλειας

Υπό το πρίσμα του επιθετικού ρεαλισμού, το διεθνές σύστημα, ακριβώς λόγω του συνδυασμού των διαστάσεων της αναρχίας και της αβεβαιότητας, του αγώνα για επιβίωση, της ορθολογικότητας και της εγγενούς επιθετικής ικανότητας κάθε κράτους, δημιουργεί ισχυρά κίνητρα στα κράτη να αναζητήσουν ευκαιρίες για να αποκτήσουν ισχύ εις βάρος των ανταγωνιστών τους και να εκμεταλλευτούν αυτές τις καταστάσεις, όταν τα οφέλη ξεπερνούν το κόστος.⁵⁷ Συνεπώς υπό την επήρεια του φόβου,⁵⁸ ως απότοκου της φύσης του διεθνούς συστήματος, τα κράτη, δρώντας βάσει της αρχής της αυτοβοήθειας,⁵⁹ βιώνουν μια κατάσταση διαρκούς ανταγωνισμού ασφάλειας, κατάσταση η οποία περιγράφεται μέσα από την έννοια του «δίληματος ασφάλειας», έννοια που αφορά στον τρόπο που ένα κράτος προσεγγίζει τις συνθήκες ενίσχυσης της ισχύος ενός άλλου κράτους.⁶⁰

Ως όρος το «δίλημμα ασφάλειας» πρωτοδιατυπώθηκε από τον John Herz, το 1950, στο περιοδικό *World Politics*: «Προσπαθώντας τα κράτη να αποκτήσουν ασφάλεια από ...επίθεση, εξωθούνται να αποκτήσουν όλο και περισσότερη ισχύ, προκειμένου να ξεφύγουν από την επίδραση της ισχύος των άλλων. Αυτό, με τη σειρά του, καθιστά τους άλλους περισσότερο ανασφαλείς και τους υποχρεώνει να ετοιμάζονται για το χειρότερο. Καθώς κανένας δεν μπορεί να αισθάνεται τελείως ασφαλής σε ένα τέτοιο κόσμο ανταγωνιστικών μονάδων, προκύπτει ανταγωνισμός

(New York: Longman, 2001, 3rd edition), 7, 10, 26. Ο Mearsheimer, διακρίνει την ισχύ σε λανθάνουσα, που πηγάζει κυρίως από τον πλούτο ενός κράτους και το μέγεθός του και σε πραγματική, που αφορά στη στρατιωτική ισχύ, βλ. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), 30,105,127-128. Ο Nye διακρίνει τρεις τύπους ισχύος, τη στρατιωτική, οικονομική και ήπια ισχύ, βλ. Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), 31. Η ήπια ισχύ του Nye σχετίζεται με την ισχύ της πειθούς του Carr ή την πολιτιστική διπλωματία του Γιανναρά.

⁵⁷ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 30.

⁵⁸ Η έννοια του φόβου αποτελεί βασικό στοιχείο, αίτιο για τη δράση των παραγόντων στο διεθνές σύστημα, σε όλες τις θεωρήσεις της ρεαλιστικής σχολής. Ο φόβος δεν εκλαμβάνεται ως αίσθημα αλλά ως συνθήκη επηρεασμού, που οδηγεί τις μονάδες σε μια ορθολογική στάση απέναντι σε δεδομένες πραγματικές καταστάσεις, όπως χρήση/απειλή χρήσης βίας. Ο φόβος που προκύπτει από τον υπολογισμό του κόστους των συνεπειών αποτελεί εργαλείο κινητοποίησης.

⁵⁹ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 84-86.

⁶⁰ Η έννοια του διλήματος ασφάλειας παρουσιάστηκε για πρώτη φορά από το Θουκυδίδη, ο οποίος αναγνώρισε το δίλημμα ασφάλειας που αντιμετώπιζε η Σπάρτη, λόγω της αύξησης της ισχύος της Αθήνας, ως αίτιο του πολέμου, διακρίνοντάς το από τις αφορμές. Ο Martin Wight προσέγγισε την έννοια του διλήματος ασφάλειας στο πλαίσιο της ανάλυσης της σύγκρουσης συμφερόντων, συμπεραίνοντας πως «...η ασφάλεια μιας Δύναμης είναι η ανασφάλεια μιας άλλης», βλ. Wight, *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*, 142-143.

ασφάλειας και ξεκινά ο φαύλος κύκλος της ασφάλειας και της συσσώρευσης ισχύος». ⁶¹

Το δίλημμα ασφάλειας βρίσκεται στον πυρήνα της λογικής της ρεαλιστικής σκέψης, αντανakλά τη βασική λογική της θεώρησης του επιθετικού ρεαλισμού και αφορά στον τρόπο που ένα κράτος προσεγγίζει τις συνθήκες ενίσχυσης της ισχύος ενός άλλου κράτους. ⁶² Είναι διαδικασία που κινείται σε δύο ταυτόχρονα επίπεδα και αφορά αφενός στις κινήσεις που κάνει ένα κράτος με στόχο και σκοπό την ενίσχυσή του, αφετέρου στο πως αυτές οι κινήσεις ερμηνεύονται από ένα έτερο παράγοντα του διεθνούς συστήματος.

Η ουσία του διλήμματος ασφάλειας είναι ότι τα μέτρα που ένα κράτος λαμβάνει προκειμένου να αυξήσει τη δική του ασφάλεια, συνήθως μειώνουν την ασφάλεια των άλλων κρατών. Αυτή είναι κατά το Mearsheimer, και η τραγική κατάσταση στο διεθνές σύστημα, αφού τα μέτρα που λαμβάνουν τα κράτη για να αυξήσουν τις πιθανότητες επιβίωσής τους στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, απειλεί την επιβίωση των άλλων κρατών.

Στην αντίπερα όχθη βρίσκεται η παθητική στάση των κρατών. Βάσει αυτής της επιλογής, ένα κράτος αναγνωρίζοντας την αδυναμία του να ακολουθήσει την αύξηση ισχύος, επιλέγει να παραμείνει στάσιμο και θέτει ως στόχο και σκοπό να ακυρώσει το δίλημμα ασφάλειας. Η στάση αυτή δεν ανήκει στον πυρήνα της ρεαλιστικής θεώρησης, αλλά αποτελεί ένα συνδυασμό φιλελεύθερων και κονστρουκτιβιστικών απόψεων. ⁶³

Η κατάσταση κατά την οποία ένα κράτος δεν είναι σε θέση να υπερασπιστεί την οντολογική του αυθυπαρξία και επιλέγει την πολιτική της παθητικότητας και της μη ενίσχυσης των πυλώνων ισχύος του, θέλοντας να στείλει μήνυμα καλής θελήσεως στις άλλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, με στόχο και σκοπό να ακυρώσει το δίλημμα ασφάλειας, καλείται «δίλημμα ανασφάλειας» ή «αδυναμίας». ⁶⁴ Στην περίπτωση αυτή το κράτος προκαλεί όχι μέσω της ισχύος του, αλλά μέσω της

⁶¹ John H. Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, no.2 (1950): 157-180.

⁶² Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 90.

⁶³ Σπυρίδων Ν. Λίτσας, "Η Θεωρία της Ήπιας Ισχύος στο Πλαίσιο των Νέο-Οθωμανικών Προσανατολισμών: Μία Ενδοσκόπηση στο Στρατηγικό Βάθος" in *Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, επιμ. Σπ. Λίτσας και Η. Κουσκουβέλης (Αθήνα: Ποιότητα, 2013), 183-227.

⁶⁴ Σπυρίδων Ν. Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), 299.

παθητικότητάς του, η οποία σε καμία περίπτωση δε λειτουργεί ως μηχανισμός αποτροπής. Το κράτος που λειτουργεί μέσα από αρχές παθητικότητας και δεν μεριμνά για την ισχυροποίηση του, λειτουργεί ανασταλτικά στην ισορροπία ισχύος της συστημικής εξέλιξης.⁶⁵

Το δίλημμα ασφάλειας και ανασφάλειας αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος. Μέσω των υπόψη στάσεων κρατών, αποτυπώνονται η ορθολογική-ανορθολογική λειτουργία και η ηθική-ανήθικη συμπεριφορά των κύριων δρώντων του διεθνούς συστήματος.⁶⁶

Κατά τον Jervis, το δίλημμα ασφάλειας υπάρχει μόνο όταν οι επιθετικές και αμυντικές στάσεις και δυνάμεις (των κρατών) είναι δυσδιάκριτες και είναι πιο έντονο και επισφαλές, όταν ο επιτιθέμενος (αναθεωρητικό κράτος) έχει το πλεονέκτημα, καθώς η αύξηση της ασφάλειας ενός κράτους αυτόματα αυξάνει την ανασφάλεια των άλλων κρατών,⁶⁷ που εκδηλώνουν δραστική και άμεση αντίδραση με στόχο την ισορροπία ισχύος. Το πλέγμα αυτό εντείνει τον ανταγωνισμό και διατηρεί τα διλήμματα ασφάλειας, όπως για παράδειγμα η Τουρκία που προσπαθώντας να εξασφαλίσει στρατηγικό πλεονέκτημα κυρίως με τη στρατιωτική της ενδυνάμωση, ωθεί την Ελλάδα οδηγούμενη από τα διλήμματα ασφαλείας να κρατήσει την ισορροπία.

⁶⁵ Μεμονωμένες προσπάθειες που καταβάλλουν κράτη να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους τους, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αυτορυθμιζόμενου συστήματος ισορροπίας δυνάμεων που με τη σειρά του δύναται να συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης. Η κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα συμβάλλει στη σταθερότητα ή αστάθεια του συστήματος, βλ. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 11.

⁶⁶ Περισσότερα στο Λίτσαζ, *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, 298-301.

⁶⁷ Robert Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics* 30, no2 (1978): 186-187

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Κεφάλαιο 2: Η Έννοια «Εθνικό Συμφέρον» Βάσει των Κυρίαρχων Σχολών των Διεθνών Σχέσεων

Η έννοια του εθνικού συμφέροντος είναι από τις πιο θεμελιώδεις στη θεωρία των διεθνών σχέσεων και συνάμα από τις πιο αντιφατικές. Ως όρος της διεθνούς πολιτικής ανάλυσης εμφανίζεται ιστορικά κατά την περίοδο των Ναπολεόντειων πολέμων. Μέχρι τότε το «κοινό» συμφέρον ταυτιζόταν με τα συμφέροντα των εκάστοτε πολιτικών ελίτ, ουσιαστικά δηλαδή με τα συμφέροντα του ηγεμόνα ή της άρχουσας τάξης. Με τους Ναπολεόντειους πολέμους όμως για πρώτη φορά συνδέεται και αντλεί τη νομιμοποίησή του από τις λαϊκές «μάζες» του έθνους⁶⁸. Με την ισχυροποίηση του έθνους-κράτους, η έννοια του εθνικού συμφέροντος καθιερώνεται πλέον ως κύριος μοχλός της εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

Δεδομένης της άναρχης φύσεως του διεθνούς συστήματος και της ύπαρξης των εθνών-κρατών ως των κυριότερων δρώντων από τα οποία αυτό απαρτίζεται, επικρατεί η αντίληψη ότι τα κράτη λειτουργούν στη βάση του εθνικού τους συμφέροντος. Αυτή ακριβώς η αντίληψη αν και αποτελεί μία από τις βασικές αρχές της ρεαλιστικής σχολής, εντοπίζεται και σε άλλες θεωρήσεις των διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, η ίδια η έννοια του εθνικού συμφέροντος μεταξύ των θεωρήσεων αυτών είναι αρκετά αντιφατική ως προς την ερμηνεία της. Ενώ μπορεί να οριστεί και να περιγραφεί από μία σειρά συγκεκριμένων κριτηρίων (όπως η εδαφική ακεραιότητα, η οικονομική ευημερία ή η εθνική αξιοπρέπεια),⁶⁹ κάτι που την καθιστά ένα ευρέως αποδεκτό, αναλυτικό εργαλείο ερμηνείας της κρατικής συμπεριφοράς, ωστόσο είναι το νόημα και η ιεράρχηση που δίνεται κάθε φορά σε αυτά τα κριτήρια και στους συνδυασμούς τους, που την καθιστούν αντιφατική. Γιαυτό ακριβώς μπορούν να επικαλούνται λόγους εθνικού συμφέροντος δύο διαφορετικές πολιτικές ομάδες με διαφορετικές απόψεις για το ίδιο ζήτημα.

Η έννοια του εθνικού συμφέροντος λοιπόν, απετέλεσε σημείο αμφιλεγόμενο στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, διχάζοντας ουσιαστικά τη διεθνολογική θεωρία σε δύο διαμετρικά αντίθετες προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την πρώτη, το εθνικό συμφέρον αποτελεί αντικειμενική πραγματικότητα, η οποία αποτελεί το βασικό κριτήριο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Η δεύτερη

⁶⁸ Παναγιώτης Ήφαιστος, *European Political Cooperation, Towards a Framework of Supranational Diplomacy?*, (Aldershot, UK: Gower, 1987), 97.

⁶⁹ Κ. Μελακοπίδης, *Λεξικό Διεθνών Σχέσεων & Εξωτερικής Πολιτικής* (Αθήνα: Σιδέρης, 1998), 179.

προσέγγιση, χωρίς να αρνείται τη σπουδαιότητα της έννοιας του εθνικού συμφέροντος, διαφωνεί με τη δυνατότητα αντικειμενικού προσδιορισμού του. Η αδυναμία αυτή οφείλεται στην έμφαση που δίδεται στο ενδοκρατικό σύστημα καθορισμού του εθνικού συμφέροντος. Έτσι, το εθνικό συμφέρον ουσιαστικά ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον και παράγεται μέσω των ίδιων μηχανισμών, με τη διαφοροποίηση ότι το δημόσιο συμφέρον είναι ευρύτερο και περιλαμβάνει κάθε πτυχή του δημόσιου βίου, ενώ το εθνικό συμφέρον περιορίζεται στην εξωτερική πολιτική και στη μελέτη των διεθνών σχέσεων.

Στη συνέχεια παρατίθενται ορισμένες χαρακτηριστικές απόψεις των δύο προσεγγίσεων για το ρόλο και τη λειτουργία του εθνικού συμφέροντος σε συνάρτηση με την κρατική συμπεριφορά στο διεθνές σύστημα.

2.1 Οι Ρεαλιστικές Προσεγγίσεις

Κατά τους ρεαλιστές το εθνικό συμφέρον ορίζεται με όρους ισχύος. Τα κράτη, ως ορθολογικοί δρώντες, επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους αποβλέποντας στην αύξηση των σχετικών κερδών τους με σκοπό τη βελτίωση της θέσης τους στο διεθνές σύστημα. Ο Hans Morgenthau ισχυρίζεται ότι το εθνικό συμφέρον ενός κράτους ορίζεται στη βάση της εθνικής ασφάλειας, ελάχιστες και αδιαπραγμάτευτες προϋποθέσεις της οποίας αποτελούν η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και η διαφύλαξη των θεσμών του και συνεπώς θα πρέπει να υποστηρίζεται από επαρκή ισχύ.⁷⁰ Αντίστοιχα, αν και οι επιθυμίες ενός κράτους μπορεί να είναι απεριόριστες, οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν τις δυνατότητες που απορρέουν από την ισχύ του. Υφίσταται λοιπόν στη θεωρία του Morgenthau, άμεση συνάφεια μεταξύ ισχύος, εθνικού συμφέροντος και εφικτών στόχων της εξωτερικής πολιτικής. Συνεπώς, το εθνικό συμφέρον δεν αποτελεί μία αόριστη και ασαφή έννοια, αλλά την ορθολογική διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Ωστόσο το εθνικό συμφέρον δεν ορίζεται μονοδιάστατα. Σε άλλο σημείο του κειμένου του ο Morgenthau ισχυρίζεται ότι σε δεδομένη ιστορική περίοδο εξαρτάται από το πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική.⁷¹

Μία άλλη διάσταση του ζητήματος είναι ότι τα εθνικά συμφέροντα των κρατών

⁷⁰ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (New York: Knopf, 1993, 7th edition), 553.

⁷¹ Ibid, 9.

είναι εξ' ορισμού συγκρουσιακά. Συνεπώς οι διεθνείς συγκρούσεις οφείλονται, κατά τον Morgenthau, στην «κακία» της ανθρώπινης φύσης. Η θέση αυτή θεωρείται υπεραπλουστευτική. Ο Morgenthau ενώ υπερτονίζει τις αρνητικές όψεις του ανθρωπίνου γένους, δείχνει να αγνοεί τις θετικές του πλευρές, που οδηγούν σε αντίθετα συμπεράσματα. Οι ανωτέρω προβληματικές διαπιστώσεις για τον κλασικό ρεαλιστικό ορισμό του εθνικού συμφέροντος, οδήγησαν τον K.Waltz στη θεμελίωση του νεορεαλισμού, της πλέον αντιπροσωπευτικής συστημικής θεωρίας.

Σύμφωνα με τον Waltz, τα κράτη «κατ' ελάχιστο ενδιαφέρονται για την επιβίωσή τους, κατά δε το μέγιστο αναζητούν την παγκόσμια ηγεμονία».⁷² Η θέση αυτή, η οποία αποτελεί βασική υπόθεση του συστημικού ρεαλισμού, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα λόγω της αοριστίας της. Αν τα όρια του εθνικού συμφέροντος είναι η επιβίωση (minimum) και η ηγεμονία (maximum), τότε κάθε κρατική συμπεριφορά μπορεί να ενταχθεί στην έννοια του εθνικού συμφέροντος. Ο ορισμός του Waltz είναι τόσο ευρύς, ώστε η μόνη κρατική συμπεριφορά, η οποία αποκλείεται από το εθνικό συμφέρον είναι η απροκάλυπτη αυτο-εκμηδένιση ενός κράτους. Πέραν όμως από την παρατήρηση αυτή, η θέση του δομικού ρεαλισμού προσδίδει ένα σταθερό σημείο αναφοράς για τον καθορισμό του εθνικού συμφέροντος του κάθε κράτους. Το διεθνές σύστημα επιβάλλει συγκεκριμένες συμπεριφορές και τα κράτη για να επιβιώσουν θα πρέπει να τις ακολουθήσουν.

Μία άλλη προσέγγιση αποτελεί η θεωρία των σχετικών κερδών του Joseph Grieco. Όπως προαναφέρθηκε, τα συμφέροντα των κρατών είναι εκ των πραγμάτων συγκρουσιακά. Οι ρεαλιστές, παρόλα αυτά δεν αρνούνται ότι μπορεί να οδηγήσουν σε διακρατική συνεργασία. Στο διεθνές περιβάλλον τα παίγνια μηδενικού αθροίσματος συνυπάρχουν με αντίστοιχα παίγνια θετικού αθροίσματος. Όμως η ευαισθησία των κρατών στα σχετικά κέρδη τα καθιστά επιφυλακτικά στις διεθνείς συνεργασίες. Σε κάθε διεθνή συνεργασία τα κράτη ανησυχούν για το ενδεχόμενο τα αντισυμβαλλόμενα κράτη να αποκομίσουν περισσότερα, συγκριτικά, κέρδη.⁷³ Λόγω του άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος τα κράτη ανησυχούν ότι ο σημερινός σύμμαχος μπορεί να είναι ο αυριανός εχθρός και συνεπώς τα αυξημένα σχετικά κέρδη της φιλικής χώρας μπορεί να δημιουργήσουν έναν επικίνδυνο αντίπαλο στο μέλλον.

⁷² Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 118.

⁷³ Joseph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization* 42, no.3 (Summer 1988): 487.

Ο Grieco ασκεί κριτική στη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, η οποία βασίζεται στη θέση ότι τα κράτη είναι ατομικιστικοί δρώντες. Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους τα κράτη αντιλαμβάνονται τόσο μεγαλύτερη χρησιμότητα στη διεθνή συνεργασία, άρα και εθνικό συμφέρον στην πραγματοποίησή της, όσο επιτυγχάνουν μεγαλύτερα απόλυτα κέρδη. Για τους νεοφιλελεύθερους η ικανοποίηση για το κάθε κράτος δεν εξαρτάται από την αντίστοιχη ικανοποίηση των άλλων κρατών. Γι' αυτούς συνεπώς, το μέγεθος του απόλυτου κέρδους είναι αυτό που καθορίζει το εθνικό συμφέρον, διευκολύνοντας ή όχι τις διεθνείς συνεργασίες. Αντίθετα, οι ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι τα κράτη δεν δρουν απλώς με βάση το ίδιον συμφέρον, αλλά με βάση τη σχετική τους θέση σε σχέση με τα άλλα κράτη. Λόγω του γεγονότος αυτού τα κράτη δίδουν βάρος όχι μόνο στα απόλυτα, αλλά πολύ περισσότερο στα σχετικά κέρδη, που αποκομίζουν από μία συνεργασία. Έτσι εμποδίζεται πολλές φορές η θέληση των κρατών να συνεργαστούν μεταξύ τους, ακόμη κι αν τα απόλυτα κέρδη τους είναι υψηλά, καθώς η ικανοποίησή τους από μία διεθνή συνεργασία εξαρτάται από το σχετικό κέρδος που απολαμβάνει η άλλη πλευρά. Ο Grieco αναγνωρίζει ότι τα κράτη δεν έχουν την ίδια ευαισθησία στα σχετικά κέρδη και ότι για κάθε κράτος η ευαισθησία αυτή μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τη περίπτωση. Συνεπώς, όσο μεγαλύτερη είναι η ευαισθησία στα σχετικά κέρδη, τόσο περισσότερο εμποδίζεται η συνεργασία μεταξύ των κρατών.

Εξετάζοντας από τί εξαρτάται η ευαισθησία αυτή, ο Grieco διατυπώνει τη θέση, ότι η ευαισθησία του για τα σχετικά κέρδη θα αυξάνεται, όσο ένα κράτος μεταβαίνει από σχέσεις «πλουραλιστικής κοινότητας ασφάλειας» σε σχέσεις που πλησιάζουν προς την κατάσταση πολέμου. Σύμφωνα με τον Karl Deutch, στον οποίο παραπέμπει, πλουραλιστική κοινότητα ασφάλειας υπάρχει όταν υφίσταται πραγματική διασφάλιση ότι τα κράτη-μέλη της κοινότητας δεν πρόκειται σε περίπτωση διαφοράς να πολεμήσουν μεταξύ τους, αλλά θα την επιλύσουν ειρηνικά, κατά το παράδειγμα των σχέσεων Καναδά-ΗΠΑ και Νορβηγίας-Σουηδίας.⁷⁴

Τελικά, το εθνικό συμφέρον του κάθε κράτους καθορίζεται από την ευαισθησία που αυτό έχει αναφορικά με τα σχετικά κέρδη, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται

⁷⁴ Karl Deutch et al., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* (Princeton: Princeton University Press, 1957), 5-7, όπως παρατίθεται στο Joseph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization* 42, no.3 (Summer 1988): 501.

από τη θέση του κάθε κράτους στο διεθνές σύστημα. Η θέση αυτή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν θεωρήσει κανείς την ΕΕ ως πλουραλιστική κοινότητα ασφάλειας.

Τέλος, μία επίσης γνωστή άποψη εκφράζεται από τον Stephen D. Krasner, ο οποίος ακολουθεί μία εμπειρική προσέγγιση και συνδυάζει την έννοια του εθνικού συμφέροντος των ΗΠΑ με τους σχεδιαστές της εξωτερικής πολιτικής και τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων.⁷⁵ Προκειμένου όμως οι προτιμήσεις των οργάνων λήψης αποφάσεων να συνιστούν εθνικό συμφέρον, θα πρέπει να πληρούν δύο βασικά χαρακτηριστικά: Αφενός, οι προτιμήσεις αυτές δεν θα πρέπει σταθερά να ευνοούν συγκεκριμένες τάξεις ή ομάδες εντός της κοινωνίας, αφετέρου δεν θα πρέπει να μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου. Στόχος του Krasner είναι να αποδείξει, μέσω της μελέτης της συμπεριφοράς των κεντρικών οργάνων λήψης αποφάσεων στις ΗΠΑ επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, ότι είναι δυνατό να αναφερόμαστε σε εθνικό συμφέρον, που πληρεί τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Βασικό συμπέρασμα του είναι η διαφοροποίηση που υφίσταται μεταξύ κράτους και κοινωνίας. Παρά τις κοινωνικές πιέσεις, το κράτος είναι ένας αυτόνομος δρών. Οι στόχοι που προσπαθεί το κράτος να επιτύχει δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ένα άθροισμα των επιθυμιών των διάφορων κοινωνικών ομάδων, αλλά προάγουν το γενικότερο κοινωνικό συμφέρον.

Παρατηρείται ότι η ανωτέρω προσέγγιση έχει στοιχεία φιλελεύθερων απόψεων, καθώς στην προσπάθειά του να υπερασπιστεί την έννοια του εθνικού συμφέροντος, ο Krasner διασπά τον κρατικό μανδύα και αναλύει το εσωτερικό πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ, ακολουθώντας ουσιαστικά μεθόδους προσδιορισμού του εθνικού συμφέροντος που προσιδιάζουν στους συμπεριφοριστές και τους φιλελεύθερους. Πέραν όμως από αυτήν, υπήρξαν κατά καιρούς και άλλες θεωρήσεις, οι οποίες αν και είχαν ρεαλιστικές καταβολές, επιχείρησαν περισσότερο να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ ρεαλιστικών και φιλελεύθερων προσεγγίσεων, παρά να ενισχύσουν απλά τις πρώτες. Ακολουθώς παρουσιάζονται οι κυριότερες εκ των φιλελεύθερων απόψεων για την έννοια του εθνικού συμφέροντος.

2.2 Οι Φιλελεύθερες Προσεγγίσεις

Στην αντιμετώπιση της έννοιας του εθνικού συμφέροντος οι φιλελεύθεροι έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο ενδοκρατικό πεδίο. Οι απαιτήσεις των

⁷⁵ Stephen Krasner, *Defending the National Interest* (Princeton: Princeton University Press, 1978).

μεμονωμένων ατόμων και των κοινωνικών ομάδων θεωρείται ότι προηγούνται κατά την ανάλυση της πολιτικής. Η πολιτική δράση θεωρείται ότι εδράζεται στην εσωτερική και στη διεθνική κοινωνία των πολιτών, η οποία είναι το σύνολο προσώπων με διαφορετικές προτιμήσεις και κοινωνικές δεσμεύσεις. Τα κοινωνικά διαφοροποιημένα άτομα καθορίζουν πρωταρχικά τα συμφέροντά τους και στη συνέχεια τα προωθούν, ατομικά ή συλλογικά, μέσω της πολιτικής δράσης. Με βάση τα ανωτέρω, τα κράτη αντιπροσωπεύουν ένα μόνο τμήμα της κοινωνίας τους. Η φιλελεύθερη θεώρηση του κράτους, είναι αυτή του αντιπροσώπου συγκεκριμένων εσωτερικών κοινωνικών δρώντων, οι οποίοι διαρκώς αντιπαρατίθενται, προκειμένου να ελέγξουν τους μηχανισμούς του. Συνεπώς, οι κοινωνικές πιέσεις προς το κράτος διαμορφώνουν το εθνικό συμφέρον. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι ο Moravcsik, αποφεύγει να χρησιμοποιήσει τον όρο συμφέρον και ομιλεί περί προτιμήσεων (preferences), προκειμένου να διαχωρίσει το φιλελεύθερο διακυβερνητισμό από τη ρεαλιστική θεωρία και να τονίσει την ενδοκρατική διαμόρφωση του συμφέροντος.⁷⁶ Αυτό ωστόσο, δε σημαίνει ότι τα κράτη προωθούν τις ιδεατές τους πολιτικές χωρίς να έχουν επίγνωση των περιορισμών που δημιουργούνται από τις πολιτικές των άλλων κρατών. Εκείνο όμως που υποστηρίζει ο φιλελευθερισμός είναι ότι τα κρατικά συμφέροντα δεν είναι κατ' ανάγκη συγκρουσιακά, όπως δέχεται ο ρεαλισμός.

Από αυτή την αφετηρία ξεκινούν και οι νεοφιλελεύθερες ερμηνείες για τον ρόλο του εθνικού συμφέροντος, οι οποίες ελαχιστοποιούν τη σημασία της επιβίωσης ως στόχο κάθε κράτους και περιστρέφονται γύρω από την επίδραση των διεθνών θεσμών στη λειτουργία των κρατών. *«Οι πολιτικοί ιδεαλιστές, υπενθυμίζεται, στηρίζονται στην υπόθεση πως τα άτομα και οι ομάδες είναι εκ φύσεως επιδεκτικοί συνεργασίας και ειρηνικών σχέσεων. Η κακή συμπεριφορά, συνεχίζει το ίδιο ιδεαλιστικό - φιλελεύθερο επιχείρημα, είναι προϊόν όχι κακών φυσικών ιδιοτήτων των ατόμων, αλλά απόρροια κακών θεσμών ή απουσίας θεσμών. Επίσης, το κυριότερο ενδιαφέρον του ανθρώπου είναι η ευημερία, ενώ ο πόλεμος μπορεί να εξαλειφθεί, εάν πάνπουνα να υφίστανται οι συνθήκες οι οποίες τον ευνοούν. Η διεθνής κοινωνία, υποστηρίζεται, επιβάλλεται να διαθέτει θεσμούς και να ενισχύεται με συλλογική δράση στο διεθνές επίπεδο».*⁷⁷ Με αυτήν την

⁷⁶ Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", *International Organization* 51, no.4 (Autumn 1997): 513-553.

⁷⁷ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2003), 78.

έννοια, είναι προς το συμφέρον των κρατών η ενίσχυση των διεθνών θεσμών, καθώς μέσα από τη συμμετοχή σε αυτούς ευνοείται η διακρατική συνεργασία, η οικονομική ανάπτυξη και η αλληλεξάρτηση σε διάφορους τομείς.⁷⁸ Η τελευταία έννοια ορίζεται ως το αλγεβρικό άθροισμα του κέρδους και του κόστους που δημιουργείται στις κοινωνίες άλλων κρατών, από την προσπάθεια των κρατών να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Η αλληλεξάρτηση αυτή δημιουργεί τις δεσμεύσεις στην διεθνή κρατική συμπεριφορά και μπορεί να λάβει τρεις μορφές: Αν τα συμφέροντα είναι συμβατά, υπάρχουν ισχυρά κίνητρα για διακρατική συνεργασία. Αν αντιθέτως, τα συμφέροντα είναι μηδενικού αθροίσματος υφίσταται σημαντική πιθανότητα για συγκρουσιακές σχέσεις. Αν τέλος τα συμφέροντα είναι μεικτά, τότε τα κράτη έχουν κίνητρα να διαπραγματευθούν για συντονισμό των πολιτικών τους, με σκοπό να μεγιστοποιήσουν τα απόλυτα κέρδη.

Τέλος καταγράφονται και περιπτώσεις θεωρητικών όπου, αν και ξεκινούν από παραδοσιακές φιλελεύθερες απόψεις, τις υιοθετούν μόνο σε διακηρυκτικό επίπεδο, καθώς στην πράξη καταφεύγουν στις ρεαλιστικές υποθέσεις περί κατανομής ισχύος και ανεξάρτητων μεταβλητών του διεθνούς συστήματος.⁷⁹ Προκύπτει με αυτόν τον τρόπο μία πολιτική φιλοσοφία ηγεμονικού χαρακτήρα υπέρ του κράτους από το οποίο διατυπώνεται (κυρίως των ΗΠΑ). Αυτή η πολιτική φιλοσοφία ενδύεται συχνά ένα φιλελεύθερο μανδύα ενώ στην πραγματικότητα δεν κάνει σχεδόν τίποτα περισσότερο από το να προσαρμόζει το ρεαλιστικό επιχείρημα, προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των ηγεμονικών δυνάμεων στη βάση ιδεολογικών κριτηρίων.⁸⁰

2.3 Οι Έννοιες Άμυνα και Ασφάλεια

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να οριστούν με ακρίβεια οι έννοιες της «Άμυνας» και της «Ασφάλειας». Με τον όρο «Ασφάλεια», νοούνται όλοι εκείνοι οι παράγοντες, σταθεροί ή μεταβλητοί, οι οποίοι διασφαλίζουν, προστατεύουν και διαιωνίζουν τα συμφέροντα ενός ή περισσοτέρων κρατών, όπως αυτά ορίζονται από την πολιτική διαδικασία σε ενδοκρατικό και διακρατικό επίπεδο. Η ρεαλιστική

⁷⁸ Οι τομείς αυτοί είναι κυρίως όσοι εντάσσονται στο πλαίσιο της λεγόμενης "χαμηλής πολιτικής" (low politics). Οι έννοιες της "χαμηλής" και "υψηλής" πολιτικής (low/high politics) θα αναλυθούν στη συνέχεια της παρούσας μελέτης.

⁷⁹ Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, 19.

⁸⁰ Ibid, 78.

σχολή σκέψης στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων, συσχετίζει άμεσα την ασφάλεια ενός κράτους με την ισχύ και τις θεσμικές διευθετήσεις, μέσω των οποίων αυτή εκφράζεται. Κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, στο δυτικοευρωπαϊκό και ευρύτερο ατλαντικό χώρο, η ασφάλεια μιας χώρας αποτέλεσε έννοια συνυφασμένη συνήθως με την εδαφική ακεραιότητα, την εκτός συνόρων πολιτική κυριαρχία, την απρόσκοπτη διεξαγωγή εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, την εσωτερική πολιτική σταθερότητα και τη διακρατική σταθερότητα στην περιφέρεια, όπου ανήκει η χώρα αναφοράς. Επιπλέον, λόγω της αλληλεξάρτησης⁸¹ που επικρατεί στο σύγχρονο διεθνές σύστημα και την παγκοσμιότητα των προβλημάτων, η ασφάλεια ενός κράτους σχετίζεται άμεσα με τη σταθερότητα ολόκληρου του διεθνούς συστήματος, καθώς και του περιφερειακού υποσυστήματος στο οποίο ανήκει.

Η «Άμυνα» αντίστοιχα, είναι μέρος μόνο του σύνθετου πλέγματος παραγόντων που εμπεικλείει η έννοια «Ασφάλεια», όπως περιγράφηκε προηγουμένως. Στην ανάλυση των σύγχρονων διακρατικών σχέσεων, η λέξη «Άμυνα» αναφέρεται συνήθως στους στρατιωτικούς κυρίως παράγοντες, καθώς και στην υπόλοιπη συναφή υποστηρικτική κοινωνική και πολιτική υποδομή.⁸²

Κατά τον Ιωάννη Κρατερό, με τον όρο «άμυνα» νοείται το σύνολο των στοιχείων που επιτρέπουν την αντιμετώπιση μιας ένοπλης εξωτερικής απειλής, ενώ ως «κοινή άμυνα» είναι η εξέλιξη μιας κοινής πολιτικής άμυνας στο νομικό καθεστώς της συλλογικής ασφάλειας, όπου η προσβολή ενός κράτους-μέλους της ΕΕ, θα σημαίνει προσβολή όλων. Σε απώτερη φάση ενδέχεται να συνεπάγεται και τη συγκρότηση στρατιωτικών μονάδων της ΕΕ.⁸³

⁸¹ «Αλληλεξάρτηση ορίζοντας την απλά σημαίνει αμοιβαία εξάρτηση. Η αλληλεξάρτηση στην παγκόσμια πολιτική περιγράφει καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από αμοιβαίες συνέπειες (effects) μεταξύ κρατών ή μεταξύ παραγόντων σε διάφορες χώρες. Οι συνέπειες αυτές είναι συχνά το αποτέλεσμα διεθνών ανταλλαγών, διακίνησης χρημάτων, αγαθών, ατόμων και μηνυμάτων πέρα από τα εθνικά όρια. Το σύνολο των επαφών σημαίνουν διασύνδεση αλλά όχι απαραίτητα και αλληλεξάρτηση», αναφορά στο Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), 449

⁸² Παναγιώτης Ήφαιστος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*, (Αθήνα: Σιδέρης, 1992), 29-30.

⁸³ Ιωάννης Μ. Κρατερός, «Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *ΤοΣ 1*, τευχ. 19, (1999); 59

Κεφάλαιο 3: Θεωρία Συμμαχιών

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι η συνοπτική παρουσίαση της θεωρίας των Συμμαχιών. Ως στόχος τίθεται η διαμόρφωση του κατάλληλου θεωρητικού υποβάθρου μέσα από το οποίο θα προσεγγιστούν οι σχέσεις των εθνοκρατικών οντοτήτων. Αρχικά δίδονται τα αίτια της σύναψης συμμαχιών και κατόπιν επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση του όρου, καθώς και η περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των δεσμών που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών-μελών ενός συμμαχικού δικτύου. Κατόπιν εξετάζονται οι συμμαχικές σχέσεις ως σχέσεις αλληλεξάρτησης και αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους οι παράγοντες μιας συμμαχίας αντιμετωπίζουν τα συμμαχικά διλήμματα που αναφύονται στους κόλπους της. Τέλος παρουσιάζονται με αδρές γραμμές ορισμένοι από τους παράγοντες που ευθύνονται για τη διατήρηση ή διάλυση συμμαχιών.

3.1 Η Συμμαχία ως Έκφραση της Διαλεκτικής Σχέσης Κυριαρχίας και Εξάρτησης στο Διεθνές Σύστημα

Στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, ελλείπει μιας ανώτερης αρχής, οι κύριοι δρώντες, τα έθνη-κράτη, μπορεί μεν να είναι κυρίαρχες πολιτικά οντότητες, όμως δεν είναι απόλυτα ανεξάρτητες οντότητες, δεν είναι ελεύθερες να κάνουν ότι θέλουν, να δρουν όπως επιθυμούν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις επιθυμίες, τις δράσεις και τα συμφέροντα των άλλων. Ακριβώς λόγω των περιορισμών που τίθενται από τις δομές του πολιτειακά κατακερματισμένου, άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς γίνεσθαι,⁸⁴ κυριαρχία και εξάρτηση συνιστούν όψεις του ίδιου νομίσματος. Ένα κυρίαρχο κράτος που φυσικά έχει τη δυνατότητα να χαράσσει τη δική του στρατηγική, ακριβώς για να είναι κυρίαρχο υποχρεώνεται σε επιλογές που υπαγορεύονται από την ίδια τη φύση του διεθνούς συστήματος. Αυτή η διαλεκτική μεταξύ κυριαρχίας και εξάρτησης, δύο εννοιών που υπό το πρίσμα της προηγηθείσας ανάλυσης δεν είναι αντιφατικές,⁸⁵ επικρατεί στις σχέσεις που τα έθνη-κράτη αναπτύσσουν μέσω των στρατηγικών τους, ως ενεργοί δρώντες του διεθνούς συστήματος. Τα κράτη, αναζητώντας την εξωτερική συνδρομή στην

⁸⁴ Π. Ήφαιστος, *Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του. Τα Πολλά Πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2009), 250-255.

⁸⁵ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 211-212.

ενίσχυση των πυλώνων των προοπτικών επιβιώσής τους, αναλαμβάνουν δεσμεύσεις έναντι άλλων, περιορίζοντας κατά τον τρόπο αυτό την ελευθερία τους.

3.2 Αίτια Σύναψης Συμμαχιών

3.2.1 Ισορροπία της Ισχύος

Σύμφωνα με τη θεωρία της ισορροπίας της ισχύος, οι συμμαχίες είναι απόρροια της ανισομερούς κατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα.⁸⁶ Στη διεθνή πολιτική, ένα πεδίο που διέπεται από την αρχή της αυτοβοήθειας, η ασφάλεια είναι ο υπέρτατος σκοπός και ο φόβος είναι εκείνος που καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών.⁸⁷ Όπως επισημαίνει ο Kenneth Waltz, «Οι συμμαχίες δημιουργούνται από κράτη των οποίων ορισμένα συμφέροντα είναι κοινά. Το κοινό συμφέρον είναι συνήθως αρνητικό: ο φόβος κάποιων άλλων κρατών».⁸⁸ Μέσα από την οπτική της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, τα κράτη λειτουργούν με όρους ισχύος,⁸⁹ είτε εξισορροπώντας την ισχύ ενός ισχυρότερου αντιπάλου (balancing) συμμαχώντας με ασθενέστερους παράγοντες, είτε επιλέγουν να προσδεθούν στο άρμα του ισχυρότερου (bandwagoning) συνάπτοντας συμμαχία με τον τελευταίο.⁹⁰ Το ποιά στρατηγική θα ακολουθήσουν τα κράτη, την εξισορρόπηση της ισχύος (balancing) ή την πρόσδεση στο άρμα του ισχυρότερου (bandwagoning), εξαρτάται από τις δομές του συστήματος.⁹¹ Ο Waltz υποστηρίζει ότι το σύστημα ενθαρρύνει τη στρατηγική της εξισορρόπησης της ισχύος και όχι τη στρατηγική σύμπλευσης. Τα κράτη με τις συγκριτικά μικρότερες δυνατότητες αντιλαμβάνονται τα ισχυρά ως απειλή και εφόσον έχουν ελευθερία επιλογής, προτιμούν να συμμαχήσουν με την ασθενέστερη πλευρά.⁹²

⁸⁶ Κατά τη θεωρία της ισορροπίας της ισχύος, το διεθνές σύστημα έχει έντονη τάση προς ισορροπία. Υποστηρίζεται ότι, εφόσον μια ισορροπία δυνάμεων επιτευχθεί, θα διατηρηθεί, ενώ αν μια ισορροπία διαταραχθεί, τελικά καθ' οιονδήποτε τρόπο θα αποκατασταθεί. Τα κράτη, είτε το επιθυμούν είτε όχι, θα δημιουργήσουν ισορροπίες ισχύος προβαίνοντας σε εξισορροπητικές συμπεριφορές, βλ. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 266-267 και 272-273.

⁸⁷ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 253, 269.

⁸⁸ Ibid, 347.

⁸⁹ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security* 9, no.4 (1985): 8.

⁹⁰ Τα κράτη εκτός της στρατηγικής της εσωτερικής ενδυνάμωσης, εξισορροπούν την ισχύ των αντιπάλων κρατών εφαρμόζοντας τη στρατηγική της εξωτερικής ενδυνάμωσης/εξισορρόπησης, συμμαχώντας με άλλα κράτη, με στόχο την ενίσχυση της φιλίας και/ή την εξασθένηση της αντίπαλης συμμαχίας. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 252, 267.

⁹¹ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 267.

⁹² Ibid, 269-270.

3.2.2. Ισορροπία της Απειλής

Στην αναζήτηση των αιτιών σύναψης συμμαχιών, ο Stephen Walt, μέσα από την κριτική που άσκησε στη θεωρία της ισορροπίας της ισχύος, πρότεινε τη θεωρία της ισορροπίας της απειλής. Σύμφωνα με αυτή, η συμμαχία θεωρείται «...αντίδραση στην απειλή».⁹³ Κατά τον Walt, τα κράτη δε συμμαχούν με (bandwagoning) ή εναντίον (balancing) της ισχυρότερης δύναμης, αλλά της δύναμης εκείνης που συνιστά τη μεγαλύτερη απειλή.⁹⁴ Ενώ βάσει της θεωρίας της ισορροπίας της ισχύος, η συμμαχία ως φαινόμενο της διεθνούς πολιτικής είναι απόρροια της ανισομερούς κατανομής της ισχύος, σύμφωνα με τη θεωρία της ισορροπίας της απειλής, τα αίτια σύναψης συμμαχιών εντοπίζονται στην ανισορροπία της απειλής.⁹⁵ Η διαφορά των δύο θεωριών έγκειται στο ότι στη θεωρία της ισορροπίας της απειλής, η αναγωγή ενός εθνοκρατικού παράγοντα σε απειλή, δεν βασίζεται μόνο σε υπολογισμούς της ισχύος του τελευταίου, αλλά τα κράτη συνυπολογίζουν και άλλους παράγοντες προκειμένου να προσδιορίσουν ποιό κράτος συνιστά τη μεγαλύτερη για αυτά απειλή, να διαμορφώσουν τη στρατηγική τους και να επιλέξουν με ποιόν θα συμμαχήσουν.⁹⁶ Εκτός της ισχύος, η γεωγραφική εγγύτητα, η επιθετική δυνατότητα και οι επιθετικές προθέσεις είναι παράγοντες που αναγάγουν ένα κράτος σε απειλή και οριοθετούν το επίπεδο απειλής που θέτει στη διεθνή арένα.⁹⁷ Δεδομένου ότι οι δυνατότητες άσκησης ισχύος ενός παράγοντα σε ένα άλλο μειώνονται όσο αυξάνεται η μεταξύ τους απόσταση, η γεωγραφική εγγύτητα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο ως προς τη συγκρότηση συμμαχικών δικτύων.⁹⁸ Η γειννίαση με μια απειλή μπορεί είτε να προκαλέσει την ενεργοποίηση μηχανισμών εξισορρόπησης, είτε τη σύμπλευση των απειλούμενων κρατών. Στην πρώτη περίπτωση δημιουργούνται συμμαχικά δίκτυα εξισορρόπησης της απειλής, που συνήθως τείνουν στην περικύκλωση

⁹³ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 4

⁹⁴ Stephen Walt, *The Origins of Alliance* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1987), 21-22

⁹⁵ Κατά τον Walt, ανισορροπία απειλής υφίσταται όταν το κράτος ή ο συνασπισμός κρατών που θεωρείται ως η μεγαλύτερη απειλή, είναι κατά πολύ πιο επικίνδυνη από την απειλή του δεύτερου σε επίπεδο απειλής κράτους ή συνασπισμού κρατών, βλ. Walt, *The Origins of Alliance*, 265.

⁹⁶ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 9-13. Ο Walt επισημαίνει ότι μπορεί οι διαφορές των δύο θεωριών να είναι λεπτές, αλλά είναι σημαντικές. Η θεωρία της ισορροπίας της απειλής ουσιαστικά αποτελεί βελτίωση της θεωρίας της ισορροπίας της ισχύος, καθώς μέσα από την πρώτη δίδεται πιο ολοκληρωμένη εικόνα της διαδικασίας σύναψης συμμαχιών.

⁹⁷ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 9.

⁹⁸ Ibid, 10. Για το ρόλο της γειννίασης ως θετικό ή αρνητικό υλικό συντελεστή ισχύος των κρατών, βλ. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 155-158.

κεντρικών δυνάμεων.⁹⁹ Στη δεύτερη περίπτωση, η πρόσδεση μικρών κρατών στο άρμα μιας γειτονικής μεγάλης δύναμης, οδηγεί στην αύξηση της σφαίρας επιρροής της τελευταίας ή και στη δημιουργία ηγεμονικών συμμαχιών.¹⁰⁰ Κατά ανάλογο τρόπο, όσο μεγαλύτερες είναι οι επιθετικές ικανότητες ενός κράτους, τόσο μεγαλύτερος είναι ο φόβος των άλλων παραγόντων. Η αντίδραση των τελευταίων μπορεί να είναι είτε η εξισορρόπηση, είτε η σύμπλευση.¹⁰¹ Τέλος ο συνδυασμός των επιθετικών ικανοτήτων με επιθετικές/επεκτατικές προθέσεις ενός κράτους, συνιστά τη μεγαλύτερη απειλή για τους άλλους εθνοκρατικούς δρώντες. Μάλιστα, αυτός ο συνδυασμός ικανοτήτων και προθέσεων, επειδή προκαλεί εντονότερο φόβο στα απειλούμενα κράτη, οδηγεί στην ανάπτυξη εξισορροπητικών μηχανισμών και δεν ευνοεί τις στρατηγικές σύμπλευσης.¹⁰²

Ο Walt διευκρινίζει ότι τα κράτη συνήθως συμπεριλαμβάνουν στους υπολογισμούς τους και τους τέσσερις παράγοντες προκειμένου να επιλέξουν τους συμμάχους τους. Επίσης σημειώνει πως ανάλογα των συνθηκών, κατά περίπτωση, τα κράτη μπορεί να δίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα σε κάποιον από αυτούς τους παράγοντες κατά τη διαμόρφωση των στρατηγικών τους.¹⁰³

3.3 Εννοιολογική Προσέγγιση της Συμμαχίας

Οι πολιτικο-στρατιωτικές συνεργασίες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των συμμαχικών δικτύων με στόχο την αντιμετώπιση ζητημάτων ασφάλειας συνιστούν ένα διαχρονικό και κεντρικό φαινόμενο της διεθνούς πολιτικής. Παρόλο που «...είναι αδύνατο να μιλάμε για διεθνείς σχέσεις, χωρίς να αναφερόμαστε σε

⁹⁹ Ιστορικά παραδείγματα στο Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 9-10.

¹⁰⁰ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 192-198.

¹⁰¹ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", p.12.

¹⁰² Το παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο Walt προς ενίσχυση των επιχειρημάτων του είναι ο συνασπισμός κρατών εναντίον της ναζιστικής Γερμανίας, η οποία συνδυάζει επιθετικές ικανότητες με επιθετικές βλέψεις, βλ. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 13. Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί η διαφοροποίηση του Mearsheimer αναφορικά με τον παράγοντα των προθέσεων. Υποστηρίζει ότι τα κράτη «...εξισορροπούν ικανότητες και όχι προθέσεις». Θεωρεί πως οι ικανότητες που έχουν τα κράτη να απειλούν (δυναμική ισχύς, μέγεθος πληθυσμού και πραγματική ισχύς δηλ. επιθετικές, στρατιωτικές ικανότητες), ανάλογα του επιπέδου τους, αυξάνουν ή μειώνουν το φόβο των άλλων κρατών. Μάλιστα τονίζει ότι ποτέ και κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος για τις προθέσεις των άλλων, Κάθε κράτος θα πρέπει να είναι τουλάχιστον καχύποπτο απέναντι στα άλλα κράτη, βλ. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 104-109.

¹⁰³ Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", 13.

συμμαχίες...»,¹⁰⁴ στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τη συμμαχία. Ανάλογα των χαρακτηριστικών των διακρατικών σχέσεων, όπως για παράδειγμα τον επίσημο ή ανεπίσημο χαρακτήρα τους, το βαθμό και το είδος δέσμευσης που ενέχουν, την έκταση, ένταση ή επίπεδο συναλλαγών, οι συνέργειες των εθνοκρατικών οντοτήτων ομαδοποιούνται σε διαφορετικούς τύπους. Αποτέλεσμα είναι η διαμόρφωση μιας τυπολογίας συμμαχιών, στο πλαίσιο της οποίας τα όρια μεταξύ των διαφορετικών τύπων αλληλεπίδρασης/συνεργασίας είναι ασαφή και δυσδιάκριτα, λόγω της πολυπλοκότητας της φύσης τους. Έτσι πολλοί μελετητές ερμηνεύουν κατά διαφορετικό τρόπο την έννοια της συμμαχίας.¹⁰⁵ Για τους σκοπούς της εργασίας η έννοια της συμμαχίας προσεγγίζεται ως δέσμευση μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών, στη βάση επίσημων ή ανεπίσημων συμφωνιών, για συνεργασία σε ζητήματα ασφάλειας.¹⁰⁶ Αναγνωρίζοντας τη συμμαχία ως μια «...αναγκαία συνθήκη κοινωνικοποίησης των κρατών και μια χρήσιμη μέθοδο άθροισης της ισχύος...»,¹⁰⁷ κάθε παράγοντας που εισέρχεται σε ένα συμμαχικό δίκτυο, προσβλέπει μέσω του συνδυασμού των δικών του δυνατοτήτων με εκείνες των άλλων παραγόντων, να αυξήσει τις πιθανότητες διαφύλαξης της οντολογικής του ετερότητας, της επιβίωσής του.¹⁰⁸ Αν και αυτός ο συνδυασμός των δυνατοτήτων μπορεί να αφορά στη συνεργασία των παραγόντων της συμμαχίας σε ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων¹⁰⁹ (διπλωματικό, εμπορικό, οικονομικό, τεχνολογικό, ενεργειακό τομέα), στον πυρήνα κάθε συμμαχίας εντοπίζεται η συνεργασία στο στρατιωτικό τομέα.¹¹⁰ Ο Stephen Walt επισημαίνει πως κεντρικό χαρακτηριστικό κάθε συμμαχίας αποτελεί η «...δέσμευση για αμοιβαία στρατιωτική υποστήριξη έναντι μιας εξωτερικής απειλής υπό ορισμένες συνθήκες».¹¹¹

¹⁰⁴ George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence* (Baltimore: The John Hopkins Press, 1963), 3.

¹⁰⁵ Για τη δυσκολία αποσαφήνισης της έννοιας της συμμαχίας βλ. Stefan Bergsmann, "Small States and Alliances" in *The Concept of Military Alliance*, ed. Erich Reiter and Heinz Gartner (New York: Physica-Verlag, 2001), 20-23.

¹⁰⁶ Stephen M. Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", *Survival: Global Politics and Strategy* 39, no.1 (1997): 157 και Bergsmann, "Small States and Alliances", 28.

¹⁰⁷ Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός. Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, 105.

¹⁰⁸ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 157.

¹⁰⁹ Walt, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 278-279.

¹¹⁰ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 159.

¹¹¹ Ibid, 159.

3.4 Θεμελιώδη Χαρακτηριστικά της Συμμαχίας

Υιοθετώντας την ερμηνεία του Arnold Wolfers στην έννοια της συμμαχίας ως υπόσχεση, διακρίνονται τρεις διαστάσεις αυτής.¹¹² Πρώτον, η συμμαχία αν και μπορεί να ενέχει κοινές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των κρατών-μελών (πχ κοινές στρατιωτικές ασκήσεις), στην ουσία αποτελεί συμφωνία που προβάλλεται στο μέλλον ως συγκεκριμένη συμπεριφορά των κρατών-μελών της έναντι ενδεχόμενων συνθηκών που απαιτούν την εκπλήρωση των συμμαχικών όρων (*casus foederis*).¹¹³ Δεύτερον, η συμμαχία ενέχει τη διάσταση της αβεβαιότητας. Καθώς κανένα μέλος δεν είναι σίγουρο ότι οι συμμαχικοί εταίροι όταν απαιτηθεί να συνδράμουν, θα τηρήσουν τα συμφωνηθέντα, τα κράτη βιώνουν μια κατάσταση ανασφάλειας.¹¹⁴ Τρίτον, η υπόσχεση που δίδεται είναι αμοιβαία. Οι πραγματικές διαστάσεις που προσλαμβάνει η αμοιβαιότητα στο πλαίσιο ενός συμμαχικού δικτύου γίνονται αντιληπτές, προσεγγίζοντας την υπόσχεση που δίνουν τα κράτη μέσα από το πρίσμα των εθνικών τους συμφερόντων. Συμμαχία δε σημαίνει και ταύτιση συμφερόντων. Απεναντίας, τα κράτη-μέλη ανά πάσα στιγμή βρίσκονται εντός ενός δαιδαλώδους συμπλέγματος εθνικών συμφερόντων, άλλοτε μεταξύ τους αδιάφορων ή και ανταγωνιστικών, με τη συμμαχία να εδράζεται στον κοινό τόπο αυτών των συμφερόντων (πχ κοινή απειλή).¹¹⁵ Εκ των πραγμάτων, κάθε μέλος μιας συμμαχίας αναγκάζεται να συμπεριλάβει στους υπολογισμούς του και το ενδεχόμενο ρίσκο να παρασυρθεί σε μια σύγκρουση που στην ουσία δεν το αφορά, με κόστος μεγαλύτερο των όποιων ωφελημάτων συνεπάγεται η συμμαχία. Η διστακτικότητα ως προς την ανάληψη του κόστους της παροχής βοήθειας εντείνει την ανασφάλεια και η διαδραστικότητα των δύο αυτών καταστάσεων, αποδίδει ένα μέρος της εικόνας των σχέσεων εντός ενός συμμαχικού δικτύου.

3.4.1 Άμεση Εξάρτηση

Η εικόνα των σχέσεων στο εσωτερικό μιας συμμαχίας συμπληρώνεται με την ανάδειξη της διάστασης της αλληλεξάρτησης που αυτές ενέχουν. Το πεδίο των

¹¹² Arnold Wolfers, "Alliances" in *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. David L. Sills and Robert K. Merton (New York: Macmillan and Free Press, 1968), 268-271.

¹¹³ Δέσμευση παροχής αρωγής σε περίπτωση επίθεσης από χώρα μη μέλος της συμμαχίας

¹¹⁴ Bergsamnn, "Small States and Alliances", 28.

¹¹⁵ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 347. Επίσης σχετικά με τη φύση των συμμαχιών βλ. Hans Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (New York: Knopf, 1993, 7th edition) και Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 122-125.

συμμαχικών δικτύων, απόρροια της άναρχης και ανταγωνιστικής φύσης της διεθνούς αρένας, διέπεται από τις θεμελιώδεις αρχές διάρθρωσης του διεθνούς συστήματος. Δεδομένης της ανισομερούς κατανομής ισχύος, οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των παραγόντων στο εσωτερικό των συμμαχιών, δεν είναι σχέσεις ισότητας ως προς την ισχύ, αλλά είναι ετεροβαρείς.

Ως αλληλεξάρτηση ορίζεται η αμοιβαία εξάρτηση μεταξύ κρατών ή παραγόντων με χαρακτηριστικό τις αμοιβαίες συνέπειες, όχι απαραίτητως συμμετρικές,¹¹⁶ γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η έννοια της αλληλεξάρτησης είναι κενή νοήματος χωρίς την έννοια του κόστους.¹¹⁷ Θεωρητικά οι σχέσεις αλληλεξάρτησης κυμαίνονται μεταξύ δύο άκρων: στο ένα άκρο εντοπίζεται η πλήρως ισορροπημένη αμοιβαία εξάρτηση μεταξύ δύο παραγόντων και στο άλλο η πλήρης εξάρτηση ενός από τον άλλο. Σε κατάσταση μη συμμετρικής αλληλεξάρτησης, οι λιγότερο εξαρτημένοι παράγοντες εκμεταλλεύονται τη σχέση αλληλεξάρτησης, καθώς οιαδήποτε αλλοίωση της σχέσης θα έχει για αυτούς μικρότερο κόστος. Εν προκειμένω «οι σχέσεις αλληλεξάρτησης προσφέρονται ως/ή προσφέρουν πηγές ισχύος».¹¹⁸ Η περίπτωση πλήρους εξισορροπημένης αλληλεξάρτησης, όπου τα κράτη αποκομίζουν τα ίδια οφέλη με το ίδιο κόστος, αποτελεί ιδανική συνθήκη και πρακτικά δεν υφίσταται στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, καθώς είναι πεδίο εγγενών ανισοτήτων. Έτσι οι σχέσεις αλληλεξάρτησης για τα λιγότερο ισχυρά κράτη, αυτομάτως καθίστανται σχέσεις εξάρτησης. Στο πλαίσιο επομένως της ρεαλιστικής διεθνοσυστημικής ανάλυσης, η αρχή της αλληλεξάρτησης αποτελεί μια διασύνδεση, μια ετεροβαρής αντιστοιχία που αναπτύσσεται μεταξύ των παραγόντων του διεθνούς συστήματος και συνδέεται άμεσα με την έννοια της ισχύος και ειδικότερα με την κατανομή φορτίων ισχύος στο διεθνές σύστημα.

Μεταξύ των παραγόντων που καθορίζουν το βαθμό εξάρτησης των λιγότερο ισχυρών κρατών διακρίνονται οι εξής:¹¹⁹

- Οι απαιτήσεις ενός κράτους για εξωτερική βοήθεια για ενίσχυση των πυλώνων ισχύος του.
- Η δυνατότητα του ισχυρού για παροχή της αναγκαίας βοήθειας.

¹¹⁶ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 449.

¹¹⁷ *Ibid*, 450.

¹¹⁸ *Ibid*, 451.

¹¹⁹ Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, Cambridge University Press 36, no.4 (1984): 471-473.

- Η ένταση της αντιπαλότητας του λιγότερου ισχυρού με τον αντίπαλό του.
- Η ύπαρξη εναλλακτικών επιλογών για τη σύναψη συμμαχίας με άλλους ισχυρούς παράγοντες.

3.4.2 Έμμεση Εξάρτηση

Αν όμως μέσα από τις σχέσεις αυτές τα αδύναμα κράτη διασφαλίζουν την επιβίωσή τους, την ίδια στιγμή τα ισχυρά διασφαλίζουν τα στρατηγικά τους συμφέροντα. Άλλωστε εάν δεν υπήρχε συμφέρον, οι ισχυροί παράγοντες, ως ορθολογικοί δρώντες, δε θα έμπαιναν στη διαδικασία της συμμαχικής δέσμευσης. Υπό αυτή την έννοια, εκτός της άμεσης εξάρτησης, την ίδια στιγμή υφίσταται και μια εξάρτηση των ισχυρών παραγόντων από τους λιγότερο ισχυρούς, την οποία ο Snyder ορίζει ως «έμμεση εξάρτηση».¹²⁰ Οι ισχυροί παράγοντες, στον αγώνα αύξησης της ισχύος και επιρροής τους, χρειάζονται τους μικρότερους συμμάχους ώστε να διευρύνουν το δικό τους συμμαχικό δίκτυο και να αποτρέψουν την ισχύ των αντιπάλων συμμαχικών δικτύων.¹²¹

Οι σχέσεις έμμεσης εξάρτησης δεν υφίστανται μόνο μεταξύ παραγόντων διαφορετικής ισχύος. Σε ένα συμμαχικό δίκτυο περίπου ισοδυνάμων παραγόντων, το στρατηγικό συμφέρον κάθε κράτους-μέλους, είναι η προστασία των συμμάχων του, καθώς από τους τελευταίους εξαρτάται η ίδια η επιβίωσή του. Στην προκειμένη περίπτωση οι δύο μορφές εξάρτησης, άμεση-έμμεση, είναι «...στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους».¹²² Τις περισσότερες φορές οι σχέσεις εξάρτησης αναπτύσσονται κατά ασύμμετρο τρόπο, υπό την έννοια ότι οι παράγοντες είναι εξαρτώμενοι σε διαφορετικό βαθμό κατά άμεσο ή έμμεσο τρόπο.¹²³ Συμπερασματικά, «...καμία προστασία και καμία συμμαχία δεν κατασφαλίζει τελειωτικά όποιον βρίσκεται μαζί της σε σχέση μονομερούς εξάρτησης. Η αξία μιας συμμαχίας για μιαν ορισμένη πλευρά καθορίζεται από το ειδικό βάρος της πλευράς αυτής μέσα στο πλαίσιο της συμμαχίας. Ισχυροί σύμμαχοι είναι άχρηστοι σ' όποιον δε διαθέτει ο ίδιος σεβαστό ειδικό βάρος, εφόσον ανάλογα με τούτο εδώ αυξομειώνεται το ενδιαφέρον των ισχυρών».¹²⁴

¹²⁰ Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 473.

¹²¹ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 229-230.

¹²² Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 472.

¹²³ Ibid, 473.

¹²⁴ Παν. Κονδύλης, *Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2011), 156.

3.4.3 Το «Συμμαχικό Δίλημμα Ασφάλειας»

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η πολυπλοκότητα είναι εγγενές χαρακτηριστικό των συμμαχικών σχέσεων. Τα κράτη-μέλη ενός συμμαχικού δικτύου βρίσκονται τρόπον τινά παγιδευμένα σε ένα δυναμικό πλέγμα αλληλεπιδράσεων. Οι επιλογές τους είναι αποτέλεσμα της επίδρασης της κοινής συνισταμένης πολλών διαφορετικών παραγόντων (συμμαχικές υποχρεώσεις-δεσμεύσεις, ανασφάλεια, σχέσεις εξάρτησης κλπ) και των υπολογισμών κόστους και οφέλους στη βάση των εθνικών συμφερόντων. Για την πληρέστερη κατανόηση τούτου του δυναμικού πλέγματος αλληλεπιδράσης κρίνεται σκόπιμη η ανάπτυξη της έννοιας του «Συμμαχικού Διλήμματος Ασφάλειας», έννοια που εισήγαγε ο Glenn Snyder για να καλύψει το κενό που αφορά στη διερεύνηση της «...δυναμικής του διλήμματος ασφάλειας στο συμμαχικό παίγνιο».¹²⁵

Το συμμαχικό δίλημμα ασφάλειας κατά κύριο λόγο αφορά τις σχέσεις αλληλεπιδράσης μεταξύ των παραγόντων ενός συμμαχικού δικτύου και αποδίδεται μέσα από το δίλημμα «παγίδευση ή εγκατάλειψη».¹²⁶ Ανά πάσα στιγμή, κάθε μέλος μιας συμμαχίας αντιμετωπίζει δύο ενδεχόμενους κινδύνους. Ο ένας κίνδυνος αφορά στην ανεπιθύμητη κατάσταση να το εγκαταλείψει ο σύμμαχος, να χάσει την υποστήριξή του στην προάσπιση των εθνικών του συμφερόντων. Ο άλλος κίνδυνος είναι να παγιδευτεί στον αγώνα του συμμάχου, να παρασυρθεί στην υποστήριξη των εθνικών συμφερόντων του συμμάχου σε βάρος των δικών του συμφερόντων με κόστος μεγαλύτερο του όποιου οφέλους. Το εάν ένα κράτος θα βρεθεί σε κάποια από τις δύο ανεπιθύμητες καταστάσεις εξαρτάται κατά μεγάλο ποσοστό από την πολιτική που ακολουθεί στους κόλπους της συμμαχίας και από τη στάση του, το βαθμό δέσμευσης έναντι των συμμαχικών υποχρεώσεων. Αφενός, ενίσχυση των συμμαχικών δεσμών με την πλήρη υποστήριξη του συμμάχου μπορεί να οδηγήσει ένα κράτος στην παγίδευση (πχ συμμετοχή του σε «ξένο» πόλεμο), αφετέρου, ένα κράτος που αποστασιοποιείται και αποφεύγει να υποστηρίξει τον έτερο παράγοντα της συμμαχίας, μπορεί να προκαλέσει την εγκατάλειψή του από τον τελευταίο. Η εγκατάλειψη ενός κράτους μπορεί να εκδηλωθεί με ποικίλους τρόπους, όπως απώλεια στήριξης του συμμάχου σε ζητήματα που άπτονται των

¹²⁵ Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 461-462.

¹²⁶ Ibid, 466-467.

εθνικών τους συμφερόντων, διάλυση της συμμαχίας ή ακόμη και σύναψη συμμαχίας μεταξύ του πρώην πλέον συμμάχου με τον αντίπαλο.¹²⁷

Εξετάζοντας τα πράγματα εκτός των στενών ορίων ενός συμμαχικού δικτύου, το συμμαχικό δίλημμα ασφάλειας αφορά και στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δύο παραγόντων με τους αντιπάλους τους. Παράλληλα της ανάπτυξης των συμμαχικών σχέσεων, κάθε σύμμαχος, την ίδια στιγμή, αλληλεπιδρά και με τον αντίπαλό του. Ως αποτέλεσμα, οι σχέσεις μεταξύ συμμάχων («συμμαχικό παίγνιο») και οι σχέσεις μεταξύ αντιπάλων («παίγνιο αντιπάλων») να «...εξελίσσονται ταυτόχρονα και συμπληρωματικά το ένα του άλλου κατά διαφόρους τρόπους».¹²⁸ Δηλαδή, η στάση που τα κράτη διατηρούν έναντι των συμμάχων τους, έχει άμεσο αντίκτυπο στις σχέσεις τους με τους αντιπάλους τους, αλλά και αντίστροφα.

Επομένως κάθε παράγοντας μέσα στο πλαίσιο του δυναμικού πλέγματος αλληλεπιδράσεων των συμμαχιών, αναγνωρίζοντας ότι κάθε αλλαγή πολιτικής που στοχεύει σε κάποιο όφελος, την ίδια στιγμή ενέχει και κάποιο κόστος, επιδιώκει τη βέλτιστη για αυτό κατάσταση. Τα κράτη ως ορθολογικοί δρώντες, σκέφτονται στρατηγικά, στη βάση του εθνικού τους συμφέροντος και οι πολιτικές που ακολουθούν για την αντιμετώπιση των συμμαχικών διλημάτων ασφάλειας καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την τύχη των συμμαχιών, ήτοι τη διατήρηση, ενδυνάμωση ή διάλυση των συμμαχικών δικτύων.

3.5 Παράγοντες Διατήρησης, Ενδυνάμωσης και Διάλυσης Συμμαχιών

3.5.1 Κατανομή Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα

Προσεγγίζοντας το φαινόμενο της συμμαχίας σε συστημικό επίπεδο διαπιστώνεται ότι η διαμόρφωση, διατήρηση, ενδυνάμωση ή διάλυση συμμαχιών υπόκεινται στους περιορισμούς των πιέσεων του διεθνούς συστήματος. Όπως προαναφέρθηκε, η διαδικασία σύναψης συμμαχιών είναι απότοκη της διάστασης της αναρχίας και του διαρκούς ανταγωνισμού του διεθνούς συστήματος. Ανάλογα οι δομικές πιέσεις του διεθνούς συστήματος διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση ή διάλυση συμμαχιών. Έτσι σε ένα διπολικό σύστημα, τα λιγότερο ισχυρά κράτη υποχρεώνονται να ακολουθήσουν μία πλευρά, με συνέπεια τη

¹²⁷ Ibid, 466-467.

¹²⁸ Ibid, 468.

δημιουργία συνασπισμών.¹²⁹ Η πόλωση μεταξύ δύο μεγάλων δυνάμεων περιορίζει τους μικρότερους παίκτες ως προς τη σύναψη συμμαχιών και την εφαρμογή της εξωτερικής εξισορρόπησης.¹³⁰ Σε ένα κόσμο δυο δυνάμεων, παρατηρείται ακαμψία ως προς την αλλαγή συμμαχιών, το οποίο δίδει μεγάλη ευελιξία στους μεγάλους παίκτες στην επιλογή στρατηγικών.¹³¹ Θεωρώντας το διπολικό υπό το πρίσμα του συμμαχικού διλήμματος, διαπιστώνεται ότι το δίλημμα παγίδευση ή εγκατάλειψη είναι εξασθενημένο. Από τη μια μεριά, τα κράτη, όντας ουσιαστικά παγιδευμένα στο ισχυρό συμμαχικό δίκτυο ενός εκ των δύο πόλων, δεν αντιμετωπίζουν το φόβο της εγκατάλειψης, καθώς κάθε Μεγάλη Δύναμη έχει σαφή στρατηγικά συμφέροντα στον περιορισμό της επιρροής της άλλης και είναι πρόθυμη να υπερασπιστεί τους συμμάχους της, ενώ οι αδύνατοι των συμμαχιών επιδιώκουν, κατά το δυνατό, να περιορίσουν τις επιπτώσεις της παγίδευσης.¹³² Από την άλλη, η ενίσχυση των συμμαχικών δεσμών και ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, μειώνουν το δίλημμα συμβιβασμού ή αντιπαράθεσης με παράγοντες του αντίπαλου σχηματισμού.¹³³

Αντίθετα, τα πολυπολικά συστήματα παρέχουν στα κράτη την ευελιξία να συμμαχούν και να αλλάζουν συμμάχους.¹³⁴ Κράτη, περίπου ισοδύναμα σε ισχύ, αναζητούν συμμάχους στη βάση ενός κοινού τύπου συμφερόντων. Αντίθετα με ότι συμβαίνει σε ένα διπολικό σύστημα, τα κράτη δεν έχουν την ευελιξία ως προς την εφαρμογή των στρατηγικών τους. Επειδή οι σύμμαχοι τους είναι απαραίτητοι, κάθε παράγοντας είναι αναγκασμένος να προσαρμόζει τις πολιτικές του ώστε να ικανοποιούνται και οι απαιτήσεις των συμμάχων.¹³⁵ Την ίδια στιγμή, τα κράτη δεν είναι σίγουρα πως θα τύχουν της υποστήριξης των συμμάχων τους, όταν παραστεί ανάγκη. Η αβεβαιότητα, ανασφάλεια, καχυποψία, διστακτικότητα και οι δυσχέρειες στη συνεννόηση και το συντονισμό,¹³⁶ διαμορφώνουν σε γενικές γραμμές τις

¹²⁹ Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 199-201, 243-245.

¹³⁰ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 326-328.

¹³¹ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 354.

¹³² Τα αδύναμα μέλη της συμμαχίας, στο μέτρο του δυνατού, αντιμετωπίζουν την παγίδευση με αποστασιοποίηση από τις επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων, όπως πχ αποφυγή υποστήριξης στρατηγικών επιλογών των τελευταίων, βλ. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 483-486.

¹³³ Ibid, 483-486.

¹³⁴ Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 216.

¹³⁵ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 354.

¹³⁶ Ο Mearsheimer υποστηρίζει ότι στον πολυπολισμό σπανίως συγκροτούνται έγκαιρα εξισοροπιστικοί μηχανισμοί για την αναχαίτιση ενός επιτιθέμενου, καθώς τα απειλούμενα κράτη

συνθήκες ενός πολυπολικού συστήματος, συνθήκες που με τη σειρά τους ευνοούν την ανάπτυξη συμμαχικών διλημμάτων.¹³⁷ Συνεπώς, στα πολυπολικά συστήματα μπορεί να δίδεται η ευελιξία στα κράτη να συνάπτουν συμμαχίες και να αλλάζουν συμμάχους, αλλά οι συμμαχίες αυτές δεν έχουν το στοιχείο της σταθερότητας ή μονιμότητας. Όπως επισημαίνει ο Kenneth Waltz, «...στα πολυπολικά συστήματα οι δυνάμεις παραείναι πολλές, για να μπορέσει οποιαδήποτε από αυτές να χαράξει σαφείς και μόνιμες γραμμές μεταξύ των συμμάχων και αντιπάλων και παραείναι λίγες, για να διατηρηθούν χαμηλές οι συνέπειες της αποσκίρτησης».¹³⁸

3.5.2 Κατανομή Ισχύος μεταξύ Συμμάχων

Η κατανομή ισχύος μεταξύ των συμμάχων διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο ως προς την ποιότητα των αναπτυσσομένων συμμαχικών δεσμών και κατά προέκταση, ως προς τη βιωσιμότητα του συμμαχικού δικτύου. Σε ένα συμμαχικό δίκτυο με σχετικά ισομερή κατανομή ισχύος, τα κράτη-μέλη αποδίδουν την ίδια περίπου βαρύτητα στους κινδύνους παγίδευσης και εγκατάλειψης, γεγονός που καθιστά ελαστικούς και εύθραυστους τους συμμαχικούς δεσμούς.¹³⁹ Αντίθετα, σε συμμαχίες ανισομερούς κατανομής ισχύος, οι συμμαχικές σχέσεις μεταξύ ισχυρών και αδυνάμων κρατών καθίστανται σχέσεις εξάρτησης. Για παράδειγμα, η στρατιωτική ή οικονομική βοήθεια προς τα αδύναμα μέλη μιας συμμαχίας αποτελεί ισχυρό εργαλείο στη διάθεση των ισχυρών για διατήρηση των συμμαχικών δεσμών και την «υπακοή» των αδυνάτων. Ωστόσο επισημαίνεται ότι σε περίπτωση αντικρουόμενων εθνικών συμφερόντων, η αποτελεσματικότητα των εργαλείων που απορρέουν από τη διαφορά ισχύος δεν μπορούν ή είναι δύσκολο να κρατήσουν ένα κράτος στους κόλπους του συμμαχικού δικτύου.¹⁴⁰ Γενικά, όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά ισχύος σε μια συμμαχία, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος εγκατάλειψης που βιώνεται από τα λιγότερο ισχυρά μέλη.¹⁴¹ Η άσκηση δε ηγεσίας από ένα ισχυρό ηγεμονικό παράγοντα, αποτελεί σημαντική πηγή

προτιμούν την εφαρμογή της στρατηγικής μεταφοράς των βαρών από την εξισορρόπηση. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 667 και Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 216-217.

¹³⁷ Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 485.

¹³⁸ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 350.

¹³⁹ Ibid, 348-349.

¹⁴⁰ Walt, *The Origins of Alliance*, 260-261.

¹⁴¹ Snyder, "the Security Dilemma in Alliance Politics", 471-472.

σταθερότητας και διάρκειας σε μια συμμαχία.¹⁴² Οι ηγεμονικές συμμαχίες δημιουργούνται κατόπιν συσπείρωσης μικρότερων κρατών γύρω από μια μεγάλη δύναμη. Στο πεδίο της ανισομερούς κατανομής ισχύος της ηγεμονικής συμμαχίας, πρωταρχική επιδίωξη των ηγεμονικών δυνάμεων είναι η διατήρηση της ηγεμονίας.¹⁴³ Οι ηγεμονικές δυνάμεις συνήθως καταβάλλουν υψηλό τίμημα προκειμένου να αποτρέψουν την αποστασία μελών τους ή να προσελκύσουν άλλα μέλη στους κόλπους της ηγεμονικής συμμαχίας¹⁴⁴ και δε διστάζουν να απειλήσουν ή ακόμη και να κάνουν χρήση βίας.¹⁴⁵ Ωστόσο η άσκηση ηγεμονικής ηγεσίας από τις ισχυρές δυνάμεις είναι δυνατή κατά κανόνα επί αδυνάτων κρατών, δηλαδή είναι αποτελεσματική ως προς τη διατήρηση συμμαχικών δεσμών μικρής σχετικά αξίας.¹⁴⁶ Όπως επισημαίνει δε ο Walt, οι ηγεμονικές συμμαχίες δε συνιστούν μόνιμες λύσεις έναντι των φυγόκεντρων τάσεων καθώς, προϊόντος του χρόνου, υπό την επίδραση συστημικών πιέσεων, διαβρώνεται η ασυμμετρία ισχύος στην οποία στηρίζεται.

3.5.3 Κοινή Απειλή

Με την παραδοχή ότι οι συμμαχίες είναι «προσωρινοί γάμοι συμφερόντων»,¹⁴⁷ γίνεται αντιληπτό ότι ο βασικότερος παράγοντας διατήρησης ή διάλυσης τους είναι η ύπαρξη ή μη κοινών συμφερόντων. Καθώς στη διεθνή πολιτική το κοινό συμφέρον προσδιορίζεται ως η κοινή απειλή,¹⁴⁸ τα κράτη που στην πλειονότητά τους συμμαχούν κατά της δύναμης που προβάλλεται ως η μεγαλύτερη απειλή, διατηρούν τους συμμαχικούς τους δεσμούς όσο είναι υπαρκτή η κοινή απειλή. Ακόμη δε και η σύμπλευση με έναν παράγοντα που θεωρείται απειλή, υφίσταται όσο το επιθετικό κράτος διατηρεί τα χαρακτηριστικά που το καθιστούν απειλή.

Σε κάθε περίπτωση, όσο μεγαλύτερη είναι η απειλή που οι παράγοντες μιας συμμαχίας αντιμετωπίζουν, τόσο ισχυρότεροι είναι οι μεταξύ τους δεσμοί. Ανάλογα, οποιαδήποτε μεταβολή στον τρόπο που τα κράτη-μέλη της συμμαχίας αντιλαμβάνονται το επίπεδο της απειλής, έχει άμεσο αντίκτυπο στους συμμαχικούς

¹⁴² Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 194.

¹⁴³ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 195-197, 346.

¹⁴⁴ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 164.

¹⁴⁵ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 345-346.

¹⁴⁶ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 165.

¹⁴⁷ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 85.

¹⁴⁸ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 347.

δεσμούς. Η αλλαγή στην αντίληψη της απειλής, μπορεί να αφορά τόσο σε μεταβολές της τελευταίας, όσο και σε μεταβολές στο εσωτερικό της συμμαχίας. Έτσι μια συμμαχία θεμελιωμένη στη λογική εξισορρόπησης ενός απειλητικού κράτους, είναι πιθανό να διαλυθεί όταν το τελευταίο για οποιονδήποτε λόγο πάψει να θεωρείται πλέον απειλή.¹⁴⁹

Από την άλλη, μια συμμαχία ενδέχεται να αποδυναμωθεί ή να καταλυθεί παρόλο που συνεχίζει να υφίσταται η απειλή. Η εξασφάλιση από αριθμό μελών μιας συμμαχίας εναλλακτικών τρόπων αντιμετώπισης των ζητημάτων ασφάλειας που τα απασχολούν, συνιστά ικανό λόγο αποδυνάμωσης των συμμαχικών δεσμών. Άλλος λόγος μπορεί να είναι η ραγδαία μεταβολή της κατανομής ισχύος στο εσωτερικό του συμμαχικού δικτύου, από την οποία ένα κράτος-μέλος αναδεικνύεται πολύ ισχυρότερο των συμμάχων του.¹⁵⁰ Για τον ισχυρό παράγοντα, η απειλή λαμβάνει μικρότερες διαστάσεις από αυτές που είχε και την ίδια στιγμή οι σύμμαχοι καθίστανται λιγότερο απαραίτητοι, το οποίο οδηγεί σε αλλοίωση των συμμαχικών δεσμών. Αν δε η αύξηση ισχύος συνοδευτεί και με εκδήλωση επιθετικής/αναθεωρητικής συμπεριφοράς, τα ζητήματα ασφάλειας που ενδέχεται να εγερθούν από τους λοιπούς συμμάχους ενισχύουν το ενδεχόμενο αλλαγών στις συμμαχικές σχέσεις.¹⁵¹ Η ύπαρξη κοινού συμφέροντος/στόχου για τη δημιουργία μιας συμμαχίας, καθιστά αντιληπτό το λόγο για τον οποίο συμμαχίες που σχηματίζονται με επιθετικούς σκοπούς, είναι περισσότερο εύθραυστες έναντι εκείνων που σχηματίζονται για την εξισορρόπηση μιας απειλής.¹⁵²

3.5.4. Αξιοπιστία

Ο βαθμός της αξιοπιστίας μιας συμμαχίας είναι καθοριστικής σημασίας για τη διατήρηση ή τη διάλυσή της. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στις δυνατότητες μιας συμμαχίας να εκπληρώσει τους στόχους για τους οποίους έχει συσταθεί, υποσκάπτει τους συμμαχικούς δεσμούς. Η μείωση της αξιοπιστίας ενός συμμαχικού δικτύου μπορεί να είναι απόρροια της αμφισβήτησης της επάρκειας ή/και της καταλληλότητας των διατιθέμενων μέσων της συμμαχίας ή της αμφισβήτησης της ικανότητας της συμμαχίας για αποτελεσματική εκμετάλλευση των διατιθέμενων

¹⁴⁹ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 158.

¹⁵⁰ Ibid, 159.

¹⁵¹ Ibid, 158-159.

¹⁵² Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός. Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, 107.

μέσων. Επίσης οι αμφιβολίες που τα κράτη-μέλη μπορεί να έχουν ως προς τη θέληση των συμμάχων τους να εκπληρώσουν τις συμμαχικές τους υποχρεώσεις, διαβρώνουν τη συνοχή των συμμαχικών δεσμών.¹⁵³ Επίσης η φήμη που τα κράτη-μέλη έχουν ως αξιόπιστοι ή μη σύμμαχοι διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αξιοπιστία της συμμαχίας. Κάθε παράγοντας, βασιζόμενος στη συμπεριφορά των συμμάχων του στο παρελθόν, προσδιορίζει το βαθμό εμπιστοσύνης που μπορεί να έχει σε αυτούς. Έτσι διαμορφώνονται και οι προσδοκίες των κρατών-μελών σχετικά με τη συμπεριφορά των συμμάχων τους στο μέλλον, γεγονός που έχει καταλυτική επίδραση στην αποδυνάμωση ή ενδυνάμωση των συμμαχικών δεσμών.¹⁵⁴ Όσο μεγαλύτερη είναι η αξιοπιστία ενός συμμαχικού δικτύου, τόσο δυσκολότερα παίρνει κάποιο μέλος του την απόφαση να το εγκαταλείψει. Εφόσον η παραμονή στη συμμαχία δε σημαίνει υπονόμηση κάποιων ζωτικών του συμφερόντων, ένα κράτος αποφεύγει να εγκαταλείψει μια αξιόπιστη συμμαχία γιατί τόσο από εχθρούς ή ακόμη και συμμάχους, η αποχώρηση θα εκλαμβάνονταν ως υποβάθμιση.¹⁵⁵

3.5.5 Ιδρυματοποίηση

Στο πλαίσιο ενός συμμαχικού δικτύου, τα κράτη-μέλη λειτουργούν στη βάση θεσμοθετημένων άτυπων και τυπικών κανόνων που ορίζουν τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών, τις διαδικασίες χάραξης και άσκησης κοινής εξωτερικής πολιτικής, το στρατιωτικό σχεδιασμό, τη διαχείριση κρίσεων κλπ. Η «ιδρυματοποίηση»¹⁵⁶ των παραγόντων ενός συμμαχικού δικτύου, η αφομοίωση δηλαδή των συμμαχικών κανόνων και διαδικασιών, συμβάλλει στη διατήρηση των συμμαχιών, καθώς τα κράτη-μέλη μαθαίνουν να λειτουργούν κατά τον ίδιο τρόπο. Ο βαθμός ιδρυματοποίησης είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Για παράδειγμα, ο βαθμός συμμόρφωσης των κρατών-μελών στους κανόνες και διαδικασίες είναι ανάλογος του κύρους, της αξιοπιστίας, της αποτελεσματικότητας και της διάρκειας της συμμαχίας. Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των κρατών-μελών στη συμμαχία, η πυκνότητα των σχέσεων, η έκταση του γραφειοκρατικού δικτύου, αλλά και η διάχυση των συνεργατικών σχέσεων σε άλλους τομείς δραστηριοτήτων,

¹⁵³ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 160.

¹⁵⁴ Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", 474-475.

¹⁵⁵ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 165.

¹⁵⁶ Ibid, 165.

τόσο δυσκολότερη γίνεται η διάλυση των συμμαχιών.

Ο αντίκτυπος της ιδρυματοποίησης στο πλαίσιο των συμμαχικών δικτύων, γίνεται κατανοητός προσεγγίζοντας τη συμμαχία ως ένα «...σύνολο από ρητές και άρρητες αρχές, κανόνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Σύνολο στο οποίο συγκλίνουν οι προσδοκίες των παραγόντων ενός τομέα ...[εν προκειμένω στην ασφάλεια] των διεθνών σχέσεων»,¹⁵⁷ δηλαδή ως ένα καθεστώς στον τομέα της ασφάλειας. Συνεπώς, αν και ο κανόνας είναι πως οι συμμαχίες διατηρούνται όσο εξακολουθούν να υπάρχουν κοινά συμφέροντα (κοινή απειλή), τα κράτη ενδέχεται να διατηρούν το συμμαχικό καθεστώς ακόμη και αφού παρέλθει ο κίνδυνος της εξωτερικής απειλής επειδή (1) τα κράτη αποφεύγουν το κόστος των συνεχών εκτιμήσεων και επανεκτιμήσεων, (2) υπάρχουν συμφέροντα που έχουν επενδυθεί στις συμμαχίες και υπάρχει αβεβαιότητα σχετικά με τη μονιμότητα αλλαγής των συμφερόντων.

3.5.6 Εσωτερική Πολιτική

Μέχρι αυτό το σημείο η αναζήτηση των παραγόντων διάλυσης, διατήρησης ή ενδυνάμωσης των συμμαχικών δικτύων στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι τα κράτη συνιστούν ορθολογικούς δρώντες που σκέπτονται στρατηγικά και επιδιώκουν την προώθηση των συμφερόντων τους, μέσω της σύναψης συμμαχιών λαμβάνοντας υπόψη το κόστος και το όφελος των επιλογών τους σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Παράλληλα όμως, και οι πολιτικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό των κρατών-μελών ενός συμμαχικού δικτύου διαδραματίζουν ενίοτε, και στο μέτρο που το επιτρέπει το ευρύτερο διεθνοπολιτικό περιβάλλον, ένα καταλυτικό ρόλο στην ενίσχυση, αποδυνάμωση ή διάλυση των συμμαχιών. Ο Walt, εστιάζοντας στο εσωτερικό των συμμαχιών, διακρίνει τους παράγοντες που δύνανται να επηρεάσουν την εξέλιξη μιας συμμαχίας σε τέσσερις κατηγορίες.¹⁵⁸ Ο πρώτος παράγοντας αφορά στην ύπαρξη ή μη κοινών παραδοσιακών δεσμών, κοινό πολιτισμικό και εθνικό υπόβαθρο, κοινές ιστορικές εμπειρίες, αξίες κλπ. Αριθμός κρατών των οποίων η συμμαχία εδράζεται σε τέτοιου είδους κοινό υπόβαθρο, εφόσον δε συντρέχουν άλλοι λόγοι, αναμένεται να αναπτύξουν σταθερούς συμμαχικούς δεσμούς, ή τουλάχιστον ισχυρότερους συγκριτικά με άλλους

¹⁵⁷ Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 454-458, 467.

¹⁵⁸ Walt, "Why Alliances Endure or Collapse", 161-163, 165-166.

παράγοντες με τους οποίους δε συνδέονται κατά αυτόν τον τρόπο. Ο δεύτερος παράγοντας αφορά στις εσωτερικές πολιτικές ζυμώσεις, όπως για παράδειγμα ο ανταγωνισμός μεταξύ των ελίτ στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό σε συνδυασμό με τα συμφέροντα/προτιμήσεις αυτών των ελίτ σχετικά με τους συμμάχους. Επίσης, η διείσδυση ξένων δυνάμεων στα πολιτικά δρώμενα ενός κράτους και η δραστηριοποίηση διαφόρων λόμπι, προς όφελος συνήθως μιας συμμαχίας, έχουν ρόλο καθοριστικό στη διαμόρφωση των συμμαχικών δεσμών. Ίσως αποφασιστικότερος παράγοντας για τη διάλυση μιας συμμαχίας είναι η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, καθώς διαφορετικές πολιτικές ομάδες προσδιορίζουν κατά διαφορετικό τρόπο τα συμφέροντα ενός κράτους.¹⁵⁹ Τέλος εξετάζοντας το ρόλο που διαδραματίζει η ιδεολογία στη διατήρηση ή διάλυση των συμμαχιών, προκύπτει ότι η συμβολή της είναι μάλλον περιορισμένη. Από τη μια μεριά, ιδεολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ κρατών δε συνιστούν εμπόδιο στο να συμμαχήσουν, αν αυτό επιβάλλουν τα εθνικά τους συμφέροντα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη συμμαχία ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά το Β΄ΠΠ έναντι της κοινής απειλής της ναζιστικής Γερμανίας. Από την άλλη, η ιδεολογία όταν λαμβάνεται ως βάση για τη σύναψη/στήριξη συμμαχιών, λειτουργεί μάλλον ως φθοροποιός/διασπαστική παρά ως ενοποιητική δύναμη. Τούτο συμβαίνει διότι σε μια συμμαχία που εδράζεται σε κοινό ιδεολογικοπολιτικό πρόταγμα, οι διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των παραγόντων είναι αναπόφευκτες.¹⁶⁰ Αργά ή γρήγορα, κάθε παράγοντας, στο μέτρο που του επιτρέπει η κατανομή ισχύος στη συμμαχία, θα αξιώνει την υιοθέτηση της δικής του ιδεολογικοπολιτικής πλατφόρμας από όλα τα μέλη του συμμαχικού δικτύου. Εφόσον δε κάθε κράτος λειτουργεί βάσει του εθνικού του συμφέροντας, θα επιχειρήσει να αναλάβει την ηγεσία της συμμαχίας αναλαμβάνοντας παράλληλα και ρόλο θεματοφύλακα των ιδεολογικών αρχών.

¹⁵⁹ Ibid, 161-163 και 165-166.

¹⁶⁰ Ibid, 161-163,

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Κεφάλαιο 4: Επισκόπηση Θεωριών των Διεθνών Σχέσεων για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται μια συνοπτική επισκόπηση των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς βιβλιογραφίας που μελετούν και ερμηνεύουν την εξέλιξη της ΕΕ σε παράγοντα πολιτικής ασφάλειας και άμυνας. Συνοψίζονται οι επικρατέστερες θεωρητικές προσεγγίσεις και αναλύονται εναλλακτικά μεθοδολογικά εργαλεία. Στόχος δεν είναι η ενδελεχής μελέτη των θεωρητικών προσεγγίσεων σε σχέση με την αμυντική πολιτική της ΕΕ, της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ), αλλά να δοθεί μία γενική εικόνα των θεωρητικών προσπαθειών που αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία, ώστε να κατανοηθεί η ανάπτυξη της υπόψη πολιτικής σε θεωρητικό πλαίσιο.

Στην προσπάθεια να κατανοηθούν οι δομές και οι διαδικασίες ανάπτυξης της ΕΠΑΑ, οι αναλυτές επιδιώκουν να ερμηνεύσουν με θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία μία ευρωπαϊκή πολιτική που βασίζεται σε εμπειρικά δεδομένα. Αποτελεί πρόκληση η θεωρητική ερμηνεία της ΕΠΑΑ αφού είναι πολιτική της ΕΕ, μιας μετακυρίαρχης πολιτείας που έχει καθιερώσει μία νέα μορφή διακυβέρνησης, η οποία εντάσσεται κάπου μεταξύ του διεθνούς και του κρατικού.¹⁶¹

Η πολυπλοκότητα της ΕΠΑΑ απαιτεί ανάλυση σε επίπεδα αφού εμπεριέχει ποικίλα στάδια και δυναμικές. Περίπου 16 χρόνια μετά την ίδρυσή της είναι αναμενόμενο, λόγω της ταχείας ανάπτυξής, να υπάρχουν διαφορετικοί θεωρητικοί μανδύες που την ερμηνεύουν στα πρώιμα στάδιά της, όπου επικρατούσε σχετική αμφιβολία για το εφικτό μιας πολιτικής που αγγίζει τον πυρήνα ισχύος κάθε κράτους και για το εφικτό της μεταφοράς, έστω μερικής, κυριαρχικής εξουσίας.

Στο παρόν κεφάλαιο περιέχονται οι παραδοσιακές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων, ο ρεαλισμός και ο φιλελευθερισμός, καθώς και η μετεξέλιξη αυτών των μεθοδολογικών εργαλείων, ο νεορεαλισμός και ο νεοφιλελευθερισμός. Μαζί με τον κονστρουκτιβισμό αποτελούν τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις. Η στρατηγική κουλτούρας και η επικοινωνιακή θεωρία, ως πρόσθετα θεωρητικά και ερμηνευτικά εργαλεία, αναλύονται στο πλαίσιο των εναλλακτικών προσεγγίσεων. Σημειώνεται ότι η στρατηγική κουλτούρα αναπτύσσεται στο πλαίσιο του κονστρουκτιβισμού,

¹⁶¹ Th. Christiansen, «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Συνεργασία» στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, ed. J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ.Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 729-749.

καθώς είναι άμεσα συνδεδεμένη με αυτή τη σχολή σκέψης. Τέλος, εκτενέστερη αναφορά πραγματοποιείται για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όχι μόνο ως διαδικασία, αλλά και ως ερμηνευτικό μεθοδολογικό εργαλείο για την κατανόηση της ΕΠΑΑ.

4.1 Παραδοσιακές Προσεγγίσεις: Ρεαλισμός και Φιλελευθερισμός

Κύρια αρχή της ρεαλιστικής σχολής σκέψης των διεθνών σχέσεων είναι ότι τα κράτη δρουν στη σκιά της αναρχίας¹⁶² με αποτέλεσμα η ασφάλειά τους να μην είναι εγγυημένη και κατ' επέκταση τα κράτη να ανταγωνίζονται για την ισχύ και την ασφάλεια.¹⁶³ Κεντρικές έννοιες του ρεαλισμού είναι η κατανομή ισχύος και τα συμφέροντα των κρατών. Τα κράτη συνυπάρχουν σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα και συνεπώς πρέπει να βασίζονται στις δικές τους δυνάμεις για να διαχειρισθούν την ανασφάλειά τους, μέσω της ισορροπίας της ισχύος και της αποτροπής.

Ο σκληρός ανταγωνισμός ωθεί τα κράτη σε προσπάθειες ενίσχυσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων τους, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν τους ανταγωνιστές τους σε περίπτωση πολέμου. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι αυτό που καθοδηγεί την εξωτερική πολιτική είναι το συμφέρον και όχι οποιαδήποτε μορφή ιδεολογίας ή ηθικοί παράγοντες. Ο κύριος στόχος των κρατών είναι η διατήρηση ή βελτίωση της θέσης τους στο διεθνές σύστημα σε σχέση με τους άλλους δρώντες. Όταν ένα κράτος αισθάνεται ότι απειλείται, μπορεί να καταφύγει ακόμη και στον πόλεμο για διαφύλαξη των συμφερόντων του.

Οι ρεαλιστές θεωρούν τους διεθνείς οργανισμούς ως μέρος των θεσμοποιημένων σχέσεων μεταξύ κρατών και κυβερνήσεων.¹⁶⁴ Για τον Morgenthau οι διεθνείς οργανισμοί είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιούν τα κράτη όταν το επιθυμούν. Οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να αυξήσουν ή να μειώσουν την ισχύ των κρατών, αλλά δεν μπορούν να επηρεάσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος. Επειδή αντανakλούν τη βασική κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών, δεν είναι τίποτε άλλο από το άθροισμα της ισχύος των κρατών-μελών τους. Στην πραγματικότητα υπόκεινται στην επιρροή των μεγάλων δυνάμεων και

¹⁶² Η έννοια της αναρχίας χρησιμοποιείται από τους ρεαλιστές για να τονίσουν το γεγονός ότι το διεθνές φάσμα διακρίνεται για την έλλειψη μίας κεντρικής εξουσίας.

¹⁶³ M. Karns και K. Mingst, *International Organizations. The Politics and Processes of Global Governance*, (London: Lynne Rienner Publishers, 2004), 45.

¹⁶⁴ C. Archer, *International Organizations*, (London/New York: Routledge, 2001, 3rd edition), 115.

συνεπώς δεν ασκούν τη δική τους επίδραση στη συμπεριφορά των κρατών και δεν έχουν δυνατότητα να προκαλέσουν αλλαγές στο διεθνές σύστημα. Οι σύγχρονοι ρεαλιστές συμμαρρίζονται αυτές τις απόψεις. Όπως υποστηρίζει ο Mearsheimer «Τα πιο ισχυρά κράτη του συστήματος δημιουργούν και διαμορφώνουν θεσμούς έτσι ώστε να μπορούν να διατηρούν το μερίδιό τους στην παγκόσμια ισχύ, ή ακόμη να το επαυξάνουν».¹⁶⁵

Οι περισσότεροι ρεαλιστές, βέβαια, δεν ισχυρίζονται ότι η διεθνής συνεργασία είναι αδύνατη, αλλά ότι υπάρχουν ελάχιστα κίνητρα για τα κράτη ώστε να εισέρχονται σε διεθνείς διευθετήσεις και αυτές μπορούν να υφίστανται με σχετική δυσκολία. Συνεπώς, από τη στιγμή που οι διεθνείς θεσμοί και διευθετήσεις δεν έχουν την ισχύ να επιβάλλουν τις θέσεις τους, έχουν μικρή επίδραση στις ενέργειες των κρατών. Δεν έχουν εξουσία και συνεπώς δεν έχουν ισχύ.¹⁶⁶ Ο Morgenthau δέχεται ότι οι διεθνείς οργανισμοί έχουν κάποια θέση στις διεθνείς σχέσεις, αν και ήταν προσεκτικός ώστε να μη υπερτονίσει τη σημασία τους στην αναζήτηση της ισχύος και της ειρήνης στον κόσμο. Θεωρούσε τη συνεισφορά τους μικρή και ως μέρος των σχέσεων μεταξύ κρατών και κυβερνήσεων.¹⁶⁷

Κατά τους ρεαλιστές, η δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων οφείλεται στη διπολική διαίρεση της Ευρώπης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο. Έτσι ανέμεναν ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η ευρωπαϊκή προσπάθεια θα ατονούσε. Παρότι οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες αντιμετώπισαν προβλήματα στις αρχές της δεκαετίας 1990, μεταμορφώθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση με την Οικονομική και Νομισματική Ένωση και την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας. Ο Griego εξήγησε αυτό το γεγονός, θεωρώντας ότι τα κράτη θεσπίζουν κανόνες συνεργασίας για το κοινό τους συμφέρον, με τα ασθενέστερα κράτη να προσπαθούν για τη δημιουργία κανόνων που θα τους δώσουν την ευκαιρία να ακουστεί η φωνή τους, ώστε να απαλυνθεί η κυριαρχία που ασκούν πάνω τους οι ισχυρότεροι εταίροι.¹⁶⁸ Τα πιο αδύναμα κράτη

¹⁶⁵ John Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security* 19, no.3, (1994/1995): 13.

¹⁶⁶ L. Gruber, *Ruling the World. Power Politics and the Rise of Supranational Institutions*, (Princeton: Princeton University Press, 2000).

¹⁶⁷ C. Archer, *International Organizations*, (London/New York: Routledge, 2001, 3rd edition), 122.

¹⁶⁸ J. Griego, "Understanding the Problem of International Cooperation: The Limits of Neoliberal Institutionalism and the Future of Realist Theory" in *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, ed. D. Baldwin (New York: Columbia University Press, 1993), 331.

της ΕΕ, όπως το Βέλγιο, Πορτογαλία, Ελλάδα, ακόμη και η Γαλλία, προσπαθούσαν να δεσμεύσουν τα ισχυρότερα, τη Γερμανία εν προκειμένω, σε μια μορφή συνεργασίας ώστε να αποφύγουν την κυριαρχία τους.

Ο Posen, βασιζόμενος στην αρχή ότι τα κράτη-μέλη μεγιστοποιούν την ασφάλειά τους, έχει εξηγήσει την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ ως μια αδύναμη μορφή ισορροπίας στη συμπεριφορά των κρατών-μελών σε ζητήματα ισχύος.¹⁶⁹ Από την άλλη, οι Brooks και Wohlforth απορρίπτουν την ιδέα της ισορροπίας ισχύος στη σύγχρονη εποχή και ερμηνεύουν την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ, ως αντίδραση στη βούληση των ΗΠΑ να επιλύουν τα αμυντικά ζητήματα των ευρωπαϊκών συμμάχων τους, όπως συνέβη στην περιοχή των Βαλκανίων.¹⁷⁰

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική θεώρηση τα κράτη, ακόμα και στην αντιμετώπιση κοινών απειλών και προκλήσεων, δε δεσμεύονται να συμμετέχουν σε κοινές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, εντός ενός διεθνούς πλαισίου, έστω και αν αυτή η συμμετοχή είναι υπέρ των εθνικών τους συμφερόντων. Κατά συνέπεια, η ΕΠΑΑ θα αναπτυχθεί πιο αποτελεσματικά και ταχύτερα από τη στιγμή που θα παύσει να συνδέεται με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τεθεί σε ένα πολυμερές πλαίσιο για την επίλυση ζητημάτων ασφάλειας. Υπονοείται, δηλαδή, η έλλειψη ικανότητας των κρατών-μελών να δεσμευτούν σε ένα κοινό πλαίσιο, ώστε να επιτευχθεί η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.¹⁷¹

Ωστόσο, τα δεκαέξι πρώτα χρόνια ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής διαψεύδουν τη θέση των ρεαλιστών. Συνολικά, οι ρεαλιστές ερμηνεύουν την ΕΠΑΑ ως αποτέλεσμα των πιέσεων του διεθνούς συστήματος. Αδυνατούν, ωστόσο, να εξηγήσουν, βάσει της γενικής τους θεώρησης, την ανάπτυξη ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και περισσότερο την επιθυμία τρίτων χωρών που δεν είναι κράτη-μέλη της ΕΕ να συμμετέχουν σε αυτές. Επιπλέον, η ρεαλιστική προσέγγιση δυσκολεύεται να εξηγήσει πώς τα μεγάλα κράτη-μέλη συμφωνούν να εγκαταλείψουν μέρος της κυριαρχίας τους σε στρατιωτικά θέματα ή αποδέχονται

¹⁶⁹ T. Dunn και B.C. Schmidt, «Ρεαλισμός» στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ.Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 229-256.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ A. Siedschlag, "Neorealist Contributions to a Theory of ESDP", *Paper at the Second European Security Conference*, Innsbruck, 30 Σεπτεμβρίου 2006.

να συνεργαστούν με συνοχή στο πλαίσιο της ΕΕ.¹⁷²

Ο φιλελευθερισμός, ως εναλλακτική προσέγγιση στη ρεαλιστική σχολή, αντιτάσσει στο άναρχο διεθνές περιβάλλον τις αξίες της τάξης, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ανοχής στις διεθνείς σχέσεις. Η φιλελεύθερη θεωρία δέχεται ότι η ανθρώπινη φύση είναι κατά βάση καλή και ότι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα βελτίωσης των ηθικών και υλικών συνθηκών της ύπαρξής τους. Η αδικία, η επιθετικότητα και ο πόλεμος είναι παράγωγα ανεπαρκών ή διαβρωμένων κοινωνικών θεσμών καθώς και παρεξηγήσεων μεταξύ ηγετών. Τούτα όμως δεν είναι αναπόφευκτα και δύνανται να εξαλειφθούν μέσω συλλογικής ή πολυμερούς δράσης και ανασυγκρότησης των θεσμών. Η επέκταση της ανθρώπινης ελευθερίας, κατά τους φιλελεύθερους, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς.¹⁷³

Ο φιλελευθερισμός τονίζει ότι τα κράτη για την επιβίωσή τους εξαρτώνται το ένα από το άλλο και συνεπώς είναι προς το συμφέρον τους να επιδιώξουν την ίδρυση και λειτουργία θεσμών και νόμων που προάγουν την ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία. Η θεώρηση αυτή κέρδισε έδαφος τον τελευταίο αιώνα, καθώς ισχυρές συγκρούσεις συμφερόντων οδήγησαν σε δύο παγκόσμιους πολέμους, που κατά πολλούς θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί. Ο φιλελευθερισμός κινείται πέρα από την πολιτική της ισχύος, προς ένα νέο πρόταγμα συνεργασίας. Για τους φιλελεύθερους, η συνεργασία είναι δυνατή και προϊόντος του χρόνου ενισχύεται επειδή αφενός στο διεθνές σύστημα λαμβάνουν χώρα συνεχείς αλληλεπιδράσεις και οι δρώντες μαθαίνουν από αυτές,¹⁷⁴ αφετέρου τα κοινά συμφέροντα αυξάνονται όσο αυξάνεται η αλληλεξάρτηση, η επικοινωνία, η γνώση και η εξάπλωση των

¹⁷² T. Forsberg, "Explaining the Emergence of the ESDP: Setting the Research Agenda", *Paper Prepared for the European Consortium for Political Research*, Τορίνο, 12-15 Σεπτεμβρίου 2007.

¹⁷³ M.Karns and K.Mingst, *International Organizations. The Politics and Processes of Global Governance*, (London: Lynne Rienner Publishers, 2004), 35-36.

¹⁷⁴ «Κατά τον Nye, η μάθηση/εμπειρία και ο πιθανός αναπροσανατολισμός, μπορεί να οφείλονται: α) σε εσωτερικές αλλαγές εξουσίας, β) σε γενικότερες αλλαγές απόψεων μίας εποχής (πχ απόρριψη σκλαβιάς, αποικιοκρατίας κτλ), γ) σε ενσυνείδητη αλλαγή λόγω αλλαγής δεδομένων/πληροφοριών. Η εκμάθηση μπορεί να είναι θετική ή αρνητική (μη επιθυμητή). Μπορεί να είναι απλή και να επιφέρει μόνο επαναπροσδιορισμό των μέσων, μπορεί όμως να είναι και σύνθετη και να επιφέρει αλλαγή των στόχων και των μέσων. Η ατομική εκμάθηση είναι απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη για τις διαδικασίες αλλαγής των οργανωμένων ομάδων (πχ κυβερνήσεων ή κοινωνιών), στις ομάδες υπάρχει θεσμική μνήμη και διαδικασίες, η εκμάθηση είναι βραδύτερη και εξαρτάται από τα κανάλια επικοινωνίας μεταξύ της κοινής γνώμης, κοινωνικών ομάδων και πολιτικών ελίτ». Joseph S. Nye Jr, "Nuclear Learning and the US-Soviet Security Regimes", *International Organization* 41, no.3, (1987): 378-381 αναφορά στο Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 471-472.

δημοκρατικών αξιών.¹⁷⁵ Σημειώνεται, ωστόσο, ότι παρατηρούνται δύο τάσεις μέσα στο χώρο του φιλελευθερισμού: η μία υποστηρίζει τις παρεμβατικές εξωτερικές πολιτικές και τους πιο ισχυρούς διεθνείς θεσμούς και η άλλη δίνει προτεραιότητα στη μη παρέμβαση και την ανοχή.¹⁷⁶

Γενικά οι φιλελεύθεροι υποστηρίζουν την ύπαρξη των διεθνών οργανισμών και πιστεύουν ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, ωθώντας τα κράτη να συνηθίζουν να συνεργάζονται, αποτελώντας το πλαίσιο για διαπραγματεύσεις και δημιουργία συνασπισμών, και αποτελώντας το κύριο μέσο για το μετριασμό του κινδύνου πολέμου και για την ανάπτυξη κοινών αρχών και κανόνων.¹⁷⁷

Ανάλυση της ΕΠΑΑ στη βάση της φιλελεύθερης θεωρίας απουσιάζει από τη βιβλιογραφία. Αυτό οφείλεται, κατά τον Moravcsik, στο ότι ο φιλελευθερισμός δεν εκλαμβάνεται ως εναλλακτική θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, σε σχέση με το ρεαλισμό, τον κονστρουκτιβισμό και το νεοφιλελευθερισμό.¹⁷⁸

Ο Mérand παρατηρεί ότι ενώ θέση των φιλελευθέρων είναι ότι τα κράτη οφείλουν να μην ξεχνούν το συμφέρον τους, μερικές φορές συνειδητοποιούν ότι ορισμένες πολυμερείς ρυθμίσεις τους επιτρέπουν να ξεπεράσουν προβλήματα συντονισμού και επιπλέον συνδράμουν ώστε να επιτύχουν ιδιοτελείς στόχους τους.¹⁷⁹ Στη λογική αυτή κατανοείται η λειτουργία του NATO, που τα κράτη-μέλη σκεπτόμενα ορθολογικά, δε θα προσπαθήσουν να το περιθωριοποιήσουν, αφού τους διασφαλίζει εγγυημένη ασφάλεια, χάρη στις ΗΠΑ, ώστε να επικεντρώνονται σε οικονομικά και εμπορικά ζητήματα. Κατ' επέκταση, η ευρωπαϊκή άμυνα δεν έχει μέλλον αφού άπτεται θεμάτων «υψηλής πολιτικής» που συνεπάγεται σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των κρατών-μελών. Έπειτα, από οικονομική άποψη, το κόστος για τα κράτη-μέλη είναι μεγάλο, στην περίπτωση που θελήσουν να ανταγωνιστούν το NATO. Βέβαια, όπως σημειώνει ο Mérand, η επιχειρηματολογία των φιλελευθέρων, που βασίζεται στα οικονομικά συμφέροντα, έχει αποτύχει αφού

¹⁷⁵ M.Karns and K.Mingst, *International Organizations. The Politics and Processes of Global Governance*, (London: Lynne Rienner Publishers, 2004), 37.

¹⁷⁶ T.Dunn και B.C.Schmidt, «Φιλελευθερισμός» στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ. Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 257-277.

¹⁷⁷ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 50.

¹⁷⁸ A. Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", *International Organization* 51, no.4, (Autumn 1997): 513-553.

¹⁷⁹ F. Mérand, *European Defence Policy: Beyond The Nation State*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), 21-22.

τα κράτη-μέλη συνεργάζονται για την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.¹⁸⁰ Οι φιλελεύθεροι προβάλλουν, επίσης, την ανάπτυξη των επιχειρήσεων της ΕΕ, που στόχο έχουν την αποκατάσταση της εσωτερικής τάξης καθώς και τη συμμετοχή τρίτων χωρών στις υπόψη επιχειρήσεις, υποστηρίζοντας ότι η συμβολή τους οφείλεται στις ίδιες τις αρχές του φιλελευθερισμού. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις αποτελούν μόνο ένα μέρος της ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και άμυνα.

4.2 Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός, Νεοφιλελευθερισμός και Κονστρουκτιβισμός

Βασικό πεδίο ανάλυσης της προσέγγισης του νεορεαλισμού (ή δομικού ρεαλισμού) είναι οι δομές ασφάλειας που, στην περίπτωση της ΕΕ, εκφράζονται μέσα από την ανάλυση των συστημικών παραμέτρων της ευρωπαϊκής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας. Η συγκεκριμένη σχολή σκέψης ερμηνεύει την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ ως απορρέουσα λειτουργία των αλλαγών του διεθνούς συστήματος και της δομικής κατανομής ισχύος.¹⁸¹ Ο νεορεαλισμός υποστηρίζει ότι για να κατανοηθεί η ΕΠΑΑ πρέπει να μελετηθεί η μεταβαλλόμενη φύση της ισορροπίας ισχύος και πως η αναζήτηση των κρατών-μελών για «σχετικά κέρδη» επηρεάζει τη διαπραγματευτική διαδικασία σε επίπεδο ΕΕ-NATO.¹⁸²

Σημείο εκκίνησης είναι η υπόθεση εργασίας ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο.¹⁸³ Κατά τους νεορεαλιστές ο τρόπος με τον οποίο η κατανομή της ισχύος διαμορφώνει τη συμπεριφορά των κρατών και παρέχει την τάξη στη διεθνή πολιτική, είτε μέσω της διαμόρφωσης της ισορροπίας της ισχύος, είτε μέσω της ιεράρχησης των σχέσεων μεταξύ των κρατών με άνιση ισχύ, εξαρτάται κυρίως από τη δομή του συστήματος και λιγότερο από τις δράσεις των κρατών και ακόμη

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ad. Hyde-Price, “Normative” Power Europe: A Realist Critique”, *Journal of European Public Policy* 13, no.2 (2006): 217–234.

¹⁸² G. Bono, *European Security and Defence Policy: Theoretical Approaches, the Nice Summit and Hot Issues* (Bradford: Peace Studies Department and Research and Training Network, 2002).

¹⁸³ Η G. Bono παραθέτει σειρά κειμένων σχετικά με την κριτική που έχει ασκηθεί κατά της θεωρίας του νεορεαλισμού, όπως για παράδειγμα: R.K. Ashley, “The Poverty of Neorealism” in *Neorealism and its Critics*, ed. R.O. Keohane, (Columbia: Columbia University Press, 1986); A. Wendt, “Anarchy is What Make it”, *International Organisation* 46, no.2 (1992):391-425; P. Schröder, “Historical Reality versus Neorealist Theory”, *International Security* 19, no.1 (Summer 1994):108-148 και H. Milner, “The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: a Critique” in *Neorealism and Neoliberalism: the Contemporary Debate*, ed. D.A. Baldwin (New York: Columbia University Press, 1993), 145-148.

λιγότερο από τους διεθνείς θεσμούς. Ωστόσο, η νεορεαλιστική προσέγγιση αποδέχεται θεσμούς και σχήματα συνεργασίας όταν τα κράτη έχουν ισχυρό κοινό συμφέρον. Οι θεσμοί, δηλαδή, είναι εργαλεία του κράτους που αντικατοπτρίζουν την κατανομή εξουσίας στο σύστημα.¹⁸⁴ Τα κράτη ιδρύουν διεθνείς θεσμούς ώστε να επιτύχουν στόχους ειδικού ενδιαφέροντος, κατά συνέπεια η λειτουργία τους οφείλει να παύσει είτε όταν επιτευχθεί ο σχετικός στόχος είτε όταν αποδειχθεί ανέφικτο να επιτευχθεί. Ο Mearsheimer επισημαίνει ότι η διάρκεια λειτουργίας των θεσμών εξαρτάται από την επίτευξη των σχετικών κερδών, αφού κάθε κράτος συμμετέχει σε θεσμούς ώστε να μεγιστοποιηθούν τα συμφέροντα του και όχι για να ενισχυθεί η σχετική εξουσία των εταίρων του.¹⁸⁵

Ο νεορεαλισμός δίνει έμφαση στα προβλήματα που προκύπτουν στη συνεργασία, σε κατάσταση αναρχίας, και μελετά τα σχετικά κέρδη ενώ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι διεθνείς οργανισμοί δεν ασκούν μεγάλη επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών, ειδικά των «μεγάλων δυνάμεων».¹⁸⁶ Παρόλα αυτά, η ΕΕ αναδείχθηκε σε σημαντικό παράγοντα στην αρχιτεκτονική ασφάλειας της Ευρώπης και οι νεορεαλιστές οφείλουν να λάβουν υπόψη αυτή τη θεσμοποιημένη συνεργασία.¹⁸⁷ Επιπλέον, οι νεορεαλιστές είχαν ισχυριστεί ότι οι διεθνείς κρίσεις, που συνεπάγονται την εμφάνιση νέων απειλών, θα ενισχύσουν τη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών, αλλά ουσιαστικά αφού δε θα υπάρχει κάποια απειλή του μεγέθους της (πρώην) Σοβιετικής απειλής, θα σημειωθεί κατάρρευση στρατηγικών συμμαχιών στις διεθνείς σχέσεις, όπως αυτή του ΝΑΤΟ.¹⁸⁸

Οι νεορεαλιστές τείνουν γενικά να μειώνουν τη σημασία της θεσμικής συνεργασίας λόγω της έμφασης που δίνουν στην ανάπτυξη συνεργασίας υπό «συνθήκες αναρχίας». Δε φαίνεται να επιτυγχάνουν μια συνεκτική θεωρητική προσέγγιση που να ερμηνεύει την ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική και να βασίζεται

¹⁸⁴ R. Jervis, "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate", *International Security* 24, no.1 (1999): 42-63.

¹⁸⁵ J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security* 19, no.3 (Winter 1994/95): 12-13.

¹⁸⁶ J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions" in *The Perils of Anarchy. Contemporary Realism and International Security*, ed. M.Brown, S. Lynn-Jones and S.Miller (Cambridge: MIT Press, 1995), 332-376.

¹⁸⁷ J. Grieco, "Realist International Theory and the Study of World Politics" in *New Thinking in International Relations Theory*, ed. Doyle & Ikenberry (Boulder: Westview Press, 1997), 163-201.

¹⁸⁸ J. Mearsheimer, "Back to the Future", *International Security* 15, no.1 (Summer 1990) και J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security* 19, no.3 (Winter 1994/95): 4-49.

σε εμπειρικά δεδομένα.¹⁸⁹ Επιπλέον, ο νεορεαλισμός θεωρείται μία κρατοκεντρική θεωρητική προσέγγιση που βασίζεται στη σκληρή στρατιωτική δύναμη, ενώ παράλληλα εστιάζει σε θέματα «υψηλής πολιτικής» στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας.¹⁹⁰ Ωστόσο, η ΕΕ αποτελεί έναν άτυπο διεθνή παράγοντα που δεν είναι κράτος, κατέχει σχετικά περιορισμένα μέσα επιβολής ισχύος και χαρακτηρίζεται ως παιδαγωγική δύναμη.¹⁹¹

Παρότι ο νεοφιλελευθερισμός είναι εξέλιξη του φιλελευθερισμού, εντούτοις περιέχει παραδοχές της ρεαλιστικής σχολής. Ο νεοφιλελευθερισμός, όπως ο νεορεαλισμός, αναγνωρίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, το οποίο εκ φύσεως είναι άναρχο.¹⁹² Αμφότερες οι θεωρίες συμφωνούν ότι η επιθυμία για επιβίωση αποτελεί το βασικό κίνητρο για τη δράση των κρατών, τα οποία ορθολογικά αναζητούν την επίτευξη των στόχων τους με ταυτόχρονη μεγιστοποίηση των συμφερόντων τους.¹⁹³ Ο νεοφιλελευθερισμός όμως πρεσβεύει ότι τα κράτη έχουν αμοιβαία συμφέροντα και μπορούν να κερδίσουν από τη συνεργασία. Οι οπαδοί αυτής της σχολής σκέψης κατανοούν την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλεια και άμυνας ως προϊόν επιρροής των διεθνών θεσμών στις εξωτερικές πολιτικές των εταίρων της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Ο Keohane, υποστηρικτής της υπόψη σχολής, συμμερίζεται τους νεορεαλιστές στην υπόθεση εργασίας ότι η αναρχία είναι απαραίτητο στοιχείο του διεθνούς συστήματος και ότι τα κράτη μπορούν να θεωρηθούν ως ορθολογικοί δρώντες που δρουν για το προσωπικό τους συμφέρον.¹⁹⁴

Οι νεοφιλελεύθεροι αποδέχονται, όπως προαναφέρθηκε, την αναρχία ως βασική συνθήκη για την ύπαρξη των κρατών στο διεθνές σύστημα. Ωστόσο, θεωρούν ότι οι θεσμοί κοινού ενδιαφέροντος αποτελούν βασικούς διαμεσολαβητές που διευκολύνουν τη διαρκή συνεργασία μεταξύ των κρατών. Ειδικότερα, κατά τους

¹⁸⁹ K. Jørgensen, "European Foreign Policy: Conceptualising the Domain" in *Contemporary European Foreign Policy*, ed. W. Carlsneas, H. Sjursen & B. White (London: Sage, 2004), 38.

¹⁹⁰ St. L. Lamy, «Σύγχρονες Επικρατούσες Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός και Νεοφιλελευθερισμός» στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ. Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 299-302.

¹⁹¹ R. Rosencrance, "The European Union: A New Type of International Actor" in *Paradoxes of European Foreign Policy*, ed. J. Zielonka (Hague: Kluwer Law International, 1998), 15-23; I. Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies* 40, no.2 (2002): 235-258.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Lamy, "Σύγχρονες Επικρατούσες Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός και Νεοφιλελευθερισμός", 299-302

νεοφιλελεύθερους θεσμιστές, τα κράτη που έχουν συνεχείς αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους, επιλέγουν να συνεργασθούν, παρά το άναρχο διεθνές περιβάλλον, επειδή συνειδητοποιούν ότι και στο μέλλον θα έχουν συνεχείς αλληλεπιδράσεις με τους ίδιους δρώντες. Οι συνεχείς αλληλεπιδράσεις δίνουν το κίνητρο για δημιουργία διεθνών θεσμών, οι οποίοι κατόπιν παρέχουν το πλαίσιο διαπραγματεύσεων και συνεννόησης, παρέχουν μηχανισμούς για μείωση της εξαπάτησης και παρακολούθηση της συμπεριφοράς των κρατών τιμωρώντας τους παραβάτες και εξασφαλίζουν διαφάνεια και πληροφόρηση.¹⁹⁵ Συνεπώς αποτελούν αποτελεσματική λύση στα προβλήματα συντονισμού, διότι παρέχουν πληροφορίες και υποβοηθούν τη λήψη αποφάσεων μειώνοντας τα κόστη διεκπεραίωσης για την επίτευξη συμφωνιών μεταξύ μεγάλου αριθμού κρατών.¹⁹⁶ Οι θεσμοί αυτοί δημιουργούνται όπου το κόστος εφαρμογής συμφωνημένων κανόνων είναι μικρότερο από τα πολιτικά οφέλη.¹⁹⁷ Τα κράτη επωφελούνται επειδή οι θεσμοί μπορούν να εξασφαλίσουν την επιτυχία σε ζητήματα που τα ίδια κράτη αν ενεργούσαν από μόνα θα αποτύγχαναν.

Οι Keohane και Martin επισημαίνουν ότι οι θεσμοί έχουν «διαδραστική λειτουργία» με την έννοια ότι η λειτουργία τους τελικά αλλάζει την αντίληψη των κρατών σχετικά με το τί είναι δυνατόν να επιτευχθεί.¹⁹⁸ Η αλληλεπίδραση μεταξύ κρατών και θεσμών επηρεάζει τους στόχους των κρατών-μελών, με αποτέλεσμα οι θεσμοί να διαμορφώνουν τελικά τα συμφέροντα των κρατών. Επιπλέον, η νεοφιλελεύθερη θεσμοποίηση εστιάζει στα απόλυτα και όχι τα σχετικά κέρδη, με αποτέλεσμα εάν τα κέρδη είναι ουσιαστικά και επωφελή για όλους τους εταίρους, τα κράτη να αποδέχονται τη νέα κατάσταση παρά το γεγονός ότι ορισμένα κράτη επωφελούνται περισσότερο από κάποια άλλα. Η συμμετοχή στα κοινά θεσμικά

¹⁹⁵ «... η ανάγκη πληροφόρησης απαντά στην ανάγκη να διασφαλισθεί η διατήρηση της βέλτιστης ισορροπίας, που δεν είναι σταθερή και που θα αποκτηθεί μέσω του καθεστώτος», στο R.O Keohane, *The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Regimes*, αναφορά στο Holsti et al (επιμ), *Change in the International System*, (Boulder: West View, 1980), 136. Ως διεθνές καθεστώς ορίζεται το σύνολο που δημιουργείται από ρητές και άρρητες γενικές αρχές, κανόνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων, σύνολο στο οποίο συγκλίνουν οι προσδοκίες των παραγόντων ενός συγκεκριμένου τομέα των διεθνών σχέσεων, στο S. Krasner, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", *International Organization* 36, no.2, (1982): 190, αναφορά στο Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 455: 465 αντίστοιχα.

¹⁹⁶ R. Keohane and L. Martin, "The Promise of Institutional Theory", *International Security* 20, no.1, (Summer 1995): 39-51.

¹⁹⁷ R. Keohane, "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly* 32, no.4 (1988): 379-396.

¹⁹⁸ R. Keohane and L.L. Martin, "The Promise of Institutional Theory", 39-51: 42.

όργανα μειώνει τον ανταγωνισμό στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, εστιάζοντας στα συλλογικά συμφέροντα και αποτελέσματα, ώστε τα κράτη να μη νιώθουν ότι κινδυνεύουν από το επίπεδο των κερδών που επιτυγχάνουν οι εταίροι τους.¹⁹⁹

Τέλος, οι εκπρόσωποι της νεοφιλελεύθερης σχολής υποστηρίζουν ότι οι θεσμοί έχουν σημασία, αφού η ικανότητα των κρατών να παράγουν αποτελεσματική πολιτική μειώνεται. Ο Keohane αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι θεσμοί οφείλουν να περιορίζουν τα κράτη τόσο με κανόνες όσο και με την παροχή ευκαιριών για συνεργασία, ώστε να μπορούν να επιδιώκουν την επίτευξη των συμφερόντων τους.²⁰⁰ Οι νεοφιλελεύθεροι τείνουν να έχουν μια ευρύτερη αντίληψη της ασφάλειας, δηλαδή επικεντρώνονται περισσότερο στην ιδέα της δημοκρατικής διακυβέρνησης, της κοινής γνώμης, των φιλελεύθερων εμπορικών πρακτικών, καθώς και στην προτεραιότητα που δίνουν τα κράτη στην οικονομική ευημερία, για να εξηγήσουν τη διεθνή συμπεριφορά τους. Συνεπώς για τους φιλελεύθερους, η ΕΕ αποτελεί ένα δρώντα της παγκοσμιοποιημένης διεθνούς κοινωνίας και συνεπώς ένας πόλεμος σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, είναι πιθανό να έχει αρνητικές συνέπειες για την οικονομία της. Για την ΕΕ πρέπει να αποτελεί επιδίωξη ο περιορισμός των κρίσεων και συγκρούσεων με εγκαθίδρυση παγκοσμίως δημοκρατικών καθεστώτων και θεσμών.²⁰¹ Απαιτείται συνεπώς, η ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη συνεισφορά της ΕΕ προς την κατεύθυνση αυτή, με ανάληψη πρωτοβουλιών και ενεργή συμμετοχή της σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, επιβολής και διατήρησης της ειρήνης.

Τόσο οι νεορεαλιστές όσο και οι νεοφιλελεύθεροι παρατηρούν περιορισμούς στη συμπεριφορά των κρατών, ωστόσο οι νεορεαλιστές ισχυρίζονται ότι τα κράτη είναι πιο σημαντικά γιατί αυτά μετριάζουν τη διεθνή αναρχία.²⁰² Αυτό που παρατηρείται είναι ότι η θεσμική θεωρία, αποδεχόμενη προγενέστερα την υπεροχή της ισορροπίας ισχύος και των θεσμών στη διαμόρφωση της πολιτικής συμπεριφοράς ενός κράτους, δεν πετυχαίνει να εξηγήσει την όλη δυναμική της διαμόρφωσης συμφερόντων μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών παραγόντων.²⁰³

¹⁹⁹ J. Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization* 42, no.3 (1988): 485-507.

²⁰⁰ Tr. Salmon, "The European Security and Defence Policy: Built on Rocks or Sand?", *European Foreign Affairs Review* 10, no.3 (2005): 359-379: 360-361.

²⁰¹ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 49.

²⁰² Salmon, "The European Security and Defence Policy: Built on Rocks or Sand?", 360-361.

²⁰³ St.L. Lamy, «Σύγχρονες Επικρατούσες Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός και Νεοφιλελευθερισμός»

Κατά τον Tr. Salmon, τα δύο αρνητικά δημοψηφίσματα σε Γαλλία και Ολλανδία για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα αποδεικνύουν αυτό ακριβώς.²⁰⁴ Τόσο οι νεορεαλιστές όσο και οι νεοφιλελεύθεροι λανθασμένα δεν αντιλαμβάνονται την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας ως «υψηλή πολιτική», παρά το γεγονός ότι άπτεται της επιβίωσης του κράτους, αφού εμπίπτει στη σφαίρα των μακροπρόθεσμων στρατηγικών στόχων κάθε κράτους-μέλους.²⁰⁵ Το κενό μεταξύ των δύο σχολών αποπειράθηκε να καλύψει ο Moravcsik με τη θεωρία του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού που ήταν μια προσπάθεια να αποδείξει πως μια αναθεωρημένη προσέγγιση του ρεαλισμού μπορεί να εξηγήσει τη διαπραγμάτευση στο πλαίσιο της ΕΕ.²⁰⁶ Η προσέγγιση του επιβεβαίωσε την πρωτοκαθεδρία των εννοιών της ισχύος και του συμφέροντος, κεντρικών εννοιών της ρεαλιστικής θεώρησης. Υποστηρίζει ότι το συμφέρον δεν καθορίζεται μόνο από την ισορροπία ισχύος, όπως ισχυρίζονται οι νεορεαλιστές, αλλά και από τις προτιμήσεις εθνικών πολιτικών δρώντων, οι οποίες είναι απόρροια εσωτερικών πολιτικών διαδικασιών της πολιτείας. Η προσέγγιση του βασίζεται σε τρεις αρχές: του διακυβερνητισμού, της διαπραγμάτευσης βάσει του ελάχιστου κοινού παρανομαστή, και των αυστηρών ορίων στη μεταφορά κυριαρχίας.

Κατά τον Moravcsik, η ΕΠΑΑ είναι το προϊόν διαπραγμάτευσης μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, τα οποία δρουν βάσει των εθνικών πολιτικών τους. Η ΕΠΑΑ και οι επιχειρήσεις που αναπτύσσονται, προσλαμβάνονται ως το προϊόν διάδρασης των εθνικών προτιμήσεων σε σχέση με τη διεθνή πολιτική.²⁰⁷ Επομένως, οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν διαφορετικές θέσεις για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας, όχι γιατί οι ικανότητές τους και η θέση ισχύος τους διαφέρει, αλλά γιατί διαφέρουν οι κοινωνίες τους και οι πιέσεις και περιορισμοί που αυτές τους ασκούν εντός της ΕΕ. Γι' αυτό δεν είναι εύκολα εφικτό να επιτευχθεί συναίνεση τόσων διαφορετικών κοινωνιών με διαφορετικές εθνικές προτιμήσεις.²⁰⁸

στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ. Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 299-302.

²⁰⁴ Salmon, "The European Security and Defence Policy: Built on Rocks or Sand?", 360-361.

²⁰⁵ Ibid, 379.

²⁰⁶ A. Moravcsik, "Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community", *International Organizations* 45, no.1, (1991): 19-56.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ B. Pohl, "Explaining ESDP: A Liberal Approach", *Paper presented at the Fourth Pan-European Conference on EU Politics ECPR Standing Group on the European Union*, Rega, 25-27 September 2008.

Το πλεονέκτημα αυτής της προσέγγισης είναι ότι συμπεριλαμβάνει το ρόλο των εθνικών πολιτικών στην ανάλυση, σε αντίθεση με τους νεορεαλιστές, οι οποίοι τις αγνοούν. Εντούτοις, η σύλληψη του Moravcsik περί εθνικών πολιτικών είναι ένας σχετικά «απομονωμένος χώρος», δηλαδή, μπορούν ορισμένες υπερεθνικές ομάδες που δρουν σε εθνικό επίπεδο, να μη δρουν σύμφωνα με τα συμφέροντα του κράτους τους. Γι' αυτό, είναι δύσκολο να υποτεθεί ότι οι εθνικές αποφάσεις λαμβάνονται απομονωμένες από την επιρροή των περιφερειακών και διεθνών πολιτικών.²⁰⁹

Ο κονστρουκτιβισμός, ως θεωρία των κοινωνικών επιστημών, δίδει έμφαση στο ρόλο των ιδεών, του διαλόγου και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης αναφορικά με τη διαμόρφωση των συμφερόντων.²¹⁰ Συγκεκριμένα, μελετά πώς οι ιδέες καθορίζουν και μπορούν να αλλάξουν την οργάνωση της διεθνούς πολιτικής, να διαμορφώνουν την ταυτότητα και τα συμφέροντα των κρατών και να προσδιορίζουν το τι μετράει ως νόμιμη δράση.²¹¹ Ο Γ. Βοσκόπουλος αναφέρει ότι «οι κονστρουκτιβιστές αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στα πεδία διαμόρφωσης προτιμήσεων και στη διαδικασία λήψης και υλοποίησης αποφάσεων».²¹² Ο κονστρουκτιβισμός επομένως μελετά την επίδραση των ιδεών, προτύπων και ταυτοτήτων στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.

Ο κονστρουκτιβισμός υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη της ΕΠΑΑ επηρεάζεται όχι μόνο από εξωτερικές δυναμικές ή θεσμικά συμφέροντα, αλλά και από τη διαφορετική κατανόηση του συστήματος σχετικά με τον απώτερο σκοπό της αμυντικής πολιτικής μεταξύ των δρώντων. Εάν τα πρότυπα είναι το συστατικό της ταυτότητας, τότε η ανάδυση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας ασφάλειας πρέπει να βασίζεται σε ένα κοινό σύνολο κανόνων που θα σχετίζονται και θα προσδιορίζουν αυτή την ταυτότητα, που είναι γνωστή και ως «στρατηγική κουλτούρα».²¹³ Κατά συνέπεια, η αναζήτηση

²⁰⁹ Ben Rosamond, *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004), 138-140.

²¹⁰ D. Chrysochoou, M.J. Tsinisizelis, St. Stavridis and K. Yfantis, *Theory and Reform in the European Union* (Manchester: Manchester University Press, 2003, 2nd edition), 56.

²¹¹ M. Barnett, «Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός» στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, J. Baylis και St. Smith, επιμ. Κ.Υφαντής (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 333-357.

²¹² Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*, 108.

²¹³ Η θεωρία της στρατηγικής κουλτούρας πρωτοεμφανίστηκε στη δεκαετία 1970 από τον J. Snyder που εφάρμοσε τον όρο για να εξηγήσει διαφορές μεταξύ σοβιετικής και αμερικανικής στρατηγικής σε πυρηνικά ζητήματα. Αργότερα ο I.A. Johnston προσδιόρισε τρεις γενιές στη μελέτη της στρατηγικής κουλτούρας. Η πρώτη γενιά εκπροσωπείται από τον J. Snyder που υποστήριζε ότι μια σειρά μεταβλητών όπως η ιστορική εμπειρία, η πολιτική κουλτούρα καθώς και η γεωγραφία θέτουν

των κονστρουκτιβιστών επικεντρώνεται στο κατά πόσο και σε ποιο βαθμό είναι υπό διαμόρφωση η ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα.²¹⁴

Οι περισσότεροι μελετητές φαίνεται να συγκλίνουν στην άποψη που υποστηρίζει ότι η κουλτούρα εμπεριέχει μια σειρά από συμπεριφορικά χαρακτηριστικά και άλλα ακαθόριστα στοιχεία, όπως κοινά διατυπωμένες εκφράσεις ιδεών, προσδοκιών, αξιών και στάσεων. Το ερώτημα λοιπόν που τέθηκε από τον A. Bailes, είναι κατά πόσο υπάρχουν ευδιάκριτα «ευρωπαϊκά πρότυπα» ή ένα «ευρωπαϊκό σύστημα αξιών» στην οργάνωση και διεξαγωγή της αμυντικής πολιτικής ή μία κοινή στρατηγική κουλτούρα.²¹⁵ Μέχρι ποιο βαθμό, δηλαδή, τα κράτη-μέλη θα είναι σε θέση να υποστηρίξουν πραγματικά μια κοινή αμυντική πολιτική; Οι Ευρωπαίοι αντιλαμβάνονται την ασφάλεια με τους ίδιους όρους; Η κουλτούρα εξηγεί τουλάχιστον εν μέρει τα προβλήματα αυτής της ανομοιογένειας;

Η εννοιολόγηση της στρατηγικής κουλτούρας προσφέρεται σε ένα βαθμό για τη θεωρητική μελέτη της ΕΠΑΑ. Κατ' αρχάς, η έννοια δεν είναι ντετερμινιστική και ενέχει μια δυναμική που σημαίνει ότι η στρατηγική κουλτούρα απαγκιστρώνεται από την παραδοσιακή κρατοκεντρική αντίληψη. Ταυτόχρονα, παρατηρούνται διάφορες στρατηγικές κουλτούρες που έχουν αναπτυχθεί και αφορούν είτε στην ΕΕ, είτε το NATO είτε ακόμα και τα ίδια τα έθνη-κράτη. Το πόση διάρκεια θα έχουν αυτού του τύπου οι στρατηγικές κουλτούρες θα καθοριστεί από το βαθμό στον οποίο οι ιδέες και οι προσδοκίες αντανάκλωνται σε πρότυπα συμπεριφοράς και αντίστροφα. Ωστόσο, οι αναλυτές αυτής της σχολής περιορίζονται στη μελέτη της ανάδυσης ή όχι αυτής της στρατηγικής κουλτούρας και δεν ερμηνεύουν την επίδραση αυτής στην ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας.

περιορισμούς στην επιλογή στρατηγικής. Προσφέροντας μια ποιοτικά διαφορετική προοπτική, οι μελετητές της δεύτερης γενιάς επικεντρώθηκαν στο πώς η κουλτούρα, ως ανεξάρτητη μεταβλητή, νομιμοποιεί στρατηγικά δόγματα, εστιάζοντας στο τί πραγματικά υποστηρίζουν οι διαμορφωτές πολιτικής και τί τελικά πράττουν -φαινόμενο που παρατηρείται στην ΕΠΑΑ. Η τρίτη γενιά, με κύριο εκπρόσωπό της τον I.A. Johnston, άσκησε έντονη κριτική στην αποτυχία των προηγούμενων να απομονώσουν την κουλτούρα ως μεταβλητή. Ο I.A. Johnston προσπαθεί να διαχωρίσει τη συμπεριφορά από την κουλτούρα, ωστόσο η προσέγγιση του δεν ήταν επιτυχής, αφού δέχτηκε κριτική ότι η συμπεριφορά αποτελεί συστατικό στοιχείο της κουλτούρας και συνεπώς δε μπορεί να μελετηθεί χωριστά. (C.S. Gray, "Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back", *Review of International Studies* 25, no.1, (1999): 49-69).

²¹⁴ T. Forsberg, "Explaining the Emergence of the ESDP: Setting the Research Agenda", *Paper Prepared for the European Consortium for Political Research*, Torino, 12-15 Σεπτεμβρίου 2007.

²¹⁵ A.J.K. Bailes, "European Defence: What are the "Convergence Criteria"?", *The RUSI Journal* 144, no.3, (1999): 60-65.

4.3 Εναλλακτικές Θεωρητικές Προσεγγίσεις: Επικοινωνιακή Δράση

Η έννοια της επικοινωνιακής δράσης, που βασίζεται στη συμβολή της θεωρίας του Habermas, μπορεί να αποτελέσει ένα συμπληρωματικό μεθοδολογικό εργαλείο για την κατανόηση της ΕΠΑΑ.²¹⁶ Υποστηρίζεται ότι οι ορθολογικές θεωρίες περί συνεργασίας, που αφορούν στο αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων για τη σχετική εξουσία των δρώντων με πάγιες προτιμήσεις, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους ότι οι επικοινωνιακές διαδικασίες μπορούν να επηρεάσουν τη συλλογική διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ.²¹⁷

Ωστόσο, στην περίπτωση της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, ο ρόλος των επικοινωνιακών διαδικασιών και η πιθανότητα συντονισμού των δρώντων, μέσω επιχειρημάτων και διαβουλεύσεων, σπανίως λαμβάνεται υπόψη, καθώς η πολιτική ασφάλειας παραδοσιακά συσχετίζεται με τη χρήση στρατιωτικής εξουσίας, μην αφήνοντας περιθώριο για τη θεωρία της επικοινωνιακής δράσης. Παρά ταύτα, τα τελευταία χρόνια έχουν ενταθεί οι προσπάθειες κατανόησης των διεθνών σχέσεων με τη συνδρομή εναλλακτικών θεωριών. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται και είναι αποδεκτό ολοένα περισσότερο ότι η ασφάλεια είναι κάτι διαφορετικό ή πρόσθετο της στρατιωτικής εξουσίας.²¹⁸

Στο κέντρο αυτής της θεωρίας βρίσκεται ο επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ασφάλειας, με σκοπό την αποδέσμευση του όρου από το επιχείρημα ότι αποτελεί αποκλειστικό αντικείμενο του κράτους.²¹⁹ Η προοπτική να μεταμορφωθεί ή όχι η πολιτική ασφάλειας σε μέσο ικανό να διατηρεί την παγκόσμια νομική τάξη, παρά σε εργαλείο μέσω του οποίου το συμφέρον των πιο ισχυρών προστατεύεται, θα εξαρτηθεί από την ύπαρξη δρώντων επικοινωνιακά ικανών. Η έννοια της επικοινωνιακής δράσης «...λειτουργεί με διαλογικούς παράγοντες, οι οποίοι συντονίζουν τα σχέδια τους μέσω επιχειρηματολογίας που αποσκοπεί στη σύναψη κοινών συμφωνιών».²²⁰ Η Sjurssen υποστηρίζει ότι ένα τέτοιου είδους μοντέλο πολιτικής βασίζεται στην κατανόηση ότι οι δρώντες είναι λογικοί, όταν μπορούν να

²¹⁶ J. Habermas, *The Theory of Communicative Action* (Boston: Beacon Press, 1984/1985).

²¹⁷ A. Moravcsik, *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (London: UCL Press, 1998).

²¹⁸ H. Sjurssen, "Changes to European Security in a Communicative Perspective", *Cooperation and Conflict* 39, no2, (2004): 107–128.

²¹⁹ B. Buzan, O. Wæver και J. de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (Boulder: Lynne Rienner, 1998), 23-24.

²²⁰ E.O. Eriksen και J. Weigard, "Conceptualising Politics: Strategic or Communicative Action?", *Scandinavian Political Studies* 20, no.3 (1997): 221.

δικαιολογήσουν και να εξηγήσουν τις δράσεις τους και όχι όταν μόνο επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν το προσωπικό τους συμφέρον.²²¹

Ωστόσο, σε ποιο βαθμό η επικοινωνιακή δράση μπορεί να ερμηνεύσει την ευρωπαϊκή ασφάλεια; Η σχετική βιβλιογραφία επιβεβαιώνει την αλλαγή που παρατηρείται στην υφιστάμενη ευρωπαϊκή ατζέντα σε θέματα ασφάλειας. Ο Whalen ισχυρίζεται ότι «αν και σήμερα η Ευρώπη αντιμετωπίζει σε μικρότερο βαθμό άμεση απειλή σε θέματα στρατιωτικής ασφάλειας, ωστόσο έχουν αναδυθεί νέου τύπου απειλές».²²² Οι Gärtner και Hyde-Price ισχυρίζονται ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα, η περιβαλλοντική καταστροφή, η πολιτική σταθερότητα και η δημοκρατία, τα κοινωνικά ζητήματα, η πολιτισμική και εθνική ταυτότητα, καθώς και η μετανάστευση αποτελούν θέματα τα οποία γίνονται ολοένα και πιο σημαντικά για την ασφάλεια και την πρόληψη συγκρούσεων».²²³ Επίσης οι Buzan, Wæver και de Wilde υποστηρίζουν ότι «η ατζέντα για θέματα ασφάλειας πρέπει να παραμένει ανοιχτή σε διάφορα είδη απειλών, ενώ είναι ενάντια της άποψης ότι ο πυρήνας της ασφάλειας αφορά στον πόλεμο και τη βία».²²⁴ Αυτό που ουσιαστικά μπορεί να παρατηρηθεί για τη θεωρία τη επικοινωνιακής δράσης είναι ότι αποτελεί πρόκληση για τις παραδοσιακές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων.

4.4 Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Οι θεωρίες ολοκλήρωσης (άρα και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης), ξεκίνησαν ως παρακλάδι των Διεθνών Σχέσεων.²²⁵ Για τον Ήφαιστο πρόκειται περί ταυτολογίας,²²⁶ καθώς «...το κύριο μέλημα και ο βασικός σκοπός της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν η διασφάλιση της τάξης, της ασφάλειας, της ειρήνης, της σταθερότητας και της δικαιοσύνης. Αυτά τα ζητήματα όμως είναι ακριβώς ίδια με τα ζητήματα με τα οποία ασχολείται η Θεωρία Διεθνών Σχέσεων.»²²⁷ ενώ ο Rosamond ισχυρίζεται ότι «όταν οι "ευρωπαϊκές σπουδές" αποσυνδέονται από τις διεθνείς σχέσεις, ..., παρανοούνται και παρερμηνεύονται κάποιες πολύ σημαντικές εξελίξεις στις διεθνείς

²²¹ Sjørusen, "Changes to European Security in a Communicative Perspective", 107–128.

²²² E. Whalen, "The Military Aspects of European Security" in *Redefining European Security*, ed. C. Hodge (London/New York: Garland Publishing Inc, 1999), 257.

²²³ H. Gärtner and A. Hyde-Price, "Introduction" in *Europe's New Security Challenges*, ed. H. Gärtner, A. Hyde-Price and E. Reiter (London: Lynne Rienner, 2001), 4.

²²⁴ Buzan et al., *Security: A New Framework for Analysis*, 4.

²²⁵ Christiansen, «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Συνεργασία», 737.

²²⁶ Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, 20.

²²⁷ *Ibid*, 98.

*σχέσεις και τη διεθνή πολιτική οικονομία».*²²⁸

Η μεγάλη ανάπτυξή τους παρατηρείται στις δεκαετίες 1950-1960, όταν εμφανίζονται τα πρώτα θεωρητικά κείμενα του είδους, ενώ αφητηρία της προβληματικής τους στάθηκε το θεμελιώδες ερώτημα των Διεθνών Σχέσεων για την αποσόβηση του πολέμου. Πλαίσιο εφαρμογής τους απετέλεσε αρχικά η προσπάθεια εξήγησης της διακρατικής συνεργασίας εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα Χάλυβα (ΕΚΑΧ) που ιδρύθηκε το 1952 με τη Συνθήκη του Παρισιού.²²⁹ Συμπίπτουν δηλαδή χρονικά με τον θεωρητικό εκσυγχρονισμό της παραδοσιακής ρεαλιστικής προσέγγισης, χωρίς ωστόσο να αποτελούν ουσιαστική απειλή για την τελευταία. Ακολούθως, γνώρισαν κάποια οπισθοδρόμηση μετά το 1966, όταν με την ανάδυση του Γκωλικού-διακυβερνητικού προτύπου, η διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εισήλθε σε σταθερή διακυβερνητική τροχιά.²³⁰

Κατά τις δεκαετίες 1980-1990, οι θεωρίες ολοκλήρωσης γνώρισαν νέα άνθηση που συνέπεσε με την ευρύτερη αντιπαράθεση στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων μεταξύ νεορεαλισμού και νεοφιλελευθερισμού. Οι θεωρίες αυτές εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού,²³¹ καθώς περιστρέφονται γύρω από βασικές αρχές του, όπως οι έννοιες της αλληλεξάρτησης, των διεθνών θεσμών ως μέσων περιορισμού συγκρούσεων και ανάπτυξης διακρατικής συνεργασίας και των διεθνών καθεστώτων ως τρόπων υπέρβασης της κρατικής κυριαρχίας. Επίσης εστιάζουν στις ενδοκρατικές διεργασίες των πολιτικών ελίτ, οι προτιμήσεις και οι επιλογές των οποίων καθορίζουν συμπεριφορές κρατών. Στο περιθώριο των δύο προαναφερθέντων θεωριών τέλος, κατά καιρούς παρουσιάστηκαν και διάφορες άλλες, μεταμοντέρνες κυρίως, προσεγγίσεις.

Η αφητηρία και ταυτόχρονα το κεντρικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν γενικά οι θεωρίες διεθνούς (και ευρωπαϊκής) ολοκλήρωσης είναι η διεθνής ετερότητα. Αν η διεθνής ετερότητα είναι η κυριότερη αιτία των διεθνών συγκρούσεων, δεδομένου

²²⁸ Ben Rosamond, *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004), 27.

²²⁹ Ο Ε.Β. Haas αναφέρει ότι «η εγκαθίδρυση της ΕΚΑΧ γέννησε τη θεωρία της ολοκλήρωσης», στο Π.Κ. Ιωακείμης, Η Πόλη και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Αναζητώντας μια Νέα Αριστοτελική Προσέγγιση στη Διαδικασία της Πολιτικής Ολοκλήρωσης (Αθήνα: Θεμέλιο, 1994), 20.

²³⁰ Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, 76 υποσημείωση 57. Επίσης βλ. Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 229-238.

²³¹ Συχνά τα όρια μεταξύ των διαφόρων θεωρήσεων είναι δυσδιάκριτα, καθώς πολλές από αυτές είτε επιχειρούν τη σύζευξη ρεαλιστικών και φιλελεύθερων αρχών και απόψεων, είτε ξεκινούν από ρεαλιστικές βάσεις (πχ νεοφιλελευθερισμός) ενσωματώνοντας ωστόσο, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό επίπεδο, ιδεαλιστικές και φιλελεύθερες υποθέσεις.

ότι προκαλεί άνιση ανάπτυξη, η οποία με τη σειρά της δημιουργεί διλήμματα ασφαλείας και κατ' επέκταση ανταγωνισμούς και συγκρούσεις, η ολοκλήρωση (διεθνής ή περιφερειακή) φαίνεται να αποτελεί τη λύση στο πρόβλημα του πολέμου και της ειρήνης. Η ιστορική τάση της διεθνούς ετερότητας και η διεθνής ολοκλήρωση είναι επομένως αντίρροπα φαινόμενα. Η ολοκλήρωση, είτε αναφέρεται στη διαδικασία,²³² είτε ορίζεται ως το τελικό προϊόν της ενοποίησης,²³³ «...ουσιαστικά επιζητεί είτε την εξάλειψη της ετερότητας συνολικά στον παγκόσμιο χώρο, είτε την εξάλειψη της ετερότητας σε έναν συγκεκριμένο χώρο και την οικοδόμηση ενός νέου ομογενοποιημένου κανονιστικού συστήματος που δεν αποκλείεται να βρίσκεται σε σχέση ετερότητας με άλλα κανονιστικά συστήματα».²³⁴ Το ερώτημα που τίθεται είναι με ποιους τρόπους μπορεί να επέλθει η ολοκλήρωση. Προσπάθειες επίτευξης παγκόσμιας ή περιφερειακής κανονιστικής ομοιομορφίας στο παρελθόν, έγιναν δυνατές μόνο μέσω ηγεμονισμού ή γενοκτονίας.²³⁵ Εδώ έγκειται η διαφορά και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: για πρώτη φορά στην Ιστορία εκδηλώνεται μία εθελούσια διαδικασία εκχώρησης μέρους της κυριαρχίας διακριτών συλλογικών οντοτήτων σε υπερεθνικούς θεσμούς. Από αυτή την άποψη η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι πρωτίστως ένα διεθνιστικό εγχείρημα, καθώς τα κυρίαρχα και ανεξάρτητα κράτη αποδέχονται να συμμετάσχουν σε μία διαδικασία εθελούσιας, σταδιακής μετατόπισης εξουσιών από το εθνικό-κρατικό στο υπερεθνικό επίπεδο.²³⁶

²³² Michael Hodges, *European Integration* (Harmondsworth: Penguin, 1972), 9.

²³³ Charles Pentland, *International Theory and European Integration*, (London: Faber, 1973), 21.

²³⁴ Ηφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, 19.

²³⁵ Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα της εξάπλωσης στη Δύση των ΗΠΑ κατά το 18-19^ο αι. και της προσπάθειας επικράτησης του ναζισμού κατά το Β' Π.Π.

²³⁶ Είναι σκόπιμο να γίνει διάκριση της έννοιας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από την έννοια του εξευρωπαϊσμού, καθώς δεν είναι ταυτόσημες. Η έννοια του εξευρωπαϊσμού δεν έχει αποδοθεί με ένα κοινά αποδεκτό ορισμό. Λαμβάνοντας υπόψη τους ορισμούς που, κατά καιρούς έχουν δοθεί από τους αναλυτές, ο εξευρωπαϊσμός αφορά στη μεταφορά εθνικών προτύπων και προσδοκιών από το εθνικό στο ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και κοινών αξιών, νορμών και συλλογικών πεποιθήσεων από το ευρωπαϊκό στο εθνικό επίπεδο. Η διαφορά του εξευρωπαϊσμού από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, έγκειται στο ότι η δεύτερη αφορά στην εκχώρηση και όχι τη μεταφορά άσκησης εθνικών αρμοδιοτήτων στους θεσμούς της ΕΕ. Για περισσότερα βλ. S. Bulmer και C. Lequesne, "New Perspectives on EU-member State Relationships", in *Questions de Recherche no.4*, (Paris: Centre d'études et de recherches internationales, 2002); J.P. Olsen, "The Many Faces of Europeanization", *Journal of Common Market Studies* 40, no5 (2002): 921-52 και A.V. Schmidt, "Europeanization and the Mechanics of Economic Policy Adjustment", *European Integration online Papers* 5, no6 (2001). Σχετικά με τον ορισμό του εξευρωπαϊσμού βλέπε ενδεικτικά: T.A. Borzel, "Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization", *Queen's Papers on Europeanisation no.2* (2003); K. Featherstone and C. Radaelli, *The Politics of Europeanisation* (New York: Oxford University Press, 2003); R. Ladrech, "The Europeanization of Domestic Policies and Institutions: The Case of France", *Journal of Common Market Studies* 32, no1 (1994):.69-88

Ο Π.Κ. Ιωακειμίδης ορίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως διαδικασία συνδυασμού διαφορετικών μερών (των κρατών-μελών), σε ένα σύνολο που στην περίπτωση της ΕΕ δεν μπορεί παρά να είναι η εγκαθίδρυση της πολιτικής ένωσης μεταξύ των κυρίαρχων κρατών.²³⁷ Παρόμοια ο Γ. Βοσκόπουλος περιγράφει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως άθροισμα-συνδυασμό δημιουργίας κοινότητας, κοινών θεσμών και εκχώρησης κυριαρχίας.²³⁸

Ωστόσο η πορεία προς την ολοκλήρωση, στην πράξη αποδεικνύεται περίπλοκη υπόθεση. Ερωτήματα όπως εάν προηγούνται οι θεσμοί της κοινωνίας ή εάν το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί τη διαδικασία ή το αποτέλεσμα, βρίσκονται στην καρδιά του θεωρητικού προβληματισμού. Ένα άλλο ζήτημα επίσης έχει να κάνει με τους τομείς στους οποίους εφαρμόστηκε αρχικά η ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία. Οι τομείς αυτοί αποτελούν τη λεγόμενη «χαμηλή πολιτική» (low politics) και αναφέρονται σε οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτιστικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα η παιδεία, η κοινωνική πρόνοια και οι εμπορικές συναλλαγές, σε αντιδιαστολή με την έννοια της «υψηλής πολιτικής» (high politics) όπου περιλαμβάνει τομείς όπως για παράδειγμα της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής ή της δημόσιας τάξης και ασφάλειας

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι το ζήτημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι αρκετά σύνθετο και έχει πολλές προεκτάσεις. Η εξέτασή του στο πέρασμα των χρόνων στάθηκε αιτία, να κάνουν την εμφάνισή τους πλήθος θεωριών και ερμηνευτικών προσπαθειών, κάποιες εκ των οποίων συνέβαλλαν ουσιαστικά στην εξέλιξη της διεθνολογικής σκέψης. Ένα από τα κυρίαρχα ζητήματα μάλιστα της επιστήμης των διεθνών σχέσεων ακόμα και σήμερα, είναι η διάκριση αυτών των προσεγγίσεων σε υπερεθνικές και διακυβερνητικές.²³⁹

και H. Wallace, "Europeanisation and Globalisation: Complementary or Contradictory Trends?", *New Political Economy* 5, no3 (2000): 369-382.

²³⁷ Π.Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Θεωρία-Διαπραγμάτευση-Θεσμοί και Πολιτικές. Η Συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1995), 15-21.

²³⁸ Γ. Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλόδραση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας* (Βάρη Αττικής: Ποιότητα, 2012), 58.

²³⁹ Διακυβερνητική είναι η διαδικασία ολοκλήρωσης, και η διεθνής συνεργασία γενικότερα, στην οποία τα κράτη διατηρούν την κυριαρχία τους, γεγονός που αντανάκλαται στην αρχή της ομοφωνίας. Υπερεθνική είναι η διαδικασία ολοκλήρωσης, και η διεθνής συνεργασία γενικότερα, στην οποία τα κράτη εκχωρούν τμήμα της κυριαρχίας τους σε μια νέα οντότητα, η οποία έχει τη δυνατότητα να τους επιβάλει δεσμευτικές αποφάσεις παρά την ενδεχόμενη διαφωνία τους. Το χαρακτηριστικό υπερεθνικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μία άλλη διάκριση κατά τον Ben Rosamond των σύγχρονων ευρωπαϊκών σπουδών, είναι αυτή μεταξύ

Οι υπερεθνικές προσεγγίσεις αντιμετωπίζουν την ανάδυση των υπερεθνικών θεσμικών οργάνων στην Ευρώπη, ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και τα καθιστούν κύριο αντικείμενο ανάλυσης. Κεντρικής σημασίας είναι οι πολιτικές που υπερβαίνουν το επίπεδο του κράτους και συνεπώς το επίκεντρο αποτελούν τόσο οι πολιτικοί παράγοντες όσο και ο ρόλος μη-κρατικών δρώντων στο σύστημα λήψης αποφάσεων, που καθορίζει, μέσω των συμφωνιών-πακέτων, την πορεία και προοπτική της ολοκλήρωσης. Ανάγουν τέλος την εσωτερική αυτή δυναμική σε πρωταρχικό αίτιο της διαδικασίας και της εξέλιξης της συσσωμάτωσης. Τα κυριότερα επιχειρήματά τους διαμορφώνονται ως εξής:²⁴⁰

- Η ολοκλήρωση προκύπτει ως σταδιακή διαδικασία
- Τα υπερεθνικά θεσμικά όργανα είναι αυτόνομοι πολιτικοί παράγοντες
- Επιδιώκεται ή παρατηρείται η ανάδυση ενός νέου καθεστώτος διοίκησης ανώτερου από το επίπεδο του κράτους και
- Οι υπερεθνικοί νόμοι ενέχουν περιορισμούς για τα κράτη-μέλη.

Οι σημαντικότερες από τις θεωρίες αυτές, επιγραμματικά είναι οι εξής: Φεντεραλισμός και Νεοφεντεραλισμός, Λειτουργισμός, Νεολειτουργισμός και Συναινετική Συνομοσπονδία.

Οι διακυβερνητικές προσεγγίσεις από την άλλη πλευρά, εξακολουθούν να θεωρούν τα κράτη ως μείζονος σημασίας για τη διαδικασία της ολοκλήρωσης, και ως εκ τούτου εστιάζουν στη μελέτη της πολιτικής μεταξύ και εντός των κρατών. Τα κυριότερα επιχειρήματα αυτών των προσεγγίσεων έχουν ως εξής:²⁴¹

- Η ολοκλήρωση προκύπτει ως μία σειρά «διακανονισμών» των κρατών,
- Τα υπερεθνικά θεσμικά όργανα συνδράμουν και διευκολύνουν τις διαπραγματεύσεις με διαφορετικούς τρόπους,
- Οι διαπραγματεύσεις αντικατοπτρίζουν τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών και
- Οι υπερεθνικοί νόμοι αντικατοπτρίζουν τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών.

της "πολυεπίπεδης" διακυβέρνησης και του "κρατοκεντρισμού", βλ. Ben Rosamond, *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004), 195.

²⁴⁰ John Bayliss & Steve Smith, *Η Παγκοσμιοποίηση της Πολιτικής* (Αθήνα: Επίκεντρο, 2007, 3η έκδοση): 736.

²⁴¹ Ibid.

Οι κυριότερες διακυβερνητικές προσεγγίσεις επιγραμματικά είναι οι εξής: Θεωρία Συναλλαγών,²⁴² Θεσμικός/Φιλελεύθερος Διακυβερνητισμός και Σύστημα Συλλογικής Ασφάλειας.

Το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συνήθως κατανοείται ως διαδικασία και όχι ως θεωρητικό μεθοδολογικό εργαλείο αποτελεί ίσως την κύρια αιτία που η ανάπτυξη της ΕΠΑΑ δεν έχει ερμηνευθεί κάτω από αυτό το πλαίσιο και την οπτική. Ωστόσο, το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση παντρεύει την υπερεθνική και διακυβερνητική προσέγγιση, την καθιστά την πιο πλήρη θεωρητική μεθοδολογία για την ερμηνεία της ΕΠΑΑ, μιας δυναμικής πολιτικής όσο και η θεωρία/διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τις πτυχές του χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως τις ορίζει ο Christiansen (σταδιακά: επέκταση αρμοδιοτήτων, αύξηση αριθμού μελών, επέκταση της πλειοψηφίας και επέκταση των κοινοβουλευτικών εξουσιών), παρατηρείται ότι η Συνθήκη της Λισαβόνας, καλύπτει το τετράπτυχο αυτό όσον αφορά την ανάπτυξη της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.²⁴³

Όσον αφορά στη σταδιακή αύξηση του αριθμού μελών, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία, η οποία δίνει τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη που το επιθυμούν και μπορούν, να αναλάβουν δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα της άμυνας. Κατά συνέπεια επικρατεί η δυναμική ενός μικρότερου αριθμού μελών, τα οποία προχωρούν και στην πορεία δέχονται την ένταξη νέων κρατών-μελών. Η ίδια πρόνοια, επίσης, δημιουργεί τη βάση για την τρίτη πτυχή που αφορά στη σταδιακή επέκταση της πλειοψηφίας, αφού η μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία μετά από διαβούλευση με τον Ύπατο Εκπρόσωπο. Να σημειωθεί ότι μεταγενέστερη συμμετοχή ή αναστολή συμμετοχής κράτους από τη συνεργασία απαιτεί απόφαση του Συμβουλίου που λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία. Βεβαίως, το αντεπιχείρημα που αναπτύσσεται είναι ότι η ομοφωνία διατηρείται στα κύρια και ουσιαστικά ζητήματα που αγγίζουν την εθνική κυριαρχία των κρατών μελών.

²⁴² Karl Deutch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1957). Ο Ben Rosamond παραθέτει ακόμα τους όρους «θεωρία της επικοινωνίας» ή «του πλουραλισμού» για αυτήν την προσέγγιση του Karl Deutch, βλ. Ben Rosamond, *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004), 62.

²⁴³ Christiansen, «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Συνεργασία», 732.

Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, ο οποίος ασκεί την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας, απαντά στο δίπτυχο της σταδιακής επέκτασης αρμοδιοτήτων και των κοινοβουλευτικών εξουσιών. Ως προς την πρώτη πτυχή, εφόσον ο Ύπατος Εκπρόσωπος είναι εκ των αντιπροέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αρμόδιος για τις εξωτερικές σχέσεις, υπάγεται στις διαδικασίες που διέπουν τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.²⁴⁴ Τέλος, αναφορικά με τη δεύτερη πτυχή, ο Ύπατος Εκπρόσωπος υπόκειται σε ψήφο έγκρισης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.²⁴⁵ Βεβαίως, η ψήφος έγκρισης δεν αφορά μεμονωμένα στον κάθε Επίτροπο, αλλά το σύνολο του σώματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

4,5 Μερικά Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο έχοντας πραγματοποιήσει μία συνοπτική επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην κατανόηση της ΕΠΑΑ, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η μελέτη των ευρωπαϊκών ζητημάτων απαιτεί ένα συνδυασμό μεθοδολογικών εργαλείων, προκειμένου να γίνει κατανοητή και να ερμηνευτεί μια ιδιαίτερη πολιτική όπως η ΕΠΑΑ.

Καμία θεωρητική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων δεν ερμηνεύει συνολικά την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας. Οι σύγχρονες θεωρίες, που επιχειρούν να ερμηνεύσουν την ΕΠΑΑ (επικοινωνιακή δράση και στρατηγική κουλτούρα), αποτελούν συμπληρωματικά μεθοδολογικά εργαλεία στις ήδη υπάρχουσες θεωρίες. Ωστόσο, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως μεθοδολογικό εργαλείο συνδράμει στην καλύτερη ερμηνεία της αμυντικής πολιτικής, αφού επιτρέπει μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση και κατανόηση της πολιτικής.

²⁴⁴ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», C 83 (2010/C83/01), Βρυξέλλες, 30 Μαρτίου 2010, Άρθρο 18(4) (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

²⁴⁵ Ibid.

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Κεφάλαιο 5: Η Ελλάδα και το Περιφερειακό Περιβάλλον Ασφάλειας - Τα Ελληνικά Διλήμματα Ασφάλειας

Η διάλυση του διπολικού συστήματος οδήγησε σε μια νέα εποχή στις σχέσεις των δύο πρώην υπερδυνάμεων, ΗΠΑ και Ρωσίας. Ωστόσο, η σημερινή εποχή δεν παύει να είναι γεμάτη από πολλές περιφερειακές συγκρούσεις, καθώς με την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, άνοιξε το «κουτί της Πανδώρας» σε αρκετές ασταθείς περιοχές (Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Καύκασος). Κατά συνέπεια, το στρατηγικό περιβάλλον εξακολουθεί να είναι περίπλοκο και να εγκυμονεί κινδύνους.

Παρότι η απειλή ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου δεν υφίσταται, ωστόσο οι εθνοτικές εντάσεις, οι οικονομικές και περιβαλλοντικές διαφορές δημιουργούν αστάθεια στο διεθνές σύστημα ασφάλειας. Η αύξηση των περιφερειακών δυνάμεων στις περιοχές της νοτιοανατολικής Ασίας και του Περσικού Κόλπου, μπορούν ενδεχομένως να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα για τη διεθνή κοινότητα. Απειλές που αφορούν στις διαφορές μεταξύ μειονοτήτων, το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, το παράνομο εμπόριο όπλων, την απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων, τις μαζικές μετακινήσεις προσφύγων και την τρομοκρατία συνιστούν σήμερα πρόκληση για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.

Η Ελλάδα ως ευρωπαϊκή, μεσογειακή και βαλκανική χώρα δεν έμεινε αμέτοχη και ανεπηρέαστη από την ταραγμένη ιστορία της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο, την πρώτη δεκαπενταετία του 21^{ου} αιώνα, παρά τα προβλήματά της, βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τις γειτονικές της χώρες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.²⁴⁶ Αυτό έχει ως συνέπεια η Ελλάδα να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τον εκδημοκρατισμό και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης καθώς και για τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας στις χώρες αυτές. Εντούτοις, οι απειλές που αναφύονται στην περιοχή των Βαλκανίων και της νοτιοανατολικής Μεσογείου συνδράμουν

²⁴⁶ Όπως προκύπτει από την κατάταξη της χώρας το 2015 στους παγκόσμιους δείκτες α) Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI) β) Βαρόμετρο της Παγκόσμιας Διαφθοράς (GCB), γ) Παγκόσμιος Δείκτης Ανταγωνιστικότητας (GCI), δ) Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας (IEF) και ε) Δείκτης Ευκολίας στο Επιχειρείν (EDB).

στην αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως «πυριτιδαποθήκη» της Ευρώπης.²⁴⁷

Σήμερα είναι διάχυτη η αβεβαιότητα ως προς τις πιθανές απειλές που τα κράτη αλλά και η διεθνής κοινότητα καλούνται να αντιμετωπίσουν. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, προσβλέπει στη διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας τόσο στις γειτονικές της χώρες, όσο και στην ευρύτερη περιοχή. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει για τη διατήρηση των ισορροπιών, επιτελείται μέσα από τη συμμετοχή της στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ).

Επιπλέον, η γεωστρατηγική και γεωπολιτική θέση της Ελλάδας καθώς και η εθνική στρατηγική που ακολουθείται αποτελούν ζωτικής σημασίας παράγοντες που διαμορφώνουν τις πολυδιάστατες συνθήκες για την αντιμετώπιση και αποτροπή των απειλών που αναφύονται στο διεθνές περιβάλλον: μη συμβατικοί, ασύμμετροι αλλά και παραδοσιακοί πόλεμοι, καθώς και απειλές που μπορεί να αναδύονται τόσο στην άλλη άκρη της υφηλίου, όσο και στα εθνικά σύνορα.

Οι κύριες απειλές περιφερειακής ασφάλειας της Ελλάδας κατά το χρονικό διάστημα από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά, προερχόταν από το πρώην σύμφωνο της Βαρσοβίας, την Τουρκία, την Αλβανία και την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ).

Η απειλή ασφαλείας από το πρώην σύμφωνο της Βαρσοβίας καλυπτόταν πλήρως από τη συμμετοχή της χώρας στο ΝΑΤΟ, έχει πλέον παρέλθει και δεν θα αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης της παρούσας εργασίας.

Η Τουρκία, η Αλβανία, και η ΠΓΔΜ παρά τις μεγάλες διαφορές τους σε έκταση, κουλτούρα, οικονομία, δημογραφική σύνθεση, πολιτικά συστήματα και στρατιωτικές δυνατότητες, προκαλούν μια πρωτόγνωρη απειλή για τα δεδομένα της ευρωπαϊκής ασφάλειας, αυτής των εδαφικών διεκδικήσεων.²⁴⁸ Η υπόψη απειλή έχει προκύψει κυρίως από τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας.²⁴⁹

²⁴⁷ <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/dytika-valkania.html> (πρόσβαση 9-11-2015).

²⁴⁸ Αν εξαιρεθεί η Κύπρος και η Φιλανδία, η οποία έχει ανάλογη απειλή ασφαλείας από την Ρωσία, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της ΕΕ που έχει εδαφική απειλή ασφαλείας.

²⁴⁹ Κατά τον Ι. Μάζη η εφαρμογή των συμπερασμάτων της Γεωπολιτικής, καλείται «Γεωστρατηγική». (<http://www.geo-mazis.gr> (πρόσβαση 10-11-2015)).

5.1 Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι μια νοτιοανατολική, ευρωπαϊκή και μεσογειακή χώρα που βρίσκεται στο σταυροδρόμι χωρών και πολιτισμών, σε μια θαλάσσια περιοχή με τεράστια γεωπολιτική σημασία. Ήταν η πρώτη χώρα της περιοχής μέλος της ΕΕ, της ΔΕΕ και του ΝΑΤΟ, γεγονός που συνέδραμε καταλυτικά στη μετέπειτα ένταξη γειτονικών χωρών της.²⁵⁰

Βρίσκεται στην «εύφλεκτη» περιοχή των Βαλκανίων, μια περιοχή γεμάτη από συγκρούσεις και εντάσεις που από το 1989 βρίσκεται σε κατάσταση ρευστότητας και σε αδιάκοπο εθνικιστικό αγώνα. Ωστόσο, η κρίσιμη θέση της Ελλάδας στο ιδιαίτερα εύθραυστο περιβάλλον δεν οφείλεται μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και στη Μέση Ανατολή, όπου η βία και η εγκληματικότητα μπορούν να οδηγήσουν σε ολοκληρωτική σύγκρουση. Ένα άλλος σημαντικός παράγοντας που δεν πρέπει να αγνοηθεί, είναι ότι η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος της ΕΕ που αισθάνεται, ακόμα και μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, να απειλείται η εθνική του κυριαρχία και η εδαφική του ακεραιότητα από γειτονική χώρα (Τουρκία).²⁵¹

Αυτή η μοναδική θέση της Ελλάδας, καθώς και η ιδιαίτερη γεωγραφική διαμόρφωση της Ελληνικής επικράτειας, που συνδυάζει την ηπειρωτική χώρα με μια εκτεταμένη ακτογραμμή από περισσότερα από 3.000 νησιά και βραχονησίδες, προσδίδει τη σημαντικότητα της γεωστρατηγικής της θέσης, καθιστώντας την πύλη της Ευρώπης προς την Ασία και την Αφρική. Αυτή η ξεχωριστή γεωστρατηγική σημασία της περιοχής εξηγεί τις ιδιαιτερότητες της Ελλάδας σε θέματα ασφάλειας. Το Αιγαίο, σε συνδυασμό με την ηπειρωτική Ελλάδα, ασκούν έλεγχο στις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας από και προς τη Μαύρη Θάλασσα και από τη Μέση Ανατολή προς τη νότια Ευρώπη και τη Βόρεια Αφρική. Αυτό εξάλλου αποτελεί τον ενεργειακό δίαυλο της Δύσης.²⁵² Το ηπειρωτικό και νησιωτικό ελληνικό έδαφος, που βρίσκεται στο κρίσιμο σημείο συνάντησης των τριών ηπείρων της Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής, και μεταξύ της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου (και κατ' επέκταση του Ατλαντικού και Ινδικού ωκεανού) αποτελεί έναν ενιαίο αμυντικό χώρο που χαρακτηρίζεται παγκόσμιας, στρατηγικής αξίας και σημασίας.

²⁵⁰ Η Βουλγαρία και η Ρουμανία είναι πλέον μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, η δε Αλβανία έγινε μέλος του ΝΑΤΟ τον Απρίλιο 2009.

²⁵¹ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/> (πρόσβαση 10-11-2015).

²⁵² Ιωάννης Παρίσης, *Η καθ' ημάς Θάλασσα: Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου*, (Αθήνα: Λιβάνης, 2013).

Η Κρήτη, για παράδειγμα, με τις αεροναυτικές εγκαταστάσεις της και την κεντρική γεωγραφική θέση στην ανατολική Μεσόγειο, καλύπτει και ελέγχει τις θαλάσσιες γραμμές από τα Δαρδανέλια έως τη διώρυγα του Σουέζ και τον εναέριο χώρο από τη δυτική Ευρώπη έως τη Μέση Ανατολή. Η γεωστρατηγικής αξίας θέση της Ελλάδας αναδείχθηκε, την περίοδο των συγκρούσεων στον Περσικό Κόλπο, με τη μεταφορά των ενόπλων δυνάμεων και των στρατιωτικών προμηθειών των νατοϊκών συμμάχων. Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί για τη Θεσσαλονίκη, η οποία διαδραμάτισε σημαντικότατο ρόλο στη μετακίνηση ειρηνευτικών δυνάμεων στο Κόσοβο, κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών στην πρώην Γιουγκοσλαβία.²⁵³ Ως εκ τούτου, τα λιμάνια, τα αεροδρόμια και το οδικό δίκτυο της Ελλάδας καθιστούν τη χώρα σημαντική επιχειρησιακή και υποστηρικτική βάση για την ανάπτυξη ευέλικτων στρατιωτικών δυνάμεων προς όλες τις κατευθύνσεις που αναφέρονται απειλές.

Τέλος, η σημασία της Ελλάδας έχει αναβαθμιστεί με δύο πρόσφατες εξελίξεις. Η πρώτη αφορά στην ανάπτυξη στενών πολιτικοστρατιωτικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ Ισραήλ-Ελλάδας, που αν αποδειχθούν μακροπρόθεσμης πνοής, μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την ισορροπία των δυνάμεων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου με αρνητικές επιπτώσεις για την Τουρκία. Η δεύτερη αναφέρεται στην ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ που αναπόδραστα οδηγούν και για πρακτικούς λόγους (μεταφορά υδρογονανθράκων) σε σύναψη ενός γεωοικονομικού τριγώνου ανάμεσα σε Ισραήλ, Κύπρο και Ελλάδα.²⁵⁴ Αντίστοιχη προσπάθεια εκδηλώνεται μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Αιγύπτου.²⁵⁵ Αν και τα ανωτέρω έχουν αναδυθεί τα τελευταία έτη, επιβεβαιώνουν τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία του ελλαδικού χώρου.

Εν κατακλείδι η σπουδαία γεωστρατηγική αξία της Ελλάδος επιβεβαιώνεται και από την υπόδειξη του Η. J. Mackinder, ότι η κατάκτηση της Ελλάδος από μία ισχυρή χερσαία δύναμη θα δώσει στη δύναμη αυτή τη δυνατότητα ελέγχου όλης της «Παγκόσμιας Νήσου».²⁵⁶

²⁵³ <http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/kfor/kfor-gr.pdf> (πρόσβαση 11-11-2015)

²⁵⁴ Πάντειο Πανεπιστήμιο “Σημειώσεις Γεωπολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών” (http://des.panteion.gr/docs/simeioseis_geopolitiki_19_1_14.pdf (πρόσβαση 12-11-2015)).

²⁵⁵ Ναυτεμπορική, «Τι Συμφωνήθηκε στην Τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Αιγύπτου», *Εφημερίδα Ναυτεμπορική* (9/12/2015) (<http://www.naftemporiki.gr/story/1040756/ti-sumfonithike-stin-trimeri-elladas-kyprou-aigyptou> (πρόσβαση 13-12-2015)).

²⁵⁶ Ηλίας Ηλιόπουλος, “Γεωστρατηγική Αξία του Ελληνικού Θαλάσσιου Χώρου,” *Ελεύθερη Ζώνη* 22/2/2014. (<http://www.elzoni.gr/html/ent/645/ent.42645.asp> (πρόσβαση 10-11-2015)).

5.2 Προκλήσεις Εθνικής Ασφάλειας

5.2.1 Τουρκία

Η αμυντική πολιτική της Ελλάδας, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, επηρεάζεται από τις διμερείς της σχέσεις με την Τουρκία. Σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με την Τουρκία, ενώ σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο συμμετέχουν αμφότερες σε οργανισμούς με τη διαφορά ότι η Τουρκία, βρίσκεται σε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ από το 2005. Επίσης, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι εταίροι του ΝΑΤΟ, ενώ η αδυναμία της Τουρκίας να συμμετέχει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας έχει οδηγήσει συχνά σε προκλήσεις μέσω του νατοϊκού θεάτρου.

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα ασφάλειας είναι το ζήτημα της Κύπρου, η τουρκική εισβολή και κατοχή του βορείου τμήματος της νήσου. Η περίπτωση αυτή που απέδειξε ότι ο πόλεμος μπορεί να προωθήσει στόχους εξωτερικής πολιτικής με άλλα μέσα, δημιούργησε μια μόνιμη στρατιωτική και διπλωματική κατάσταση και σταθερό παράγοντα στην πολιτική ζωή της Τουρκίας.²⁵⁷ Έκτοτε, έχει ιστορικά παρατηρηθεί ότι τα τουρκικά αιτήματα έναντι της Ελλάδας αυξάνονται. Η έννοια της αυτοαξίας (self-worth) σε όρους εδαφικού και πληθυσμιακού μεγέθους, στρατιωτικής και στρατηγικής αξίας αποτέλεσε τον καθοριστικό παράγοντα για την Τουρκία στις σχέσεις της με την Ελλάδα. Από την αντίληψη αυτή δεν κατάφεραν να διαφύγουν και οι πιο μετριοπαθείς Τούρκοι πολιτικοί, διπλωμάτες και αναλυτές οι οποίοι προβάλλουν την ισχύ ως το βασικό κριτήριο για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών.

Αναλυτικότερα, παρότι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η είσοδος στο ΝΑΤΟ σημειοδότησαν την αφετηρία μιας υποσχόμενης περιόδου συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, το ζήτημα της Κύπρου αποτέλεσε ήδη από τη δεκαετία 1950 σημείο τριβής στις διμερείς σχέσεις των δύο κρατών. Η τουρκική αντίδραση στον αγώνα των Ελληνοκυπρίων για ανεξαρτησία, ξέσπασε το Σεπτέμβριο 1955 με μια οργανωμένη επίθεση στον ελληνικό πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης, καταλήγοντας σε πολυάριθμες απώλειες και εκτεταμένες ζημιές στις ελληνικές ιδιοκτησίες.²⁵⁸ Το πογκρόμ αυτό οδήγησε σε σταδιακή φυγή των Ελλήνων της

²⁵⁷ Thanos Veremis, "The Ongoing Aegean Crisis", *Thesis Journal* 1, no.1, (Spring 1997): 22-32.

²⁵⁸ Spyros Jr. Vryonis, *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul* (New York: Greekworks.com, 2005).

Κωνσταντινούπολης που κορυφώθηκε το 1964 με την επίσημη απέλαση της ελληνικής κοινότητας.²⁵⁹

Η τουρκική εισβολή και η στρατιωτική κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου το 1974, καθώς και η εν συνεχεία μονομερής επέκταση της τουρκικής περιοχής ευθύνης ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας μέχρι το μέσο του Αιγαίου, είχε καθοριστικές επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών και στην επαύξηση της έντασης μεταξύ των. Έτσι η δεκαετία του 1970 σηματοδοτείται ως η περίοδος που η Τουρκία υιοθέτησε μια συστηματική πολιτική αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων σε βάρος της κυριαρχίας, των κυριαρχικών δικαιωμάτων και των διεθνών αρμοδιοτήτων της Ελλάδας στον θαλάσσιο, νησιωτικό και εναέριο χώρο.²⁶⁰

Σκοπός της τουρκικής πολιτικής ήταν και είναι η μεταβολή του εδαφικού status quo, που προβλέπεται σε διεθνείς συνθήκες, με κεντρικό άξονα τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, καθώς και του νομικού καθεστώτος στο θαλάσσιο και εναέριο χώρο που πηγάζει από το διεθνές δίκαιο και ιδιαίτερος το δίκαιο της θάλασσας. Η έναρξη της πολιτικής αυτής οριοθετείται χρονικά από την εμφάνιση των διεκδικήσεων σε βάρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας το 1973 και της αμφισβήτησης της έκτασης του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου το 1975.²⁶¹

Τα ανωτέρω επιβεβαίωσαν την τουρκική επιθετικότητα και αναπροσανατόλισαν το ελληνικό δόγμα ασφάλειας, από την «απειλή από Βορρά»²⁶² στην «απειλή εξ

²⁵⁹ Με απόρρητη απόφαση (6/3801) του τουρκικού υπουργικού συμβουλίου στις 2-11-1964, όλες οι ιδιοκτησίες που ανήκαν σε Έλληνες της Κωνσταντινούπολης δέχθηκαν επιθέσεις και απαγορεύτηκε στους Έλληνες οιαδήποτε νομική συναλλαγή συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς ιδιοκτησίας

²⁶⁰ Υπουργείο Εξωτερικών, “Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων” (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon> (πρόσβαση 12-9-2015)).

²⁶¹ Το 1973 η τουρκική επιχείρηση πετρελαίου (Turkish Petroleum GRP) αδειοδοτήθηκε από την τουρκική κυβέρνηση για πραγματοποίηση ερευνών σε περιοχές κοντά στα ελληνικά νησιά. Σε επανάληψη της ίδιας πρακτικής μετά από την εισβολή στη Κύπρο, η τουρκική κυβέρνηση επέκτεινε τις αδειοδοτημένες περιοχές το 1974. Το ίδιο έτος το τουρκικό χαρτογραφικό σκάφος Chadarli εξήλθε από το Βόσπορο κατευθυνόμενο προς το Αιγαίο για να διεξάγει υποθαλάσσιες έρευνες σύμφωνα με επίσημες τουρκικές ανακοινώσεις. Η κίνηση του Chadarli, το οποίο συνοδευόταν από τουρκικά πολεμικά πλοία, δε διέθετε εξοπλισμό για τέτοιου είδους έρευνες, αλλά ήταν μια τουρκική δοκιμή των ελληνικών ανταντακλαστικών ώστε να διαπιστωθεί ως που θα έφθανε η Ελλάδα. Η ελληνική αντίδραση ήταν άμεση. Ο ελληνικός στόλος εξήλθε στο Αιγαίο για να εμποδίσει τον πλου του σκάφους στο Βόρειο Αιγαίο. Μεταξύ Χίου και Ψαρών οι δύο νηοπομπές συναντήθηκαν, η ένταση αυξήθηκε και ένα θερμό επεισόδιο που μπορούσε να οδηγήσει σε πόλεμο, φαινόταν προ των θυρών. Το 1976 υπήρξε ανάλογη έξοδος του ερευνητικού σκάφους Hora.

²⁶² Όρος που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο του δόγματος Τρούμαν για να περιγράψει την κομμουνιστική απειλή. Βλέπε στο Dimitris Tsarouhas, “Explaining an Activist Military: Greece until 1975”, *Southeast European Politics VI*, no.1 (2005): 8.

Ανατολών».²⁶³ Έκτοτε οι δύο χώρες έχουν φτάσει στο χείλος της ένοπλης σύγκρουσης δύο φορές:

- Το Μάρτιο 1987, όταν το ερευνητικό «Πίρι Ρέις» (πρώην «ΧΟΡΑ») έπλευσε από το στενό της Ίμβρου προς το Αιγαίο συνοδεύει δύο πολεμικών πλοίων κινούμενο εκτός χωρικών υδάτων, κοντά στη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τον Άθω και τη Σκύρο για να πραγματοποιήσει υποθαλάσσιες έρευνες εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Οι Τούρκοι δήλωσαν ότι η υφαλοκρηπίδα είναι δική τους μέχρι το μέσον του Αιγαίου. Το γεγονός προκάλεσε πλήρη κινητοποίηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.
- Τον Ιανουάριο 1996, όταν πραγματοποιήθηκε έντονη πρόκληση της ελληνικής θαλάσσιας κυριαρχίας από την Τουρκία, με αφορμή την προσάραξη εμπορικού πλοίου της τελευταίας στις βραχονησίδες των Ιμίων. Κατά τη διάρκεια της ολιγοήμερης αυτής κρίσης, οι δύο χώρες ανέπτυξαν στρατιωτικές δυνάμεις (κυρίως ναυτικές) γύρω από τα Ίμια και η κατάσταση κλιμακώθηκε φτάνοντας κοντά στην ένοπλη σύρραξη. Η κρίση εκτονώθηκε κατόπιν παρέμβασης των ΗΠΑ.

Με άξονα τη διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (1973), και την κρίση που επακολούθησε φέρνοντας τις δύο χώρες σε έντονη αντιπαράθεση, της οποίας επιλήφθηκε τελικώς, κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η Τουρκία άρχισε σταδιακά να θέτει σε εφαρμογή την πολιτική των επαυξανόμενων αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων που σταδιακά περιέλαβε:

α. Αμφισβήτηση του νόμιμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας, με απειλή πολέμου (*casus belli*), να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει το Δίκαιο της Θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, πλην εξαιρέσεων.

β. Αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών (καινοφανής θεωρία γκρίζων ζωνών) και παραβίασή της ακόμα και στην περίπτωση κατοικημένων

²⁶³ Thanos Dokos, "Greek Defense Doctrine in the Post-Cold War Era" in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, ed. Van Coufoudakis, Harry J. Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Co., 1999), 245. Επίσης βλ. Richard Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, (Αθήνα: Ιστορητής, 1995), 204-205.

νησιών, καθώς και αμφισβήτηση των θαλασσίων συνόρων.²⁶⁴ Αυτές οι κινήσεις θεωρούνται από την Ελλάδα ως προκλητικές κινήσεις ιμπεριαλισμού της Τουρκίας στο Αιγαίο. Τα ισχύοντα σύνορα στο Αιγαίο, όπως παγίως επισημαίνει η Ελλάδα, απορρέουν από διεθνείς συνθήκες και αρχές, τις οποίες η Τουρκία οφείλει να σεβαστεί, αντί να τις παραβλέπει συστηματικά. Όμως κατά την Τουρκία, η κυριότητα των εν λόγω περιοχών του Αιγαίου δεν είναι ξεκάθαρη. Παρότι ο όρος «γκρίζες ζώνες» δεν έχει απήχηση σε κάποιον επίσημο διεθνή οργανισμό, χρησιμοποιείται συχνά από την τουρκική πλευρά για αιτιολόγηση ή περιγραφή διεκδικήσεων της σε ελληνικές παραμεθόριες περιοχές.

γ. Αμφισβήτηση της έκτασης του ελληνικού εναέριου χώρου, μέσω συνεχών παραβιάσεων του από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη, σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων στο Flight International Region (FIR) Αθηνών, που ασκεί η Ελλάδα βάσει αποφάσεων του ICAO, συνεπικουρούμενη από τη συνεχή άρνηση συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας. Η Τουρκία αμφισβητεί και παραβιάζει τον εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας μεταξύ 6-10 ναυτικών μιλίων με το επιχείρημα ότι δεν ταυτίζονται τα όρια της κυριαρχίας της στον αέρα και στη θάλασσα. Η Τουρκία όμως, παραβιάζει συνεχώς τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και εντός των 6 ναυτικών μιλίων με στρατιωτικά αεροσκάφη, συχνά οπλισμένα, που πραγματοποιούν προκλητικές πτήσεις εντός του ελληνικού εναερίου χώρου, συμπεριλαμβανομένων και πτήσεων σε χαμηλό ύψος και υπεράνω κατοικημένων νησιών. Η συμπεριφορά αυτή της Τουρκίας, πέραν της κατάφορης παραβίασης της ελληνικής κυριαρχίας και του ενδεχομένου πρόκλησης θερμού επεισοδίου,²⁶⁵ δημιουργεί κινδύνους και για την πολιτική αεροπορία.

δ. Αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων της Ελλάδας εντός της περιοχής ευθύνης της, σε θέματα έρευνας και διάσωσης. Το 1988, η Τουρκία εξέδωσε τον Κανονισμό 1988/13559 (όπως τροποποιήθηκε από τον Κανονισμό 2001/3275), με τον οποίο όρισε, ως περιοχή ευθύνης της για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης, χωρίς να διευκρινίζει εάν πρόκειται για ναυτικά ή και για αεροπορικά ατυχήματα, περιοχή που, εκτός των FIR Κωνσταντινούπολης και Άγκυρας, περιλαμβάνει τμήμα του FIR Αθηνών μέχρι το μέσο περίπου του Αιγαίου, εγκλωβίζοντας μεγάλο τμήμα

²⁶⁴ Η έκφραση «Γκρίζες Ζώνες» είναι μονομερής όρος της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που περιγράφει ύδατα και νησίδες του Αιγαίου όπου η Τουρκία αμφισβητεί την παραδεδεγμένη κυριαρχία της Ελλάδας. Ο όρος αυτός και οι σχετικές διεκδικήσεις δεν έχουν καμία νομική υπόσταση

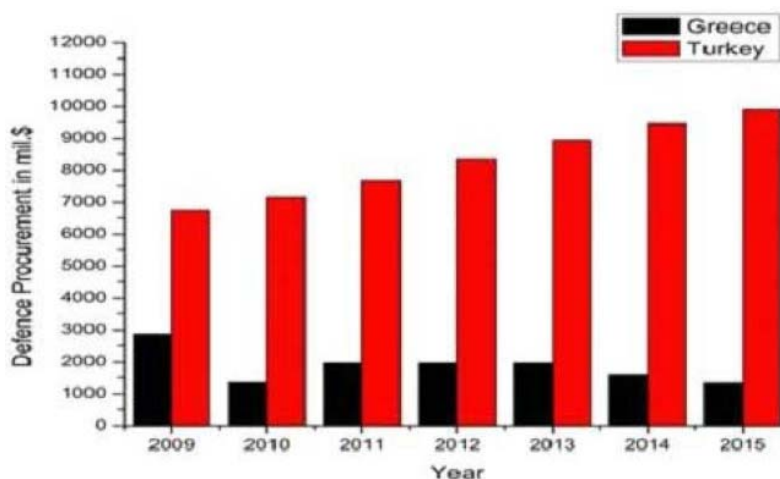
²⁶⁵ <http://www.hri.org/news/greek/ana/2006/06-05-25.ana.html#02> (πρόσβαση 15-12-2015)

της Ελληνικής επικράτειας εντός τουρκικής περιοχής έρευνας και διάσωσης. Η τουρκική αυτή ενέργεια εγκλωβισμού ελληνικών νησιών, χωρικών υδάτων και εναερίου χώρου στην τουρκική περιοχή έρευνας και διάσωσης παραβιάζει σαφώς κυριαρχία και κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας.

ε. Απαίτηση της Τουρκίας για αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.

Οι ελληνικές ανησυχίες εντάθηκαν μετά την αποκάλυψη τον Ιανουάριο 2010, των τουρκικών επιχειρησιακών σχεδίων “Bayloz” και “Suga”, σύμφωνα με τα οποία οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις σχεδίαζαν την πρόκληση και κλιμάκωση μιας στρατιωτικής κρίσης με την Ελλάδα. Τούτο θα αποκάλυπτε την ανικανότητα της τουρκικής κυβέρνησης και θα δικαιολογούσε την ανατροπή της από τους στρατιωτικούς και την εν συνεχεία εισβολή σε ελληνικά εδάφη στη Θράκη και το Αιγαίο.²⁶⁶ Παρότι οι Τούρκοι αξιωματικοί που ενεπλάκησαν στον υπόψη σχεδιασμό παραπέμφθηκαν στη δικαιοσύνη με κατηγορίες περί προσπαθειών ανατροπής της κυβέρνησης, η Τουρκία συνεχίζει να αμφισβητεί την διεθνώς αναγνωρισμένη ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο.

Η δυσχερής οικονομική κατάσταση της Ελλάδας τελευταία σε συνδυασμό με την αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών της Τουρκίας τα τελευταία έτη (Εικόνα 1), έχει ενισχύσει ακόμη περισσότερο τα διλήμματα ασφαλείας της Ελλάδας, καθώς

Εικόνα 1: Εξοπλιστικές Δαπάνες Ελλάδας-Τουρκίας²⁶⁷

²⁶⁶ “Darbenin Adi Bayloz”, *Taraf-Dusunmek Taraf Olmaktir*, 20/1/2010 (<http://www.taraf.com.tr/haber/darbenin-adi-bayloz.htm> (πρόσβαση 15-12-2015)).

²⁶⁷ HIS Jane's, Defence Budget Database, παρατίθεται στο Βασίλειος Μαρτζούκος, «Εθνικές Απαιτήσεις Απαιτήσεις Άμυνας και Ασφάλειας» στο *Η Ελλάδα και οι Εξελίξεις στην Ανατολική Λεκάνη της Μεσογείου*, Ημερίδα ΕΛΙΣΜΕ στην Ακαδημία Αθηνών (15 Μαΐου 2012) (<http://www.elisme.gr/en/2013-01-08-09-46-42/item/42-26> (πρόσβαση 12-12-2015)).

ελλοχεύει ο κίνδυνος ανατροπής ευαίσθητων ισορροπιών ισχύος στην περιοχή.

Με το πολιτικό θέμα της Κύπρου να ρίχνει τη σκιά του στις διμερείς σχέσεις των δύο κρατών, τα σημεία τριβής των δύο γειτόνων συνοψίζονται στα εξής:²⁶⁸

- Η Ελληνική κυριαρχία επί αριθμού νήσων, μικρονήσων και ατολών στο Ανατολικό Αιγαίο
- Τα Ελληνικά χωρικά ύδατα
- Ο Ελληνικός εναέριος χώρος και το Ελληνικό FIR
- Το στρατιωτικό καθεστώς των νήσων του Αιγαίου
- Η υφαλοκρηπίδα

5.2.1.1 Η Ελληνική κυριαρχία επί αριθμού νήσων, μικρονήσων και ατολών στο Ανατολικό Αιγαίο

Παρότι οι τουρκικές διεκδικήσεις για την κυριαρχία των νήσων του Αιγαίου δεν ήταν συστηματοποιημένες μέχρι την κρίση των Ιμίων (1996), επίσημες δηλώσεις μετά την εισβολή στην Κύπρο αποτέλεσαν τα πρώτα μηνύματα στην Αθήνα για τους αναθεωρητικούς σκοπούς της Τουρκίας. Επιβεβαιώνοντας την στρατηγική σημασία της Κύπρου στην επίτευξη αυτών των σκοπών, ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών Melih Esenbel δήλωνε:

*Στο Αιγαίο, πρέπει απαραίτητως να εφαρμοστεί δυναμική πολιτική. Οι συνθήκες σήμερα είναι διαφορετικές από τις συνθήκες του 1923. Η ισχύς της Τουρκίας έχει αυξηθεί. Όταν μιλάμε για την ανάγκη δυναμικής πολιτικής, δεν εννοούμε ότι ο στρατός πρέπει να δράσει αμέσως και ότι θα έπρεπε να καταλάβουμε τα νησιά. Τα οικονομικά μας συμφέροντα στο Αιγαίο πρέπει να περιφρουρηθούν. Η Κύπρος είναι το πρώτο βήμα προς το Αιγαίο (Υπουργός Εξωτερικών Melih Esenbel, 22 Ιανουαρίου 1975).*²⁶⁹

Διαδοχικές δηλώσεις ηγετικών πολιτικών προσωπικοτήτων της Τουρκίας αντιμετωπίστηκαν με ανάλογη ανησυχία:

*Η ομάδα νησιών που βρίσκεται πλησίον των τουρκικών ακτών, συμπεριλαμβανομένων των Δωδεκανήσων, πρέπει να ανήκουν στην Τουρκία. Μεταξύ αυτών παραθέτουμε τη Σαμοθράκη, Λέσβο, Χίο, Σάμο, Κω, Ρόδο και όλα τα άλλα, μεγάλα ή μικρά εντός μιας απόστασης 50 km (Αντιπρόεδρος Turkes, 3 Μαρτίου 1976).*²⁷⁰

²⁶⁸ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων», *Ειδικά Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>) (πρόσβ 15-12-2015)

²⁶⁹ Παρατίθεται στο Stergios Tsilikas, *Greek Military Strategy: The Doctrine of Deterrence and its Implications on Greek-Turkish Relations* (Monterey: Naval Postgraduate School, 2001), 17.

²⁷⁰ Ibid, 17.

Μην αποκαλείτε αυτά τα νησιά, Ελληνικές νήσους αλλά νήσους του Αιγαίου. Είναι προτιμότερο να τα αποκαλούμε νήσους του Αιγαίου
(Τούρκος πρωθυπουργός Süleyman Demirel, 19 Αυγούστου 1976).²⁷¹

Για 600 χρόνια τα νησιά του Αιγαίου είναι δικά μας και στα χέρια των Οθωμανών (Τούρκος πρωθυπουργός Süleyman Demirel, 24 Αυγούστου 1976).²⁷²

Οι εκτιμήσεις των Ελλήνων αναλυτών για τις τουρκικές προθέσεις επιβεβαιώθηκαν το 1996, όταν οι τουρκικές προκλήσεις επί των κυριαρχικών δικαιωμάτων των μικρονήσων Ίμια, εξελίχθηκε σε γενική αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας αριθμού νήσων, μικρονήσων και ατολών του ανατολικού Αιγαίου, γνωστής ως «*θεωρία των γκρίζων ζωνών*».²⁷³ Η εξέλιξη των γεγονότων που οδήγησαν στην κρίση των Ιμίων είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς για πρώτη φορά μετά την εισβολή στην Κύπρο, επιβεβαιώθηκαν οι ελληνικές ανησυχίες περί των προθέσεων της Τουρκίας να χρησιμοποιήσει στρατιωτική ισχύ σε δοθείσα ευκαιρία.

Στις 26 Δεκεμβρίου 1995, ένα τουρκικό φορτηγό πλοίο προσάραξε σε μία εκ των μικρονήσων Ίμια και ο κυβερνήτης του αρχικά αρνήθηκε τη βοήθεια που προσφέρθηκε από τις ελληνικές αρχές, ισχυριζόμενος ότι βρισκόταν εντός τουρκικών χωρικών υδάτων. Τελικά αποδέχθηκε την προσφορά να ρυμουλκηθεί στην Τουρκία από ελληνικό σκάφος, αλλά μια διαφωνία μεταξύ του Τούρκου κυβερνήτη του φορτηγού και του Έλληνα κυβερνήτη του ρυμουλκού για την αμοιβή διάσωσης, οδήγησε στην υποβολή από τον πρώτο, αιτήματος στο τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών ρωτώντας σε ποιόν ανήκαν τα Ίμια. Η τουρκική έρευνα στην ελληνική περιοχή προβλήθηκε από τα ελληνικά ΜΜΕ και ο δήμαρχος ενός παρακείμενου νησιού μετέβη στα Ίμια και με δική του πρωτοβουλία ύψωσε μια Ελληνική σημαία, προκειμένου να τονίσει ότι την ελληνικότητα της περιοχής. Στις 27 Ιανουαρίου 1996, ομάδα δημοσιογράφων της τουρκικής εφημερίδας *Hurriet* πέταξε με ελικόπτερο στα Ίμια και αφού αφαίρεσε την ελληνική σημαία, την αντικατέστησε με μια Τουρκική, υπό τηλεοπτική κάλυψη. Την επομένη το ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό υπέστειλε την τουρκική σημαία και εγκατέστησε την ελληνική. Η

²⁷¹ Παρατίθεται στο Stergios Arapoglou, *Dispute in the Aegean Sea – The Imia/Kardak Crisis, Research Report* (Alabama Maxwell AFB: Air Command and Staff College Air University, 2002), 13.

²⁷² *Ibid*, 13.

²⁷³ Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, Τούρκοι διπλωμάτες ισχυρίζονται ότι αρκετές μικρονήσοι, ενώ δεν ήταν με σαφήνεια υπό την τουρκική κυριαρχία το 1923, εντούτοις δεν ανήκαν με σαφήνεια σε οιαδήποτε άλλη χώρα και επομένως η κυριαρχία τους δεν έχει αντικειμενικά αποφασιστεί.

Τουρκία απάντησε συγκεντρώνοντας πολεμικά πλοία γύρω από τα Ίμια, παραβιάζοντας τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Η τουρκική πρόκληση κορυφώθηκε με την αποβίβαση τουρκικού στρατιωτικού αγήματος στη δεύτερη μικρονήσο, το οποίο συνιστούσε στρατιωτική κατοχή ελληνικού εδάφους. Αρκετές μέρες μετά και κατόπιν παρέμβασης των ΗΠΑ, αμφότερες οι πλευρές συμφώνησαν, προκειμένου να αποκλιμακωθεί η κρίση, να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από την περιοχή και να μην υψώσουν ξανά σημαίες στις μικρονήσους.²⁷⁴

Την επαύριον του γεγονότος, το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών τόνισε την τουρκική κυριαρχία πάνω στις μικρονήσους Ίμια και απαίτησε, εφαρμόζοντας στην πράξη τη «θεωρία γκρίζων ζωνών», διαπραγματεύσεις εφ'όλης της ύλης για τις νήσους, μικρονήσους και ατόλες στο Αιγαίο, υποστηρίζοντας ότι το καθεστώς τους είναι δεν νομικά καθορισμένο:²⁷⁵

*Η Τουρκία τόνισε από την αρχή ότι το θέμα δεν ήταν απλώς η κυριαρχία των βραχονησίδων Ίμια (Kardak), τις οποίες η Τουρκία θεωρεί δικές της σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Υπάρχουν εκατοντάδες νησάκια, μικρονήσοι και βραχονησίδες στο Αιγαίο που το καθεστώς τους παραμένει ασαφές, λόγω της απουσίας διμερούς συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών (εκπρόσωπος Τουρκικού ΥΠΕΞ, Omer Akbel, 31 Ιανουαρίου 1996)*²⁷⁶

Το αποτέλεσμα για την Ελλάδα, επιβεβαίωσε πλήρως την άποψη αναλυτών ότι αν το γόητρο ενός κράτους πληγεί, τότε απευθείας υφίσταται σημαντική υποβάθμιση στη διεθνή κλίμακα ισχύος, το λαϊκό αίσθημα δέχεται ισχυρό πλήγμα, κυρίως ως προς το επίπεδο της εθνικής αυτοπεποίθησης, ενώ και η επιθετικότητα αντίπαλων κρατών εναντίον του μεγιστοποιείται στο άμεσο μέλλον, καθώς η εμφάνιση ρωγμών στο κύρος και στο γόητρο του κράτους, δύναται να μεταφραστεί από τα υπόλοιπα κράτη ως αδυναμία του πρώτου να προστατεύσει τα συμφέροντά του.²⁷⁷

²⁷⁴ Χρήστος Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες* (Βάρη Αττικής: Ποιότητα, 1999).

²⁷⁵ Διεξοδική ανάλυση των ελληνικών και τουρκικών απόψεων επί των νομικών ζητημάτων σχετικά με την κυριαρχία πάνω στις νήσους, παρέχεται στις ιστοσελίδες των αντίστοιχων υπουργείων εξωτερικών (www.mfa.gr για την Ελλάδα και www.mfa.gov.tr για την Τουρκία).

²⁷⁶ Παρατίθεται στο Tsilikas, *Greek Military Strategy: The Doctrine of Deterrence and its Implications on Greek-Turkish Relations*, 17.

²⁷⁷ Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις & Στρατηγικές Εφαρμογές*, 298-301

5.2.1.2 Τα Ελληνικά Χωρικά Ύδατα

Οι δύο χώρες, από το 1936,²⁷⁸ οριοθετούν τα χωρικά τους ύδατα στα 6 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης.²⁷⁹ Η διαμάχη για τα χωρικά ύδατα προέκυψε όταν κατατέθηκαν προτάσεις για επέκταση του εύρους τους στα 12 μίλια, κατά την πρώτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS I, 1958). Η Τουρκία φοβούμενη ότι σε ενδεχόμενη άσκηση τέτοιου δικαιώματος από την Ελλάδα, το Αιγαίο θα μετατρεπόταν ουσιαστικά σε ελληνική λίμνη, με επίσημες δηλώσεις της τόνισε ότι μία τέτοια επέκταση θα οδηγούσε σε πόλεμο:

Έχει συχνά αναφερθεί ότι εάν η Ελλάδα επιχειρούσε να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια, η Τουρκία θα θεωρούσε αυτή την πράξη ως αιτία πολέμου. Η Ελλάδα δε θα διακινδύνευε τέτοιο πράγμα. (Μήνυμα του Τούρκου υπουργού εξωτερικών I.Caglayangil στον Έλληνα πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, 24 Οκτωβρίου 1979)²⁸⁰

Το ζήτημα συμπεριλήφθηκε επίσημα στην ελληνοτουρκική ατζέντα μετά το Νοέμβριο 1994, οπότε τέθηκε σε ισχύ το UNCLOS III, το οποίο επισημοποίησε τα 12 μίλια ως το μέγιστο πλάτος χωρικών υδάτων ενός κράτους.²⁸¹ Το Ελληνικό Κοινοβούλιο επικύρωσε το UNCLOS III στις 31 Μαΐου 1995, επιφυλασσόμενο του δικαιώματος άσκησης της σχετικής πρόβλεψης της Σύμβασης. Σε απάντηση, στις 8 Ιουνίου 1995, το Τουρκικό Κοινοβούλιο έθεσε επίσημα ζήτημα αιτίας πολέμου (casus belli) και εξουσιοδότησε την τουρκική κυβέρνηση να λάβει κάθε αναγκαίο μέτρο, συμπεριλαμβανομένων στρατιωτικών μέτρων, σε περίπτωση που η Ελλάδα ασκούσε το δικαίωμά της.²⁸²

Τουρκικές δηλώσεις υπογράμμισαν την αποφασιστικότητα της Άγκυρας να εμπλακεί σε πόλεμο για το πλάτος των χωρικών υδάτων των ελληνικών νήσων:

Η Τουρκία θα σκεφτόταν σοβαρά να καταλάβει μερικά από τα ελληνικά νησιά που είναι κοντά στον τουρκικό ηπειρωτικό κορμό (Αρχηγός Τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού, Ναύαρχος Govan Erkaya).²⁸³

²⁷⁸ Για την Ελλάδα σύμφωνα με τον Αναγκαστικό Νόμο 230 της 17^{ης} Σεπτεμβρίου/13^{ης} Οκτωβρίου 1936 Περί καθορισμού αιγιαλίτιδος ζώνης της Ελλάδος (ΦΕΚ Α' 450)

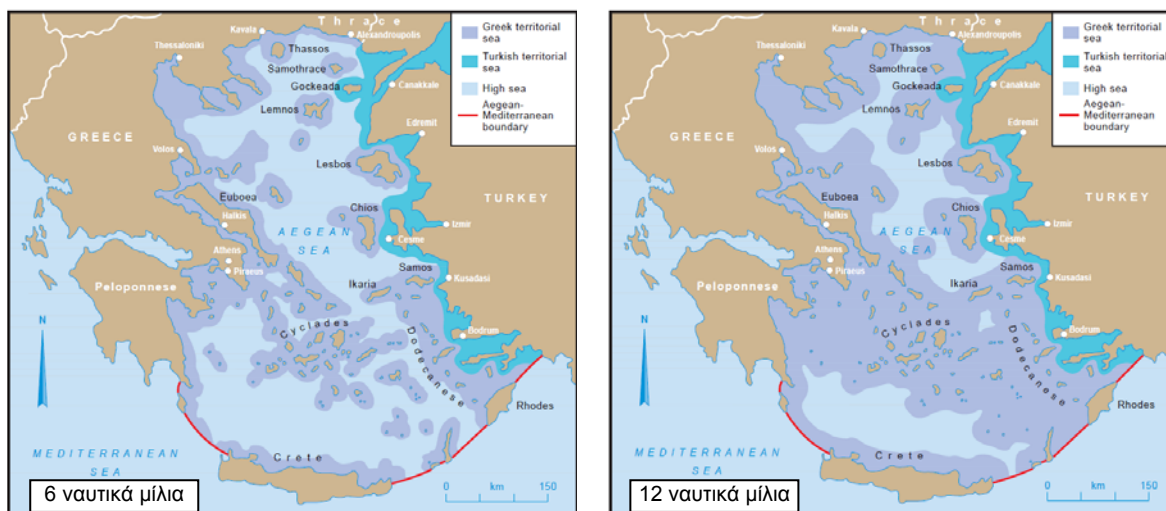
²⁷⁹ Για ορισμό της γραμμής βάσης βλ. Ν. Ζάικος, «Έδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας» στο *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, επιμ. Κ. Αντωνόπουλος και Κ. Μαγκλιβέρας (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ, 2014, 2^η έκδοση), 218.

²⁸⁰ Παρατίθεται στο Arapoglou, *Dispute in the Aegean Sea – The Imia/Kardak Crisis*, 13.

²⁸¹ Part II, Section II article 3 of UNCLOS III in United Nations – Division for Ocean Affairs and the Law of the Seas, "Oceans and Law of the Seas", *United Nations Convention on the Law of the Sea – Part II Territorial Sea and Contiguous Zone*. (http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part2.htm (πρόσβαση 27-11-2015))

²⁸² Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, 186.

²⁸³ Παρατίθεται στο Arapoglou, *Dispute in the Aegean Sea – The Imia/Kardak Crisis*, 9.

Εικόνα 2: Το Αιγαίο Πέλαγος με Ελληνικά Χωρικά Ύδατα 6 ν.μ. και 12 ν.μ.²⁸⁴

Η Τουρκία θεωρεί απαράδεκτη την επέκταση των χωρικών υδάτων, καθώς όλη η ναυσιπλοΐα από και προς τα τουρκικά λιμάνια του Αιγαίου και κάθε διέλευση μέσω Δαρδανελίων από και προς τη Μαύρη Θάλασσα θα απαιτούσε τη διέλευση μέσα από ελληνικά χωρικά ύδατα (Εικόνα 2).

Η Ελλάδα αντιτάσσοντας ότι η Τουρκία επέκτεινε τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια στη Μαύρη Θάλασσα και στις Μεσογειακές ακτές της, τονίζει ότι η ναυσιπλοΐα που καλύπτεται από το δικαίωμα «αβλαβούς διέλευσης», όπως περιγράφεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, δεν πρόκειται να απειληθεί από την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια. Καθώς το πλάτος των χωρικών υδάτων επηρεάζει τα κυριαρχικά δικαιώματα στον υποκείμενο βυθό και στον υπερκείμενο εναέριο χώρο, οι Έλληνες αναλυτές θεωρούν αυτή την πρόκληση μέρος της συνολικής τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής στο Αιγαίο.

5.2.1.3 Εθνικός Εναέριος Χώρος – FIR Αθηνών

Ο ελληνικός εναέριος χώρος καθιερώθηκε με Προεδρικό Διάταγμα (1931), σε συνδυασμό με τους νόμους 5017/1931, 230/1936 και 1815/1988,²⁸⁵ όπου καθορί-

²⁸⁴ Martin Pratt and Clive Schofield, "The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea", *IBRU Boundary and Security Bulletin* (Spring 1996): 64.

²⁸⁵ Πρόκειται για το Προεδρικό Διάταγμα της 6^{ης}/18^{ης} Σεπτεμβρίου 1931 (6/18.9.1931) *Περί καθορισμού πλάτους χωρικών υδάτων όσον αφορά τα ζητήματα αεροπορίας και αστυνομίας αυτής*, ΦΕΚ Α' 325. Περισσότερα στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Εθνικός Εναέριος Χώρος», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/ethnikos-enaerios-horos.html>) (πρόσβαση 12-12-2015).

ζεται αιγιαλίτιδα ζώνη 10 ναυτικών μιλίων από τις ακτογραμμές για σκοπούς αεροπορίας και αστυνόμευση αυτής.²⁸⁶

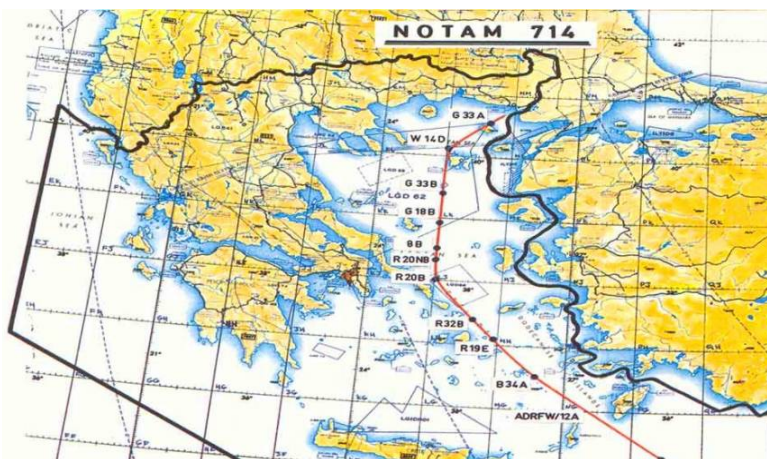
Η Τουρκία σεβόταν και αναγνώριζε το όριο των 10 ναυτικών μιλίων της Ελλάδας μέχρι το 1975. Έκτοτε η στάση της μεταβλήθηκε και όπως με τα χωρικά ύδατα, πλέον απορρίπτει κάθε αναφορά στο ότι ο ελληνικός εναέριος χώρος εκτείνεται πέραν των 6 μιλίων από τις ακτές στο χώρο του Αιγαίου.²⁸⁷ Τούτο συνοδεύεται από συστηματικές παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου από στρατιωτικά της αεροσκάφη, συχνά οπλισμένα, που δεν παραβιάζουν μόνο το τμήμα του Ελληνικού εναέριου χώρου μεταξύ 6-10 ναυτικών μιλίων, αλλά συχνά διεισδύουν εντός των 6 μιλίων και ενίοτε υπερίπτανται ελληνικών νήσων, δηλαδή εισέρχονται σε τμήμα που η Τουρκία αναγνωρίζει ως ελληνικό εναέριο χώρο.

Η διαμάχη για τον εθνικό εναέριο χώρο συνδέεται με τη δικαιοδοσία ελέγχου του διεθνούς εναερίου χώρου περιοχής (FIR). Το νομικό πλαίσιο που διέπει τη διεθνή αεροπλοΐα στο Αιγαίο τέθηκε το 1952 από το Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization – ICAO), βάσει του οποίου, εξαιρουμένης μιας λεπτής ζώνης εθνικού εναερίου χώρου κατά μήκος της τουρκικής ακτογραμμής, την ευθύνη για τον εναέριο χώρο του Αιγαίου φέρει το FIR Αθηνών.

Τον Αύγουστο 1974, η Τουρκία εξέδωσε τη Notice to Airmen (NOTAM) 714, εκτείνοντας μονομερώς την περιοχή ευθύνης της μέχρι το μέσον του Αιγαίου (Εικόνα 3), αρνούμενη στο εξής να αναφέρει τα σχέδια πτήσεων των στρατιωτικών αεροσκαφών της στο FIR Αθηνών. Η Ελλάδα αντέδρασε εκδίδοντας τη NOTAM 1157, δηλώνοντας επισφαλείς τους αεροδιαδρόμους του Αιγαίου προς την Τουρκία, λόγω αντικρουόμενων οδηγιών. Το 1980, η Τουρκία απέσυρε τη NOTAM 714 και αμέσως μετά η Ελλάδα ανακάλεσε τη δική της. Ωστόσο η άρνηση της Τουρκίας να υποβάλλει σχέδια πτήσεων των στρατιωτικών αεροσκαφών της συνεχίστηκε αδιάλειπτη, με αποτέλεσμα ελληνικά μαχητικά αεροσκάφη να απογειώνονται προς

²⁸⁶ Η διαφοροποιημένη οριοθέτηση σε σχέση με τα χωρικά ύδατα (αιγιαλίτιδα ζώνη) των 6 νμ δεν αντιβαίνει στο διεθνές δίκαιο, καθώς, τα πρόσθετα 4 νμ για την άσκηση ελληνικής δικαιοδοσίας σε ζητήματα αεροπορίας και αστυνομίας έχουν πλήρες καθεστώς αιγιαλίτιδας ζώνης κατά το διεθνές δίκαιο. Στην Ελλάδα δεν προβλέπεται σε καμία περίπτωση πλάτος αιγιαλίτιδας ζώνης μεγαλύτερο των 10 νμ, αν και η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας δίνει σε κάθε κράτος το δικαίωμα να ορίσει αιγιαλίτιδα ζώνη μέχρι τα 12 νμ. Βλέπε Ν. Ζάικος, «Εδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας» στο *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, επιμ. Κ. Αντωνόπουλος και Κ. Μαγκλιβέρας (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ, 2014, 2^η έκδοση), 219.

²⁸⁷ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών «Εθνικός Εναέριος Χώρος», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinoturkikon-sheseon/eidikotera-keimena/ethnikos-enaerios-horos.html> (πρόσβαση 12-12-2015))

Εικόνα 3: Απεικόνιση της Τουρκικής NOTAM 714

αναγνώριση και αναχαίτιση των τουρκικών στρατιωτικών αεροσκαφών πάνω από το Αιγαίο μέχρι σήμερα.²⁸⁸

Επιπλέον το 1989 αναλήφθηκαν τουρκικές διπλωματικές πρωτοβουλίες που υπέσκαπταν την ελληνική δικαιοδοσία στο Αιγαίο, με εφαρμογή εκ μέρους της Τουρκίας ενός αυθαίρετου νόμου που όριζε τη χώρα υπεύθυνη για έρευνα και διάσωση σε μια περιοχή που περιλάμβανε μεγάλο μέρος της Μαύρης Θάλασσας, το μισό Αιγαίο και τμήμα της ανατολικής Μεσογείου που περιείχε το κατεχόμενο βόρειο κομμάτι της Κύπρου.²⁸⁹

Τον Οκτώβριο 2000, στο πλαίσιο Νατοϊκής άσκησης (Destined Glory 2000), αναδύθηκαν οι ελληνοτουρκικές διαφορές για ζητήματα κυριαρχίας στον εναέριο χώρο του Αιγαίου, όταν η Τουρκία «έκλεισε» τον εναέριο χώρο της για κάθε νατοϊκό αεροσκάφος που προήρχετο από το FIR Αθηνών. Το γεγονός οδήγησε την Ελλάδα σε αποχώρηση από την άσκηση, αφού η ενέργεια συνιστούσε κλιμάκωση από την Τουρκία των αμφισβητήσεων των κυριαρχικών ελληνικών δικαιωμάτων. Η ελληνική πλευρά ζήτησε από την ΕΕ να τοποθετηθεί, λαμβανομένης υπόψη και της πρόσφατης ανάδειξης της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Η ΕΕ μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, διεμήνυσε ότι δεν ασχολείται με τέτοιου είδους ζητήματα.²⁹⁰

²⁸⁸ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών «FIR Αθηνών», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/fir-athinon.html> (πρόσβαση 12-12-2015)).

²⁸⁹ Ο νόμος δημοσιεύτηκε στην Τουρκική εφημερίδα της Κυβερνήσεως την 7 Ιανουαρίου 1989.

²⁹⁰ P. Tsakonas and A. Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The 'Expectations-Reality Gap'", *Security Dialogue (Sage)* 34, no.3 (2003): 309. Επίσης βλ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Γραπτή Ερώτηση E-3530/00 της 13^{ης} Νοεμβρίου

5.2.1.4 Το Στρατιωτικό Καθεστώς των Νήσων του Αιγαίου

Το καθεστώς της πλειονότητας των ελληνικών και τουρκικών νήσων και παράλιων περιοχών πρωτοκαθορίστηκε στη Συνθήκη της Λωζάνης (1923), η οποία πέραν της διευθέτησης θεμάτων κυριαρχίας, επίσης αποστρατιωτικοποίησε τα περισσότερα εξ αυτών με εξαίρεση τις δυνάμεις αστυνόμευσης, στρατοχωροφυλακής κλπ. Η Συνθήκη του Montreaux (1936) που αναθεώρησε τη Συνθήκη της Λωζάνης, επέτρεψε τη μερική επαναστρατιωτικοποίηση ορισμένων νήσων κοντά στα Δαρδανέλια (Λήμνος, Σαμοθράκη). Παρόμοιοι περιορισμοί στη στρατιωτικοποίηση των Δωδεκανήσων περιλήφθηκαν στις προβλέψεις της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (1947). Την επαύριον της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (1974), η Ελλάδα φοβούμενη πιθανή τουρκική εισβολή, επαναστρατιωτικοποίησε πλήρως όλες τις ανωτέρω νήσους, επικαλούμενη το δικαίωμά της για αυτοάμυνα βάσει του Άρθρου 51 των Ηνωμένων Εθνών.²⁹¹

Η υπόψη επαναστρατιωτικοποίηση αποτέλεσε δικαιολογία για το σχηματισμό, το 1975, της 4^{ης} τουρκικής Στρατιάς, γνωστής ως «Στρατιάς του Αιγαίου», αναπτυγμένης στη νοτιοδυτική Μικρά Ασία. Η δύναμη αυτή δεν υπάγεται στο NATO και είναι εξοπλισμένη με τη μεγαλύτερη μη ωκεάνια αποβατική δύναμη στον κόσμο.²⁹² Η 4^η Στρατιά, σε συνδυασμό με τις αμφίβιες ικανότητές της και την εγγύτητά της στις Ελληνικές ανατολικές-νοτιοανατολικές νήσους, αποτέλεσε πηγή σημαντικής ανησυχίας για την Αθήνα, η οποία δρώντας ορθολογικά ενίσχυσε τις στρατιωτικές της δυνάμεις στις υπόψη νησιωτικές περιοχές ως πρώτη γραμμή άμυνας έναντι ενδεχόμενης τουρκικής επίθεσης.²⁹³ Αντίστοιχα η Τουρκία, επικαλούμενη επίσης το Άρθρο 51 των Ηνωμένων Εθνών, ισχυρίζεται ότι η 4^η Στρατιά συνιστά μια προστατευτική ασπίδα έναντι επίθεσης από τις ενισχυμένες στρατιωτικά ελληνικές νήσους που απέχουν μόλις μερικές εκατοντάδες μέτρα από τον τουρκικό ηπειρωτικό κορμό. Ωστόσο οι πραγματικές διαστάσεις του θέματος αναδεικνύονται από τον Monteagle Stearns: «*Είτε η 4^η τουρκική Στρατιά αριθμεί 30.000 στρατιώτες όπως υποστηρίζει η Τουρκία, είτε 150.000 όπως ισχυρίζεται η Ελλάδα, είτε πρόκειται για*

2000», C 174 E (19.6.2001):72 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:92000E003530&from=EL> (πρόσβαση 12-11-2015)).

²⁹¹ Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, 186.

²⁹² Clive Schofield and Peter Hocknell, "Instability in the Eastern Mediterranean – A Cypriot Crisis in the Making", *Jane's Intelligence Review*, (1998): 8.

²⁹³ Martin Pratt and Clive Schofield, "The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea", *IBRU Boundary and Security Bulletin* (Spring 1996): 62-69.

μια εκπαιδευτική διοίκηση, όπως επιμένει η Άγκυρα, είτε μια αμφίβια επιθετική δύναμη, όπως λέει η Αθήνα, είναι δύναμη αναπτυσσόμενη σε λάθος τόπο και χρόνο. Σίγουρα δεν είναι απαραίτητη για την άμυνα της Τουρκίας απέναντι σε μια ενδεχόμενη στρατιωτική επίθεση από τα ελληνικά νησιά, που θα ήταν αυτοκτονικό για τους Έλληνες να σκεφτούν.²⁹⁴

5.2.1.5 Υφαλοκρηπίδα

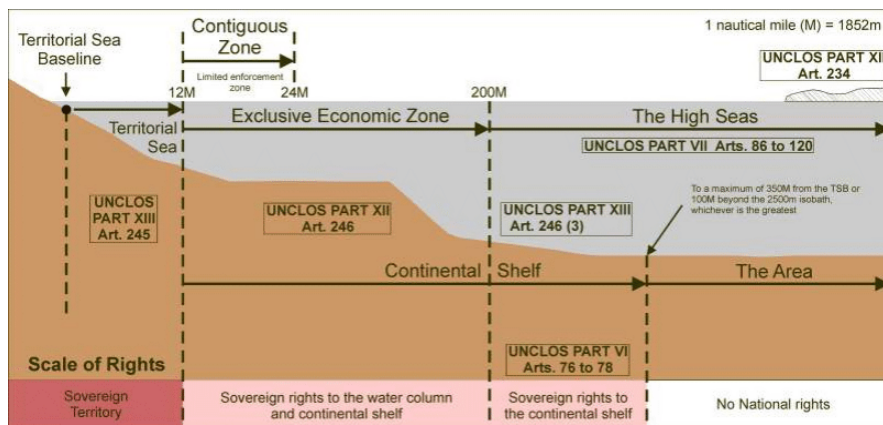
Το ζήτημα οριοθεσίας της υφαλοκρηπίδας, που η Ελλάδα αναγνωρίζει ως τη μόνη νομική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών, δημιουργείται από την προσπάθεια της Τουρκίας να αποκτήσει δικαιώματα υφαλοκρηπίδας δυτικά των ελληνικών νήσων του Αιγαίου, πράξη που ουσιαστικά θα τα παγίδευε σε μια περιοχή υπό τουρκική δικαιοδοσία.

Η διαμάχη για τα δικαιώματα υφαλοκρηπίδας προέκυψε το 1973, όταν η τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσίευσε μια απόφαση να εγκρίνει άδεια στην τουρκική εθνική εταιρεία πετρελαίου να διεξάγει υποθαλάσσιες έρευνες κοντά στα ελληνικά νησιά. Επαναλαμβάνοντας την ίδια πρακτική μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Τουρκική κυβέρνηση επέκτεινε τις περιοχές που είχαν αδειοδοτηθεί το 1974. Την ίδια χρονιά, το Τουρκικό ερευνητικό σκάφος Candarli, συνοδευόμενο από τουλάχιστον 32 πολεμικά πλοία, έπλεε επί 6 ημέρες κατά μήκος των δυτικών τουρκικών θαλασσίων συνόρων. Το γεγονός επαναλήφθηκε τα 1976 με το τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος Hoga, που διεξήγαγε επί 3 ημέρες έρευνες στην Ελληνική υφαλοκρηπίδα, δυτικά της νήσου Λέσβου.²⁹⁵

Η άρνηση της Τουρκίας για επίλυση του θέματος στο Διεθνές Δικαστήριο διατηρούσε την κατάσταση αδιέξοδη, μέχρι το Μάρτιο 1987 όταν το τουρκικό σκάφος Sismik-1, συνοδευόμενο ξανά από τουρκικά πολεμικά πλοία, κατευθύνθηκε προς το Αιγαίο για διεξαγωγή υποθαλάσσιων ερευνών μόλις έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη των ελληνικών νησιών, γεγονός που οδήγησε την κρίση στα πρόθυρα ένοπλης σύγκρουσης. Η κρίση, που εκτονώθηκε κατόπιν ταχείας κινητοποίησης του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και ανταλλαγής μηνυμάτων μεταξύ των δύο

²⁹⁴ Monteagle Stearns, *Entangled Allies, US Policy toward Greece, Turkey and Cyprus* (New York, NY: Council on Foreign Relations Press, 1992), 98.

²⁹⁵ Β. Μούτσογλου, *Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις: Από τη Συνάντηση στο Lancaster House στην Απόφαση του Ελσίνκι* (Αθήνα: Παπαζήση, 2000), 123.

Εικόνα 4: Οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας κατά το Δίκαιο της Θάλασσας²⁹⁶

πρωθυπουργών, παρείχε στην Ελλάδα την ευκαιρία να επαναλάβει την πάγια θέση της για οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας, στάση που παραμένει αμετάβλητη μέχρι σήμερα (Εικόνα 4).²⁹⁷

5.2.2 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ)

Το «Μακεδονικό ζήτημα», που ανάγεται από το τέλος 19^{ου} έως το μέσο του 20^{ου} αιώνα, ήταν κυρίως μια διεκδίκηση εδαφών και ως τέτοια, ζήτημα τοπικής και διεθνούς ασφάλειας. Κατά το τέλος του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα, εξελίχθηκε σε ζήτημα ταυτοτήτων, που σύμφωνα με τον Ευαγ. Κωφό, κατηγοριοποιείται σε τρεις διακριτές ομάδες, ήτοι ταυτότητας της γης, ταυτότητας των ανθρώπων που συνδέονται με τη γη και ταυτότητα κληρονομιάς. Σύμφωνα με τον Κωφό, ο πυρήνας της αντιπαράθεσης έγκειται στην πρώτη ομάδα, επειδή τα ονόματα «Μακεδονία» και «Μακεδόνες» συνιστούν διεκδικήσεις τίτλων κυριότητας της Μακεδονικής γης, των ανθρώπων της και της ιστορικής/πολιτιστικής κληρονομιάς τους.²⁹⁸

Η ιδέα μιας ενοποιημένης Μακεδονίας, σχετιζόμενης στενά με αλυτρωτικές διεκδικήσεις εις βάρος ελληνικών εδαφών, ανάγεται στην εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν ο Στρατάρχης Τίτο διαχώρισε από τη Σερβία την περιοχή γνωστής μέχρι τότε ως Vardar Banovina (σημερινή ΠΓΔΜ), χορηγώντας της καθεστώς

²⁹⁶ www.unclosuk.org (πρόσβαση 12-11-2015)

²⁹⁷ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ελληνοτουρκική Διαφορά ως προς την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015, (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinoturkikon-sheseon/eidikotera-keimena/oriothetisi-yfalokripidas.html> (πρόσβαση 12-12-2015))

²⁹⁸ Ευάγγελος Κωφός και Βλάσης Βλασιδής, *Αθήνα-Σκόπια: Η Επτάχρονη Συμβίωση (1995-2002)* (Αθήνα: Παπαζήση, 2003), 14-18 (http://www.macedonian-heritage.gr/InterimAgreement/Downloads/Interim_Foreword.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).

ομόσπονδης συνιστώσας της νεοσύστατης ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας και μετονομάζοντάς την αρχικά σε «Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας» και κατόπιν σε «Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας».²⁹⁹ Παράλληλα με την προώθηση της ιδέας ενός χωριστού-διακριτού «μακεδονικού έθνους», ο Tito άρχισε να καλλιεργεί την ιδέα ενοποίησης όλων των Μακεδονικών περιοχών, με απώτερο στόχο να θεμελιώσει μελλοντικές εδαφικές διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και να εξασφαλίσει πρόσβαση στο Αιγαίο πέλαγος.³⁰⁰ Οι ελληνικοί φόβοι συντηρήθηκαν κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, από τις διαμαρτυρίες των Σκοπίων αναφορικά με τη μεταχείριση της «Μακεδονικής μειονότητας» στη Βόρεια Ελλάδα.

Το Δεκέμβριο 1944 τηλεγράφημα του State Department προς τις Αμερικανικές Αρχές, με υπογραφή του τότε Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Stettinius, έγραφε, μεταξύ άλλων, ότι:³⁰¹

«Η (Αμερικανική) Κυβέρνηση θεωρεί ότι αναφορές του τύπου μακεδονικό «έθνος», μακεδονική «Μητέρα Πατρίδα» ή μακεδονική «εθνική συνείδηση» αποτελούν αδικαιολόγητη δημαγωγία που δεν αντικατοπτρίζει καμία πολιτική πραγματικότητα και βλέπει σε αυτές την αναγέννηση ενός πιθανού μανδύα που θα υποκρύπτει επιθετικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδας».

Η επιλογή της Αθήνας να κρατήσει χαμηλούς τόνους στο θέμα, κυρίως λόγω της επιδίωξης καλών σχέσεων με τη Γιουγκοσλαβία, διατήρησε τη διπλωματική δραστηριότητα σε χαμηλή ένταση, χωρίς όμως να αποτρέψει την ανάδυση ενός εν γένει ανυπόστατου «Μακεδονικού ζητήματος».³⁰²

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, το «Μακεδονικό ζήτημα» ανέκυψε το 1991, όταν

²⁹⁹ Stephen Larrabee, "Greek Security Concerns in Balkans" in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, vol.VI in Modern Greek research Series, ed. Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Company Inc., 1999). Αναλυτική παρουσίαση του ζητήματος επίσης στο Evangelos Kofos, "National Heritage and National Identity in Nineteenth- and Twentieth-Century Macedonia" in *Modern Greece: Nationalism and Nationality*, ed. Martin Blinkhorn and Thanos Veremis (Athens, Attiki: ELIAMEP, 1990).

³⁰⁰ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰¹ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ», (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilosi_stettinius_dec_1944.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰² Γεωγραφικά ο όρος Μακεδονία αναφέρεται σε μια ευρύτερη περιοχή που περιλαμβάνει περιοχές διαφόρων Βαλκανικών κρατών (κυρίως της Ελλάδας, ΠΓΔΜ και Βουλγαρίας). Ωστόσο, το μεγαλύτερο τμήμα της γεωγραφικής περιοχής με τον όρο Μακεδονία, συμπίπτει με την περιοχή που κάλυπτε η αρχαιοελληνική Μακεδονία που βρίσκεται εντός των συνόρων της σύγχρονης Ελλάδας (55% στην Ελλάδα, 35% στην ΠΓΔΜ, 9% στη Βουλγαρία και 1% στην Αλβανία). Σήμερα περίπου 2,5 εκατομμύρια Έλληνες πολίτες ζουν στο ελληνικό τμήμα της Μακεδονίας, οι κάτοικοι του οποίου αποκαλούνται και θεωρούν τους εαυτούς τους Μακεδόνες από αμνημονεύτων χρόνων.

σε συνέχεια της κατάρρευσης της Γιουγκοσλαβίας, η ΠΓΔΜ ανακήρυξε την ανεξαρτησία της υπό την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας», σύροντας την Ελλάδα σε μια αντιπαράθεση για το επίσημο όνομα του νέου ανεξάρτητου κράτους.

Η Ελλάδα αντέδρασε έντονα στην υποκλοπή της ιστορικής και πολιτιστικής της κληρονομιάς και στις υφέρπουσες εδαφικές και αλυτρωτικές βλέψεις της ΠΓΔΜ και το θέμα ήλθε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο με δύο αποφάσεις (817/1993), 845/1993) συνιστά την εξεύρεση ταχείας διευθέτησης για το καλό των ειρηνικών σχέσεων και της καλής γειτονίας στην περιοχή.³⁰³

Το 1993, κατόπιν της σύστασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, η ΠΓΔΜ έγινε δεκτή, με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, στα Ηνωμένα Έθνη με αυτήν την προσωρινή ονομασία έως ότου εξευρεθεί μια συμφωνημένη λύση.

Το 1995, η Ελλάδα και η ΠΓΔΜ συνομολόγησαν μια Ενδιάμεση Συμφωνία, η οποία επέβαλε έναν δεσμευτικό «κώδικα συμπεριφοράς». Βάσει της Ενδιάμεσης Συμφωνίας τα δύο μέρη άρχισαν διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.³⁰⁴

Κατά τη Διάσκεψη Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι (2008) τα μέλη της Συμμαχίας αποφάσισαν, ότι θα απευθυνθεί πρόσκληση στην ΠΓΔΜ για ένταξή της, εφόσον λυθεί το ζήτημα του ονόματος, κατά τρόπο αμοιβαίως αποδεκτό. Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε και επαναλήφθηκε στις μεταγενέστερες Συνόδους Κορυφής του NATO στο Στρασβούργο (2009), στη Λισαβόνα (2010) και στο Σικάγο (2012).³⁰⁵

Από πλευράς ΕΕ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2008, αποφάσισε (11018/08) ότι η λύση του ζητήματος του ονόματος κατά τρόπο αμοιβαίως αποδεκτό αποτελεί θεμελιώδη αναγκαιότητα, προκειμένου να γίνουν περαιτέρω βήματα στην ενταξιακή πορεία της ΠΓΔΜ προς την ΕΕ.³⁰⁶ Κατόπιν το Δεκέμβριο 2012, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με συλλογική και ομόφωνη απόφασή του αποφάσισε ότι η έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων ΕΕ-ΠΓΔΜ εξαρτάται από την

³⁰³ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰⁴ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰⁵ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/bucharest_summit_declaration_3_4_08.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰⁶ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (http://www.mfa.gr/mages/docs/fyrom/eu_council_conclusions_2008.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).

εφαρμογή των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων, την προώθηση και το σεβασμό των σχέσεων καλής γειτονίας και την επίλυση του ονοματολογικού, στο πλαίσιο των υπό τον ΟΗΕ διαπραγματεύσεων. Έτσι, η επίλυση του ζητήματος της ονομασίας τέθηκε ως προϋπόθεση για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων μεταξύ ΕΕ-ΠΓΔΜ και κριτήριο για τη διατήρηση σχέσεων καλής γειτονίας με την Ελλάδα.³⁰⁷

Το Δεκέμβριο 2013 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, απέρριψε εισήγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για απόδοση ημερομηνίας έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΠΓΔΜ. Το Συμβούλιο αποφάσισε ότι θα επανεξετάσει την προοπτική αυτή εντός του 2014, στη βάση νέας ενημέρωσης από την Επιτροπή για την πρόοδο των μεταρρυθμίσεων και την πραγματοποίηση απτών βημάτων, από τα Σκόπια, για την προώθηση των σχέσεων καλής γειτονίας και την εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτής λύσης στο θέμα του ονόματος στο πλαίσιο των, υπό τον ΟΗΕ, διαπραγματεύσεων.³⁰⁸

Πρωτοβουλίες της ΠΓΔΜ συνέδεσαν το ζήτημα της ονομασίας με στοιχεία που κρούουν ευαίσθητες χορδές στους Έλληνες. Καλλιεργώντας μέσω σχολικών βιβλίων και προπαγάνδας, την αντίληψη ότι οι πολίτες της ΠΓΔΜ είναι απόγονοι των αρχαίων Μακεδόνων, η πολιτική ηγεσία της ΠΓΔΜ, καλλιεργεί την αντίληψη μιας «ενωμένης Μακεδονίας», που ανοίγει πεδία διεκδικήσεων για «κατεχόμενα» εδάφη. Πρόσφατα παραδείγματα αυτής της προσπάθειας είναι η μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων σε «Μέγας Αλέξανδρος», του ευρωπαϊκού διαδρόμου Χ σε «Αλέξανδρος ο Μακεδών», η έκδοση της «Μακεδονικής Εγκυκλοπαίδειας» με πολλές ανακρίβειες για την ιστορία της περιοχής και η τοποθέτηση αγάλματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην κεντρική πλατεία των Σκοπίων.³⁰⁹

Περισσότερο ανησυχητικό για τους Έλληνες αποτελεί το γεγονός ότι η ΠΓΔΜ αναφέρεται στην ελληνική Μακεδονία ως “*Egejski del na Makedonija pod Grecja*” («το παρά του Αιγαίου τμήμα της Μακεδονίας υπό την Ελλάδα»)³¹⁰ Καθώς η επικράτεια των Σκοπίων και η ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που εμπεριέχεται σε

³⁰⁷ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁰⁸ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/bucharest_summit_declaration_3_4_08.pdf (πρόσβαση 12-11-2015)).

³⁰⁹ Περισσότερα στοιχεία για τις συστηματικές παραβιάσεις της Ενδιάμεσης Συμφωνίας Ελλάδας-ΠΓΔΜ του 1995 με παραδείγματα παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 12-11-2015))

³¹⁰ Κατ’ αντίστοιχο τρόπο το Βουλγαρικό τμήμα της Μακεδονία αποκαλείται «Pirinska del na Makedonija pod Balgarija» (Пиринска Македонија - το τμήμα της Μακεδονίας του Πιρίν υπό τη

Εικόνα 5: Η Ιδέα της «Ενωμένης Μακεδονίας»³¹¹

σε άλλα τρία κράτη (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία), αμφότερες αναγνωρίζονται από τη ΠΓΔΜ ως Μακεδονία, συνάγεται ότι οι περιοχές στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Σερβία είναι «αδίκως» υπό ξένη κυριαρχία (Εικόνα 5).

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι παρά τις προαναφερθείσες αποφάσεις διεθνών θεσμών εις βάρος της ΠΓΔΜ, η τελευταία συνεχίζει να τηρεί στάση που αποκλίνει από τις αρχές σεβασμού της καλής γειτονίας.

Για την Ελληνική αντίληψη ασφάλειας, πέραν της ιστορίας και της ιστορικής κληρονομιάς, ανακύπτει ζήτημα αναθεωρητικών διεκδικήσεων.³¹² Με ένα σύνταγμα που διακηρύσσει την ύπαρξη ενός Μακεδονικού λαού που κατοικεί στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και που οραματίζεται της τελικής ενοποίησής της, οι ελληνικοί φόβοι για τις αναθεωρητικές προθέσεις της ΠΓΔΜ ενισχύονται.³¹³ Το ότι αυτοί οι φόβοι είναι βάσιμοι αποδεικνύεται από την απόφαση των Σκοπίων να συμπεριλάβει στη σημαία του το έμβλημα της αρχαίας δυναστείας των Μακεδόνων,

Βουλγαρία). Βλέπε στο Kofos, *National Heritage and National Identity in Nineteenth and Twentieth Century Macedonia*, 4.

³¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/United_Macedonia (πρόσβαση 13-11-2015)

³¹² Th. Dokos, "Greek Defense Doctrine in the Post-Cold War Era" in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, ed. Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Co., 1999), 250. Επίσης βλ. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, 204-205.

³¹³ Το σύνταγμα της ΠΓΔΜ περιλαμβάνει ένα προοίμιο που αναφέρεται στο ιδρυτικό κείμενο της Αντιφασιστικής Συνόδου του Εθνοαπελευθερωτικού Μετώπου της Μακεδονίας (ASNOM) του Αυγούστου 1944, στο οποίο αναφέρεται: «Οι Μακεδόνες υπό τις Βουλγαρία και Ελλάδα ... η ένωση όλου του Μακεδονικού λαού εξαρτάται από τη συμμετοχή μας στο γιγάντιο αντιφασιστικό μέτωπο». Όπως σημειώνει ο Θάνος Βερέμης: «Η αλυτρωτική κληρονομιά του κράτους γεννημένη υπό κομμουνιστικό άστρο, παραδόξως διατηρήθηκε στο σύνταγμα μιας δημοκρατικής οντότητας που επιζητούσε αναγνώριση», στο Thanos Veremis, "Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era", vol.VII, in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, ed. Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Co., 1999), 35-37.

Σημαία ΠΓΔΜ (περιόδου 1992-1995)

Σημαία ΠΓΔΜ (1995-)

Εικόνα 6: Σημαία ΠΓΔΜ Περιόδου 1992-1995 με το Αστέρι της Βεργίνας ³¹⁴

το αστέρι της Βεργίνας (Εικόνα 6). Η υιοθέτηση του υπόψη συμβόλου στη σημαία της ΠΓΔΜ αποτέλεσε κίνηση με έντονο αρνητικό αντίκτυπο στην ελληνική κοινή γνώμη. Καθώς το σύμβολο δεν ήταν ευρέως γνωστό πριν την ανασκαφή από τον Μανώλη Ανδρόνικο, του τάφου του Φιλίππου στη Βεργίνα (περιοχή νοτιοανατολικά της Θεσσαλονίκης) το 1978, δεν ευσταθεί ο ισχυρισμός του τότε προέδρου της ΠΓΔΜ Γλιγορον ότι πρόκειται για σύμβολο που γεννά πατριωτικό φρόνημα στο λαό του. Προκαλώντας τους Έλληνες αποδείχθηκε αποτελεσματικότερη πολιτική που στόχευε την εθνικιστική πτέρυγα του κοινοβουλίου του.

Ωστόσο, εκτός Ελλάδας, οι λόγοι της φορτισμένης ελληνικής αντίδρασης ούτε κατανοήθηκαν επαρκώς και το χειρότερο δεν εξηγήθηκαν επαρκώς από την Αθήνα. Μια εύστοχη ερμηνεία της ελληνικής έντονης αντίδρασης πάνω στο ζήτημα της ονομασίας του νεοσύστατου κράτους, παρέχεται από τον Monteagle Stearns.³¹⁵

Εκείνοι στις ΗΠΑ που είναι επικριτικοί με την Ελλάδα επειδή παρασύρθηκε από εθνικιστικές αντιλήψεις, ας σκεφτούν πώς θα αντιδρούσε η αμερικανική κοινή γνώμη εάν οι βορειοανατολικές επαρχίες του Μεξικό διακήρυτταν την ανεξαρτησία τους με το όνομα «Δημοκρατία του Τέξας» και ύψωναν σημαία με έμβλημα το Άλαμο.

Παρότι σε στρατιωτικό επίπεδο, η απειλή που θέτουν τα Σκόπια στην ελληνική ασφάλεια είναι αμελητέα, οι ευαισθησίες του ελληνικού λαού και ιδίως των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας, σε οιαδήποτε πρόκληση της ταυτότητάς τους είναι έντονες.³¹⁶ Το μέγεθος όμως αυτής της απειλής αυξάνει λόγω του τουρκικού παράγοντα. Όπως παρατηρεί ο Βαληνάκης, η εσπευσμένη αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την Τουρκία το Φεβρουάριο 1992, αναζωπύρωσε του ελληνικούς φόβους για

³¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Macedonia (πρόσβαση 13-11-2015)

³¹⁵ Stearns, *Greek Security Issues*, 65. Διεξοδική παρουσίαση της εσωτερικής δυναμικής στη ΠΓΔΜ και της σχέσης της με την ευρύτερη σταθερότητα στα Βαλκάνια παρουσιάζεται στο Sofia Clement, *Conflict Prevention in the Balkans: Case Studies of Kosovo and the FYR of Macedonia* (Paris: Western European Institute of Security Studies, 1997).

³¹⁶ Larrabee, *Greece and the Balkans: Implications for Policy*, 34.

τουρκική περικύκλωση.³¹⁷ Το αντεπιχείρημα του Stephen Larrabee, το 1997, ότι τέτοιοι φόβοι «φαινόταν υπερβολικοί» έχει πλέον καταπέσει, μετά την έκδοση του βιβλίου του Ahmet Davutoglu «*Το Στρατηγικό Βάθος*», που εισάγει την ιδέα του νέο-Οθωμανισμού.³¹⁸ Σύμφωνα με το δόγμα του νέο-Οθωμανισμού, η Τουρκία θα πρέπει να ακολουθήσει πιο δραστήρια πολιτική στα Βαλκάνια, αξιοποιώντας το θρησκευτικό παράγοντα ως όχημα για την τουρκική παρέμβαση εντός και μεταξύ των μουσουλμανικών εθνοτικών ομάδων των Βαλκανίων, ήτοι ΠΓΔΜ, Κόσοβο, Αλβανία, Βοσνία. Έτσι, μέσω μιας αξιοσημείωτης παρουσίασης του τουρκικού γεωπολιτικού και γεωστρατηγικού οράματος, ο σημερινός Τούρκος πρωθυπουργός, τροφοδοτεί τις ελληνικές ανασφάλειες περί μουσουλμανικής περικύκλωσης.

5.2.3 Το Αλβανικό Ζήτημα

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αναζωπύρωσε το Αλβανικό ζήτημα, που αφορά στην επαναχάραξη των συνόρων, ώστε να διαμορφωθεί ένα νέο έθνος-κράτος, περιλαμβάνοντας όλες τις Αλβανικές κοινότητες στα Βαλκάνια.

Στο επίκεντρο του Αλβανικού ζητήματος είναι η ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας» (Εικόνα 7). Ο όρος αναφέρεται σε μια αλυτρωτική αντίληψη περί εδαφών εκτός των αλβανικών συνόρων, τα οποία βάσει της παρούσας ή ιστορικής παρουσίας αλβανικών πληθυσμών σε αυτά, θεωρούνται από μερίδα Αλβανών, τμήματα μιας

Εικόνα 7: Η Ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας»³¹⁹

³¹⁷ Valinakis, *Greece's Security in the Post-Cold War Era*, 48.

³¹⁸ Ahmet Davutoglu, *Το Στρατηγικό Βάθος – Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, επιμ. Νεοκλής Σαρρής, (Αθήνα, Αττική: Ποιότητα, 2010).

³¹⁹ James Pettifer, "Albania: The Wild Frontier", *The Times*, London, 28 March 2001.

ευρύτερης εθνικής πατρίδας. Παρότι ο πυρήνας του Αλβανικού εθνικού ζητήματος θεωρείται το Κόσοβο,³²⁰ η Ελλάδα εκφράζει ανησυχίες, καθώς μέρος αυτής της ατζέντας αναζητά τον πολιτικό έλεγχο πάνω σε περιοχές της Ηπείρου, με τον ισχυρισμό ότι αποτελεί οργανικό τμήμα της Μεγάλης Αλβανίας και εγείρει στις υπόψη περιοχές, θέματα της κοινότητας των Τσάμηδων.³²¹ Παρότι για το Ελληνικό κράτος δεν υφίσταται ανάλογο θέμα, υπάρχει πλειάδα δημοσιεύσεων, κυρίως στο διαδίκτυο, που προσπαθούν να το αναδείξουν.³²²

Επιπρόσθετα στις αλυτρωτικές διεκδικήσεις, η απροθυμία των Τιράνων να παράσχει στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας, τα διεθνώς αναγνωρισμένα δικαιώματα των εθνοτικών μειονοτήτων στην πλήρη έκτασή τους, εκλαμβάνεται ως προσπάθεια αφελληνισμού του νότιου τμήματος της Αλβανίας.³²³ Οι ελληνικές ανησυχίες εντάθηκαν κατόπιν των αλβανικών μεθοδεύσεων σχετικά με την τελευταία αλβανική απογραφή πληθυσμού. Αρχικά προγραμματισμένη για τον Απρίλιο 2011, αναβλήθηκε για το Νοέμβριο, με επίσημη αιτιολογία ότι οι τοπικές εκλογές του Μαΐου θα ήταν σε αντίθεση με τις διαδικασίες απογραφής.³²⁴ Καθώς αλβανικοί εθνικιστικοί κύκλοι πίεζαν για απαλοιφή του ερωτήματος της εθνικότητας από το ερωτηματολόγιο, η Ελλάδα θεώρησε την αναβολή ως αντίδραση στα αιτήματα της ελληνικής μειονότητας περί ελεύθερης δήλωσης των εθνοτικών και θρησκευτικών απόψεών της, βάσει του διεθνούς και ευρωπαϊκού κανονιστικού πλαισίου. Όπως ισχυρίστηκε ο εκπρόσωπος του ελληνικού ΥΠΕΞ, αυτή η αναβολή παράλληλα με ακραίες αλβανικές εθνικιστικές εξάρσεις, θέτει βάσιμες υποψίες για διαφοροποίηση του ερωτηματολογίου.³²⁵

³²⁰ Judy Batt, "Introduction" in *Chaillot Paper no.107 – Is there an Albanian Question?*, ed. Judy Batt, 5-10 (Paris: EU Institute for Security Studies (EUISS), January 2008), 5.

³²¹ Besar Limketa, *Balkan Insight*, 17 Nov 2010. Σύμφωνα με την αναφορά έτους 2010 του Gallup Balkan Monitor, η ιδέα της Μεγάλης Αλβανίας υποστηρίζεται από την πλειοψηφία των Αλβανών της Αλβανίας (63%), του Κοσόβου (81%) και της ΠΓΔΜ (53%) (<http://www.balkaninsight.com/en/article/survey-greater-albania-remains-popular> (πρόσβαση 29-11-2015)). Επίσης βλ. "Μπερίσα: Από Πρέβεζα μέχρι Ποντοκόριτσα η Μεγάλη Αλβανία", *ΤΟ ΒΗΜΑ* (28/11/2012) (<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=486095> (πρόσβαση 29-11-2015)).

³²² Wikipedia, Μεγάλη Αλβανία (http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania (πρόσβ 29-11-2015)).

³²³ Τα βασικότερα δικαιώματα περιλαμβάνουν σχολεία της μητρικής γλώσσας και θρησκευτική ελευθερία. Στο τελευταίο εμπλέκεται η αναγνώριση και ανεμπόδιστη λειτουργία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, στην οποία ανήκει η ελληνική μειονότητα. Για την ιστορία της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία βλ. *The Greek Minority in Albania, A Documentary Record (1921-1993)*, (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1994).

³²⁴ www.minpress.gr/minpress/scriptpage-buln.html?id=320289614 (πρόσβαση 29-11-2015)

³²⁵ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ενημέρωση διπλωματικών συντακτών από τον Εκπρόσωπο του ΥΠΕΞ Γ. Δελαβέκουρα (02.06.2011)», (<http://www.mfa.gr/epikairofita/enimerosi-syntakton/>

Ο ελληνικός σκεπτικισμός πυροδοτήθηκε περαιτέρω από ορισμένα γεγονότα που παρότι μεμονωμένα, έχουν σημαντικό πολιτικό συμβολισμό. Εκτός των αμφιλεγόμενων τοπικών εκλογών τον Οκτώβριο 2000, όπου οι αρχηγοί της ελληνικής μειονότητας ανέφεραν εκτεταμένη νοθεία και βία προς τα μέλη-ψηφοφόρου της μειονότητας, ιδίως στη Χειμάρρα,³²⁶ η δολοφονία κατοίκου της Χειμάρρας από Αλβανούς εθνικιστές, επειδή μιλούσε ελληνικά,³²⁷ επιβεβαίωσαν τις ελληνικές ανησυχίες για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Ακόμη περισσότερο ανησυχητική ήταν η αντίδραση των Τιράνων. Παρότι ο πρωθυπουργός της Αλβανίας καταδίκασε το γεγονός, μιλώντας για «πράξη τυφλού φανατισμού», το γεγονός υποβαθμίστηκε από μεγάλη μερίδα του αλβανικού τύπου, αναζωπυρώνοντας τις υποψίες της Αθήνας ότι η ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας» δεν είχε ουσιαστικά ξεχαστεί.³²⁸

Όπως και με την ΠΓΔΜ, η προοπτική επιθετικής ενέργειας εναντίον της Ελλάδας από πλευράς Αλβανίας συνδέεται με τις δράσεις της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί η στενή αμυντική σχέση Αλβανίας-Τουρκίας. Το 2000 η Τουρκία είχε ολοκληρώσει το έργο ανακατασκευής του αλβανικού ναυστάθμου στην Αυλώνα, κόστους 10 εκατ. δολαρίων, εκ των οποίων τα μισά ήταν δωρεά της Τουρκίας. Το 2010 εγκρίθηκε από το αλβανικό κοινοβούλιο η χρήση της ναυτικής βάσης στο Δυρράχιο από πλοία του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού. Η έγκριση αφορούσε το νόμο περί εισόδου και προσωρινής παραμονής τουρκικής ναυτικής μονάδας. Επρόκειτο για ανάληψη καθηκόντων από τουρκική στρατιωτική δύναμη 1.125 ατόμων στα αλβανικά χωρικά ύδατα για την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ του αλβανικού και του τουρκικού στόλου. Νεότερες εξαγγελίες αφορούν σε αναβάθμιση του στρατιωτικού αεροδρομίου στην Κουτσόβα Αλβανίας.³²⁹ Τα ανωτέρω ηχούν στους ελληνικούς κύκλους που ασχο-

enemerose-diplomatikon-suntakton-apo-ton-ekprosopo-tou-upeks-delabekoura-02062011.html (πρόσβαση 29-11-2015)).

³²⁶ Η παραλιακή περιοχή της Χειμάρρας στη νότια Αλβανία είχε ανέκαθεν κυρίαρχο το Ελληνικό πληθυσμιακό στοιχείο. Υπάρχουν 7 χωριά στην επαρχία Χειμάρρας, συμπεριλαμβανομένων 2 ελληνόγλωσσων, ενώ τα υπόλοιπα είναι δίγλωσσα. Βλέπε σχετικά "Albania: State of the Nation" in *ICG Balkans Report no.111* (Tirana/Brussels: International Crisis Group, 2011).

³²⁷ Σταύρος Τζήμας, "Kathimerini.gr" (12/8/2010) (http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_17/08/2010_411622 (πρόσβαση 29-11-2015)).

³²⁸ Βάλια Νικολάου, «Γάζωσαν και το Σπίτι του Νεκρού στη Χειμάρρα», *Εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος* 226, (19/8/2010), 9.

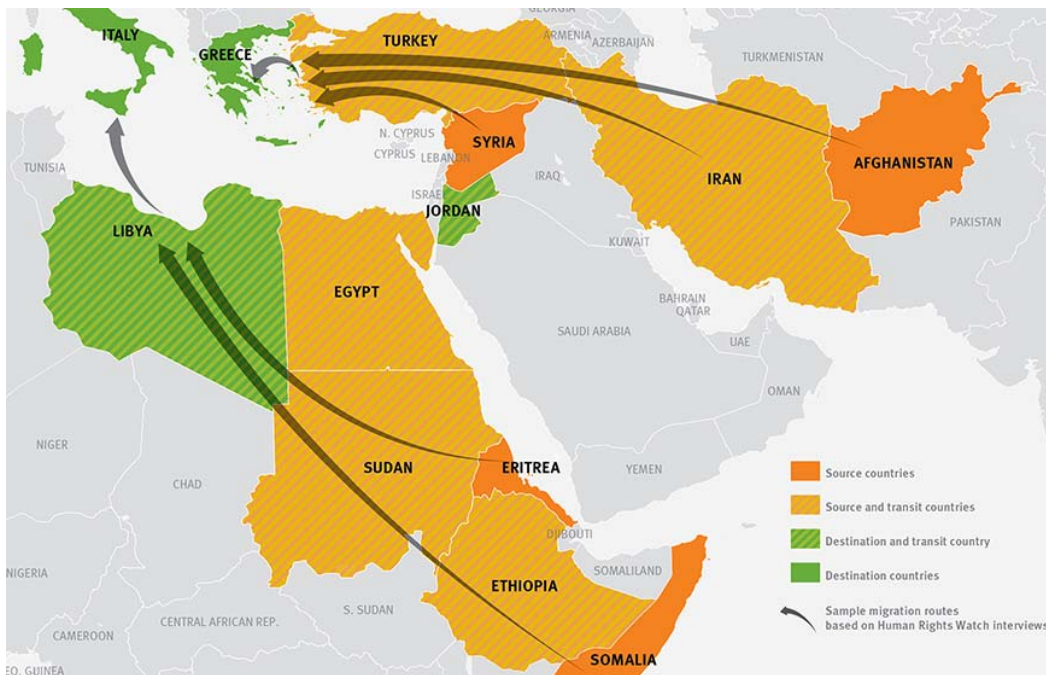
³²⁹ Άρης Αμπατζής, "Τεντώνοντας το Τουρκικό Τόξο στα Βαλκάνια," *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία* (10/11/2013), (<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=397434> (πρόσβαση 30-11-2015)).

λούνται με την ασφάλεια όχι μόνο ως άλλη μια ένδειξη της τουρκικής προσπάθειας για δημιουργία ενός τουρκικά ελεγχόμενου μουσουλμανικού τόξου στα Βαλκάνια, αλλά επίσης μια δυνητική άσκηση πίεσης στην Ελλάδα με στρατιωτικά μέσα.

5.2.4 Παράνομη Μετανάστευση

Το Μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα αφορά στη συστηματική παράνομη είσοδο μεγάλου αριθμού μεταναστών στη χώρα κατά την περίοδο 1990-2015

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας στη νοτιοανατολική Μεσόγειο την καθιστά θυροφύλακα της ΕΕ. Ενώ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας 1980 ήταν ομογενής χώρα,³³⁰ η πτώση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη το 1989, δημιούργησε το πρώτο κύμα οικονομικής μετανάστευσης με προορισμό την Ελλάδα (με μετανάστες κυρίως από Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία) διαμέσου των βόρειων συνόρων, για να προστεθούν στη συνέχεια μετανάστες από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Κατά το διάστημα 2000-2015 η Ελλάδα έγινε πόλος έλξης εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών, όχι μόνο από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, αλλά και από ολόκληρο τον κόσμο (κυρίως Μέση Ανατολή, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Μαρόκο, Αλγερία), μέσω κυρίως Τουρκίας (Εικόνα 8), με αποτέλεσμα

Εικόνα 8: Ροές Παράνομης Μετανάστευσης προς Ελλάδα και ΕΕ ³³¹

³³⁰ Ο ελληνικός πληθυσμός αποτελούνταν κυρίως από Ορθόδοξους (98%), με μια μειονότητα Μουσουλμάνων κυρίως σε περιοχές της Θράκης και μικρότερες κοινότητες Καθολικών και Εβραίων

³³¹ <https://www.hrw.org/news/2015/06/19/eu-rights-abuses-home-drive-mediterranean-crisis> (πρόσβαση 12-11-2015)

περίπου το 7% του πληθυσμού της χώρας να είναι μετανάστες από χώρες εκτός ΕΕ. Χαρακτηριστικά, η Ελλάδα το διάστημα 2005-2010 χαρακτηρίστηκε ως κύρια είσοδος μετανάστευσης στην Ευρώπη.³³²

Πληθώρα παραγόντων έχουν διαμορφώσει το ζήτημα των μεταναστευτικών εισροών στην Ελλάδα. Η γεωγραφική θέση της χώρας, με χερσαία και θαλάσσια σύνορα που φυλάσσονται δύσκολα, δημιουργεί προϋποθέσεις ευκολότερης πρόσβασης πληθυσμών από γειτονικές χώρες, ενώ παράλληλα ως σταυροδρόμι ανάμεσα σε δύο ηπείρους, αποτελεί ενδιάμεσο σταθμό αρκετών μεταναστών. Η ύπαρξη σχετικά μεγάλου αγροτικού τομέα, αριθμού μικρομεσαίων επιχειρήσεων και παραοικονομίας, συντελούν επίσης στην απορρόφηση μεταναστευτικής εργασίας, συχνά εποχικής ή περιοδικής, κυρίως σε τομείς κατασκευών, αγροτικού τομέα, και βιοτεχνίας. Επιπλέον, η διαμόρφωση ενός εν γένει χαλαρού θεσμικού πλαισίου, φαίνεται πως ευνόησε ή ενθάρρυνε την είσοδο μεταναστών.

Οι ελληνικές προσπάθειες διαπραγμάτευσης με την Τουρκία προς επίτευξη συμφωνίας πάνω στο θέμα της παράνομης μετανάστευσης έχουν αποβεί άκαρπες. Παρότι οι δύο χώρες έχουν υπογράψει διμερή συμφωνία σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα και την παράνομη μετανάστευση (17 Δεκεμβρίου 2005), η Τουρκία δεν συμμορφώνεται στις συμβατικές της υποχρεώσεις, όπως η επανεισδοχή ατόμων από την Ελλάδα, που είχαν αρχικά φύγει από τις τουρκικές ακτές.³³³

Τα αλληπάλληλα κύματα παράνομων μεταναστών ανάγκασαν το ελληνικό κράτος να αναλάβει ένα κοστοβόρο πρόγραμμα κατασκευής νέων υποδομών υποδοχής μεταναστών στα ανατολικά σύνορα της χώρας, καθώς η υπάρχουσα υποδομή αποδείχθηκε ανεπαρκής. Η σκέψη ανέγερσης φράχτη στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα, για παρεμπόδιση της διέλευσης παράνομων μεταναστών, αντιμετωπίζεται εντός ΕΕ με σκεπτικισμό, καθώς κρίνεται βραχυπρόθεσμο μέτρο που δε θα αντιμετωπίσει την παράνομη μετανάστευση με δομημένο τρόπο.³³⁴

Για να μειωθούν οι ροές μεταναστών, η Ελλάδα το 2010 ζήτησε τη συνδρομή

³³² Χαρακτηρίστηκε ως «η πύλη της Ευρώπης για παράνομη μετανάστευση», βλ. Elena Becatoros, "Europe's gateway for Illegal Immigration," *Washington Post* 4/11/2010, (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/11/04/AR2010110403590.html> (πρόσβαση 15-9-2015)).

³³³ Όπως δήλωσε ο υποδιευθυντής της FRONTEX Gil Arias-Fernandez, «Το κύριο πρόβλημα αντιμετώπισης αυτής της ροής παράνομης μετανάστευσης στην Ελλάδα είναι από μια μεριά η μικρή, αν όχι έλλειψη, συνεργασίας από την Τουρκική πλευρά». *The Telegraph*, "Sharp Rise in Illegal Immigrants Entering Europe Through Greece", *The Telegraph*, (1/12/2010).

³³⁴ Συνέντευξη Εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Michele Cercone, στο BBC, "News-Europe", BBC, 4/1/2011 (<http://bbc.co.uk/news/world-europe-12109595> (πρόσβαση 12-10-2015)).

της ΕΕ μέσω της δύναμης FRONTEX (μεθοριακή δύναμη ταχείας επέμβασης), η οποία επιχειρεί στο Αιγαίο από το 2009.³³⁵ Το Νοέμβριο 2010 κατέφθασαν 175 μέλη της FRONTEX μαζί με 15 λεωφορεία, 19 περιπολικά και ένα ελικόπτερο.

Η παρουσία της FRONTEX στα ελληνοτουρκικά σύνορα χαρακτηρίστηκε επιτυχής από εκπρόσωπους της Ελληνικής Αστυνομίας γιατί μειώθηκαν οι ροές μεταναστών.³³⁶ Η ομάδα FRONTEX σύμφωνα με τον εκπρόσωπο τύπου της Ελληνικής Αστυνομίας συμβάλει στην διαλογή και ταυτοποίηση των χώρων προέλευσης των μεταναστών.

Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της FRONTEX Michal Parzyszek, η ασφάλεια των συνόρων σχετίζεται και με την τρομοκρατία. Συγκεκριμένα είπε «*δε δηλώνω ότι οι μετανάστες είναι τέτοια απειλή, αλλά ανάμεσα σε αυτούς μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που δεν αναζητούν καλύτερη ζωή αλλά κάτι άλλο*».³³⁷

Παρά τις προσπάθειες της FRONTEX, τα πρακτικά αποτελέσματα ακυρώνονται από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο της ΕΕ που διέπει τους μη καταγεγραμμένους μετανάστες. Από τη στιγμή που περνούν τα σύνορα της ΕΕ, το μέλλον τους ρυθμίζεται από μια διαδικασία γνωστή ως «Δουβλίνο II», έναν κανονισμό της ΕΕ, που καθορίζει ότι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες που εντοπίζονται οπουδήποτε στην ΕΕ, πρέπει να επιστρέφονται στη χώρα εισόδου τους.³³⁸ Σύμφωνα με τις προβλέψεις αυτές, εάν μετανάστες που περάσουν στην ΕΕ μέσω Ελλάδας, αιτηθούν άσυλο σε οποιοδήποτε κράτος-μέλος της ΕΕ, τα αποτυπώματά τους εμφανίζονται στο επονομαζόμενο σύστημα «Eurodoc» και

³³⁵ Ο Ευρωπαϊκός οργανισμός για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της ΕΕ (FRONTEX) ιδρύθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου που εκδόθηκε στις 26 Οκτωβρίου 2004. Ο οργανισμός άρχισε να λειτουργεί τον Οκτώβριο 2005. Η FRONTEX αποβλέπει στη βελτίωση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των εξωτερικών συνόρων των κρατών-μελών της ΕΕ, συνδράμοντας και καθιστώντας αποτελεσματικότερη την εφαρμογή των υφιστάμενων και μελλοντικών κοινοτικών μέτρων για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων, δηλαδή των χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων των κρατών-μελών καθώς και των αερολιμένων και των λιμένων τους, για τα οποία ισχύουν οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου σχετικά με τη διέλευση προσώπων από τα εξωτερικά σύνορα (<http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin> (πρόσβαση 12-10-2015)).

³³⁶ «Μειώθηκε η Εισροή Λαθρομεταναστών», *Εφημερίδα Καθημερινή*, (<http://www.kathimerini.gr/411909/article/epikairothta/ellada/meiw8hke-h-eisroh-la8rometanastwn> (πρόσβαση 12-10-2015)).

³³⁷ Elena Becatoros, "Europe's Gateway for Illegal Immigration," *Washington Post* (4/11/2010). (<http://www.washingtonpost.com/twp.-dyn/content/article/2010/11/04/AR2010110403590.html> (πρόσβαση 15-9-2015)).

³³⁸ Η ρύθμιση Δουβλίνο II αναφέρεται στον Κανονισμό της ΕΕ Νο 343/2003 της 18 Φεβρουαρίου 2003. Με το Δουβλίνο II καθορίζονται τα κριτήρια και οι μηχανισμοί για τον καθορισμό του κράτους-μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήματος ασύλου που κατατίθεται σε κάποιο κράτος-μέλος από άτομο τρίτης χώρας.

επαναπροωθούνται στην Ελλάδα. Καθώς η πλειονότητα των μη καταγεγραμμένων μεταναστών στην ΕΕ εισέρχονται στο ευρωπαϊκό έδαφος μέσω Ελλάδας, το Δουβλίνο II ουσιαστικά φωτογραφίζει την Ελλάδα, δημιουργώντας την εντύπωση στους αρμόδιους στην Αθήνα, ότι οι Βρυξέλλες απαιτούν η Ελλάδα να λειτουργεί ως θυροφύλακας όλης της ΕΕ, χωρίς η Ένωση να ασχολείται ουσιαστικά με τα ελληνικά διλήμματα ασφάλειας.

Η παραπάνω αρνητική εντύπωση επιβεβαιώθηκε μετά την επανάσταση στην Τυνησία το Δεκέμβριο 2010, που προσωρινά μετατόπισε την κύρια μεταναστευτική ροή στο Ιταλικό νησί Lampedusa. Απαντώντας στις ιταλικές απειλές περί «χορήγησης προσωρινών αδειών» στους Τυνησίους μετανάστες που επιθυμούν να συναντήσουν τις οικογένειές τους σε άλλες χώρες της ΕΕ, καταστρατηγώντας ουσιαστικά τη ρύθμιση Δουβλίνο II χάριν της ιταλικής εσωτερικής ασφάλειας, η τότε Ευρωπαϊά Επίτροπος υπεύθυνη εσωτερικών υποθέσεων Cecilia Malmström, κινητοποίησε κονδύλια της ΕΕ και εξέδωσε ανακοίνωση δηλώνοντας ότι η μετανάστευση αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα για όλη την ΕΕ και όχι μόνο την Ιταλία.³³⁹ Εντούτοις, παρά τις πομπώδεις δηλώσεις αλληλεγγύης της ΕΕ, η Ελλάδα συνεχίζει να φέρει το φορτίο του Δουβλίνο II και μαζί του τον κύριο όγκο παράνομων μεταναστών που εισέρχονται στα εδάφη της ΕΕ.

Η ανεξέλεγκτη μετανάστευση και ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση συνιστούν ασύμμετρη απειλή για την Ελλάδα. Είναι ευνόητο ότι είναι ενδεχόμενη η στρατολόγηση μεταξύ των μεταναστών, κατασκόπων και κάθε είδους πρακτόρων, ικανών για τρομοκρατικές ενέργειες, κατασκοπία, υποκίνηση ταραχών, ακόμη και δολιοφθορές (πχ δασικές πυρκαγιές) κατά την ειρηνική περίοδο, πόσο δε μάλλον σε περίοδο πολέμου.³⁴⁰ Στην Ελλάδα η απειλή από τη παράνομη μετακίνηση ανθρώπων μπορεί επίσης να είναι αποτέλεσμα του Ισλαμικού εξτρεμισμού και της δράσης τρομοκρατικών ομάδων. Ομάδες με ριζοσπαστική και φονταμενταλιστική δράση και εμπειρία είναι δυνατό να εισέρχονται σε ελληνικό έδαφος και να εμπλέκονται σε διακίνηση βρώμικου χρήματος, όπλων και ανθρώπων, ενώ παράλληλα έχουν επαφές με κυκλώματα λαθρεμπόρων και ξένες μυστικές υπηρεσίες.

³³⁹ Cecilia Malmström, "Cecilia Malmström Member of the European Commission responsible for Home Affairs Immigration Flows – Tunisia Situation EP Plenary Session Strasbourg, 15 February 2011", *Europa Press Releases Rapid*, 15 February 2011 (<http://europa.eu/rapid.pressReleases.Action.do?reference=SPEECH/11/106> (πρόσβαση 15-10-2015))

³⁴⁰ Π. Λάγγαρης, *Μεταναστευτικό και Εθνική Ασφάλεια*, (Αθήνα: ΕΛΙΣΜΕ, Απρίλιος 2013), 6 (<http://www.elisme.gr/images/pdf/FILES/LAGGARIS-Metanasteutiko.pdf> (πρόσβαση 18-10-2015)).

Όσο η κατάσταση σε Συρία, Αφγανιστάν και Β. Αφρική/Λιβύη χειροτερεύει, τόσο η Ελλάδα θα έχει περισσότερα προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας. Η βασικότερη εσωτερική απειλή για την Ελλάδα προέρχεται από το συνδυασμό ανεξέλεγκτης μετανάστευσης, περιθωριοποίησης, διακίνησης όπλων και εκρηκτικών, που οδηγούν το μίγμα του θρησκευτικού εξτρεμισμού με την υφέρπουσα τρομοκρατία στις πιο ακραίες καταστάσεις. Συνδυαζόμενα δε με τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας καθιστά την κατάσταση άκρως επισφαλή.³⁴¹

Ακόμη μεγαλύτερος και μακροπρόθεσμος κίνδυνος για την Ελλάδα από την είσοδο και παραμονή παράνομων μεταναστών, είναι η αλλοίωση του εθνολογικού και δημογραφικού χαρακτήρα της με δημιουργία μειονοτήτων. Το πρόβλημα γίνεται σοβαρότερο, εάν συνδυαστεί με τις εθνικές διεκδικήσεις και αλυτρωτικές επιδιώξεις που ιστορικά προβάλλονται από όμορα κράτη και τον ελλοχεύοντα κίνδυνο δημιουργίας ισχυρών μειονοτήτων, εθνικών ή θρησκευτικών, των οποίων οι δραστηριότητες θα υπόκεινται σε επηρεασμό και καθοδήγηση από εκτός της Ελλάδος χώρες και κέντρα. Ορισμένες δε, από τις δραστηριότητες αυτές, προσδιορίζονται σαφώς από τα εθνικά δόγματα όμορων κρατών.³⁴²

5.3 Η Στρατηγική Ασφάλειας της Ελλάδας

Οι προαναφερθείσες απειλές καθώς και νέες ασύμμετρες απειλές που έχουν εμφανιστεί στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον της νοτιοανατολικής Μεσογείου, συμβάλλουν ώστε η Ελλάδα να αντιμετωπίζει μια ιδιαίζουσα κατάσταση ασφάλειας. Το κέντρο βάρους για ζητήματα διεθνούς ασφάλειας έχει μετατοπιστεί από την κεντρική Ευρώπη (σύγκρουση ανατολής-δύσης) στην ευρύτερη ευρωπαϊκή περιφέρεια, και ιδιαίτερα στην ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή.

Μια στρατηγική για την ασφάλεια μιας οντότητας αποτελεί εργαλείο πολιτικής το οποίο, ξεκινώντας από αξίες και συμφέροντα και καθορίζοντας απειλές, περιγράφει τους μακροπρόθεσμους αντικειμενικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν, καθώς και τις βασικές κατηγορίες των οργάνων και των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό. Η στρατηγική αυτή λειτουργεί ως πλαίσιο για την πολιτική που αποφασίζεται να εφαρμόζεται, μέσα σε ένα ταχέως εξελισσόμενο

³⁴¹ Αθ. Δρούγος, «Ανεξέλεκτη Λαθρομετανάστευση. Ασύμμετρη Απειλή για την Ελλάδα» (1 Δεκεμβρίου 2014), (http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=3760:01-12-2014&catid=40&Itemid=120 (πρόσβαση 18-10-2015)).

³⁴² Λάγγαρης, *Μεταναστευτικό και Εθνική Ασφάλεια*, Απρίλιος 2013, 3.

εξελισσόμενο και ιδιαίτερα σύνθετο διεθνές περιβάλλον.³⁴³

Σε διακηρυκτικό επίπεδο η στρατηγική ασφάλειας της Ελλάδας φαίνεται στην Πολιτική Εθνικής Άμυνας (ΠΕΑ), όπου διατυπώνονται οι κατευθύνσεις του υπουργείου Εθνικής Άμυνας και οι πάγιες αρχές και αξίες που το προσδιορίζουν.³⁴⁴ Η ΠΕΑ είναι τμήμα της Εθνικής Στρατηγικής³⁴⁵ και καλείται να υποστηρίξει τα εθνικά συμφέροντα και τους εθνικούς αντικειμενικούς σκοπούς. Προδιαγράφει τον τρόπο χρησιμοποίησης της εθνικής αμυντικής ισχύος και χειρισμού των ευρύτερων αμυντικών θεμάτων.

Βασικότεροι στόχοι της Πολιτικής Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας, οι οποίοι διαμορφώνονται λαμβανομένων υπόψη των επιδιώξεων της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, είναι:³⁴⁶

- Η διατήρηση της εθνικής ακεραιότητας της χώρας, της κυριαρχίας και ισχύος και ως εκ τούτου η υπεράσπιση του χερσαίου, θαλάσσιου και εναέριου εθνικού χώρου και κατ'αυτό τον τρόπο, της εθνικής ασφάλειας.
- Η συμβολή στην υπεράσπιση της κρατικής υπόστασης, της ανεξαρτησίας και της ασφάλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο πλαίσιο συνεργασίας των δύο χωρών στον ενιαίο γεωγραφικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.
- Η διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, στην Ανατολική Μεσόγειο και στις λοιπές περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.
- Η προαγωγή κλίματος συνεργασίας, εμπιστοσύνης και προώθηση σχέσεων φιλίας, καλής γειτονίας και συνεργασίας στη ζώνη γεωπολιτικού ενδιαφέροντος μας, ήτοι στην Ευρώπη, την Αδριατική, τα Βαλκάνια, τον

³⁴³ Ι. Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, (Αθήνα: ΕΚΦΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, 2010), 52-53.

³⁴⁴ Το συγκεκριμένο κείμενο δε δημοσιεύεται, καθώς είναι διαβαθμισμένο. Μέρη του ωστόσο αναφέρονται στη Λευκή Βίβλο 2014 του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας

³⁴⁵ Σύμφωνα με τον Π. Ήφαιστο, εθνική στρατηγική ορίζεται ως η χρήση των μέσων που διαθέτει ένα κράτος για την εκπλήρωση των εθνικών συμφερόντων. Τα εθνικά συμφέροντα οριοθετούν το σκοπό της εθνικής στρατηγικής και προσφέρουν ένα διαρκή θεμελιώδη προσανατολισμό των τακτικών επιλογών των κρατικών θεσμών που εμπλέκονται στην ανάλυση, εκτίμηση, σχεδιασμό και εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής. Η Ελλάδα ακολουθεί μια στρατηγική που βασίζεται στην υπευθυνότητα, τη συνέπεια, το σεβασμό στο διεθνές δίκαιο και τη διαφύλαξη της ειρήνης. Η ελληνική πολιτική στρατηγική στηρίζεται σε ρεαλιστικές βάσεις και προς αυτή την κατεύθυνση επιδιώκει να αποφεύγει τυχόν μελλοντικά προβλήματα από γειτονικές της χώρες. Σχετικά βλέπε Π. Ήφαιστος, «Ελληνική Εθνική Στρατηγική», προσωπική ιστοσελίδα Παναγιώτη Ήφαιστου. (<http://www.ifestos.edu.gr/63GreekStrategy.htm> (πρόσβαση 15-12-2015)).

³⁴⁶ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ*, (Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία/Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 2014), 37 και 138.

Εύξεινο Πόντο, την ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική.

- Η μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων από τη συμμετοχή στις Συμμαχίες και στα συλλογικά όργανα ασφαλείας (NATO, ΟΗΕ, ΕΕ) για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων, τιμώντας παράλληλα τις υποχρεώσεις έναντι της Συμμαχίας.
- Η επίτευξη υψηλού επιχειρησιακού επιπέδου των Ενόπλων Δυνάμεων.
- Η αποστολή αποτρεπτικών μηνυμάτων προς κάθε επιβουλή.
- Η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος και προδιάθεσης για την προαγωγή των ελληνικών θέσεων και επιδιώξεων από άλλους, πλέον αρμόδιους προς τούτο κρατικούς φορείς.
- Ο σεβασμός των ηθικών αξιών στη λειτουργία του αμυντικού συστήματος της χώρας. Η ενίσχυση των πολιτών με την συνδρομή των Ενόπλων Δυνάμεων στην αντιμετώπιση συμφορών, μεγάλων καταστροφών και γενικά έκτακτων συνθηκών του πληθυσμού.

Η Ελλάδα, στην προσπάθειά της να προστατεύσει και να εξασφαλίσει την επικράτειά της από τις αναφυόμενες απειλές στον περίγυρό της, συμμετέχει ως μέλος σε σειρά σημαντικών διεθνών οργανισμών, ενώ η πολιτική της διέπεται από τις αρχές του σεβασμού των διεθνών συνόρων, της σταθερότητας, της ειρήνης και ασφάλειας, καθώς και του πλήρους σεβασμού των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων. Ο Morgenthau αναφέρει ότι οι συμμαχίες είναι η πιο σημαντική εκδήλωση της ισορροπίας ισχύος,³⁴⁷ και είναι προφανές ότι η Ελλάδα, που δεν αποτελεί υπερδύναμη, στρατιωτικά ή οικονομικά, οφείλει να στηρίζεται, όχι μόνο στην ισχύ της αλλά και σε συμμαχίες για να μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που αναφύονται στη διεθνή σκηνή. Στο πλαίσιο αυτό η χώρα αναζητά παρόχους ασφαλείας που να μπορούν να προστατέψουν-εγγυηθούν τα εθνικά της συμφέροντα και να την ανακουφίσουν από τις ανησυχίες ασφαλείας που της προκαλεί ο γεωπολιτικός της περίγυρος.

Η Ελλάδα, λοιπόν, είναι μέλος των Ηνωμένων Εθνών, του NATO, της ΕΕ, της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), με σκοπό τη διατήρηση

³⁴⁷ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (New York: Knopf, 1993, 7th edition).

της εθνικής της ακεραιότητας και της διαφύλαξης της ειρήνης και της δημοκρατίας μεταξύ των κρατών.

Την τελευταία δεκαπενταετία είναι ιδιαίτερα έντονη η στροφή της χώρας στην Ευρωπαϊκή/Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας. Πέραν της σαφούς διακήρυξης της θέσης της χώρας στη Λευκή Βίβλο 2014 του ΥΠΕΘΑ,³⁴⁸ επιβεβαιώνεται και από τις θέσεις των Ελλήνων πολιτικών κατά την κρίσιμη περίοδο των αρχών του 2000 όπου και άρχισε η μετουσίωση και πραγμάτωση της Ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας. Σύμφωνα με τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας κατά τα έτη 1996-2004 Κ. Σημίτη «...η ανάπτυξη της κοινής εξωτερικής πολιτικής και ειδικότερα της κοινής Ευρωπαϊκής άμυνας αποτελούν τους κύριους συντελεστές για την ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Ένωσης. Η κοινή άμυνα πρέπει να προσλάβει βαθμιαία τον χαρακτήρα ενός συλλογικού συστήματος ασφάλειας με βάση τις αρχές της αλληλεγγύης και αμοιβαίας συνδρομής...».³⁴⁹ Ανάλογη ήταν και η θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης η οποία εκφράστηκε από την τότε βουλευτή Ν. Μπακογιάννη «...Η πολιτική μας πρέπει να στηρίζεται σε συγκεκριμένες αρχές. Άμυνα σημαίνει αμυντική θωράκιση και προστασία των συνόρων της Ευρώπης . Αν αυτή η αρχή δεν είναι αδιαπραγμάτευτη, τότε δεν έχει νόημα, δεν μπορούμε να συζητάμε για ενιαία αμυντική πολιτική...».³⁵⁰ Στο ίδιο μήκος κύματος είναι η αξιολόγηση της σημασίας της Ευρωπαϊκής άμυνας για την Ελλάδα από κύκλους διεθνολόγων και δεξαμενών σκέψης (Think Tanks). Άξια αναφοράς είναι η ακόλουθη τοποθέτηση του Θ. Ντόκου «...Για την αποτροπή απειλών εναντίον της ασφάλειας της η Ελλάδα βασίζεται σε εσωτερική (ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις) και εξωτερική εξισορρόπηση (συμμετοχή σε Ευρωπαϊκούς πολιτικούς οργανισμούς και οργανισμούς ασφαλείας)...».³⁵¹

Το καλοκαίρι 2008, πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές στο ελληνικό στρατηγικό δόγμα όπως αυτό είχε διαμορφωθεί το 2005, το οποίο από αμιγώς αμυντικό μετατράπηκε, σύμφωνα με την ΠΕΑ σε αποτρεπτικό-αμυντικό, με προσανατολισμό στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής διατηρώντας την ευελιξία για ταυτόχρονη αντιμετώπιση καταστάσεων αποσταθεροποίησης και

³⁴⁸ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ, 42.

³⁴⁹ Κωνσταντίνος Σημίτης, “Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα” στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επιμ. Παναγιώτης Ιωακείμης (Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002), 15.

³⁵⁰ Ντόρα Μπακογιάννη, “Το Μέλλον της Ευρώπης στο Διεθνές Σύστημα” στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επιμ. Παναγιώτης Ιωακείμης (Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002), 56.

³⁵¹ Θάνος Ντόκος, *Ελληνική Πολιτική Ασφαλείας στον 21ο Αιώνα* (Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, 2007), 6.

έλλειψης ασφάλειας στα βόρεια σύνορα της χώρας. Επίσης συνίσταται στην αμυντική επάρκεια, τη στρατηγική ευελιξία, την άμεση ευέλικτη ανταπόδοση, την περιφερειακή παρουσία και την ικανότητα κάλυψης του «Ενιαίου Αμυντικού Χώρου» Ελλάδας–Κύπρου. Σκοπός των αλλαγών ήταν να υιοθετηθεί ένα πλήρως αποτρεπτικό δόγμα που αυτό συνεπάγεται πως όταν μια χώρα δέχεται επίθεση, οφείλει να αμυνθεί και, κατά συνέπεια, πρέπει να διαθέτει πολύ αποτελεσματική άμυνα. Ο Ι.Α. Ραγιές αναφέρει ότι αποτρεπτικό είναι το στρατηγικό δόγμα όταν το κράτος διαθέτει αποτρεπτικού χαρακτήρα στρατιωτικές δυνατότητες, αλλά και ισχυρή διπλωματική-πολιτική θέση, ώστε να αποτρέπεται οποιαδήποτε πιθανή επιθετική κίνηση.³⁵²

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πορεία της Ελλάδας κατά την αναζήτηση συμμαχιών και διεθνών θεσμών, δηλαδή παρόχων ασφάλειας που θα εγγυηθούν τα εθνικά συμφέροντα και θα συμβάλουν στην αποτελεσματικότητα του αμυντικού-αποτρεπτικού δόγματος της χώρας.

³⁵² Ι.Α. Ραγιές, «Εθνική Ασφάλεια – Στρατηγικό Δόγμα: Προς Ένα Ρεαλιστικό Αποτρεπτικό Δόγμα», *Στρατηγική* (Ιούλιος 2008): 118-121.

Κεφάλαιο 6: Η Ελληνική Αναζήτηση Παρόχου Ασφάλειας – Ο Δρόμος προς την ΕΠΑΑ

Η ιστορία της Ελληνικής πολιτικής σκηνής αποκαλύπτει συγκεκριμένη νοοτροπία σχετικά με το ρόλο των ξένων δυνάμεων και θεσμών. Δραστηριοποιούμενη σε ένα κράτος που επί χρόνια υπόκειτο σε ωμή ξένη παρέμβαση και ταυτόχρονα προστασία, σημαντικό μέρος της Ελληνικής ελίτ τείνει να θεωρεί τον εξωτερικό παράγοντα σε ρόλο είτε παρεμβατικό, είτε «προστατίδας δύναμης».³⁵³

Στην εποχή μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα προσέγγισε αμφότερες τις δυνάμεις που ήταν διαθέσιμες ως πάροχοι ασφάλειας στη Δύση, ήτοι το ΝΑΤΟ και τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ). Παρότι ήταν ενεργό μέλος και στις δύο, η Ελλάδα υποστήριξε ένθερμα την ιδέα ενός αυτόνομου Ευρωπαϊκού Αμυντικού Σχεδίου, από γεννήσεως του το 1999.³⁵⁴

Η υπόψη επιλογή εγείρει ερωτήματα σχετικά με τις ελληνικές αντιλήψεις περί των εγγυητών της ασφάλειάς της. Η υπόψη προτίμηση ήταν αποτέλεσμα απλά ένδειξης Ευρωπαϊκής αλληλεγγύης ή αποκαλύπτει ένα βαθύτερο σκεπτικισμό – αν όχι απογοήτευση – για τα μέχρι τότε υφιστάμενα σχήματα παρόχων ασφάλειας;

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται να παρουσιαστεί ο ρόλος του ΝΑΤΟ και της ΔΕΕ στην Ελλάδα και η στάση της τελευταίας απέναντι τους, ώστε να γίνει κατανοητό το πλαίσιο που υπαγόρευσε την ελληνική υποστήριξη προς την ΕΠΑΑ και τις προσδοκίες από αυτή.

6.1 Η Περίοδος 1947-1974

Η Ελλάδα παρότι μέλος του ΝΑΤΟ από το 1958, δεν κατάφερε μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) να εστιάσει στην ανοικοδόμησή της, καθώς νέα ζητήματα ασφάλειας κυριάρχησαν στην εξωτερική και εσωτερική πολιτική της. Την εποχή που άλλα μέλη του ΝΑΤΟ προσανατόλιζαν την πολιτική ασφάλειας τους στη συλλογική άμυνα, η προσοχή της Ελλάδας στράφηκε προς εδαφικά ζητή-

³⁵³ P.Ioakimidis, "Greece, the European Union and Southeastern Europe: Past Failures and Future Prospects", vol.VI in Modern Greek Research Series, in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, ed. Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Co., 1999), 176-177.

³⁵⁴ Αν και οι προσπάθειες για μια κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας μπορούν να ανιχνευτούν ήδη από την εποχή του Β' ΠΠ, μέχρι τη δημιουργία της ΕΠΑΑ το 1999, δεν είχε αναληφθεί από τα Ευρωπαϊκά κράτη κάποιο ουσιαστικό αυτόνομο σχέδιο άμυνας

ματα που περιέπλεξαν και έθεσαν σε κίνδυνο τις σχέσεις Ελλάδας-NATO.

Οι πρώτες ενδείξεις εμφανίστηκαν το 1955, όταν οι κυπριακές προσπάθειες ενοποίησης της Κύπρου με την Ελλάδα, πυροδότησαν ανθελληνικές ταραχές στην Τουρκία και προκάλεσαν την απόσυρση της Ελλάδας για πρώτη φορά από τις ασκήσεις του NATO. Το ζήτημα της ένωσης Ελλάδας-Κύπρου, μεταπολεμικά κατείχε δεσπόζουσα θέση στην Ελληνική πολιτική ατζέντα, καθώς έθετε σε αντιπαράθεση τα στρατηγικά συμφέροντα της χώρας με τα αιτήματα της κοινής γνώμης και τις εθνικές φιλοδοξίες.

Το θέμα είχε προκύψει τουλάχιστον από το 1954, όταν κατά τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η Αθήνα έθεσε θέμα αυτοπροσδιορισμού και ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Η Μεγάλη Βρετανία, η οποία είχε ακόμη τον έλεγχο της νήσου, εισήγαγε την Τουρκία στο ζήτημα, ως αντίβαρο στα ελληνικά αιτήματα και για να διατηρήσει την παρουσία της στο νησί. Καθώς η Τουρκία ανέλαβε ρόλο προστάτιδας της ευημερίας των Τουρκοκυπρίων και προσπάθησε να προάγει και να προστατέψει τις τουρκοκυπριακές υποθέσεις, ο αντιαποικιακός αγώνας της Κύπρου σταδιακά εξελίχθηκε σε αντιπαράθεση Ελλάδας-Τουρκίας.³⁵⁵

Η αντιπαράθεση εντάθηκε μετά τη συμβιβαστική πρόταση του NATO το 1960 για διακριτή ανεξαρτησία, όπου αντί για ένωση προτάθηκε ένα ιδιόμορφο και πρακτικά αναποτελεσματικό σύνταγμα. Βάσει των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, όπου σκιαγραφήθηκε το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι Κύπριοι διαχωρίστηκαν σε δύο κοινότητες βάσει εθνοτικής προέλευσης. Ο πρόεδρος έπρεπε να είναι Ελληνοκύπριος, εκλεγμένος από την επικρατούσα ελληνοκυπριακή κοινότητα (άνω του 80%) και ο αντιπρόεδρος Τουρκοκύπριος, εκλεγμένος από τους Τουρκοκυπρίους. Μια πρόσθετη Εγγυητική Συνθήκη, που συμφωνήθηκε στη Ζυρίχη καθιστούσε το Ηνωμένο Βασίλειο, την Τουρκία και την Ελλάδα εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπου όλα τα μέρη υποσχέθηκαν να εμποδίσουν την προώθηση «είτε της ένωσης της Κυπριακής

³⁵⁵ Η άμεση εμπλοκή της Τουρκίας στην Κύπρο πυροδοτήθηκε από την επακόλουθη αιματοχυσία (περίπου 100 ανθρώπων από κάθε πλευρά που σκοτώθηκαν μέχρι τον Ιούνιο 1958), βλ. Raouf Denktash, "The Crux of the Cyprus Problem", *Perceptions: Journal of International Affairs* IV, no.3 (1999). Για την Τουρκική άποψη για το Κυπριακό βλ. Ergun Olgun, "Cyprus: A New and Realistic Approach", *Perceptions: Journal of International Affairs* IV, no.3 (1999) και Clement Henry Dodd, *The Cyprus Imbroglia* (Beverly, North HumberSide: Eothen Press, 1998). Για την Ελληνική άποψη για το Κυπριακό, βλ. Thanos Veremis, *Greek Security: Issues and Politics* (Adelphi Papers) (International Institute for Strategic Studies, 1982).

*Δημοκρατίας με άλλο κράτος, είτε τη διχοτόμηση της νήσου».*³⁵⁶

Από το Δεκέμβριο 1963 και μετά από ταραχές που ξέσπασαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων, με αφορμή διαφωνίες επί της συνταγματικής αναθεώρησης που προτάθηκε από τον πρόεδρο της Κύπρου, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, η Τουρκία επανειλημμένως απείλησε με εισβολή σε αρκετές περιπτώσεις. Ενώ το NATO διατηρούσε την ουδέτερη στάση του, ήταν ο πρόεδρος των ΗΠΑ Lyndon Johnson που προειδοποίησε τον Τούρκο πρόεδρο Ismet İnönü, τον Ιούνιο 1964, για σοβαρές συνέπειες για την Τουρκία, εάν επιχειρούσε να εισβάλει στη νήσο.³⁵⁷ Όταν οι ταραχές μεταξύ των δύο κοινοτήτων επαναλήφθηκαν το Νοέμβριο 1967, πάλι η άσκηση διπλωματικής πίεσης από τις ΗΠΑ απέτρεψε τον πόλεμο μεταξύ των δύο συμμάχων στο NATO, ενώ το ίδιο το NATO παρέμενε αδιάφορο για την έκβαση της κατάστασης.³⁵⁸

Προηγουμένως, την 21 Απριλίου 1967, στην Ελλάδα είχε επιβληθεί στρατιωτική δικτατορία, η οποία είχε γίνει ανεκτή από το NATO.³⁵⁹ Παρότι η κοινή γνώμη και κάποιες δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις συχνά ασκούσαν κριτική στην ελληνική δικτατορία, οι στρατιωτικοί της ηγέτες δε δέχθηκαν σοβαρή πίεση από το NATO ή τις ΗΠΑ. Οι δικτάτορες προσεκτικά ικανοποιούσαν τις υποχρεώσεις της Ελλάδας στη Συμμαχία και εμφανιζόταν να εξυπηρετούν τα Αμερικανικά συμφέροντα κατά τη μακρά περίοδο αναστάτωσης στη Μέση Ανατολή και της ενισχυμένης Σοβιετικής παρουσίας στη Μεσόγειο. Έτσι, για μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού, ιδιαίτερα για τους πολίτες που υπέφεραν από τη δικτατορία, η αποδοχή-ανοχή της δικτατορίας από το NATO, καθιστούσε τη Συμμαχία μέρος του προβλήματος.

Η δικτατορία επίσης δίστασε όσον αφορά την κατάσταση στην Κύπρο. Αδρανής και απομονωμένη εν μέσω της εθνικής κρίσης που προκλήθηκε από την υποστήριξη

³⁵⁶ Άρθρο II της Συνθήκης Εγγυήσεως Νο.5475 που υπεγράφη στη Λευκωσία 16 Αυγούστου 1960 ([http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/\\$file/Treaty_of_Guarantee.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/$file/Treaty_of_Guarantee.pdf) (πρόσβαση 16-12-2015)).

³⁵⁷ Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, 169-170.

³⁵⁸ Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Η Διεθνής Διάσταση του Κυπριακού: 1960-1986» στο *Σύγχρονη Εξωτερική Πολιτική, 1974-1987: Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις – Κυπριακό*, επιμ. Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (Αθήνα και Κομοτηνή: Σάκκουλα, 1989 Τόμος 2^{ος}), 77.

³⁵⁹ Οι δικτάτορες εφάρμοσαν ειδικό σχέδιο του NATO που αφορούσε τη εξασφάλιση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO από κομμουνιστική απειλή. Βέβαια το υπόψη σχέδιο δεν έκανε μνεία για επιβολή δικτατορίας, καθώς τούτο αντίβαινε στη θεμελιώδη αρχή της Συμμαχίας για αποδοχή κάποιου κράτους ως μέλος, δηλ. να είναι δημοκρατία. Ωστόσο η επιβληθείσα δικτατορία έγινε ανεκτή στη βάση της αντικομμουνιστικής πολιτικής της Συμμαχίας. Vistor Papacosma, *NATO, Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era*, (New York: Pella Publishing Co., 1999), 49 και Fotios Moustakis, *The Greek-Turkish Relationship and NATO* (Portland, Oregon: Frank Cass Publishers, 2003).

της στο πραξικόπημα του Ελληνοκύπριου ενωτικού πολιτικού Νίκου Σαμψών (15 Ιουλίου 1974), για ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, συνέβαλε υποστηρίζοντας την αποσταθεροποίηση της κυπριακής κυβέρνησης, στην περαιτέρω αποδυνάμωση της διαπραγματευτικής θέσης του Μακαρίου, έναντι των Τουρκοκυπρίων. Σύμφωνα με δηλώσεις Τούρκων διπλωματών:³⁶⁰

Οι Έλληνες διέπραξαν την απίστευτα ανόητη κίνηση να στηρίξουν τον Σαμψών, δίνοντας μας την ευκαιρία να λύσουμε άπαξ και δια παντός τα προβλήματά μας. Το 1974, σε αντίθεση με το 1964 και 1967, η άσκηση πίεσης από πλευράς ΗΠΑ σε εμάς ήταν ελάχιστη. Δε θα' πρεπε πλέον να μας φοβίζουν απειλές για το Σοβιετικό μπαμπούλα.

Η Τουρκία αφενός φοβούμενη ότι η εμπλοκή της Ελλάδας με το πραξικόπημα (επέμβαση στα εσωτερικά άλλου κράτους) προσιώνιζε την ενσωμάτωση της Κύπρου στην Ελλάδα και αφετέρου έχοντας επίγνωση της μειονεκτικής διαπραγματευτικής θέσης της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να εφαρμόσει την πολιτική που της είχαν αρνηθεί τη δεκαετία 1960 και εισέβαλε στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου 1974.³⁶¹ Αδύναμη να διαχειριστεί την κρίση η δικτατορία κατέρρευσε, οπότε αποκαταστάθηκε το δημοκρατικό πολίτευμα υπό τη συντηρητική κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Οι προσπάθειες του τελευταίου προς επίλυση της κρίσης κατά τις ειρηνευτικές συνομιλίες της Γενεύης, κατέρρευσαν όταν η Τουρκία εκδήλωσε μεγάλης κλίμακας επίθεση στις 14 Αυγούστου 1974. Ως αποτέλεσμα, πάνω από το ένα τρίτο της νήσου περιήλθε υπό τουρκικό έλεγχο, δημιουργώντας ταυτόχρονα 180.000 Ελληνοκύπριους πρόσφυγες που κατέφυγαν στο νότιο τμήμα της νήσου.

Φορτισμένος από την αδιαφορία του ΝΑΤΟ για τις τουρκικές ενέργειες στην Κύπρο και από κατηγορίες ότι το ΝΑΤΟ έδρασε για να περιορίσει την ελληνική αντίδραση στην τουρκική εισβολή, μόλις τέσσερις (4) ώρες μετά την εκδήλωση της τουρκικής επίθεσης, ο Καραμανλής ανακοίνωσε την απόσυρση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων από τη στρατιωτική διοίκηση του ΝΑΤΟ. Ο πρωθυπουργός αργότερα αποκάλυψε ότι είχε μόνο δύο επιλογές, να κηρύξει πόλεμο στην Τουρκία ή να περιορίσει τους δεσμούς με το ΝΑΤΟ. Το πρώτο ήταν ανέφικτο, καθώς ο στρατός δεν ήταν κατάλληλα προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει μια τουρκική

³⁶⁰ Περιέχεται στο Fotios Moustakis, *The Greek-Turkish Relationship and NATO* (Portland, Oregon: Frank Cass Publishers, 2003), 12. Επίσης βλέπε Mustafa Aydin, *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis*, SAM Papers No1 (Ankara: Center for Strategic Studies, 2004), 79.

³⁶¹ Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*, 179.

επίθεση, έτσι επέλεξε το δεύτερο, ώστε η Ελλάδα να έχει τον πλήρη έλεγχο των Ενόπλων Δυνάμεών της κατά την περίοδο ενός επαπειλούμενου πολέμου.³⁶²

Στην ελληνική σκέψη μέχρι σήμερα, το NATO φέρει σημαντικό μέρος της ευθύνης για την εισβολή στην Κύπρο και γενικότερα για την υφιστάμενη διαμάχη Ελλάδας-Τουρκίας. Κατά την ελληνική άποψη, το NATO επέτρεψε σε ένα μέλος του, χρησιμοποιώντας όπλα του NATO, να αποσπάσει δύναμη 35.000 στρατιωτών από τη δομή του NATO για να κάνει κατοχή τμήματος ενός άλλου δημοκρατικού ευρωπαϊκού κράτους. Επιπλέον, η Τουρκία λειτούργησε εις βάρος ενός άλλου μέλους της δυτικής κοινότητας κρατών, το οποίο αποτελεί μοναδική περίπτωση στη μεταπολεμική ευρωπαϊκή ιστορία, αποικιοκρατίας, εισβολής και κατοχής ενός δυτικού, ευρωπαϊκού κράτους από άλλο κράτος. Αποτέλεσμα της επιθετικής στάσης της Τουρκίας, ήταν η κατοχή του 37% της Κύπρου, 52% της ακτογραμμής του νησιού, 70% των φυσικών του πόρων και 65% των τουριστικών υποδομών, χωρίς να συνυπολογιστεί το γεγονός ότι όλος ο Ελληνοκυπριακός πληθυσμός του βόρειου τμήματος της Κύπρου κατέφυγε στο νότιο τμήμα της.³⁶³

Κατά την ελληνική άποψη, παρότι η Συμμαχία είχε τα μέσα και την ευκαιρία να δράσει θετικά προς αποφυγή της τραγωδίας, δια της ουδετερότητάς της επέτρεψε στην Τουρκία να προάγει με επιθετικότητα τα συμφέροντά της στο νησί. Αυτή η στάση της Συμμαχίας, η οποία έχει αφήσει το αποτύπωμά της στη ελληνική πολιτική σκηνή μέχρι σήμερα (2015), δε επηρέασε μόνο τις ελληνικές αντιλήψεις περί της βούλησης του NATO να υποστηρίξει τα ελληνικά συμφέροντα, αλλά επίσης προσέφερε την ευκαιρία στη Τουρκία να αμφισβητήσει μακροχρόνιες πρακτικές και διεθνώς αναγνωρισμένα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο Πέλαγος. Όπως σημειώνει ο Βερέμης, ενώ πριν το 1974 οι Τούρκοι υπολόγιζαν σοβαρά την ελληνική άμυνα, μετά την κατοχή του 40% περίπου του εδάφους της Κύπρου, η τουρκική αυτοπεποίθηση υπαγόρευε σταθερά νέες διεκδικήσεις, αφού η εισβολή πλήγωσε την αμυντική αξιοπιστία της Ελλάδας.³⁶⁴

³⁶² C.M. Woodhouse, *Karamanlis: The Restorer of Democracy* (New York, NY: Oxford University Press, 1984), 217-219. Επίσης Theodore Coulombis, *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle* (New York: Praeger, 1983), 101-102 και Victor Papacosma, *NATO, Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era* (New York: Pella Publishing Co., 1999).

³⁶³ D. Bolles et al., "United States Foreign Policy Regarding Greece, Turkey and Cyprus: The Rule of Law and American interests" in *AHI Conference Proceedings* (1988): 72.

³⁶⁴ Θάνος Βερέμης, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων: 1453-1998. Κείμενα Εργασίας* (Αθήνα: Σιδέρης, 1998), 122.

6.2 Η Περίοδος 1974-1990

Η Τουρκία, με ενισχυμένη τη στρατηγική της θέση μετά την κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου και επωφελούμενη από την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, βρήκε την ευκαιρία να αμφισβητήσει τα ελληνικά δικαιώματα εκμετάλλευσης της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, τον έλεγχο εναερίου χώρου στο FIR Αθηνών και τη μακροχρόνια καθιερωμένη πολιτική ζώνης 10 ναυτικών μιλίων εθνικού εναερίου χώρου γύρω από τα νησιά του Αιγαίου.

Η Ελλάδα αντιλαμβανόμενη ότι η Τουρκία θα μπορούσε να προωθήσει καλύτερα τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο, με την ίδια εκτός στρατιωτικού σκέλους του NATO, τον Οκτώβριο 1975 ανακοίνωσε ότι σκεφτόταν να επαναφέρει τις Ένοπλες Δυνάμεις της στους κόλπους του NATO. Η Τουρκία απάντησε εγείροντας θέμα επιχειρησιακού ελέγχου στο Αιγαίο, δημιουργώντας μια κατάσταση διαρκούς διαμάχης μεταξύ των δύο κρατών για το Αιγαίο.

Ακολούθησε περίοδος στασιμότητας, όπου αμφότερα τα κράτη ασκούσανε νετο σε προτάσεις του NATO για τρόπους επανόδου της Ελλάδας. Πρόοδος στο θέμα επανόδου της Ελλάδας σημειώθηκε μόνο μετά το τουρκικό στρατιωτικό πραξικόπημα της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1976, καθώς υπό την πίεση σοβαρών εσωτερικών της προβλημάτων και έντονων προσπαθειών από τον Ανώτατο Συμμαχικό Διοικητή του NATO, Στρατηγό Bernard Rogers, η Τουρκία δήλωσε ότι θα αποδεχόταν επάνοδο της Ελλάδας στο NATO, υπό τον όρο ότι μετά την εγκαθίδρυση του ελληνικού-Νατοϊκού στρατηγείου στη Λάρισα, θα αναπτυσσόταν συνεργασία με την αντίστοιχη τουρκική διοίκηση στη Σμύρνη, σε θέματα αεράμυνας και ηλεκτρονικής επιτήρησης με Radar του Αιγαίου. Παρότι τα δύο κράτη συμφώνησαν για έναρξη διαπραγματεύσεων προς οριοθέτηση αρμοδιοτήτων σε ζητήματα διοίκησης και ελέγχου, ακολούθησε νέα περίοδος στασιμότητας, με την Αθήνα να ζητά αποκατάσταση του καθεστώτος αρμοδιοτήτων στην προ-1974 εποχή και την Τουρκία να διαφωνεί, καθώς δεν ήταν διατεθειμένη να εγκαταλείψει το απροσδόκητο «δώρο» της επιχειρησιακής αρμοδιότητας που της εκχωρήθηκε, μετά την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO.

Η εκλογική νίκη του σοσιαλιστή Ανδρέα Παπανδρέου τον Οκτώβριο 1981, ενίσχυσε το σκεπτικισμό της ελληνικής κοινωνίας προς το NATO. Ο νέος πρωθυπουργός, ο οποίος επίμονα επαναλάμβανε τον αρνητικό ρόλο και επίδραση του NATO στα φλέγοντα ελληνικά ζητήματα, έθεσε τις ελληνικές θέσεις ακόμη

εντονότερα από τους προκατόχους του, δηλώνοντας ότι οι σχέσεις Ελλάδας-NATO διέρχονται μέσω Άγκυρας.³⁶⁵ Επισημαίνοντας επανηλλειμένως στη Συμμαχία ότι ο κίνδυνος για την ασφάλεια της Ελλάδας προερχόταν από την Τουρκία στα ανατολικά, και όχι από το Σοβιετικό μπλοκ στο βορρά, ο Παπανδρέου ζήτησε από το NATO να επεκτείνει την εγγύηση ασφάλειας των ελληνικών συνόρων και από μια ενδεχόμενη τουρκική επίθεση.³⁶⁶ Οι υπόλοιποι συμμαχικοί εταίροι απέρριψαν το αίτημα για πρώτη φορά (όπως θα έκαναν πάλι στα προσεχή χρόνια) το Δεκέμβριο 1981, στη συνάντηση των Υπουργών Άμυνας, γεγονός που ενέτεινε τις ελληνικές διαμαρτυρίες για τα προβλήματα ελέγχου του εναέριου χώρου του Αιγαίου. Απογοητευμένο από την αδιαφορία του NATO, το ελληνικό κράτος προσαρμοσε ανάλογα το δόγμα εθνικής ασφάλειας. Τον Ιανουάριο 1985, το ελληνικό Υπουργείο Άμυνας ανακοίνωσε το νέο αμυντικό δόγμα, στο οποίο δηλώνεται επίσημα ότι η κύρια απειλή της χώρας προέρχεται από ανατολικά, επιβεβαιώνοντας την πολιτική που εφαρμοζόταν στην πράξη, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Παρά την πολιτική ρητορική και στάση όσο ήταν αντιπολίτευση, η διακυβέρνηση Παπανδρέου δεν επέφερε σημαντικές αλλαγές στις ευρύτερες σχέσεις Ελλάδας-NATO. Γνωρίζοντας ότι διαταράσσοντας τις σχέσεις με τη Συμμαχία, θα ενίσχυε τη διπλωματική επιρροή της Τουρκίας και τη στρατιωτική της παρουσία σε Κύπρο και Αιγαίο, ο Παπανδρέου, ως πρωθυπουργός, επανέφερε το 1981 τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις στους κόλπους του NATO. Ωστόσο, συνεχίστηκαν οι ελληνικές διαμαρτυρίες για την αδιαφορία του NATO σχετικά με την κατοχή μέρους της Κύπρου από την Τουρκία και με την προκλητική αμφισβήτηση από την Τουρκία της ελληνικής κυριαρχίας σε περιοχές του Αιγαίου. Καταλήγοντας, η περίοδος μετά το 1974, κατέστησε φανερό ότι τα αμυντικά δόγματα Ελλάδας και NATO, δεν ήταν απλώς αποκλίνοντα, αλλά ουσιαστικά αντίθετα.³⁶⁷

Το NATO προσπαθώντας να αποφύγει τον αντίκτυπο της ελληνοτουρκικής έντασης στις επιχειρήσεις και στο σχεδιασμό της Συμμαχίας, απέφευγε να αναφερθεί άμεσα στο ζήτημα και υποβάθμιζε τη σημασία του. Ως αποτέλεσμα αυτής της παραμέλησης, η ελληνική εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα της

³⁶⁵ John O. Iatrides, "The United States and Greece in the Twentieth Century" in *Greece in the Twentieth Century*, ed. Theodore A. Couloumbis, Theodore Kariotis and Fotini Bellou ELIAMEP (London and New York: Frank Cass, 2004), 99.

³⁶⁶ Moustakis, *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, 38.

³⁶⁷ Monteagle Streams, "Greek Security Issues", in *The Greek Paradox*, ed. Graham T. Allison and Kalypso Nikolaidis (Cambridge MA: The MIT Press, 1997), 63.

Συμμαχίας να χειριστεί τη διμερή διαμάχη, κλονίστηκε σοβαρά. Επιζητώντας να ανταπεξέλθει με την αντίφαση μεταξύ της δυσκολίας της να αντιμετωπίσει μόνη την τουρκική απειλή και της αδιαφορίας του NATO να υποστηρίξει τα συμφέροντά της, η Ελλάδα ξεκίνησε μια διαδικασία εξέτασης-αναζήτησης εναλλακτικών παρόχων ασφάλειας, που κορυφώθηκε στα μέσα της δεκαετίας 1990, με τη συμμετοχή της στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ).

6.3 Η Περίοδος 1990 - Παρόν

Το κατακλυσμικό γεγονός της δεκαετίας 1990, η κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, ήταν λιγότερο αποπροσανατολιστικό για την ελληνική αντίληψη ασφάλειας, σε σχέση με το NATO. Αντίθετα με το NATO, ο ελληνικός αμυντικός σχεδιασμός δεν απαίτησε ούτε προσαρμογή δόγματος, ούτε αλλαγή διάταξης μάχης ή νέες αποστολές για να επιτελέσει τους σκοπούς του. Για την Ελλάδα, όταν το NATO ανακοίνωσε απρόθυμα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η κύρια απειλή παρέμεινε εκεί όπου βρισκόταν πάντα, στα ανατολικά.³⁶⁸ Ήταν η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και όχι της ΕΣΣΔ που αποπροσανατόλισε την Ελλάδα και αναστάτωσε την ισορροπία της περιοχής επιβαρύνοντας την ελληνική ασφάλεια.

Η πλέον ανησυχητική για την Ελλάδα απόρροια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας ήταν η ανάδυση ενός ανεξάρτητου «Μακεδονικού» κράτους, με δυνητικές εδαφικές βλέψεις στην Ελλάδα. Μερικοί σύγχρονοι αναλυτές καταλήγουν ότι οι ελληνικές αντιδράσεις στην αντιλαμβανόμενη απειλή εκ Σκοπίων ήταν υπερβολική. Ωστόσο η Αθήνα είχε δικαιολογημένες ανησυχίες, καθώς ακόμη και η βιβλιογραφία που αναφέρει ως υπερβολικές τις ελληνικές αντιδράσεις, τουλάχιστον αναγνωρίζει απειλή στο «Μακεδονικό» αλυτρωτισμό.³⁶⁹ Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο η ιδέα της ενοποιημένης Μακεδονίας ιστορικά έχει συνδεθεί με αλυτρωτικές διεκδικήσεις εις βάρος ελληνικών (και βουλγαρικών) περιοχών. Η πρόκληση για την Ελλάδα ανέκυψε όταν το πρώην μέλος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας μεταμορφώθηκε ξαφνικά σε φιλόδοξο ανεξάρτητο κράτος που δεν έκρυβε τις αλυτρωτικές του διεκδικήσεις. Όταν τα

³⁶⁸ Οι Ελληνικές συντηρητικές κυβερνήσεις είχαν αρχίσει να αναπτύσσουν θερμές σχέσεις με τα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας από τη δεκαετία 1970 και ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής επισκέφθηκε επίσημα τη Μόσχα το 1979. Στη δεκαετία 1980, οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις συνέχισαν την υπόψη προσέγγιση, βλ. Stearns, *Greek Security Issues*, 63.

³⁶⁹ Larrabee, *Greek Security Concerns in Balkans*, 313-335

Σκόπια αιτήθηκαν αναγνώρισης από τη διεθνή κοινότητα με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», χωρίς κάποιο πρόθεμα που θα το διέκρινε από την Μακεδονική επαρχία της Ελλάδας, η Αθήνα βρέθηκε απροετοίμαστη. Το ελληνικό κοινό συνεγέρθηκε απότομα στο ενδεχόμενο ότι η αναγνώριση της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας ως ανεξάρτητο κράτος, θα μπορούσε να νομιμοποιήσει τις αλυτρωτικές του διεκδικήσεις.³⁷⁰

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας πυροδότησε επίσης το πρόβλημα του Αλβανικού ζητήματος. Η κύρια ανησυχία της Αθήνας ήταν το Κόσοβο. Βρισκόμενο στο αλβανόφωνο τμήμα της Σερβίας και με ανησυχητική δυναμική, θα μπορούσε να κινητοποιήσει τη μεγάλη αλβανική μειονότητα της ΠΓΔΜ, οδηγώντας σε αποσχιστικές τάσεις, με δραματικές συνέπειες για την Ελλάδα. Ταυτόχρονα, η κατάρρευση του κομμουνισμού συνέβαλε στην ανάδυση στην Αλβανία παλαιών, χρόνια καταπιεσμένων εθνικιστικών αντιλήψεων, που η κυβέρνηση Berisha χειραγώγησε επιδέξια για τους δικούς της σκοπούς. Η εκδήλωσή τους πάνω στη μεταχείριση της ελληνικής μειονότητας της νοτίου Αλβανίας, σε συνδυασμό με αυξανόμενα προβλήματα λόγω αθρόας ροής Αλβανών οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα, οδήγησε σε οξεία επιδείνωση των ελληνο-αλβανικών σχέσεων.

Επιπρόσθετα, η δραστηριοποίηση της Τουρκίας στα Βαλκάνια υποκίνησε φόβους στην Αθήνα ότι η Άγκυρα επιδίωκε τη δημιουργία ενός «Ισλαμικού Τόξου» στα ελληνικά βόρεια σύνορα, περικυκλώνοντας και απομονώνοντας την Ελλάδα. Στην ελληνική οπτική, η σύναψη σημαντικών συμφωνιών της Τουρκίας με τη Βουλγαρία, τα Σκόπια και την Αλβανία, καθώς και η αναγνώριση της ΠΓΔΜ το Φεβρουάριο 1992, γινόταν αντιληπτή ως μέρος μιας σχεδιασμένης τουρκικής προσπάθειας δημιουργίας ενός «τουρκικού δικτύου πελατών» στα Βαλκάνια, σε βάρος της Ελλάδας. Ιδιαίτερα, έχοντας υπόψη τον ελληνικό μουσουλμανικό πληθυσμό στη Θράκη, η ελληνική πολιτική ηγεσία ανησυχούσε ότι οι φωνές για μεγαλύτερη αυτονομία και διαχωρισμό σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων, θα ενθάρρυναν την Τουρκία να «παίξει» το «Ισλαμικό χαρτί» στη βορειοανατολική Ελλάδα.³⁷¹ Ασχέτως εάν οι υπόψη φόβοι ήταν υπερβολικοί, είναι γεγονός ότι η

³⁷⁰ Veremis, *Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era*, 35.

³⁷¹ Valinakis, *Greece's Security in the Post-Cold War Era*, 47-49. Για τη δραστηριοποίηση της Τουρκίας στα Βαλκάνια βλ. J.F. Brown, "Turkey: Back to the Balkans" in *Turkey's New Geopolitics*, ed. Graham E.Fuller and Ian O.Lesser (Boulder, CO: Westview Press, 1993), 141-142 και C. Danopoulos, "Turkey and the Balkans: Searching for Stability", in *Crises in the Balkans* (Boulder CO: Westview Press, 1997), 211-224.

Αθήνα με συνέπεια έδινε υψηλότερη προτεραιότητα στην άμυνά της στα ανατολικά, παρά στα βόρεια σύνορά της. Ακόμη και η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, δεν αξιολογήθηκε με αυστηρούς όρους ανακατατάξεων στην περιοχή, αλλά στο πλαίσιο των προβληματικών σχέσεων με την Τουρκία.

Με το NATO να έχει αποτύχει στην ικανοποίηση των ελληνικών διλημάτων ασφάλειας, ακόμη και εκείνων που ανέκυπταν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Ελλάδα σκέφτηκε το 1995 την επιλογή της ΔΕΕ, για να λάβει παρόμοια απογοήτευση. Η απογοήτευση της Ελλάδας ως προς την ικανότητα της ΔΕΕ να υποστηρίξει τα διλήμματα ασφάλειάς της αναδεικνύονται από τον David Yost, ο οποίος αναφερόμενος στο λόγο ύπαρξης της ΔΕΕ σημειώνει: «η ΔΕΕ λειτουργούσε κυρίως ως μηχανισμός διασφάλισης των γειτόνων της Δυτικής Γερμανίας και των εταίρων της Συμμαχίας, ότι η Βόννη θα σεβόταν τις συμφωνημένες δεσμεύσεις ως προς τις στρατιωτικές της δυνατότητες».³⁷² Παρότι ο Yost αναφέρεται στις ψυχροπολεμικές λειτουργίες της ΔΕΕ, η παρατήρησή του τονίζει τους περιορισμούς του οργανισμού να καλύψει τις κύριες ελληνικές ανησυχίες ασφάλειας. Το εύρος αυτών των περιορισμών ήταν αντιληπτό ακόμη και πριν την προσχώρηση της Ελλάδας, όταν τον Ιούνιο 1992 στο St. Petersburg, η ΔΕΕ με δηλώσεις της από ανώτατο επίπεδο, έθεσε περιορισμούς στις εγγυήσεις ασφάλειας σε περίπτωση που αντίπαλος κράτους-μέλους της, ήταν μέλος του NATO.³⁷³ Το επιπρόσθετο πρωτόκολλο που επισυνάφθηκε από τη ΔΕΕ στο άρθρο προσχώρησης της Ελλάδας, κατέστησε σαφές ότι η Συνθήκη των Βρυξελλών περί δέσμευσης αμοιβαίας άμυνας δε θα ίσχυε σε περίπτωση σύγκρουσης της Ελλάδας και κάποιου μέλους του NATO (Τουρκία).

Σε λιγότερο από ένα έτος μετά την προσχώρηση της Ελλάδας στη ΔΕΕ, η εφαρμογή του παραπάνω πρωτοκόλλου τέθηκε σε δοκιμασία, όταν το 1996, η Τουρκία αμφισβήτησε την κυριαρχία της Ελλάδας στις βραχονησίδες Ίμια. Ακόμη μια φορά, ήταν η παρέμβαση των ΗΠΑ, παρά του NATO ή των Ευρωπαϊκών συμμάχων που απέτρεψε τη στρατιωτική αντιπαράθεση. Η κρίση των Ίμια δεν έδειξε στη Ελλάδα μόνο τον ελάχιστο ρόλο που μπορούσε να παίξει το NATO στη διαχείριση παρόμοιων κρίσεων, αλλά ανέδειξε επίσης την ανικανότητα της ΔΕΕ να

³⁷² David S. Yost, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*, no.77 (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1998).

³⁷³ Η ΔΕΕ στο άρθρο V του καταστατικού της εγγυάται την ασφάλεια των κρατών-μελών της μέσω συλλογικής δράσης.

δράσει ως μεσολαβητής σε μια κρίση ή ως εγγυητής συνόρων.³⁷⁴

Απογοητευμένη από την έλλειψη αλληλεγγύης των συμμάχων της μπροστά στην επιθετικότητα της Τουρκίας, η Ελλάδα κατά την Διακυβερνητική Διάσκεψη της ΕΕ στο Άμστερνταμ (1996), ξαναζήτησε να συμπεριληφθεί μια «ρήτρα αλληλεγγύης και διασφάλισης εξωτερικών συνόρων», ωστόσο το αίτημα απορρίφθηκε από τη ΔΕΕ για ακόμη μία φορά.

Παραδόξως, η αποτυχία της ΔΕΕ να γίνει ο στρατιωτικός βραχίονας της ΕΕ, ήταν για την Ελλάδα ένα πολλά υποσχόμενο μήνυμα, διότι αυτή ακριβώς η αποτυχία έστρεψε την ΕΕ προς την επιδίωξη ανάπτυξης ενός πλήρως αυτόνομου ευρωπαϊκού αμυντικού βραχίονα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή/Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας αποτελεί μια από τις πλέον πρόσφατες καταχωρήσεις στον κατάλογο των πολλά υποσχόμενων λύσεων. Το επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται στην εξέλιξη της ΕΠΑΑ και στις προοπτικές της να καλύψει τα ελληνικά διλήμματα ασφάλειας.

³⁷⁴ P. Tsakonas and A. Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The 'Expectations-Reality Gap'", *Security Dialogue* (Sage) 34, no.3 (2003): 307.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ

Κεφάλαιο 7: Η Ανάδυση της Ευρωπαϊκής Εναλλακτικής: Η Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

Η Ευρώπη κατά τα πρώιμα χρόνια της διαδικασίας ολοκλήρωσής της, στις δεκαετίες 1940-1950, δε στερείτο φιλοδοξίες για την ασφάλειά της.³⁷⁵ Όμως γρήγορα υποσκελίστηκαν από το ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου και την οργάνωση του Αμερικανοκρατούμενου NATO, της μόνης βιώσιμης οντότητας μέσω της οποίας μπορούσαν να αντιμετωπιστούν οι ψυχροπολεμικές προκλήσεις της εποχής.³⁷⁶ Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ωστόσο, πυροδότησε νέα συζήτηση για το μέλλον της Ευρωπαϊκής ασφάλειας, εγείροντας προβληματισμούς σχετικά με το εάν τα Δυτικοευρωπαϊκά κράτη, ελλείψει της κοινής εξωτερικής απειλής, θα επέστρεφαν στο μεταξύ τους ανταγωνισμό ασφάλειας. Η Ευρωπαϊκή ασφάλεια βρισκόμενη σε μετάβαση προς περαιτέρω ολοκλήρωση, σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονές της να συμπληρώσει, χωρίς όμως να αντικαταστήσει, το υφιστάμενο πλαίσιο υπερ-ατλαντικής συνεργασίας στην ασφάλεια, το NATO, δημιουργώντας μια νέα θεσμική οντότητα ενσωματωμένη στην ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ).³⁷⁷

Παρότι οι αρχικές προσπάθειες για μια κοινή ευρωπαϊκή άμυνα εκ του αποτελέσματος κρίνονται ανεπιτυχείς, είναι χρήσιμη μια αναδρομή στα πρώιμα βήματα για να κατανοηθούν οι λόγοι για τους οποίους δεν τελεσφόρησαν και να προσδιοριστούν οι συνθήκες που συνέβαλλαν στην κατά καιρούς αναβίωσή τους.

7.1 Απόπειρες και Πρώιμα Στάδια Δημιουργίας Ευρωπαϊκής Κοινής Άμυνας

Η πρώτη απόπειρα στον τομέα της κοινής άμυνας εκδηλώθηκε αρκετά νωρίς στα χρονικά της ΕΕ, ήδη από το 1954 που προτάθηκε η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ) (βλ. Παράρτημα «Α»). Πρωτεργάτης της κίνησης ήταν η Γαλλία, επιχειρώντας υπό την επίδραση κυρίως εξωτερικών

³⁷⁵ John Young, *Britain, France and the Unity of Europe* (Leicester: Leicester University Press, 1984); Edward Fursdon, *The European Defense Community: A History* (London: Macmillan, 1980).

³⁷⁶ Jolyon Howorth, "Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP", *Policy Paper No7 (Notre Europe)* (2003):3.

³⁷⁷ Γεώργιος Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλόδραση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2012), 244-246.

παραγόντων να αποτρέψει ένα μελλοντικό επανεξοπλισμό της Γερμανίας, ώστε να μην επαναληφθούν τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η γαλλική πρόταση από τον Jean Monnet και το Γάλλο πρωθυπουργό René Pleven (σχέδιο Pleven) αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού στρατού με περιορισμένο επανεξοπλισμό της Γερμανίας, υπό τον έλεγχο μιας νέας κοινότητας, της ΕΑΚ.³⁷⁸

Η ιδρυτική Συνθήκη της ΕΑΚ υπογράφηκε στο Παρίσι το Μάιο 1952 από τα έξι ιδρυτικά μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ),³⁷⁹ και προέβλεπε τη σύσταση Συνέλευσης που θα εκλέγεται με δημοκρατικές διαδικασίες και ότι μελλοντικά η Κοινότητα θα αποκτούσε ομοσπονδιακή ή συνομοσπονδιακή οργανωτική δομή. Αναμφισβήτητα, οι κύριες ρυθμίσεις ήταν αρκετά προοδευτικές για την εποχή εκείνη και είχαν στόχο την περαιτέρω εξέλιξη της Κοινότητας και την παράλληλη ανάπτυξη μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας.

Οι τελικές όμως προσπάθειες των κρατών-μελών για την επικύρωση και την ισχύ της Συνθήκης δεν απέδωσαν, αφού εξωτερικοί παράγοντες όπως η λήξη του πολέμου της Κορέας, ο θάνατος του Στάλιν, οι βρετανικές αντιρρήσεις και η μειωμένη πολιτική βούληση επέδρασαν στην παύση του σχεδίου. Μάλιστα, ενώ η Γερμανία και οι Κάτω Χώρες επικύρωσαν τη Συνθήκη, η πρωτεργάτης της Συνθήκης, Γαλλία δεν την επικύρωσε στην εθνοσυνέλευσή της και τελικά επήλθε εγκατάλειψη του σχεδίου.³⁸⁰

Μια άλλη απόπειρα στο τομέα της ευρωπαϊκής κοινής άμυνας εκδηλώθηκε με τη Συνθήκη των Βρυξελλών (1948), με την οποία δημιουργήθηκε η Δυτική Ένωση.³⁸¹

³⁷⁸ Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 135-141.

³⁷⁹ Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) θεωρείται πρόδρομος για την ίδρυση μιας ενωμένης Ευρώπης. Ιδρύθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων τον Απρίλιο 1951, τέθηκε σε ισχύ τον Ιούλιο 1952 και διατηρήθηκε έως την ημερομηνία λήξης της Συνθήκης τον Ιούλιο 2002. Τα κράτη που συμφώνησαν και υπέγραψαν τη Συνθήκη των Παρισίων ήταν η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες. Οι καινοτομίες που εισήγαγε η ΕΚΑΧ αφορούσαν στη δημιουργία μιας ελεύθερης ζώνης συναλλαγών και την τοποθέτηση των θεμελίων για μια κοινή αγορά για ορισμένες από τις βασικές ύλες ενός βιομηχανοποιημένου κράτους (άνθρακα, κοκ, μεταλλεύματα σιδήρου και θραύσματα μετάλλων), ενώ απετέλεσε και την πρώτη Ευρωπαϊκή διακρατική κοινότητα που διέθετε σημαντικά υπερεθνικά χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά εντοπίζονται με τη θεσμοθέτηση των τεσσάρων κεντρικών της οργάνων (Ανώτατη Αρχή, Συμβούλιο Υπουργών, Κοινή Συνέλευση, Δικαστήριο) οι αρμοδιότητες των οποίων επεκτείνονταν στην εμπορική πολιτική, διακίνηση και δασμολόγηση των αγαθών, μεταξύ των κρατών. Βλέπε σχετικά Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 117-124 και Weill Nugent, *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρώπη* (Αθήνα: Σαββάλας, 2004), 76-80.

³⁸⁰ Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 135-141.

³⁸¹ Η Δυτική Ένωση δημιουργήθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Βέλγιο σε μια προσπάθεια διαμόρφωσης των πολιτικό-στρατιωτικών και θεσμικών συνθηκών για μια διευρωπαϊκή entente με στόχο να περιθωριοποιηθούν οι ενδοευρωπαϊκές διαμάχες και συγκρούσεις. Βλέπε σχετικά Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 597.

Η τροποποίηση της υπόψη συνθήκης με τη Συνθήκη των Παρισίων (1954), διαμόρφωσε το θεσμικό και νομικό πλαίσιο που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ). Η ΔΕΕ τέθηκε σε ισχύ τον Μάιο 1955 ως ένας οργανισμός με χαλαρή δομή, γνωμοδοτικού κυρίως χαρακτήρα, με κύριο προσανατολισμό στη συλλογική άμυνα και ο οποίος επέτρεπε στη Δυτική Γερμανία να επανεξοπλιστεί υπό όρους.³⁸² Λόγω αποκλινουσών απόψεων των Ευρωπαίων περί του ρόλου της ΔΕΕ στη συμμαχία Ευρώπης-ΗΠΑ, η ΔΕΕ κατέστη ένας σκαιώδης αμυντικός μηχανισμός χωρίς επιχειρησιακές δυνατότητες και προοπτική αναβάθμισης του ρόλου της, έναντι ενός άλλου αμυντικού οργανισμού, διεθνούς εμβέλειας, της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO),³⁸³ που ιδρύθηκε τον Απρίλιο 1949 με τη Συνθήκη της Ουάσινγκτον.³⁸⁴

Το NATO στην ουσία αποτελούσε μια συμμαχία μεταξύ ΗΠΑ-Ευρώπης, με σκοπό την ανάσχεση του σοβιετικού συνασπισμού και τη συλλογική άμυνα της Ευρώπης, όπου οι ΗΠΑ είχαν πρωτοκαθεδρία σε μια σχέση μη συμμετρικής αλληλεξάρτησης εντός της Συμμαχίας.³⁸⁵ Η εξισορρόπηση αυτής της ασύμμετρης αλληλεξάρτησης θα αποτελούσε έκτοτε ενδόμυχο στόχο για μερίδα ευρωπαϊκών κρατών-μελών του NATO («Ευρωπαϊστές») που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, και θα ωθούσε τις προσπάθειες δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού αμυντικού μηχανισμού.³⁸⁶

Στα χρόνια που ακολούθησαν εκδηλώθηκαν πολλές προσπάθειες ανάπτυξης του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος, χωρίς όμως να δίδεται έμφαση στον τομέα της άμυνας, λόγω απουσίας ομογενοποίησης και σύγκλισης των διαφορετικών εθνικών συμφερόντων.

Έτσι με τις δύο Συνθήκες της Ρώμης (Μάρτιος 1957) ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ ή Euratom). Οι Συνθήκες τέθηκαν σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1958. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ) εγκαινιάσθηκε ανεπίσημα το 1970 και θεσμοθετήθηκε το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ). Το 1974 θεσμοθετήθηκε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με σκοπό να συντονίζει την ΕΠΣ. Η ΕΠΣ λάμβανε περισσότερο τη μορφή εξαγγελιών αποδοκίμασias ή επιδοκίμασias για

³⁸² Weill Nugent, *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρώπη*, (Αθήνα: Σαββάλας, 2004), 83.

³⁸³ Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 597-600.

³⁸⁴ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm (πρόσβαση 5-8-2015).

³⁸⁵ Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*, 101.

³⁸⁶ Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 600.

ζητήματα εξωτερικής πολιτικής στα οποία τα κράτη-μέλη είχαν κοινό ενδιαφέρον και μπορούσαν να συμφωνήσουν εξασφαλίζοντας κοινά διατυπωμένη άποψη.³⁸⁷

Μετά την εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν και την ισλαμική επανάσταση στο Ιράν, τα κράτη-μέλη συνειδητοποίησαν την όλο και μεγαλύτερη αδυναμία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη διεθνή σκηνή. Έτσι, αποφασισμένα να ενισχύσουν την ΕΠΣ, ενέκριναν το 1981 την έκθεση του Λονδίνου, που επέβαλλε στα κράτη-μέλη τη γενική υποχρέωση να προβαίνουν σε εκ των προτέρων διαβουλεύσεις με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, για κάθε ζήτημα εξωτερικής πολιτικής που αφορά το σύνολο των κρατών-μελών. Με τη Διακήρυξη της Ρώμης (Οκτώβριος 1984), η ΔΕΕ επαναδραστηριοποιείται, με σκοπό να καλυφθεί η ανάγκη Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας, όχι ανταγωνιστικής του ΝΑΤΟ.

Η διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991 και η αποσταθεροποίηση που προέκυψε από τους επακόλουθους πολέμους στα Βαλκάνια, άλλαξε την ισορροπία ασφάλειας και εκτίναξε το ενδιαφέρον για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια. Αφενός, οι ΗΠΑ καταφανώς δεν επιθυμούσαν να εμπλακούν στην ασφάλεια των Βαλκανίων, αφετέρου η ΕΕ στερείτο την ικανότητα-δεξιότητα να παρεμβαίνει με απτό αποτέλεσμα. Με την περιφερειακή ασφάλεια να απαιτεί άμεση προσοχή, προέκυψαν δύο λύσεις.

Η πρώτη λύση ήταν να ενισχυθεί η θεσμική και πολιτική επιρροή της ΔΕΕ, της οποίας μοναδικός σκοπός ύπαρξης εξαρχής, ήταν να συντονίζει τα κράτη-μέλη της στα πεδία ασφάλειας και άμυνας. Σε μια προσπάθεια να ανταπεξέλθει με την ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Ευρώπης, η ΔΕΕ υιοθέτησε το 1992, παράλληλα με το Άρθρο V (για κοινή άμυνα), ένα σύνολο ανθρωπιστικών δράσεων και δράσεων αποκατάστασης και διατήρησης της ειρήνης.³⁸⁸ Ωστόσο, οι «αποστολές ή καθήκοντα Petersberg», όπως ονομάστηκε αυτό το σύνολο δράσεων, παρέμειναν μια υπόσχεση στο χαρτί, καθώς εξαρτώμενη από τη συνεργασία των μελών της και στερούμενη μόνιμου στρατού, η ΔΕΕ ποτέ δεν ενεπλάκη στη Βαλκανική ασφάλεια. Επομένως έπρεπε να εξεταστεί μια εναλλακτική λύση.

Η δεύτερη λύση ήταν να επιτραπεί στις Ευρωπαϊκές δυνάμεις να κάνουν χρήση, υπό ειδικές διαδικασίες, στρατιωτικά μέσα και υποδομές του ΝΑΤΟ. Η Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΤΑΑ), όπως ονομάστηκε η υπόψη

³⁸⁷ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy* (London/New York: Routledge, 2007), 24-25.

³⁸⁸ Διακήρυξη Petersberg II.4 του Συμβουλίου Υπουργών της ΔΕΕ, 19 Ιουλίου 1992 (<http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf> (πρόσβαση 7-8-2015)).

λύση, στόχευε να ξεπεράσει τις δομικές ανεπάρκειες της ΔΕΕ, δημιουργώντας έναν «πυλώνα» εντός NATO,³⁸⁹ μερικώς για να επιτρέψει στις Ευρωπαϊκές χώρες να δράσουν στρατιωτικά, όπου το NATO δεν το επιθυμούσε και μερικώς για να ανακουφίσει το οικονομικό βάρος των ΗΠΑ στη διατήρηση των στρατιωτικών βάσεων στην Ευρώπη, που είχε εγκαταστήσει από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου.

Αμφότερες οι λύσεις αποδείχθηκαν ανεπαρκείς. Η πρώτη (ΔΕΕ) δε στερείτο μόνο πολιτικής ισχύος, νομιμότητας και αξιοπιστίας, αλλά επιπλέον βάσιζε τη στρατιωτική της ικανότητα σε δανεικά μέσα από τις ΗΠΑ, τα οποία «είτε δεν αποδεσμεύονταν από τις ΗΠΑ (ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001), είτε απλώς δεν ήταν διαθέσιμα, επειδή χρειαζόταν επειγόντως από τις Ένοπλες Δυνάμεις των ΗΠΑ».³⁹⁰ Η δεύτερη (ΕΤΑΑ) αποδείχθηκε προβληματική σε πρακτικό και θεσμικό επίπεδο, επειδή αφενός εξαρτώταν από τη ΔΕΕ για πολιτική καθοδήγηση, αφετέρου προϋπόθετε αναδιοργάνωση της ιεραρχίας διοίκησης του NATO, το οποίο οι ΗΠΑ δεν ήταν διατεθειμένες να δεχθούν, χωρίς βέβαια να παραβλέπεται και η απουσία, όπως και στην περίπτωση της ΔΕΕ, μόνιμου στρατού. Η αδυναμία αμφοτέρων των λύσεων να ικανοποιήσουν συνολικά το ζήτημα της Ευρωπαϊκής ασφάλειας, ενέτεινε τις προσπάθειες της Ευρώπης να μεγιστοποιήσει τις δικές της δυνατότητες ασφάλειας και άμυνας. Εντούτοις, η υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου προσέκρουε στις διαφορετικές θέσεις μεταξύ Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου, αναφορικά με τον αντίκτυπο ενός τέτοιου Ευρωπαϊκού σχεδίου στις ΗΠΑ. Όσο το «*Ευρω-Ατλαντικό δίλημμα ασφάλειας*»³⁹¹ χώριζε τις μεγαλύτερες Ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις, μια εύρωστη Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, δε θα μπορούσε να ευδοκιμήσει.

7.2 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ – Γέννηση της ΚΕΠΠΑ

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μάαστριχτ, που διεξήχθη 9-11 Δεκεμβρίου 1991, οι δώδεκα (12) Αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων εγκρίνανε τη νέα Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), όπως είχε συμφωνηθεί στο πλαίσιο των δύο διακυβερνητικών διασκέψεων για την οικονομική και νομισματική ένωση και για

³⁸⁹ Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, 608.

³⁹⁰ Jolyon Howorth, *Security and Defense Policy in European Union*, (New York: Palgrave-Macmillan, 2007), 44.

³⁹¹ Ο όρος πιστώνεται στον Jolyon Howorth στο Jolyon Howorth, "The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain and the ESDP", *Journal of Transatlantic Studies (Routledge)* 3, no.1 (2005): 39-54.

την πολιτική ένωση.³⁹² Η Συνθήκη του Μάαστριχ αποτέλεσε ορόσημο για την κοινή άμυνα στην ΕΕ, καθώς έθεσε τις βάσεις για μια Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), με επιδίωξη να διαμορφωθεί στο μέλλον μια κοινή αμυντική πολιτική που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, ενισχύοντας έτσι την Ευρωπαϊκή ταυτότητα και ανεξαρτησία.

Η Συνθήκη του Μάαστριχ ή Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται σε τρεις πυλώνες (pillars): τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και τη Συνεργασία στους Τομείς της Δικαιοσύνης και των Εξωτερικών Υποθέσεων.

Ο τίτλος V, που δημιουργήθηκε με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) το 1993, αντικαθιστούσε την ΕΠΣ με ένα διακυβερνητικό πυλώνα στο κοινοτικό οικοδόμημα. Ειδικότερα το Άρθρο I.1 παρουσιάζει τους κύριους στόχους της ΚΕΠΠΑ που είναι οι εξής:³⁹³

- Διαφύλαξη των κοινών αξιών, θεμελιωδών συμφερόντων και της ανεξαρτησίας της Ένωσης.
- Ενίσχυση της ασφάλειας της Ένωσης και των κρατών-μελών της.
- Διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας.
- Προώθηση της διεθνούς συνεργασίας.
- Ενίσχυση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου περιλαμβανομένων και των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Επίσης το Άρθρο I.4(1) του τίτλου V της Συνθήκης αναφέρει ότι *«Η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας περιλαμβάνει το σύνολο των θεμάτων που αφορούν την ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα»*.

Στο Άρθρο I.4(2) η ΕΕ αναγνωρίζει ότι η ΔΕΕ είναι αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της και ότι εξαρτάται από την τελευταία να εκπονεί και να εφαρμόζει τις αποφάσεις και τις δράσεις της ΕΕ που έχουν επιπτώσεις στον τομέα της άμυνας. Στην ουσία η ΔΕΕ αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στην ΕΕ διότι τότε αποτελούσε το μοναδικό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών στον τομέα άμυνας

³⁹² Υπεγράφη 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ 1 Νοεμβρίου 1993.

³⁹³ Συνθήκη του Μάαστριχ για την Ευρωπαϊκή Ένωση (http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_el.pdf (πρόσβαση 8-8-2015)).

και ασφάλειας.

Ο τίτλος V αποτελεί ξεχωριστό πυλώνα της ΕΕ λόγω του ότι οι διαδικασίες λειτουργίας του, που έχουν διακυβερνητικό χαρακτήρα, διαφοροποιούνται από εκείνες των παραδοσιακών τομέων της Κοινότητας, όπως είναι η εσωτερική αγορά ή η εμπορική πολιτική. Αυτή η διαφορά είναι φανερή κυρίως στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπου απαιτείται η ομοφωνία μεταξύ των κρατών-μελών, ενώ στους άλλους τομείς κοινοτικής δραστηριότητας επικρατεί η λήψη αποφάσεων με πλειοψηφία. Εξάλλου, τα μέσα της ΚΕΠΠΑ, όπως αυτά του τρίτου πυλώνα, είναι διαφορετικά από τα μέσα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η συνθήκη του Μάαστριχ παρέχει στην ΚΕΠΠΑ τα εξής κύρια μέσα:

- Κοινές θέσεις, που απαιτούν να εφαρμόζουν τα κράτη-μέλη εθνικές πολιτικές σε συμφωνία με την καθορισμένη θέση της Ένωσης σε ένα συγκεκριμένο θέμα.
- Κοινές δράσεις, που είναι επιχειρησιακές δράσεις των κρατών-μελών στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ.

Από τα ανωτέρω διαπιστώνεται προκύπτει ότι τα κράτη-μέλη δεν προέβησαν στο ρηξικέλευθο βήμα να θεσπίσουν μια κοινή αμυντική πολιτική, καθώς κάτι τέτοιο θα προκαλούσε αναστάτωση μεταξύ «ατλαντιστών» και «ευρωπαϊστών». Έτσι προτίμησαν τη χρήση αόριστων εκφράσεων «*εν καιρώ*» και «*μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει*» που υποδηλώνουν αργή πρόοδο και δοκιμαστικά ανάλογα με την πολιτική βούληση των κρατών-μελών και εξωτερικούς παράγοντες (ανάγκες-πιέσεις υπαγορευόμενες από τις διεθνείς εξελίξεις).

Η Συνθήκη του Μάαστριχ αποτέλεσε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια για την νέα αρχιτεκτονική δομή Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και κοινής εξωτερικής πολιτικής. Επιπρόσθετα κατέστησε τη ΔΕΕ αφενός την αμυντική συνιστώσα της ΕΕ, αφετέρου ως το μέσο για την ενίσχυση του ευρωπαϊκού σκέλους της Ατλαντικής Συμμαχίας. Παράλληλα η ΔΕΕ με δύο διακηρύξεις που ακολούθησαν τη Συνθήκη του Μάαστριχ, συμφώνησε για την ανάγκη ανάπτυξης μιας Αυθεντικής Ευρωπαϊκής Ταυτότητας,³⁹⁴ όσον αφορά την ασφάλεια και άμυνα ώστε η Ευρώπη να αναλάβει μεγαλύτερες ευθύνες για τα αμυντικά της θέματα.

³⁹⁴ Π. Ήφαιστος, *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Η Ευρώπη των Πολλών Ταχυτήτων και Κατηγοριών και της Ευρωπαϊκής Ιδέας* (Αθήνα: Οδυσσέας, 1994), 176-177.

7.3 Διακήρυξη του Petersberg.

Κατά την Υπουργική Σύνοδο της ΔΕΕ στη Βόννη (Ιούνιος 1992), λήφθηκαν αποφάσεις για το μέλλον του οργανισμού και καθορίστηκαν οι νέες αποστολές της ΔΕΕ, ως συνεισφορά στην ευρωπαϊκή ασφάλεια. Ειδικότερα, στο μέρος που αφορά την ενίσχυση του επιχειρησιακού ρόλου της ΔΕΕ, καθορίστηκε η διάθεση σε αυτή μονάδων,³⁹⁵ οι οποίες «πέραν της συνεισφοράς για την άμυνα σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον και το άρθρο V της τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών», θα ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν σε ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, αποστολές διατήρησης της ειρήνης και σε αποστολές επέμβασης μαχίμων δυνάμεων στη διαχείριση των κρίσεων, καθώς και την αποκατάσταση και επιβολής της ειρήνης.³⁹⁶ Οι αποστολές αυτές, όπως προαναφέρθηκε, είναι γνωστές ως «αποστολές ή καθήκοντα Petersberg».

7.4 Συνθήκη του Άμστερνταμ

Στη συνάντηση κορυφής στο Άμστερνταμ (16-18 Ιουνίου 1996), οι αρχηγοί των κρατών-μελών της ΕΕ, αποδέχθηκαν και αποφάσισαν την αναγκαιότητα μιας νέας Συνθήκης μεταρρύθμισης της ΕΕ. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ,³⁹⁷ αποσκοπούσε να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες όπως διαμορφώνονταν μέσω συνεχών εξελίξεων σε διεθνές επίπεδο, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Εστίασε στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, παρά στη διεύρυνση της ΕΕ.

Η Συνθήκη προσπάθησε να βελτιώσει και να ενισχύσει τη λειτουργία της

³⁹⁵ Πρόκειται για πολυεθνικές μονάδες που ήδη υπήρχαν, όπως το EUROCORPS και η EUROFOR (συστάθηκε κατά την 59η γαλλογερμανική διάσκεψη κορυφής που πραγματοποιήθηκε στη Λα Ροσέλ στις 21-22 Μαΐου 1992). Έκτοτε, έχουν προσχωρήσει τρία ακόμη κράτη: το Βέλγιο (25-6-1993), η Ισπανία (10-12-1993) και το Λουξεμβούργο (7-5-1996). Περιλαμβάνει 50.000 άνδρες και βρίσκεται σε επιχειρησιακή ετοιμότητα από τις 30-11-1995 (μετά την άσκηση PEGASUS-95). Το EUROCORPS εντάσσεται στο πλαίσιο των «Δυνάμεων που υπαγόταν στη ΔΕΕ» (FRUEO). Η υπαγωγή του EUROCORPS στον πολιτικό έλεγχο της ΔΕΕ αποτέλεσε αντικείμενο της συμφωνίας της 24ης Σεπτεμβρίου 1993 ενώ η δράση του υπό τις εντολές του NATO κωδικοποιήθηκε με τη συμφωνία της 21ης Ιανουαρίου 1993. Από τον Ιούνιο 2001 το EUROCORPS μετατράπηκε σε σώμα ταχείας αντίδρασης στην υπηρεσία της ΕΕ και του NATO. Η Δήλωση της Λισσαβόνας της ΔΕΕ (15 Μαΐου 1995) επιβεβαίωσε την απόφαση της Ισπανίας, Γαλλίας και Ιταλίας να οργανώσουν μια δύναμη χερσαία (EUROFOR) και μια ναυτική (EUROMARFOR). Οι δυνάμεις αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο των «Δυνάμεων που υπαγόταν στη ΔΕΕ» (FRUEO) και προβλεπόταν να ενισχύσουν το ίδιο δυναμικό της Ευρώπης για τις επιχειρήσεις που διεξάγονται σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Petersberg. Η Πορτογαλία συμφώνησε να συμμετέχει στις δυνάμεις αυτές, όταν χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της ΔΕΕ, χωρίς να διακινδυνεύεται η αποστολή συλλογικής άμυνας των κρατών μελών (άρθρο V ΔΕΕ και άρθρο 5 NATO).

³⁹⁶ Petersberg Declaration, Βόννη, 19 Ιουλίου 1992 (www.weu.int/eng/com/92-petersberg.htm (πρόσβαση 10-8-2015))

³⁹⁷ Υπογράφηκε στις 2 Οκτωβρίου 1997 και τέθηκε σε ισχύ 1 Μαΐου 1999

ΚΕΠΠΑ.³⁹⁸ Κατ' αυτή λήφθηκαν αποφάσεις που αφορούσαν το μέλλον της ΚΕΠΠΑ, ύστερα από τις πρώτες απογοητευτικές εμπειρίες της ΕΕ στη διεθνή σκηνή, λόγω των γεγονότων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική, όπου δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί ένας κοινός παρονομαστής μεταξύ των 15 κρατών-μελών, αντάξιος των προσδοκιών.³⁹⁹ Συγκεκριμένα αποφασίσθηκαν οι παρακάτω καινοτομίες.⁴⁰⁰

- Δημιουργία Μονάδας Σχεδιασμού Πολιτικής και Έγκαιρης Προειδοποίησης
- Δημιουργήθηκε ο θεσμός του Υπατου Εκπροσώπου.
- Εισήχθησαν νέοι θεσμικοί κανόνες για επιτάχυνση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.
- Δημιουργήθηκαν νέα μέσα άσκησης πολιτικής που αποφασίζονται ομόφωνα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.
- Έγιναν αποδεκτές από την ΕΕ και διευρύνθηκαν οι δράσεις Petersberg.
- Αναγνωρίστηκε, ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, και μόνο αυτό έχει την ευθύνη για την λήψη όλων των αποφάσεων επί της ΚΕΠΠΑ.
- Ενισχύθηκε ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην ΚΕΠΠΑ, μέσω, μεταξύ άλλων, του ελέγχου των δαπανών που προορίζονται για την χρηματοδότησή της.⁴⁰¹

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ θέσπισε ένα επιπλέον μέσο εκτέλεσης της ΚΕΠΠΑ, την κοινή στρατηγική που συμπλήρωσε την κοινή δράση και κοινή θέση. Προβλεπόταν ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα αποφασίζει ομόφωνα για τη σύσταση της κοινής στρατηγικής και θα καθορίζει τις κατευθύνσεις πολιτικής που θα εντάσσονται σε αυτή.

Το καθεστώς μεταξύ ΕΕ-ΔΕΕ διατηρήθηκε όπως στη Συνθήκη του Μάαστριχτ,

³⁹⁸ Συγκεκριμένα, το Άρθρο 17 της συνθήκης του Άμστερνταμ προβλέπει ότι η ΚΕΠΠΑ περιλαμβάνει το σύνολο των θεμάτων που αφορούν την ασφάλεια της Ένωσης, περιλαμβανομένου και του προοδευτικού καθορισμού μιας πολιτικής κοινής άμυνας που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, εφόσον το αποφασίσει το ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Το εν λόγω άρθρο εγκαινίασε τη μεταφορά αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ στην ΕΕ, και σχεδόν όλες οι αποστολές του Petersberg ενσωματώθηκαν σε νέες δομές της Ένωσης, περιλαμβανομένων και των βοηθητικών οργάνων της ΔΕΕ όπως το Δορυφορικό Κέντρο και το Ινστιτούτο Μελετών για θέματα ασφαλείας που λειτουργούν από τον Ιανουάριο του 2002.

³⁹⁹ Ι. Παρίσης, *Η Αμυντική Αυτονομία της Ενωμένης Ευρώπης. Προοπτικές και Προβληματισμοί*, (Αθήνα: Μεταίχιμο, 2001), 39.

⁴⁰⁰ http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_of_amsterdam_el.pdf (πρόσβαση 11-8-2015)

⁴⁰¹ Ι. Παρίσης, «Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα στην Αυγή του 21ου Αιώνα» *Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, τεύχος 07, σελ.22-25.

με τις σχέσεις τους να εμπλουτίζονται, καθώς η ΔΕΕ προσέφερε επιχειρησιακή ικανότητα στην ΕΕ μέσω των αποστολών Petersberg, διαμορφώνοντας την αμυντική πλευρά της ΚΕΠΠΑ. Επίσης ανέφερε ως στόχευση την προοπτική η ΔΕΕ να ενσωματωθεί σταδιακά στην ΕΕ.⁴⁰²

Γενικότερα ως προς τα ζητήματα άμυνας και επιχειρησιακής δράσης της ΚΕΠΠΑ, η Συνθήκη του Άμστερνταμ δεν έλαβε κάποια σημαντική απόφαση, εκτός από την επισήμανση ότι η ΚΕΠΠΑ, περιλαμβάνει τα ζητήματα που εμπίπτουν στην ασφάλεια της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της προοδευτικής δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής κοινής αμυντικής πολιτικής που ενδεχομένως να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, εφόσον το αποφασίσει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.⁴⁰³ Η διατύπωση των ευρωπαϊκών προθέσεων περί κοινής αμυντικής πολιτικής με αόριστες παραπομπές στο μέλλον αντανάκλυνε τις διαφωνίες «ευρωπαϊστών»-«ατλαντιστών» και το δισταγμό των τελευταίων αναφορικά με τον αντίκτυπο στις ΗΠΑ ενός αυτοδύναμου ευρωπαϊκού σχεδίου άμυνας.

7.5 Το Saint-Malo και ο Γαλλο-Βρετανικός Συμβιβασμός - Γέννηση της ΕΠΑΑ

Το Ευρω-Ατλαντικό δίλημμα ασφάλειας ουσιαστικά αντικατόπτριζε τη διαφορετική αντίληψη που διατηρούσε η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο για το ρόλο των ΗΠΑ στην Ευρωπαϊκή ασφάλεια. Από τη μια μεριά, υπήρχε η επιφύλαξη της Μεγάλης Βρετανίας ότι εάν η Ευρώπη αποκτούσε αυτοδύναμη ουσιαστική στρατιωτική ικανότητα, οι ΗΠΑ θα επέστρεφαν στον απομονωτισμό, και επιπλέον ο σκεπτικισμός της για την ικανότητα της Ευρώπης να δημιουργήσει μόνη της ένα αξιόπιστο στρατιωτικό αμυντικό μηχανισμό. Από την άλλη, η Γαλλία επέμενε ότι οι ΗΠΑ δε θα σεβόταν συμμάχους που δεν «έπαιρναν τους εαυτούς τους σοβαρά».

Στο διάστημα μεταξύ υπογραφής της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997) και θέσης της σε ισχύ (1999), πραγματοποιήθηκε η γάλλο-βρετανική συνάντηση στο Saint-Malo (3-4 Δεκεμβρίου 1998), όπου ο μέχρι τότε Βρετανικός δισταγμός για ένα Ευρωπαϊκό αμυντικό σχέδιο, μετατράπηκε σε επιδοκιμασία. Η διμερής διακήρυξη του Γάλλου προέδρου Jacques Chirac και του Βρετανού πρωθυπουργού Tony Blair αποτέλεσε το έναυσμα δημιουργίας μιας κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας

⁴⁰² Άρθρα 1.7(1) & (2) Συνθήκης Άμστερνταμ (http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_of_amsterdam_el.pdf (πρόσβαση 11-8-2015))

⁴⁰³ Φ.Μπέλλου, *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*, (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015), 11-14.

και Άμυνας: «*Η Ένωση πρέπει να έχει την ικανότητα αυτόνομης δράσης, υποστηριζόμενη από αξιόπιστες ένοπλες δυνάμεις, τα μέσα να αποφασίσει να τις χρησιμοποιήσει και την ετοιμότητα να το πράξει, προκειμένου να αντιδρά σε διεθνείς κρίσεις*». ⁴⁰⁴ Η υπόψη διακήρυξη με την οποία τέθηκαν από τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο οι πολιτικές βάσεις της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, επιτάχυνε τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) και μαζί τη διαμόρφωση ενός χρονοδιαγράμματος στόχων για το νεότευκτο ευρωπαϊκό σχέδιο, που θα αποκαλείτο αργότερα Πρωταρχικός Στόχος (Headline Goal). ⁴⁰⁵

Η μεταβολή στάσης της Μ.Βρετανίας αποδίδεται κυρίως σε δύο παράγοντες. Ο πρώτος, ήταν η ανάδυση του ζητήματος του Κοσόβου και η επανεμφάνιση στρατιωτικών συγκρούσεων στα Βαλκάνια που κυριάρχησαν καθόλη τη δεκαετία 1990. ⁴⁰⁶ Ο δεύτερος, που οριστικοποίησε τη Βρετανική αντίληψη ασφάλειας, ήταν το σαφές μήνυμα των ΗΠΑ ότι μια μεγαλύτερη Ευρωπαϊκή αμυντική ικανότητα, θα μπορούσε να αναλάβει μέρος του βάρους της ασφάλειας που επωμιζόταν από το ΝΑΤΟ (ουσιαστικά από τις ΗΠΑ). ⁴⁰⁷ Το στοιχείο «*μέρος του βάρους*» αποτελεί σημαντικό σημείο για την κατανόηση της ουσίας πίσω από τη διακήρυξη του Saint-Malo, καθώς και των επακόλουθων βάσεων και περιορισμών της προκύψασας ΕΠΑΑ. Παρά τις γαλλικές προσδοκίες, το διακύβευμα στο Saint-Malo δεν ήταν καθεαυτή η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αμυντικής παρουσίας, αλλά ο τρόπος επίτευξής της, χωρίς να αναστατώσει το ρόλο των ΗΠΑ στην ευρωπαϊκή άμυνα. Στο πλαίσιο αυτό, η διακήρυξη του Saint-Malo εκφράζει μάλλον ένα Γαλλο-Βρετανικό συμβιβασμό, παρά μια συμφωνία, αναγνωρίζοντας την πρωτοκαθεδρία του ΝΑΤΟ στην ευρωπαϊκή ασφάλεια, με τη Γαλλία να αποδέχεται ένα περιορισμένο ρόλο της ΕΠΑΑ που δε θα αναπαρήγαγε τις δομές του ΝΑΤΟ, και τη

⁴⁰⁴ Κοινή δήλωση κατά τη Γαλλο-Βρετανική συνάντηση κορυφής στο Saint-Malo την 3-4 Δεκ 1998 ([https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-British Summit Declaration, Saint-Malo, 1998 - EN.pdf](https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-British_Summit_Declaration_Saint-Malo_1998_EN.pdf) (πρόσβαση 14-8-2015)).

⁴⁰⁵ Ο στόχος αυτός αναφέρεται από το 2004 και ως "Headline Goal 2003", προς διάκρισή του από τον "Headline Goal 2010" που τέθηκε το Μάιο 2004, βλ. Ι. Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, (Αθήνα: ΕΚΦΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, 2010), 39.

⁴⁰⁶ Τον Ιούνιο 1991, η Σερβία με τη Σλοβενία ενεπλάκησαν σε ένα σύντομο πόλεμο, τον οποίο ακολούθησε ένας μακροχρόνιος πόλεμος μεταξύ Σερβίας και Κροατίας.

⁴⁰⁷ Σχετικά βλ. Madeleine K. Albright, "The Right Balance Will Secure NATO's Future", *Financial Times* (7/12/1998) in *Chaillot Paper 47 From St-Malo to Nice. European Defence: Core Documents*, ed. Maartje Rutten (Paris: Institute for Security Studies Western European Union, 2001), 11. Επίσης στο Γ. Βοσκόπουλος, «Σύνοδος Κορυφής στο Ελσίνκι: Συνολική Αποτίμηση», *Περιοδικό Αντίβαρο* (http://palio.antibaros.gr/diplomacy/boskoropoulos_elsinki.htm (πρόσβαση 13-12-2015)).

Μεγάλη Βρετανία να αμβλύνει την παραδοσιακή φιλο-ατλαντική στάση της.⁴⁰⁸

Η Διακήρυξη του Saint-Malo θεωρείται ως η γέννηση της ΕΠΑΑ, παρότι η επιθυμία δημιουργίας της είχε διατυπωθεί στη Συνθήκη για την ΕΕ (Μάαστριχτ και Άμστερνταμ). Χρειάστηκε η απογοητευτική για την ΕΕ εμπειρία της αποτυχημένης διαχείρισης κρίσης των πολέμων από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η εξελισσόμενη σύγκρουση στο Κόσοβο για να συσπειρώσει τα πλέον ισχυρά κράτη-μέλη σε στρατιωτικό επίπεδο (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο), ώστε να ηγηθούν της δημιουργίας της επιχειρησιακής διάστασης της ΚΕΠΠΑ.⁴⁰⁹

Η πολιτική βούληση που επιδείχθηκε στο Saint-Malo φάνηκε στην Ελλάδα ως μια υποσχόμενη επιλογή. Βάσει της φιλόδοξης διμερούς διακήρυξης, η προοπτική μιας αμιγώς Ευρωπαϊκής αυτοδύναμης ικανότητας προβολής ισχύος, θα μπορούσε να προσδώσει στην ΕΕ ρόλο σε θέματα άμυνας και ίσως να καλύψει τα ελληνικά ζητήματα εδαφικής ασφάλειας, που το ΝΑΤΟ και η ΔΕΕ δεν κατάφεραν. Αυτή η προοπτική φαινόταν ευοίωνη, καθώς οι ελληνικές ανησυχίες εδαφικής ασφάλειας προερχόταν κυρίως από την Τουρκία, κράτος μη-μέλους της ΕΕ και συνεπώς εκτός διαδικασίας λήψης αποφάσεων της ΕΕ. Έτσι η ελληνική διπλωματία θα διατηρούσε ελπίδες να επηρεάσει ή τουλάχιστον να πείσει την ΕΕ, να λάβει υπόψη της τα ελληνικά ζητήματα ασφάλειας, ιδίως εκείνα που σχετίζονται με τους γείτονες της που δεν είναι μέλη της ΕΕ.

Ωστόσο ο ελληνικός ενθουσιασμός υπήρξε βραχύβιος. Επειδή η Γαλλο-Βρετανική διακήρυξη προκάλεσε ανησυχίες στις ΗΠΑ για το ενδεχόμενο ένα ανεξάρτητο Ευρωπαϊκό αμυντικό σχέδιο να υποβαθμίσει τη σημασία του ΝΑΤΟ ως διατλαντικό χώρο άσκησης πολιτικής, οι τελευταίες έθεσαν ένα περίγραμμα προσδοκιών τους από την ΕΠΑΑ, ήτοι να μην επαναλαμβάνεται ότι γινόταν αποτελεσματικά υπό το ΝΑΤΟ, να μην υπάρχει αποσύνδεση από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ και να μη γίνεται διάκριση έναντι μελών του ΝΑΤΟ που δεν ήταν μέλη της ΕΕ.⁴¹⁰ Η τελευταία προσδοκία (μη διάκρισης) που παρέπεμπε πρακτικά στην

⁴⁰⁸ Η ΕΕ είχε ενσωματώσει τις αποστολές Petersberg στις αρμοδιότητές της κατά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), αλλά μέχρι τότε το πεδίο της άμυνας δεν εμφανιζόταν στις δομές της ΕΕ.

⁴⁰⁹ Φ.Μπέλλου, *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*, (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015), 17.

⁴¹⁰ Οι Αμερικανικές προσδοκίες τέθηκαν από την Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Madeleine Albright και είναι γνωστές ως τα τρία «D» (Duplication, Decoupling, Discrimination). Σχετικά βλ. Madeleine K. Albright, "The Right Balance Will Secure NATO's Future", *Financial Times* (7/12/1998) in *Chaillot Paper 47 From St-Malo to Nice. European Defence: Core Documents*, ed. Maartje Rutten (Paris: Institute for Security Studies Western European Union, 2001), 11.

Τουρκία, έδειξε στην Αθήνα ότι η Άγκυρα παρότι μη-μέλος της ΕΕ, δε θα έμενε εκτός ΕΠΑΑ. Το ίδιο εμπόδιο που συναντούσε η Ελλάδα στο ΝΑΤΟ, δηλαδή τη δύσκολη συμβίωση με την πηγή των κυριότερων διλημμάτων ασφαλείας της, επανεμφανιζόταν στην ΕΠΑΑ. Η Τουρκία μέσω του ΝΑΤΟ αποκτούσε λόγο σε ένα εγχείρημα που αρχικά είχε σχεδιαστεί να αποτελείται μόνο από μέλη της ΕΕ.

7.6 Σύνοδος Κορυφής της Κολωνίας

Η Σύνοδος Κορυφής στην Κολωνία (3-4 Ιουνίου 1999) πραγματοποιήθηκε στον απόηχο των γεγονότων του Κοσόβου. Κατά τη σύνοδο επαναδιατυπώθηκε ο στόχος της διακήρυξη του Saint-Malo και ορίστηκε ότι ο στόχος αυτός θα υλοποιείται με τις αποστολές Petersberg.⁴¹¹ Αναφέρεται για πρώτη φορά η ανάπτυξη Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ), ως καθαρά ευρωπαϊκή δομή και μέρος της ΚΕΠΠΑ. Έτσι η Σύνοδος της Κολωνίας θεωρείται η ληξιαρχική πράξη γέννησης της ΕΠΑΑ.

Στη Σύνοδο αναφέρθηκε ότι η ΕΠΑΑ έχει ως προορισμό την παροχή στην ΕΕ των αναγκαίων μέσων που θα της επιτρέψουν να αναλάβει πλήρως ρόλο στη διεθνή σκηνή και να συμβάλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό απαιτεί ικανότητα αυτόνομης δράσης υποστηριζόμενης από αξιόπιστες στρατιωτικές δυνατότητες με την απαιτούμενη ετοιμότητα, καθώς και όργανα λήψης αποφάσεων, ώστε να αντιδρά σε διεθνείς κρίσεις, με την επιφύλαξη των δράσεων του ΝΑΤΟ.

Επιπλέον καθορίστηκε ότι το ΝΑΤΟ, παραμένει ο φορέας συλλογικής άμυνας των κρατών-μελών του, καθώς επίσης ότι οι προσπάθειες της ΕΕ εστιάζονται στην εξασφάλιση των απαραίτητων δυνατοτήτων (περιλαμβανομένων στρατιωτικών) καθώς και δομών, για την αποτελεσματική διαδικασία λήψεως αποφάσεων στη διαχείριση κρίσεων, στο πνεύμα των αποστολών Petersberg. Άλλες δεσμεύσεις αφορούσαν στην ανάπτυξη αποτελεσματικότερου ευρωπαϊκού στρατιωτικού δυναμικού (χωρίς συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο εφαρμογής) και την ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής αμυντικής βάσης της ΕΕ. Τέλος, διόρισε τον πρώην Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ, Javier Solana, στο αξίωμα του Γενικού Γραμματέα

⁴¹¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ.3 ΚΑΙ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1999. Έκθεση της Προεδρίας σχετικά με την ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα. (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/91438.pdf (πρόσβαση 16-8-2015)).

του Συμβουλίου και Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, γεγονός που αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την ενσωμάτωση της ΔΕΕ στην ΕΕ.

7.7 Σύνοδος Κορυφής του Ελσίνκι

Στη Σύνοδο Κορυφής στο Ελσίνκι (10-11 Δεκεμβρίου 1999) διατυπώθηκαν για πρώτη φορά οι λεπτομερείς επιδιώξεις και προϋποθέσεις της ΕΠΑΑ για την επίτευξη αυτόνομης αμυντικής ικανότητας. Κατά τη Σύνοδο, οι ηγέτες των χωρών της ΕΕ συμφώνησαν στην αποδοχή ενός Πρωταρχικού Στόχου (Headline Goal)⁴¹² που αφορούσε στην απόκτηση δυνατοτήτων, προκειμένου η ΕΕ να αναλαμβάνει αυτόνομα επιχειρήσεις. Με τον υπόψη στόχο η ΕΕ δεσμεύτηκε να αποκτήσει μέχρι το 2003, ικανότητα επιχειρησιακής ανάπτυξης και διατήρησης Ενόπλων Δυνάμεων, μεγέθους μέχρι σώματος στρατού,⁴¹³ ικανών για όλες τις αποστολές Petersberg, ώστε να μπορεί να παρεμβαίνει σε κρίσεις, σε περιοχές που θίγονται τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Ειδικότερα:⁴¹⁴

- Τα κράτη-μέλη δεσμεύτηκαν να αποκτήσουν δυνατότητα ανάπτυξης εντός 60 ημερών, στρατιωτικών δυνάμεων 50-60.000 ατόμων, σε απόσταση πάνω από 6.000km από τις Βρυξέλλες για συμμετοχή σε αποστολές Petersberg. Οι δυνάμεις έπρεπε να είναι αυτοδύναμες και ικανές να διατηρούνται επιχειρησιακές στο πεδίο για ένα έτος. Πρόκειται για την Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης (European Rapid Reaction Force-ERRF), γνωστή και ως Headline Task Force.
- Καθορίστηκαν ως στόχοι της ΕΕ, η αυτονομία στη λήψη αποφάσεων, η ανάληψη επιχειρήσεων όταν και όπου το NATO δεν εμπλέκεται στο σύνολό

⁴¹² Ο στόχος αυτός αναφέρεται από το 2004 και ως "Headline Goal 2003", προς διάκρισή του από τον "Headline Goal 2010" που τέθηκε το Μάιο 2004, βλ. Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 78-81.

⁴¹³ Αντιστοιχεί σε 15 ταξιαρχίες ή σε δύναμη περίπου 60.000 ατόμων. Η απόφαση τελικά ήταν για 18 Σχηματισμούς Μάχης (Battlegroups) των 1500 στρατιωτών, συν υπηρεσίες διοίκησης και υποστήριξης και με ικανότητα ανάπτυξης στο χώρο ενδιαφέροντος εντός 5-10 ημερών από έγκρισης του Συμβουλίου. Κάθε Συγκρότημα Μάχης θα πρέπει να διατηρείται επιχειρησιακό για τουλάχιστον 30 ημέρες, χρόνος που δύναται να επεκταθεί σε 120 ημέρες, εφόσον ανεφοδιαστούν. Βλ. European Union, "EU Council Secretariat-Factsheet", *Consilium Europa* (November 2006) (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/91624.pdf (πρόσβαση 12-12-2015))

⁴¹⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, Παράρτημα IV των Συμπερασμάτων της Προεδρίας.10 και 11 Δεκεμβρίου 1999. Εκθέσεις της Προεδρίας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι με θέμα την «ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα» και την «μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση» (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00300-r1.gr9.htm (πρόσβαση 16-8-2015)).

του ή δεν επιθυμεί να εμπλακεί, η ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών στρατιωτικών δυνατοτήτων και η δημιουργία νέων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων για το λόγο αυτό.

- Αποφασίστηκε η σύσταση μόνιμων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων, όπως η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας (ΕΠΑ), η Στρατιωτική Επιτροπή (EUMC) και το Στρατιωτικό Επιτελείο (EUMS).
- Αποφασίστηκε η δημιουργία μηχανισμού μη-στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων.

Παρά τις εικασίες ότι οι αποφάσεις του Ελσίνκι αποσκοπούσαν στη δημιουργία «Ευρωστρατού»,⁴¹⁵ η ισχύς και ο σκοπός της δημιουργηθείσας δύναμης ERRF, έδειξαν το αντίθετο. Εκτός της περιορισμένης στρατιωτικής ισχύος, συγκρινόμενης ακόμη και με εθνικούς στρατούς – πόσο δε μάλλον με το NATO – η ERRF είχε σχεδιαστεί να σχηματίζεται σε εθελοντική βάση, από μέσα των εθνικών στρατών των συμμετεχόντων κρατών-μελών της ΕΕ. Κάθε αποστολή στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ θα είχε συγκεκριμένη διάρκεια και με την ολοκλήρωσή της, οι διατεθέντες πόροι, ανθρώπινοι και υλικοτεχνικοί, θα επέστρεφαν στα κράτη που ανήκαν.

Για την Ελλάδα, το κρίσιμο ζήτημα δεν ήταν η μόνιμη ή η ad hoc φύση της ERRF, αλλά το εύρος των αποστολών που θα κάλυπτε. Ακόμη μια φορά οι ελληνικές προσδοκίες για κοινή ευρωπαϊκή αμυντική ασπίδα διαλύθηκαν, όταν στο Ελσίνκι εκφράστηκαν σαφώς οι ευρωπαϊκές προθέσεις, η ERRF να περιοριστεί μόνο στη διαχείριση κρίσεων στο πλαίσιο αποστολών Petersberg, και επομένως εκτός παντός είδους εδαφικής προάσπισης.⁴¹⁶ Παρότι η ΕΠΑΑ διακήρυσσε μέσω της ονομασίας της μια αμυντική διάσταση, ο προσανατολισμός της όπως καθορίστηκε στο Ελσίνκι, σαφώς απέρριπτε την αμυντική διάσταση στην οποία ήλπιζε η Ελλάδα.

Επιπλέον στο Ελσίνκι ανακηρύχθηκε η Τουρκία σε υποψήφια προς ένταξη χώρα, το οποίο αναβάθμιζε τη γεωπολιτική θέση της στην ΕΕ, καθώς η Άγκυρα αποκτούσε δυνατότητα αφενός στρατιωτικής συνεισφοράς στη διαχείριση κρίσεων,

⁴¹⁵ William Echikson, "Coming Soon: A Euro-Army", Bloomberg Business Week, 20/12/1999 (http://www.businessweek.com/1999/99_51/b3660214.htm (πρόσβαση 12-12-2015)) και Γ.Βοσκόπουλος, «Σύνοδος Κορυφής στο Ελσίνκι: Συνολική Αποτίμηση», *Περιοδικό Αντίβαρο* (http://palio.antibaro.gr/diplomacy/boskorouelos_elsinki.htm (πρόσβαση 13-12-2015)).

⁴¹⁶ Γ.Βοσκόπουλος, «Σύνοδος Κορυφής στο Ελσίνκι: Συνολική Αποτίμηση», *Περιοδικό Αντίβαρο* (http://palio.antibaro.gr/diplomacy/boskorouelos_elsinki.htm (πρόσβαση 13-12-2015)).

αφετέρου συμμετοχής σε κοινοτικά προγράμματα και οργανισμούς, και σε συνεδριάσεις μεταξύ υποψηφίων κρατών και ΕΕ στο πλαίσιο της διαδικασίας προσχώρησης.⁴¹⁷

7.8 Σύνοδος Κορυφής της Φέιρα

Οι επόμενες εξελίξεις σημειώθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φέιρα,⁴¹⁸ στην Πορτογαλία (19-20 Ιουνίου 2000) και αφορούσαν στο θεσμικό και τον τομέα των μη-στρατιωτικών πτυχών της διαχείρισης κρίσεων. Όσον αφορά στο θεσμικό τομέα, συστήθηκε επίσημα η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ) και μια προσωρινή Στρατιωτική Επιτροπή αποτελούμενη από του αρχηγούς ΓΕΕΘΑ που θα εκπροσωπούσαν από τους στρατιωτικούς τους αντιπροσώπους και θα λειτουργούσε ως υποστηρικτικό σώμα για να παρέχει συμβουλές και να προτείνει συστάσεις στην ΕΠΑ. Όσον αφορά τη μη-στρατιωτική διαχείριση κρίσεων, καθορίστηκαν 4 προτεραιότητες που αφορούσαν στη δημιουργία μιας αστυνομικής δύναμης 5.000 στελεχών, την ενίσχυση του κράτους δικαίου, την ενδυνάμωση των δομών της δημόσιας διοίκησης και της πολιτικής προστασίας.

Τέλος, καθορίστηκαν οι αρχές και οι μέθοδοι συμφωνιών, ώστε μη ευρωπαϊκά μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας και υποψήφια μέλη, να έχουν δυνατότητα συμμετοχής στη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων.

7.9 Συνθήκη της Νίκαιας

Η Συνθήκη της Νίκαιας υπεγράφη από τους αρχηγούς των κρατών-μελών και των κυβερνήσεων τους στις 26 Φεβρουαρίου 2001 στη Νίκαια της Γαλλίας στο πλαίσιο της διακυβερνητικής διάσκεψης. Η Συνθήκη τέθηκε σε ισχύ την 1 Φεβρουαρίου 2003, τροποποιώντας τη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Στόχος ήταν να εξομαλυνθεί ο δρόμος για τη διεύρυνση της ΕΕ και τη θέσπιση Συντάγματος της ΕΕ. Όσον αφορά σε θέματα ΚΕΠΠΑ και ΕΠΑΑ, μεταξύ άλλων, επιβεβαιώθηκε ότι η αμυντική πολιτική της Ένωσης δε θίγει την εθνική πολιτική άμυνας και ασφάλειας των κρατών-μελών και σέβεται τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ. Επίσης αποφασίσθηκε η ίδρυση των μόνιμων πολιτικό-στρατιωτικών δομών και

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Μαρία ντα Φέιρα, Παράρτημα I στο *Παράρτημα των Συμπερασμάτων της Προεδρίας* (Σάντα Μαρία ντα Φέιρα, 19-20 Ιουνίου 2000), 3-23 (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/fei_annex_el_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015)).

καθορίστηκαν οι αρχές που διέπουν τις σχέσεις ΕΕ-NATO.⁴¹⁹

7.10 Σύνοδος Κορυφής του Γκέτεμποργκ

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Γκέτεμποργκ (15-16 Ιουνίου 2001) δεν προέβη σε σημαντικές αλλαγές, παρά μόνο σε δεσμεύσεις που αφορούσαν τη βελτίωση των δομών, των ικανοτήτων και των διαδικασιών, ώστε να ενισχυθεί η δυνατότητα της ΕΕ να αναλαμβάνει όλων των ειδών τα καθήκοντα που έχουν σχέση με τη διαχείριση κρίσεων και την πρόληψη συγκρούσεων, ασκώντας τα στρατιωτικά και πολιτικά της μέσα.⁴²⁰ Επίσης, ενεκρίθη ένα ειδικό πρόγραμμα πρόληψης βίαιων συγκρούσεων που επιτρέπει στην ΕΕ να προβαίνει σε έγκαιρη και συντονισμένη προειδοποίηση, ανάλυση και δράση.

7.11 Σύνοδος Κορυφής του Λάακεν

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Λάακεν (Δεκέμβριος 2001), υιοθετήθηκε δήλωση για την επιχειρησιακή ικανότητα της ΚΕΠΠΑ, η οποία ανέφερε ότι ΕΕ διαθέτει τις κατάλληλες δομές και διαδικασίες, ώστε να διεξάγει ικανές στρατιωτικές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και «*προοδευτικά να αναλάβει όλο και περισσότερο απαιτητικές αποστολές*», χωρίς ωστόσο η ανάπτυξη του στρατιωτικού δυναμικού να συνεπάγεται δημιουργία Ευρωπαϊκού στρατού.⁴²¹ Η δήλωση αφορούσε κυρίως στην επιχειρησιακή ετοιμότητα της δύναμης ταχείας αντίδρασης,⁴²² και πρακτικά κήρυξε την ΕΠΑΑ μερικώς επιχειρησιακή. Στην πράξη οι στρατιωτικές ικανότητες της Ένωσης θα καθόριζαν το πεδίο δράσης των αποστολών της.

Επιπλέον, για την αντιμετώπιση των ελλείψεων που εντοπίστηκαν στον τομέα στρατιωτικών και μη-στρατιωτικών δυνατοτήτων των αποστολών Petersberg, εξαγγέλθηκε το “Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάπτυξης Δυνατοτήτων” (European Capability Action Plan – ECAP), με σκοπό τον εντοπισμό και αξιολόγηση των ελλείψεων σε στρατιωτικές δυνατότητες μεταξύ των μελών της ΕΕ και την αναζήτηση λύσεων για

⁴¹⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, Συμπεράσματα της Προεδρίας: Μέρος III Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (Νίκαια, 7-9 Δεκεμβρίου 2000), 13 (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/nice1_el.pdf (πρόσβαση 18-8-2015)).

⁴²⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Γκέτεμποργκ, Συμπεράσματα της Προεδρίας (Γκέτεμποργκ, 15-16 Ιουνίου 2001), 27-29 (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/got1_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015))

⁴²¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Laeken: Συμπεράσματα της Προεδρίας, (Laeken, 14-15 Δεκεμβρίου 2001), 39 (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/lae2_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015)).

⁴²² Α. Κεχαγιά, «Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΑΑ) και NATO: Βίοι Παράλληλοι ή Πορείες σε Αντιδιαστολή;», *Αγορά Χωρίς Σύνορα* 10, no.3 (2005): 191-193.

την από κοινού αντιμετώπισή τους.⁴²³ Πρακτικά τα κράτη καλούνταν να συνεισφέρουν σε μέσα και στρατιωτικές δυνατότητες και να συντονιστούν σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για μεγιστοποίηση του αποτελέσματος ως προς την ΕΠΑΑ.

7.12 Berlin PLUS: Η Επιβεβαίωση της Πρωτοκαθεδρίας του NATO

Εντός δύο ετών από το Saint-Malo, η ΕΠΑΑ είχε δημιουργήσει ένα βασικό πλαίσιο για το σκοπό και τη σύνθεση της εμβρυακής της στρατιωτικής δύναμης και είχε καθορίσει μια βασική ιεραρχική δομή για να το κατευθύνει. Υπό την πολιτική επίβλεψη της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας και την εμπειρογνωμοσύνη της Στρατιωτικής Επιτροπής και του Στρατιωτικού Επιτελείου, η Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης μπορούσε να αναλαμβάνει αποστολές Petersberg. Ωστόσο η ΕΠΑΑ στερείτο δύο στοιχείων για να ολοκληρωθεί, τον εξειδικευμένο στρατιωτικό εξοπλισμό, απαραίτητο για την επιτυχή διεξαγωγή επιχειρήσεων υψηλού ρίσκου, όπως ειρηνευτικές αποστολές, και μια αξιόπιστη υποδομή για να τις υποστηρίξει. Η λύση προσφέρθηκε από το NATO, με τη Συμφωνία Berlin PLUS, που υπογράφηκε το Δεκέμβριο 2002 μεταξύ ΕΕ-NATO.⁴²⁴ Βάσει της συμφωνίας η ΕΠΑΑ θα μπορούσε να αντλήσει κάποια μέσα του NATO για τις δικές της ειρηνευτικές αποστολές. Οι βασικότερες ρυθμίσεις της συμφωνίας ήταν:⁴²⁵

- Η ΕΕ αποκτά εξασφαλισμένη πρόσβαση σε δυνατότητες σχεδιασμού του NATO που μπορούν να συνεισφέρουν στο στρατιωτικό σχεδιασμό επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων υπό τη διοίκηση της ΕΕ.
- Προϋποτίθεται ότι θα παρασχεθούν στην ΕΕ προκαθορισμένες δυνατότητες του NATO, καθώς και μέσα για χρήση σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων υπό τη διοίκησή της.
- Προσδιορίζεται μια προσχεδιασμένη, αποκλειστικά Ευρωπαϊκή, ιεραρχία διοίκησης υπό τον Υποδιοικητή των Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (DSACEUR),⁴²⁶ για επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της ΕΕ.

⁴²³ Παρίσις, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 75-77.

⁴²⁴ Ο όρος Berlin PLUS αναφέρεται στις συμφωνίες που υφίστανται μεταξύ NATO-ΕΕ και βασίζονται στις αποφάσεις του Βερολίνου (1996) και της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουάσιγκτον (Απρίλιος 1999), βλ. NATO, SHAPE, Berlin PLUS agreement (http://www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm) (πρόσβαση 12-12-2015)

⁴²⁵ Ευρωπαϊκή Ένωση, "About CSDP - The Berlin Plus Agreement" (http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm) (πρόσβαση 11-11-2015)). Επίσης στο Παρίσις, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 104-105.

⁴²⁶ Ο DSACEUR είναι ανώτατος αξιωματικός πάντοτε Ευρωπαίος.

- Το σύστημα αμυντικού σχεδιασμού του NATO θα προσαρμοστεί κατάλληλα, ώστε να ενσωματώνει πληρέστερα τη δυνατότητα εκχώρησης δυνάμεων για επιχειρήσεις υπό τη διοίκηση της ΕΕ.

Ωστόσο η εφαρμογή της συμφωνίας Berlin PLUS συνοδεύεται και από περιορισμούς για την ΕΠΑΑ. Έτσι το NATO διατηρούσε το δικαίωμα να αποφύγει να εμπλακεί σε δεδομένη κρίση και επιπλέον η έγκριση χρήσης των μέσων-δυνατοτήτων του, έπρεπε να είναι ομόφωνη μεταξύ των μελών του.⁴²⁷

Η συμφωνία Berlin PLUS επιβεβαίωσε του ελληνικούς φόβους ότι η αυτονομία της ΕΠΑΑ ήταν απλώς ρητορική δέσμευση. Το δικαίωμα του NATO να αποφύγει την εμπλοκή σε δεδομένη κρίση, περιόριζε τη δράση της ΕΠΑΑ, μόνο στις περιπτώσεις που το ίδιο δεν επιθυμούσε να συμμετέχει ως σύνολο, υποβαθμίζοντας ουσιαστικά την ΕΕ σε πάροχο ασφάλειας δεύτερης κλάσης, δηλαδή κατάλληλη μόνο για τις αποστολές που το NATO θα της επέτρεπε να αναλάβει. Επιπλέον η εξάρτηση της ΕΠΑΑ από το NATO εισήγαγε εκείνη ακριβώς την παράμετρο που η Ελλάδα ήλπιζε να αποφύγει, δηλαδή τις προστριβές της με τη σύμμαχο στο NATO, Τουρκία.

Ο αντίκτυπος των ελληνοτουρκικών προστριβών στην ΕΠΑΑ φάνηκε όταν η ΕΕ απέρριψε τις προσπάθειες της Άγκυρας να αποκτήσει θέση στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ). Τότε η Τουρκία χρησιμοποιώντας τη συμμετοχή της στο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (North Atlantic Council – NAC) άσκησε veto στη συμφωνία Berlin PLUS, μπλοκάροντας έτσι το δικαίωμα της ΕΠΑΑ να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες του NATO.

Το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε στις σχέσεις ΕΕ-NATO ως συνέπεια της τουρκικής αρνησικυρίας, αρχικά επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί με συμφωνίες-εγγυήσεις από πλευράς ΕΕ προς την Τουρκία, περί μη-επίθεσης, συμμετοχής σε συσκέψεις και παροχής συμβουλευτικής. Η Ελλάδα αντέδρασε ασκώντας veto στις υπόψη συμφωνίες, μέχρι που επετεύχθη τελικά συμφωνία (Δεκέμβριος 2002) με εκχώρηση στην Τουρκία της μέγιστης δυνατής εμπλοκής στη διαδικασία της ΕΕ για διαμόρφωση εισηγήσεων προς απόφαση επί θεμάτων ασφάλειας και άμυνας, και αυτόματη εμπλοκή της σε περίπτωση αποστολών της ΕΕ κάνοντας χρήση των μέσων του NATO. Επιπρόσθετα, της δόθηκαν επισήμως εγγυήσεις ότι:

⁴²⁷ Για παράδειγμα, οι επιφυλάξεις της Τουρκίας για χρήση μέσων του NATO στην επιχείρηση Concordia (αποστολή της ΕΕ για διαφύλαξη της ειρήνης στην ΠΓΔΜ), καθυστέρησαν την ανάπτυξη της περισσότερο από 5 μήνες.

- Αποστολές της ΕΠΑΑ δε θα αναπτυσσόταν στο Αιγαίο.
- Η Κύπρος, ως μη συμμετέχουσα στη Συνεργασία για την Ειρήνη (PfP), δε θα επιτρεπόταν να συμμετάσχει σε επιχειρήσεις της ΕΕ, στις οποίες η τελευταία προσφεύγει σε μέσα-δυνατότητες του NATO ή συνεργασία με αυτό.⁴²⁸
- Η δύναμη της ΕΕ δε θα επιτιθόταν σε κράτος-μέλος του NATO.

Με γνώμονα την ενταξιακή προοπτική της Κύπρου, η Ελλάδα πέτυχε να διαπραγματευτεί την αντίστροφη επίσης ισχύ των παραπάνω εγγυήσεων, δηλαδή ότι μέλος του NATO δε θα εκδήλωνε επίθεση σε κράτος-μέλος της ΕΕ.

Εντούτοις οι ελπίδες της Ελλάδας να θέσει το Αιγαίο, το κυριότερο θέατρο επιχειρήσεων της, υπό την κάλυψη της ΕΠΑΑ, εξανεμίστηκαν, καθώς η Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης (ERRF) δε θα μπορούσε να αναπτυχθεί στο Αιγαίο, διατηρώντας την άμυνα των ελληνικών νήσων, αποκλειστικά ελληνική υπόθεση.

Η συμφωνία που τελικά επετεύχθη, γνωστή ως «κείμενο της Άγκυρας», ματαίωσε τις ελπίδες της Ελλάδας, αναδεικνύοντας τη ματαιότητα των προσδοκιών της ότι τα εθνικά της συμφέροντα θα μπορούσαν να υποστηριχθούν από έναν Ευρωπαϊκό στρατιωτικό οργανισμό.⁴²⁹ Το κείμενο της Άγκυρας πέτυχε αναμφίβολα να τερματίσει την επί δεκαετίας τελμάτωση της συμφωνίας Berlin PLUS, ωστόσο δήλωσε επίσης την αποφασιστικότητα της ΕΕ να κρατηθεί εκτός πολιτικής των ελληνοτουρκικών προστριβών-εντάσεων. Η αναφορά του ότι «σε καμία περίπτωση, ούτε σε περίπτωση κρίσης, η ΕΠΑΑ δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον Συμμάχου χώρας [στο NATO]», αποτέλεσε κατά την άποψη της Ελλάδας, πολιτική διαβεβαίωση προς την Τουρκία ότι καμία δύναμη της ΕΕ δε θα παρέμβαινε σε

⁴²⁸ Ο όρος «Συνεργασία για την Ειρήνη» (Partnership for Peace - PfP) αναφέρεται σε πρόγραμμα του NATO για ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ του NATO και άλλων κρατών της Ευρώπης και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η Κύπρος απορρίπτει την ένταξή της σε αυτό. Οι αντιρρήσεις της Τουρκίας ως προς την Κύπρο, βασίστηκαν στη συμφωνία ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ ΕΕ και NATO και στην απουσία συμφωνίας ασφαλείας μεταξύ Κύπρου-NATO. Καθώς λοιπόν η Κύπρος δεν είναι μέλος PfP, δε θα έπρεπε να συμμετέχει σε επιχειρήσεις της ΕΕ, όπου θα ανταλλάσσονταν ευαίσθητες για το NATO πληροφορίες. Έτσι, η Κύπρος συμμετέχει μόνο σε αυτόνομες επιχειρήσεις της ΕΠΑΑ (πχ EUFOR Tchad/RCA, EUNAVFOR Somalia, Artemis, EUFOR RD Congo) και σε μη στρατιωτικές επιχειρήσεις, αλλά αποκλείεται από επιχειρήσεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο ρυθμίσεων Berlin PLUS (πχ Althea, Concordia). Ως αντίδραση, η Κύπρος προβάλλει veto στη συνεργασία της Τουρκίας με τον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό (EDA), μια συνεργασία που θα επιθυμούσε η Τουρκία. Σχετικά βλ. Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 212-215.

⁴²⁹ Περισσότερα στο Bekdil Burak and Umit Enginsoy, "Turk-Greek Dispute Still Stymies EU Force", *Defense News*, (30 Sep – 2 Oct 2002).

«διαφωνίες πολιτικής» μεταξύ Νατοϊκών συμμάχων. Κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (2002), το κείμενο της Άγκυρας αντικαταστάθηκε από το «κείμενο των Βρυξελλών» στο οποίο αναφερόταν ότι «...σε καμία περίπτωση, ούτε σε περίπτωση κρίσης, η ΕΠΑΑ δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον Συμμάχου χώρας [στο NATO], με αμοιβαία συμφωνία ότι ούτε στο πλαίσιο στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων του NATO δεν μπορεί να αναληφθεί δράση εναντίον της ΕΕ ή κρατών-μελών της».⁴³⁰ Έτσι η Ελλάδα εξασφάλισε μια γραπτή δέσμευση, περιττή πρακτικά, ότι δε θα αναλαμβάνονταν καμία ενέργεια που θα παραβίαζε τις Αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.⁴³¹

Απολογιστικά, για την Ελλάδα η συγκεκριμένη συμφωνία αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα, καθώς πρακτικά επιτρεπόταν στην Τουρκία να λαμβάνει μέρος στις επιχειρήσεις της ΕΕ. Έτσι ακυρωνόταν κάποια από τα οφέλη στα οποία αποσκοπούσε η ελληνική πλευρά και απέρρεαν από τη μη συμμετοχή της Τουρκίας στην ΕΠΑΑ, ενώ την ίδια στιγμή η Κύπρος αποκλειόταν από αποστολές της ΕΕ με μέσα του NATO. Ωστόσο, η αδυναμία συμμετοχής της Τουρκίας στη λήψη αποφάσεων της ΕΠΑΑ, ως μη-μέλος της, αποτελεί σημαντική δικλείδα ασφαλείας για την ελληνική πλευρά που μετριάζει ως ένα βαθμό τις στρατηγικές επιπτώσεις που προκύπτουν από τη συνεργασία ΕΠΑΑ-Άγκυρας.⁴³²

7.13 Σύνοδος Κορυφής της Θεσσαλονίκης

Κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Θεσσαλονίκης (Ιούνιος 2003) ανακηρύχθηκε η πλήρης επιχειρησιακή ετοιμότητα για ανάληψη επιχειρήσεων από την ΕΕ σε όλο το φάσμα αποστολών Petersberg, παρά τους περιορισμούς από τις ελλείψεις του Πρωταρχικού Στόχου,⁴³³ και κατατέθηκε το Σχέδιο Συντάγματος της ΕΕ. Επίσης παρουσιάστηκαν οι προτάσεις της ομάδας εργασίας VIII, για το μέλλον της ΚΕΠΠΑ

⁴³⁰ Ευρωπαϊκή Ένωση, "Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών 24 και 25 Οκτωβρίου 2002. Συμπεράσματα της Προεδρίας, 26 Νοεμβρίου 2002 (14702/02 POLGEN 67) (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/73463.pdf (πρόσβαση 14-12-2015)), 17.

⁴³¹ European Council, "Helsinki European Council 14 and 15 December 2001 – Presidency Conclusions", 24 Oct 2002 (<http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/council-eu-29.pdf> (πρόσβαση 15-12-2015))

⁴³² Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*, 13 (http://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβαση 21-11-2015))

⁴³³ Συμπεράσματα Προεδρίας. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/the_el.pdf (πρόσβαση 16-8-2015))

και ΕΠΑΑ, οι οποίες συνοψίζονται στα παρακάτω:⁴³⁴

- Τροποποίηση αποστολών τύπου «Petersberg».
- Βελτίωση διαδικασιών χειρισμού κρίσεων για ενίσχυση της αποτελεσματικότητας.
- Εξασφάλιση ευελιξίας στον τρόπο λήψης αποφάσεων, τόσο με προσφυγή στην αρχή της δημιουργικής αποχής, όσο και με καθιέρωση ειδικής μορφής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών.
- Θέσπιση ρήτρας αλληλεγγύης, για πρόληψη και αντίδραση σε τρομοκρατικές απειλές στο εσωτερικό της ΕΕ.
- Δημιουργία ευρωπαϊκού οργανισμού εξοπλισμών & στρατηγικής έρευνας.
- Αναβάθμιση του ρόλου του Γενικού Γραμματέα-Υπατου Εκπροσώπου αναφορικά με τον χειρισμό θεμάτων της ΚΕΠΠΑ.
- Εξασφάλιση του κατάλληλου κοινοβουλευτικού ελέγχου.

7.14 Σύνοδος Κορυφής των Βρυξελλών (Δεκέμβριος 2003)

Στη Σύνοδο Κορυφής της 12-13 Δεκεμβρίου 2003, στις Βρυξέλλες εγκρίθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ), γεγονός που έδωσε στην ΕΕ τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει καλύτερα τις παγκόσμιες προκλήσεις και κινδύνους και να αξιοποιήσει καλύτερα τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται. Επίσης εγκρίθηκε η πρόταση Γαλλίας-Βρετανίας-Γερμανίας για ενίσχυση του Ευρωπαϊκού πυλώνα του ΝΑΤΟ, σύμφωνα με την οποία δημιουργήθηκε επιτελείο της ΕΕ στο SHAPE για το σχεδιασμό επιχειρήσεων, όταν αυτές δεν αναλαμβάνονται από το ΝΑΤΟ. Αντίστοιχο επιτελείο του ΝΑΤΟ θα λειτουργούσε στην ΕΕ. Τέλος, επιβεβαιώθηκε η ετοιμότητα της ΕΕ για ανάληψη της πρώτης αποστολής υπό την ΕΠΑΑ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής συνιστώσας που θα βασίζεται στις ρυθμίσεις του «Berlin PLUS».⁴³⁵ Λόγω της σπουδαιότητάς της, η ΕΣΑ αναλύεται σε ξεχωριστό εδάφιο.

⁴³⁴ Το Σχέδιο Συνθήκης για τη Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης. Εγκρίθηκε με συναίνεση από την Ευρωπαϊκή Συνέλευση στις 13/6 και 13/7/2003 και υποβλήθηκε προς τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου την 18/7/2003.

⁴³⁵ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών: Συμπεράσματα Προεδρίας, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru033_el.pdf (πρόσβαση 16-8-2015)).

7.15 Σύνοδος Κορυφής Βρυξελλών (Ιούλιος 2004): Πρωταρχικός Στόχος 2010

Ο Πρωταρχικό Στόχος του Ελσίνκι αποδείχθηκε ανέφικτος στα χρονικά όρια που είχαν τεθεί. Στο μεταξύ η εμπειρία της ΕΕ από τις επιχειρήσεις EUFOR Concordia και Artemis, σε συνδυασμό με τις αλλαγές στο περιβάλλον ασφάλειας που απεικονίστηκαν με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ),⁴³⁶ οδήγησαν στην αναθεώρηση του Πρωταρχικού Στόχου 2003. Στο πλαίσιο αυτό ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), συνέταξε τον Πρωταρχικό Στόχο 2010 (Headline Goal 2010), που περιλάμβανε νέα πεδία ανάπτυξης δυνατοτήτων με ορίζοντα το 2010.⁴³⁷

Στη Σύνοδο Κορυφής της 17-18 Ιουλίου 2004, στις Βρυξέλλες εγκρίθηκε ο νέος Πρωταρχικός Στόχος 2010.⁴³⁸ Ο στόχος εκφράζει την ΕΣΑ, την εξέλιξη του στρατηγικού περιβάλλοντος και της τεχνολογίας και λαμβάνει υπόψη τα διδάγματα από τις επιχειρήσεις που στο μεταξύ είχαν πραγματοποιηθεί υπό την ΕΕ. Το στοιχείο κλειδί του Κύριου Στόχου 2010 είναι η ικανότητα της ΕΕ να αναπτύσσει δυνάμεις με υψηλό επίπεδο ετοιμότητας ως απάντηση σε μια κρίση, είτε ως μεμονωμένη δύναμη, είτε ως μέρος ευρύτερης επιχείρησης.⁴³⁹ Αυτό το ελάχιστο επίπεδο δύναμης που πρέπει να είναι στρατιωτικά αποτελεσματικό, αξιόπιστο και συνεκτικό, βασίζεται στην αντίληψη των Τακτικών Σχηματισμών Μάχης (Battlegroups).⁴⁴⁰

Τα Battlegroups συνίστανται σε μονάδες υψηλής ετοιμότητας δυναμικού 1500 στελεχών, με υπηρεσίες διοίκησης και υποστήριξης και ικανότητα ανάπτυξης στην περιοχή ενδιαφέροντος εντός 10 ημερών από τη σχετική απόφαση του Συμβουλίου. Κάθε Battlegroup θα πρέπει να διατηρείται επιχειρησιακό για τουλάχιστον 30 ημέρες, χρόνος που επεκτείνεται σε 120 ημέρες, με εκ περιτροπής ανάπτυξη.⁴⁴¹

Με την ολοκλήρωση του Κύριου Στόχου 2010, εκτιμάται ότι θα έχει καλυφθεί το 75% των ελλείψεων και συλλογικών αναγκών ασφάλειας που προβλέπονται

⁴³⁶ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015))

⁴³⁷ http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm (πρόσβ 14-8-2015)

⁴³⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών 17 και 18 Ιουνίου 2004: Συμπεράσματα της Προεδρίας, (Βρυξέλλες: Συμβούλιο της ΕΕ, 2004), 13. (http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-04-2_el.pdf (πρόσβαση 14-8-2015)).

⁴³⁹ Για το κείμενο του Πρωταρχικού Στόχου 2010 βλ. στο ([http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010 Headline Goal.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf) (πρόσβαση 16-12-2015))

⁴⁴⁰ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 78-81 & 161-166.

⁴⁴¹ http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm (πρόσβ 14-8-2015)

από την ΕΣΑ. Μέχρι σήμερα ο στόχος δεν έχει αναθεωρηθεί, παρότι η προεδρία της ΕΕ το Β' εξάμηνο 2009, εισηγήθηκε νέο στόχο με ορίζοντα το 2020.⁴⁴²

7.16 Συνθήκη της Λισαβόνας ή Μεταρρυθμιστική Συνθήκη

Τον Μάιο 2004 στην Αθήνα έγινε πράξη η 5^η κατά σειρά διεύρυνση της ΕΕ με την εισδοχή στους κόλπους της δέκα επιπλέον κρατών, ενώ τον Ιανουάριο 2007 ακολούθησαν η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Δεδομένης της αντίρρησης ορισμένων κύκλων για περαιτέρω διεύρυνση με αιτιολογικό την πολύ πιθανή εμπλοκή των θεσμικών διαδικασιών λήψεως αποφάσεων της Ένωσης, καθίστατο φανερό η ανάγκη αναμόρφωσης τους, ώστε η ΕΕ να δρα ταχύτερα και αποτελεσματικότερα. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν οι Ευρωπαίοι ηγέτες με τη Συνθήκη της Λισαβόνας που υπεγράφη 13 Δεκ 2007 και τέθηκε σε ισχύ από 1 Δεκ 2009.⁴⁴³

Η Συνθήκη της Λισαβόνας εισήγαγε στις υφιστάμενες Συνθήκες της ΕΕ (που παραμένουν σε ισχύ) τις καινοτομίες που προέκυψαν από τη Διακυβερνητική Διάσκεψη του 2004,⁴⁴⁴ μόνο στα σημεία που αποφασίστηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Με τις νέες ρυθμίσεις ενισχύεται ο δημοκρατικός χαρακτήρας της ΕΕ, καθώς αυξήθηκαν οι δυνατότητες του Ευρωκοινοβουλίου.

Τα θέματα που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ παρέμειναν στον τίτλο V («Γενικές Προβλέψεις για την Εξωτερική Δράση της Ένωσης και ειδικές Προβλέψεις για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας»), με πολύ διευρυμένο περιεχόμενο. Μεταξύ των ειδικών διατάξεων για την ΚΕΠΠΑ περιλήφθησαν οι διατάξεις για την «Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας» (ΚΠΑΑ).⁴⁴⁵

Μεταξύ των κυριότερων τροποποιήσεων στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Ευρώπης επισημαίνονται οι παρακάτω.⁴⁴⁶

- Θεσμοθετήθηκε ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, ο οποίος προεδρεύει του Συμβουλίου

⁴⁴² Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 81.

⁴⁴³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015))

⁴⁴⁴ Πρόκειται για διάσκεψη που αποφάσισε και ενέκρινε τη Συνταγματική Συνθήκη των Βρυξελλών δηλαδή το Σύνταγμα της ΕΕ, που τελικώς δεν επικυρώθηκε από τη Γαλλία και Ολλανδία (κατόπι αντίστοιχων δημοψηφισμάτων), με αποτέλεσμα να μην τελεσφορήσει.

⁴⁴⁵ Η Συνθήκη της Λισαβόνας χρησιμοποιεί τον όρο Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) αντί του όρου Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) που χρησιμοποιούταν μέχρι τότε σύμφωνα με τη διακήρυξη της Κολωνίας (1999).

⁴⁴⁶ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 47-49.

Εξωτερικών Υποθέσεων, συμβάλλει στη διαμόρφωση της ΚΕΠΠΑ και διασφαλίζει την εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου.

- Δημιουργήθηκε Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ), η οποία θα συνεργάζεται στενά με τις διπλωματικές υπηρεσίες των κρατών-μελών. Η ΕΥΕΔ ενσωματώνει τη Γενική Διεύθυνση Εξωτερικών Σχέσεων, που λειτουργεί στο πλαίσιο της Επιτροπής και καλύπτει τους τομείς εξωτερικών οικονομικών σχέσεων, γεωγραφικών & θεματικών υποθέσεων, ΚΕΠΠΑ και πολιτικο-στρατιωτικής δομής για την ΚΠΑΑ.
- Η ΕΠΑΑ (εφεξής ΚΠΑΑ) καθορίστηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια, διευρύνθηκε ως προς τις αποστολές, απέκτησε σαφέστερη προοπτική να οδηγήσει στην κοινή άμυνα και προβλέφθηκαν τα περί απόκτησης από την ΕΕ στρατιωτικών δυνατοτήτων.⁴⁴⁷
- Εισήχθη η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία.
- Εισήχθησαν οι ρήτρες Αμοιβαίας Συνδρομής και Αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών της Ένωσης.

7.17 Σύνοδος Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Δεκεμβρίου 2013

Στις 19-20 Δεκεμβρίου 2013 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για πρώτη φορά από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, συζήτησε για την άμυνα. Κατά τη σύνοδο επαναβεβαιώθηκε η ισχυρή δέσμευση της ΕΕ στην ανάπτυξη αξιόπιστης και αποτελεσματικής ΚΠΑΑ, καθώς και η δέσμευση συνεργασίας με τους διεθνείς, διατλαντικούς και περιφερειακούς εταίρους της. Επιπλέον, δόθηκε προτεραιότητα στην ενίσχυση της ανάπτυξης των δυνατοτήτων-υποδομών και στην ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανίας της ΕΕ. Στο πλαίσιο επισήμανσης απειλών εσωτερικής και εξωτερικής της ασφάλειας έδωσε έμφαση στους τομείς θαλάσσιας και ενεργειακής ασφάλειας, κυβερνοχώρου-κυβερνοασφάλειας και διαχείρισης συνόρων μέσω αρωγής τρίτων χωρών και περιφέρειας.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Η ΚΠΑΑ «εξασφαλίζει στην Ένωση επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε μη-στρατιωτικά και στρατιωτικά μέσα. Η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση των μέσων αυτών σε αποστολές εκτός Ένωσης προκειμένου να διασφαλίζει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών». Άρθρο 42 Συνθήκης της Λισαβόνας.

⁴⁴⁸ «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 19-20 Δεκεμβρίου 2013: Συμπεράσματα», EUCO 217/13, (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/140271.pdf (πρόσβ 22-12-2015))

7.18 Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία

Η Συνθήκη της Λισαβόνας, όπως και οι προηγούμενες, για την ΕΕ, απαγόρευαν τη δυνατότητα των κρατών-μελών να συμμετέχουν σε ενισχυμένη συνεργασία που θα αποφέρει στρατιωτικές επιπτώσεις ή συνέπειες στον τομέα άμυνας.⁴⁴⁹ Αντί αυτού, θεσπίστηκε η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία, σύμφωνα με την οποία τα κράτη-μέλη «που πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικές υποχρεώσεις ενόψει των πλέον απαιτητικών αποστολών», δύνανται να καθιερώσουν τέτοια συνεργασία.⁴⁵⁰ Αυτή η μορφή συνεργασίας εφαρμόζεται από το 2004 με τη δημιουργία των Battlegroups.

Τα κριτήρια που πρέπει να πληρούν τα κράτη για να συμμετέχουν στη Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία αφορούν αφενός στη δυνατότητά τους να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη των κύριων ευρωπαϊκών εξοπλιστικών προγραμμάτων και στις δραστηριότητες του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας και αφετέρου να προσφέρουν μέχρι το 2010 μάχιμες μονάδες, συμπεριλαμβανομένων στοιχείων υποστήριξης, για την πραγματοποίηση αποστολών.⁴⁵¹ Επίσης τίθενται δεσμεύσεις στα μετέχοντα κράτη, όπως:⁴⁵²

- Να συνεισφέρουν οικονομικά στον τομέα εξοπλισμών
- Να εναρμονίζουν τις στρατιωτικές τους ανάγκες διαθέτοντας στρατιωτικά μέσα και ενθαρρύνοντας τη συνεργασία στους τομείς εκπαίδευσης και υλικοτεχνικών αναγκών
- Να θεσπίζουν ειδικά μέτρα που επιτρέπουν την ανάπτυξη, ευελιξία, διαθεσιμότητα και διαλειτουργικότητα των δυνάμεών τους
- Να συμμετέχουν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων εξοπλισμού
- Να συμπληρώνουν τα κενά που υπάρχουν στο Μηχανισμό Ανάπτυξης Δυνατοτήτων μέσω της πολυεθνικής τους συνεργασίας

⁴⁴⁹ Άρθρο 333(3) της Συνθήκης Ευρωπαϊκής Ένωσης (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015))

⁴⁵⁰ Άρθρα 42(6), 46 της Συνθήκης Ευρωπαϊκής Ένωσης & 10^ο Πρωτόκολλο της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

⁴⁵¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (30/03/2010) «Πρωτόκολλο (Αριθ. 10) Σχετικά με τη Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία η οποία Θεσπίζεται με το Άρθρο 42 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση», C 83, (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

⁴⁵² Ibid.

Η ρήτρα της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας έχει ιδιαίτερη σημασία. Δεδομένου ότι όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ δεν έχουν την ίδια προσέγγιση στα θέματα ασφάλειας και άμυνας και συνεπώς ούτε το ίδιο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων που είναι αναγκαίες για την υλοποίηση της ΚΠΑΑ, ούτε την ίδια βούληση για συμμετοχή σε επιχειρήσεις, η ΕΕ μπορεί να βασίζεται σε μια μικρότερη ομάδα πιο πρόθυμων και καλύτερα προετοιμασμένων χωρών, ώστε να υλοποιούν τις πιο απαιτητικές στρατιωτικές αποστολές.⁴⁵³ Η δημιουργία των Battlegroups δηλώνει την πολιτική βούληση των κρατών-μελών να υλοποιήσουν τους στόχους της ΚΠΑΑ.

Οπωσδήποτε η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία δεν αποτελεί το μέσο επίλυσης όλων των προβλημάτων στρατιωτικής φύσης της ΕΕ. Όμως δεδομένου ότι προβλέπεται από τη Συνθήκη και εναπόκειται στα κράτη-μέλη να αποφασίσουν εάν και σε ποια έκταση θα κάνουν χρήση των διατάξεών της, παρέχει προοπτικές περαιτέρω ενδυνάμωσης της ΚΠΑΑ.⁴⁵⁴ Έτσι επιχειρείται να ικανοποιηθεί, έστω μερικώς, το κριτήριο της εξασφάλισης μέσων για την επιχειρησιακή υλοποίηση κοινών δράσεων που αναγνωρίζεται ως η «...*Αχίλλειος πτέρνα της Ένωσης και συνδέεται άρρηκτα με το status της ΕΕ ως μη στρατιωτική δύναμη και την ασύμμετρη εξάρτησή της από την Ατλαντική Συμμαχία*».⁴⁵⁵ Ωστόσο ενδέχεται να διαιρέσει τα κράτη-μέλη της ΕΕ στον τομέα της άμυνας, εκτός και εάν η εφαρμογή της από κάποια κράτη με θετικά αποτελέσματα, προσελκύσει τελικά και τα υπόλοιπα κράτη.

7.19 Οι Ρήτρες Αμοιβαίας Συνδρομής και Αλληλεγγύης

Η ένταξη μιας ρήτρας αλληλεγγύης και η παροχή εγγυήσεων αμοιβαίας συνδρομής αποτελούσαν σταθερούς και κεντρικούς στόχους της ελληνικής ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της ΕΠΑΑ, καθώς θεωρούσε ότι με αυτό τον τρόπο θα εξασφάλιζε την εδαφική της ακεραιότητα. Τη θέλησή της αυτή είχε εκφράσει από τη διαπραγμάτευση για την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, στην οποία και συμπεριλήφθηκε η αρχή αλληλεγγύης με μία ήπια διατύπωση, δηλαδή η ΕΕ «να δρα με συνοχή και αλληλεγγύη ώστε να υπερασπίζεται αποτελεσματικότερα τα

⁴⁵³ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 65.

⁴⁵⁴ Ibid, 68.

⁴⁵⁵ Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*, 51.

κοινά της συμφέροντα και την ανεξαρτησία της».⁴⁵⁶ Το ίδιο επιχείρησε με τη ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής κατά τη Διακυβερνητική Διάσκεψη της Συνθήκης του Άμστερνταμ, δίχως επιτυχία, λόγω της αντίθεσης των ατλαντιστών που θεωρούσαν ότι έτσι η ΕΕ θα αναχθεί σε στρατιωτικό δρώντα ασφαλείας τύπου NATO.⁴⁵⁷

Οι προσδοκίες της Ελλάδας από την ΕΠΑΑ αναγεννήθηκαν το καλοκαίρι 2002, όταν με επιστολή του ο Βέλγος πρωθυπουργός Guy Verhofstadt προς το Βρετανό και Γάλλο ομόλογό του επαναλάμβανε την πάγια ελληνική γραμμή σκέψης που περιλάμβανε την ανάγκη «ανάπτυξης της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, που θα μπορούσε να γίνει μέσω μιας αμοιβαίας εγγύησης ασφάλειας σε περίπτωση επίθεσης που απαιτούσε συλλογική αντίδραση».⁴⁵⁸ Αν και η επιστολή δεν είχε συνέχεια, το κρίσιμο για την Ελλάδα ζήτημα μιας ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής απασχόλησε τη Διακυβερνητική Διάσκεψη, στο πλαίσιο συζητήσεων για το μέλλον της Ευρώπης σχετικά με την άμυνα και την εξωτερική της δράση.⁴⁵⁹

Παρά τις διαφορές απόψεων, αποφασίστηκε η εισαγωγή στο προσχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης της ΕΕ, μιας ρήτρας Αλληλεγγύης, αναφερόμενης στην περίπτωση τρομοκρατικής επίθεσης, και μιας επιλογής, βάσει της οποίας όσα κράτη-μέλη επιθυμούσαν να αναλάβουν τις δεσμεύσεις αμοιβαίας συνδρομής της Συνθήκης της ΔΕΕ, θα μπορούσαν να το πράξουν μέσα στο πλαίσιο της ΕΕ.⁴⁶⁰ Η Συνταγματική Συνθήκη αποσύρθηκε λόγω των αρνητικών δημοψηφισμάτων Γαλλίας και Ολλανδίας κατά τη διαδικασία επικύρωσης. Αντικαταστάθηκε ωστόσο από τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία όσον αφορά την ΚΠΑΑ δεν παρουσιάζει σοβαρές διαφορές από ότι προβλεπόταν στη Συνταγματική Συνθήκη.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Γιάννης Βαληνάκης, *Η Ασφάλεια της Ευρώπης και η Ελλάδα* (Αθήνα: ΙΠΟΜΕ, 1998), 57.

⁴⁵⁷ Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*, σελ.16 (http://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβαση 21-11-2015))

⁴⁵⁸ Επιστολή του Guy Verhofstadt στον Tony Blair, πρωθυπουργό του Ην. Βασιλείου της Μ. Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας και στο Jacques Chirac, πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας (Βρυξέλλες, GV/PM/vn 14 1807 02), βλ. P.Tsakonas & A.Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The 'Expectations-Reality Gap'", *Security Dialogue (Sage)* 34, no.3 (2003):307.

⁴⁵⁹ Η εν λόγω Διακυβερνητική Διάσκεψη ξεκίνησε το 2003 και ολοκληρώθηκε το 2007 με σκοπό τη σύνταξη μιας νέας Συνθήκης, η οποία θα διόρθωνε και θα ενίσχυε τις προϋπάρχουσες ιδρυτικές συνθήκες για τη λειτουργία της ΕΕ. Το κείμενο της Συνθήκης στο οποίο κατέληξε η Διακυβερνητική Διάσκεψη έγινε γνωστό ως Συνταγματική Συνθήκη. Βλ. Φ.Μπέλλου, *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*, (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015)

⁴⁶⁰ Άρθρο I-40(7) του προσχεδίου της Συνταγματικής Συνθήκης.

⁴⁶¹ Φ.Μπέλλου, *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*, (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015)

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αναφέρει (Άρθρο 42(7)) ότι: «*Σε περίπτωση κατά την οποία κράτος-μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, τα άλλα κράτη-μέλη οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό δεν θίγει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών-μελών*».⁴⁶² Η υπόψη παράγραφος εμπεριέχει ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής, χωρίς ωστόσο να είναι υποχρεωτική η συμμετοχή των κρατών-μελών, ούτε να καθίσταται απολύτως σαφές το εύρος της συνδρομής. Η αναφορά για βοήθεια και συνδρομή στο κράτος-μέλος που θα «δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του», θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συνεισφορά σε εθελοντική βάση και αποτελεί μια ειδική μορφή «στενής συνεργασίας», ανοικτής σε όλους.⁴⁶³ Είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για ρήτρα συλλογικής άμυνας και κατά συνέπεια η ρήτρα που συνεχίζει να συνδέει τις χώρες της ΕΕ στον τομέα αυτό είναι η διάταξη του Άρθρου V της ΔΕΕ.⁴⁶⁴

Η Συνθήκη της Λισαβόνας περιλαμβάνει επίσης, ρήτρα Αλληλεγγύης (Άρθρο 222 Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ)⁴⁶⁵ μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, με την πρόβλεψη ότι «...η Ένωση και τα κράτη-μέλη της πρέπει να ενεργούν από κοινού με πνεύμα αλληλεγγύης...» για την πρόληψη τρομοκρατικής απειλής, την παροχή προστασίας του άμαχου πληθυσμού και των δημοκρατικών θεσμών και την παροχή αρωγής σε κράτος-μέλος, στο έδαφός του, ώστε να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης, καθώς επίσης και σε περίπτωση φυσικής ή ανθρωπογενούς καταστροφής.⁴⁶⁶

Η διατύπωση των ρητρών κάνει έκδηλο το βαθμό που έχουν επηρεαστεί από τη γενικότερη ρητορική και το κλίμα αλληλεγγύης που επικρατούσε εκείνη την

⁴⁶² Οι προβλέψεις του Άρθρου 51 του ΟΗΕ αναφέρονται στο φυσικό δικαίωμα μεμονωμένης ή συλλογικής νόμιμης άμυνας σε περίπτωση που κάποιο μέλος των Ηνωμένων Εθνών υποστεί ένοπλη επίθεση, μέχρις ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει τα αναγκαία μέτρα.

⁴⁶³ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 63-65.

⁴⁶⁴ Η ΔΕΕ είναι ο μόνος καθαρά Ευρωπαϊκός οργανισμός που έχει ορίσει την υποχρέωση αυτόματης συλλογικής άμυνας. Το Άρθρο V ορίζει: *"If any of the High Contracting Parties should be the object of an armed attack in Europe, the other High Contracting Parties will, in accordance with the provisions of Article 51 of the Charter of the United Nations, afford the party so attacked all the military and other aid and assistance in their proper"*.

⁴⁶⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβ 16-8-2015)

⁴⁶⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (L 192/53), ΑΠΟΦΑΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 24-6-2014 σχετικά με τις ρυθμίσεις για την εφαρμογή από την Ένωση της ρήτρας αλληλεγγύης (2014/415/ΕΕ).

περίοδο μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, 11ης Μαρτίου 2004 στη Μαδρίτη και της 7ης Ιουλίου 2005 στο Λονδίνο.

Καθώς οι ελληνικές ανησυχίες ασφάλειας πηγάζουν κυρίως από το ενδεχόμενο στρατιωτικής επιθετικής ενέργειας, η ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής προξένησε το ενδιαφέρον της Αθήνας. Κατά της προβλέψεις της Συνθήκης της Λισαβόνας, τα υπόλοιπα κράτη-μέλη είναι πλέον υποχρεωμένα να συνδράμουν το θύμα της ένοπλης επίθεσης «...*με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους...*».⁴⁶⁷ Εκ πρώτης όψεως, η ρήτρα φαίνεται να καλύπτει μεγάλο μέρος των ελληνικών ζητημάτων ασφάλειας, ιδιαίτερα εκείνων περί εδαφικής απειλής. Ωστόσο διεξοδικότερη μελέτη του λεκτικού αποκαλύπτει ότι μεταξύ των σχετικών με την ΚΠΑΑ προβλέψεων της Συνθήκης της Λισαβόνας, η ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής έχει τη μικρότερη προοπτική εφαρμογής. Η χρήση αφηρημένων εκφράσεων όπως «*οφείλουν να παράσχουν βοήθεια*» και «*με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους*» αφήνει ουσιώδη σημασιολογικά κενά στην ερμηνεία τους. Τίθενται ερωτήματα όπως, εάν με την έκφραση «*οφείλουν να*» υπονοείται ότι ένα κράτος-μέλος που δεν είναι πρόθυμο να βοηθήσει ένα άλλο που βρίσκεται σε ανάγκη, θα αντιμετωπίσει συνέπειες. Επίσης δεν προσδιορίζεται το εύρος του «*με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους*», εάν πρόκειται για μέσα που περιλαμβάνουν διπλωματική κινητοποίηση, στρατιωτική συνδρομή ή και τα δύο. Η απουσία νομικού πλαισίου που να περιγράφει επακριβώς, είτε το επίπεδο υποχρέωσης, είτε την έκταση εμπλοκής ενός κράτους-μέλους στην ένοπλη διαμάχη ενός άλλου μέλους, καθιστά τη ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής απατηλά υποσχόμενη.

Πιο σημαντικό από τα σημασιολογικά κενά του, είναι ότι το Άρθρο 42(7) της Συνθήκης της Λισαβόνας περιορίζεται από δύο στοιχεία. Το πρώτο, αναφέρεται στις αποστολές Petersberg, σύμφωνα με τις οποίες η ΚΠΑΑ δεν αναλαμβάνει αποστολές συναφείς με συλλογική άμυνα. Η προκύπτουσα αντίφαση μεταξύ του πλαισίου της ΚΠΑΑ και της ρήτρας Αμοιβαίας Συνδρομής, ουσιαστικά ακυρώνει την τελευταία. Το δεύτερο, αναφέρεται στην κατευθυντήρια οδηγία που τέθηκε από την τότε Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, Madeleine Albright, περί μη αναπαραγωγής του NATO.⁴⁶⁸ Πρακτικά η υπόψη κατευθυντήρια οδηγία δηλώνει ότι η συλλογική

⁴⁶⁷ Άρθρο 42 (7) της Συνθήκης της Λισαβόνας για την ΕΕ

⁴⁶⁸ Πρόκειται για τις κατευθύνσεις που τέθηκαν από την Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Madeleine Albright και είναι γνωστές ως τα τρία «D» (Duplication, Decoupling, Discrimination). Σχετικά βλ. Madeleine K. Albright, "The Right Balance Will Secure NATO's Future", Financial Times (7/12/1998)

άμυνα αποτελεί αποκλειστικό πεδίο του NATO, στερώντας της ΕΕ τη δυνατότητα δράσεων συλλογικής άμυνας, το οποίο καθιστά τη ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής ακόμη περισσότερο ανενεργή πρόνοια.⁴⁶⁹ Συνεπώς δεν είναι τυχαίο που οι χώρες της ΕΕ, ιδίως όσες είναι παλαιά μέλη του NATO, δεν έδωσαν μεγάλη σημασία στη ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής.⁴⁷⁰ Επιπρόσθετα, για την Ελλάδα, όσο το κείμενο των Βρυξελλών περιορίζει την ΕΕ έναντι της Τουρκίας και συνεπώς επισκιάζει τις ελληνικές ελπίδες για ευρωπαϊκή αντίδραση σε ενδεχόμενη τουρκική επίθεση, η ρήτρα Αμοιβαίας Συνδρομής θα παραμένει κενό γράμμα.

Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι η ΚΠΑΑ εστιάζει στη Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία και στη ρήτρα Αλληλεγγύης, είναι ενδεικτικό της αποφασιστικότητας της ΕΕ να απέχει από την ανάπτυξη της αμυντικής διάστασης, παρά τους αντίθετους οραματισμούς της ΚΠΑΑ. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία, δε σχετίζεται με ουδεμία έκφανση άμυνας, καθώς στην ουσία στοχεύει στην ενδυνάμωση της επαφής των Ευρωπαϊκών αμυντικών κατασκευαστών μεταξύ τους, στην ενίσχυση των Ευρωπαϊκών αμυντικών αγορών, της έρευνας-ανάπτυξης και της βιομηχανικής βάσης, έναντι του ανταγωνισμού των ΗΠΑ. Η δε ρήτρα Αλληλεγγύης αναφέρεται αποκλειστικά σε τρομοκρατική επίθεση και φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή, δηλαδή στη διάσταση ασφάλειας της ΚΠΑΑ.

Η επιλογή της ΕΕ να εστιάσει τις στρατιωτικές και μη-στρατιωτικές ικανότητές της στην ασφάλεια και όχι στην άμυνα, προβάλλεται επίσης αφενός στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας,⁴⁷¹ το δόγμα ασφάλειας της ΚΠΑΑ, η οποία ουσιαστικά διακηρύσσει ότι η άμυνα, με την κλασική έννοια της στρατιωτικής αντιπαράθεσης, εκφεύγει των προθέσεων της ΚΠΑΑ, αφετέρου στην ανάπτυξη της FRONTEX,⁴⁷² του οργάνου ασφαλείας της ΚΠΑΑ για έλεγχο συνόρων, στα

in *Chaillot Paper 47 From St-Malo to Nice. European Defence: Core Documents*, ed. Maartje Rutten (Paris: Institute for Security Studies Western European Union, 2001), 11

⁴⁶⁹ Η κατάσταση ενισχύεται από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των 28 κρατών-μελών της ΕΕ, είναι επίσης μέλη του NATO. Από τα κράτη-μέλη της ΕΕ, μόνο η Σουηδία, Φινλανδία, Ιρλανδία, Αυστρία, Μάλτα και Κύπρος δεν είναι μέλη του NATO.

⁴⁷⁰ Antti Kaski, *The CSDP After Lisbon: Lost Opportunities or Changed Interests? GCSP Policy Paper No16* (Geneva: Geneva Center for Security Policy GCSP, June 2011): 2.

⁴⁷¹ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

⁴⁷² Η FRONTEX ιδρύθηκε με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό (ΕΚ) 2007/2004 στις 26 Οκτωβρίου 2004 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN> (πρόσβαση 16-12-2015)).

Ελληνοτουρκικά σύνορα για την αντιμετώπιση του διαρκώς αυξανόμενου ρεύματος παράνομων μεταναστών που εισέρχονται στην ελληνική ενδοχώρα.

7.20 Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ)

Η ΕΕ επανειλημμένως εμφανίστηκε στο παρελθόν διχασμένη σε θέματα διεθνούς πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ευρωπαϊκή στάση κατά τον τελευταίο πόλεμο του Ιράκ (2003). Ένας από τους κύριους λόγους εξαιτίας των οποίων η ΕΕ εμφανίστηκε διχασμένη, ήταν η έλλειψη κοινής εκτίμησης της απειλής. Κάθε κράτος-μέλος σχημάτιζε πρώτα τη δική του εθνική θέση και κατόπιν προσπαθούσε να βρει κοινή θέση με τους Ευρωπαίους εταίρους του.⁴⁷³ Η κατάσταση αυτή υπαγόρευσε την ανάγκη η ΕΕ να αποκτήσει μια στρατηγική ασφάλειας.

Μια στρατηγική για την ασφάλεια μιας οντότητας αποτελεί εργαλείο πολιτικής το οποίο, ξεκινώντας από αξίες και συμφέροντα και καθορίζοντας απειλές, περιγράφει τους μακροπρόθεσμους αντικειμενικούς στόχους, οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν, καθώς και τις βασικές κατηγορίες των οργάνων και των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό. Η στρατηγική αυτή λειτουργεί ως πλαίσιο για την πολιτική που αποφασίζεται να εφαρμόζεται, μέσα σε ένα ταχέως εξελισσόμενο και ιδιαίτερα σύνθετο διεθνές περιβάλλον.⁴⁷⁴

Η επίσημη θέση της ΕΕ περί κοινής Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας περιέχεται σε δύο κείμενα, στο «*Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας - Μια Ασφαλής Ευρώπη σε ένα Καλύτερο Κόσμο*» (2003)⁴⁷⁵ και στην έκθεση για την εφαρμογή της (2008),⁴⁷⁶ η οποία επανεξετάζει την αποτελεσματικότητα της ΕΣΑ 2003, υπό το πρίσμα των διδαγμάτων των αποστολών που εκτελέστηκαν στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ. Αυτό το ζεύγος κειμένων αποτελεί την πρώτη καταγεγραμμένη προσπάθεια της ΕΕ να αναγνωρίσει σε ενιαίο κείμενο τις παγκόσμιες προκλήσεις και τις κύριες απειλές ασφάλειας της Ένωσης και να διευκρινίσει τους στρατηγικούς της στόχους

⁴⁷³ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 52-53.

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEI.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

⁴⁷⁶ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Έκθεση σχετικά με την Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας-Ασφάλεια σε ένα Μεταβαλλόμενο Κόσμο (S407/08)*, 11 Δεκεμβρίου 2008, Βρυξέλλες (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (πρόσβαση 16-12-2015)).

κατά την αντιμετώπισή τους.

Το κείμενο της ΕΣΑ 2003 δίδει έμφαση στο ότι η ΕΕ αποτελεί κύριο παράγοντα σε παγκόσμιο επίπεδο, που «πρέπει να είναι σε θέση να μοιρασθεί την ευθύνη για την παγκόσμια ασφάλεια», τη στιγμή μάλιστα που ήδη κατά τα τελευταία έτη «*Ευρωπαϊκές δυνάμεις αναπτύσσονται εκτός Ευρώπης, με συχνότητα μεγαλύτερη από ότι στο παρελθόν*».⁴⁷⁷ Περιλαμβάνει τρία μέρη:⁴⁷⁸

- Το πρώτο μέρος τιτλοφορείται «*Το Περιβάλλον Ασφάλειας: Παγκόσμιες Προκλήσεις και Κύριες Απειλές*» και αναφέρεται στην αντίληψη της ΕΕ για το περιβάλλον ασφάλειάς της μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, προσδιορίζοντας ως κυριότερες απειλές τα εξής: τρομοκρατία, διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής, περιφερειακές συγκρούσεις παγκοσμίως και πέριξ της ΕΕ, αποσάθρωση του κράτους και οργανωμένο έγκλημα.
- Στο δεύτερο μέρος που τιτλοφορείται «*Στρατηγικοί Αντικειμενικοί Σκοποί*», καθορίζονται οι στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί της ΕΕ, ήτοι επέκταση της «ζώνης ασφάλειας», οικοδόμηση ασφάλειας στον Ευρωπαϊκό περίγυρο και ενίσχυση της διεθνούς τάξης μέσω συνεργασίας με τη διεθνή κοινότητα.
- Το τρίτο μέρος τιτλοφορείται «*Επιπτώσεις πολιτικής για την Ευρώπη*» και αναφέρεται στις επιπτώσεις πολιτικής για την ΕΕ από την εφαρμογή της ΕΣΑ, ήτοι μεγαλύτερη ικανότητα, περαιτέρω συνεκτικότητα και αποτελεσματική συνεργασία με τους εταίρους της.

Η έκθεση εφαρμογής της ΕΣΑ (2008), αποτελεί μια εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της ΕΣΑ κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της και δομείται επίσης σε τρία μέρη:⁴⁷⁹

Το πρώτο εισάγει στο πεδίο ενδιαφέροντος της ΕΠΑΑ την κυβερνο-ασφάλεια, την ενεργειακή ασφάλεια και την κλιματική αλλαγή. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται

⁴⁷⁷ Bishop S., *The European Security Strategy – A Global Agenda for Positive Power* (Belgium: Ashgate and Royal Institute for International Relations, 2005) και Quille, G., “The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?”, *Journal of International Peacekeeping* 11, no.3 (Autumn 2004): 1-16.

⁴⁷⁸ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ’ έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEI.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

⁴⁷⁹ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Έκθεση σχετικά με την Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας-Ασφάλεια σε ένα Μεταβαλλόμενο Κόσμο (S407/08)*, 11 Δεκεμβρίου 2008, Βρυξέλλες (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (πρόσβαση 16-12-2015)).

στη βελτίωση της σταθερότητας εντός και εκτός Ευρώπης εισάγοντας τα ζητήματα της πειρατείας, του φορητού οπλισμού, των μικρών όπλων, πυρομαχικών διασποράς και ναρκών ξηράς. Στο τελευταίο μέρος, προβάλλεται η ανάγκη ανάπτυξης μεγαλύτερης συνεργασίας με γείτονες και εταίρους στο ταχέως μεταβαλλόμενο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Στην έκθεση εφαρμογής της ΕΣΑ (2008) διατηρείται ο προσανατολισμός στην ασφάλεια, στο πνεύμα της ΕΣΑ. Μάλιστα δεν προβάλλεται απλώς η μη-πολεμική φύση των απειλών της Ευρώπης, αλλά τονίζεται η αποφασιστικότητα της ΕΕ να τις αντιμετωπίσει με μέσα ήπιας ισχύος. Μεταξύ αυτών, η ΕΣΑ αναγνωρίζει την «αποτελεσματική πολυμέρεια» (effective multilateralism) ως τη βασική αρχή της πολιτικής της.⁴⁸⁰ Ως αποτέλεσμα, η ΕΠΑΑ δε θεωρεί τη χρήση στρατιωτικής ισχύος ως το εξ' ορισμού εργαλείο για βραχυπρόθεσμη πρόληψη και διαχείριση κρίσεων, ακόμη και για αμυντικούς σκοπούς. Έχοντας επίγνωση του περιορισμένου στρατιωτικού της δυναμικού και προσέχοντας να μη διαταράξει την ευαίσθητη ευρωατλαντική ισορροπία, η ΕΣΑ παραμένει επιδέξια αόριστη, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά ότι η συλλογική εδαφική άμυνα παραμένει αποκλειστικά τομέας του ΝΑΤΟ.

Με την ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ να στερείται ιδεολογικού σημείου αναφοράς ώστε να αυτοπροσδιορίζεται, όπως λειτουργούσε η κομμουνιστική απειλή για το ΝΑΤΟ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, δεν προκαλεί έκπληξη ότι το κείμενο στρατηγικής της ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ, η ΕΣΑ, προσεγγίζει περισσότερο σε περιγραφή απειλών παρά σε στρατηγική. Εντούτοις, παρότι η ΕΣΑ αποτελεί περισσότερο αντίληψη παρά δόγμα ασφάλειας, δεν της λείπει η ουσία του δόγματος. Επειδή η ΕΕ δεν έχει σαφή αντίπαλο, η ΕΣΑ δε θα μπορούσε να αποτελεί και δεν αποτελεί στρατηγική ασφάλειας με τη στενή έννοια του όρου. Καθώς όμως η ουσία της στρατηγικής έγκειται στην έκταση που τα φορτία ισχύος, στρατιωτικά και μη, υποστηρίζουν τα συμφέροντά του φορέα άσκησης στρατηγικής (ή τουλάχιστον όπως αυτός τα αντιλαμβάνεται), η στρατιωτική ισχύς δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέσο στρατηγικής από μόνη της. Είναι η διασύνδεση στρατιωτικής ισχύος με πολιτικές στοχεύσεις που ορίζει τη στρατηγική υπόσταση της πρώτης.⁴⁸¹ Έτσι η έμφαση της ΕΣΑ στην

⁴⁸⁰ Η «πολυμέρεια» (multilateralism) ορίζεται από τον Keohane ως η πρακτική συντονισμού των εθνικών πολιτικών σε ομάδες τριών ή περισσότερων κρατών, (Robert O. Keohane, "Multilateralism: An Agenda for Research", *International Journal (Canadian International Council)* 45, no.4 (Autumn 1990):731-764). Περισσότερα στο John G. Ruggie, "Multilateralism: the Anatomy of an Institution", *International Organization (The MIT Press)* 46, no.3 (Summer 1992): 561-598.

⁴⁸¹ Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*, 296.

ήπια ισχύ και σε επιχειρήσεις μη-στρατιωτικού προσανατολισμού, παρά σε κλασικές πολιτικές ισχύος, δεν την καθιστά κατ'ανάγκη λιγότερο στρατηγική, σε σχέση με τα καταφανώς πιο αμυντικού προσανατολισμού εθνικά δόγματα.

Σε αντίθεση με την κλασική μορφή ανάλογων κειμένων, η ΕΣΑ δεν καθορίζει σαφώς την περιοχή ευθύνης που χρειάζεται να προασπίσει η ΕΕ. Την ίδια στιγμή, ενώ προσδιορίζει το ζωτικό της χώρο ως τη «γειτονιά της Ευρώπης», δηλώνει σαφώς ότι στόχος της είναι να «...αναλάβει μερίδιο της ευθύνης για την ασφάλεια της υφηλίου...».⁴⁸² Περιορισμένη στο εύρος των αποστολών Petersberg, η ΕΣΑ εστιάζει τη ρητορική της περισσότερο στην εσωτερική, παρά στην εξωτερική ασφάλεια της ΕΕ. Οι κύριες απειλές που αναφέρονται στην ΕΣΑ 2003 είναι ενδεικτικές του προσανατολισμού της. Από αυτές τις απειλές μόνο οι περιφερειακές συγκρούσεις συνιστούν δυνητική άμεση εξωτερική απειλή που απαιτεί αμυντικά μέτρα. Εντούτοις η ΕΣΑ προσεγγίζει την υπόψη απειλή για την Ευρώπη, όχι με την έννοια της στρατιωτικής αντιπαράθεσης, αλλά ως πηγή συνεπειών για την ίδια, εξαιτίας μιας αποσταθεροποίησης στον περίγυρό της. Τέλος η εισαγωγική φράση της παραγράφου περί κύριων απειλών αναφέρει: «*Φαίνεται πλέον απίθανο να υπάρξει μεγάλης κλίμακας επίθεση εναντίον κάποιου από τα κράτη-μέλη. Η Ευρώπη...αντιμετωπίζει νέες απειλές, πιο ποικιλόμορφες, λιγότερο ευδιάκριτες και λιγότερο προβλέψιμες*».⁴⁸³ Η ΕΕ αναγνωρίζει δηλαδή ότι στο σύγχρονο γεωπολιτικό περιβάλλον ασφάλειας, ο παραδοσιακός τρόπος άμυνας (περιφερειακή γραμμή κατά τα ψυχροπολεμικά πρότυπα), ανήκει στο παρελθόν και ότι η πρώτη γραμμή άμυνας βρίσκεται στον εξωτερικό περίγυρό της.

Το κείμενο της ΕΣΑ με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο προκρίνει την άποψη των περισσότερων κρατών-μελών ότι η ΕΠΑΑ δημιουργήθηκε για να συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης και να επεμβαίνει με στρατιωτικά και μη μέσα σε περιοχές εκτός ΕΕ. Φυσικά αυτή δεν είναι η κατεύθυνση που επιθυμεί η Ελλάδα, καθώς τα ελληνικά ζητήματα άμυνας που απορρέουν από μια ενδεχόμενη τουρκική επίθεση, εκφεύγουν του πεδίου δράσεως της ΕΣΑ και επομένως η ΕΠΑΑ δεν την προστατεύει από μια ενδεχόμενη τουρκική στρατιωτική επίθεση.⁴⁸⁴

⁴⁸² Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες, σελ.1 (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

⁴⁸³ Ibid, 3.

⁴⁸⁴ Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της ΚΠΑΑ*, 16.

Συμπερασματικά η Ελλάδα σε εθνικό επίπεδο δεν κατάφερε μέσω της ΕΣΑ να προωθήσει τις θέσεις της, ούτε μπόρεσε να εντάξει στο κείμενο αυτό αναφορές σε εξωτερικές απειλές και δεσμεύσεις αμοιβαίας άμυνας.

7.21 Η FRONTEX

Η FRONTEX αποτελεί συντονιστικό μηχανισμό της ΕΕ στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ, που ιδρύθηκε το 2004 και κηρύχθηκε επιχειρησιακή από το 2005.⁴⁸⁵ Η αποστολή της είναι να συνδράμει τα κράτη-μέλη στην εφαρμογή των κοινοτικών κανόνων σχετικά με τον έλεγχο των εξωτερικών κοινοτικών συνόρων της ΕΕ και να συντονίσει την κοινή επιχειρησιακή δράση στο πεδίο της διαχείρισης των υπόψη συνόρων. Είναι υπεύθυνη για το συντονισμό των δραστηριοτήτων των εθνικών φορέων φύλαξης συνόρων, ώστε να διασφαλίζεται η ασφάλεια των κοινοτικών συνόρων με τα μη κράτη-μέλη. Στο πλαίσιο αυτό, η FRONTEX συνδυάζει υπό ένα ενιαίο όργανο αποστολές και δραστηριότητες που στα περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ διατηρούνται ξεχωριστά. Υπάρχει στοιχείο υπηρεσίας πληροφοριών που δραστηριοποιείται στην παρακολούθηση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, ώστε να γίνονται δυνατές προβλέψεις για μεταναστευτικές κινήσεις.⁴⁸⁶ Ξεχωριστό ερευνητικό τμήμα συνεργάζεται με την αμυντική βιομηχανία και τα πανεπιστήμια σε έργα, όπως βελτίωση της παρακολούθησης των συνόρων σε πραγματικό χρόνο ή εισαγωγή της βιομετρικής ταυτότητας σε όλες τις διελεύσεις συνόρων.

Από όταν η FRONTEX κατέστη επιχειρησιακή, οργάνωσε επιχειρήσεις όπου ένα κράτος-μέλος μπορεί να καλέσει άλλα κράτη-μέλη να αποστείλουν συνοριοφύλακες και εξοπλισμό για από κοινού επιχειρήσεις αστυνόμευσης συνόρων.

Λόγω του αποκλεισμού άλλων διόδων προς την Ευρώπη (πχ μέσω Δυτικής Αφρικής προς Ισπανία, μέσω Λιβύης προς Ιταλία/Μάλτα), που κατέστησε τα τελευταία χρόνια την Ελλάδα, τελευταία εναπομείνασα πύλη για την ΕΕ, η χώρα ζήτησε το 2011, επίσημα τη βοήθεια της FRONTEX για να αντιμετωπίσει την πρωτοφανούς έντασης μεταναστευτική πίεση στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Η τελευταία ανταποκρίθηκε ταχύτατα και σε σύντομο χρονικό διάστημα ανέπτυξε

⁴⁸⁵ Η FRONTEX ιδρύθηκε με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό (ΕΚ) 2007/2004 στις 26 Οκτωβρίου 2004 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>) (πρόσβαση 16-12-2015).

⁴⁸⁶ Αυτό το έργο, γνωστό ως ανάλυση επικινδυνότητας, είναι αντικείμενο ολόκληρου τμήματος του Αρχηγείου της FRONTEX στη Βαρσοβία.

προσωπικό και μέσα στα ελληνοτουρκικά σύνορα, αρχικά στην περιοχή του Έβρου και κατόπιν στο ανατολικό Αιγαίο.⁴⁸⁷

Μέχρι σήμερα (2015), η FRONTEX έχει συνδράμει τις ελληνικές αρχές με την παράνομη μετανάστευση σε δύο επίπεδα. Σε πρώτο επίπεδο, επιχειρώντας να ενσωματώσει την Τουρκία στο πεδίο επιτήρησης των συνόρων, εμπλέκοντας την Τουρκική Ακτοφυλακή και τις τουρκικές συνοριακές αρχές σε κοινές επιχειρήσεις. Μάλιστα η ΕΕ προσπαθεί, ανεπιτυχώς, να διευθετήσει με την Τουρκία μια συμφωνία επαναπροώθησης, που θα υποχρέωνε την Τουρκία να δεχθεί πίσω όχι μόνο τους Τούρκους, αλλά όλους τους παράτυπους μετανάστες που αποδεδειγμένα εισήλθαν στην Ελλάδα και την ΕΕ μέσω Τουρκίας. Ωστόσο ανακύπτουν προβλήματα, καθώς η Τουρκία δε συμμορφώνεται με την ήδη υφιστάμενη ανάλογη διμερή συμφωνία μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας και επομένως θεωρείται δύσκολο οι διαπραγματεύσεις με την ΕΕ να αποδώσουν καρπούς. Σε δεύτερο επίπεδο, η FRONTEX έχει ενισχύσει την επιτήρηση συνόρων Ελλάδας-Τουρκίας, τόσο στα χερσαία στην περιοχή του Έβρου, όσο και στα θαλάσσια στην ανατολική ζώνη που ορίζουν τα νησιά Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ρόδος. Παρότι εστιάζει στη σύλληψη και κράτηση των παράνομων μεταναστών, επιδιώκει επίσης την τεκμηρίωση μιας αλληλουχίας γεγονότων (πχ λήψη εικόνας από πτητικά μέσα επιτήρησης, φωτογραφίες όσων συλλαμβάνονται, πρωτόκολλα σύλληψης) για όλους τους μετανάστες, ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξει στις Τουρκικές αρχές με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι αναχώρησαν από την Τουρκία και συνεπώς υπόκεινται σε απέλαση, βάσει της συμφωνίας επαναπροώθησης.

Η ανάπτυξη της FRONTEX στα ελληνοτουρκικά σύνορα δεικνύει την αποφασιστικότητα της ΕΕ να αντιμετωπίσει τις πολιτικές εκφάνσεις των προβλημάτων ασφάλειας των μελών της. Εφαρμόζοντας ευρείας έκτασης μεθόδους ανθρωπιστικής και κοινωνικοτεχνικής παρέμβασης στις χώρες προέλευσης και ενδιάμεσης στάσης, η ΕΕ δηλώνει ότι αντιλαμβάνεται την παράνομη μετανάστευση ως ηθική υποχρέωση. Αυτή η προσέγγιση, που είναι κυρίαρχη σε ολόκληρη την ΕΣΑ, συνάδει απόλυτα και με τη δραστηριοποίηση της ΕΕ στο πεδίο των

⁴⁸⁷ Η πρώτη ανάπτυξη της δύναμης έγινε στο Έβρο με συμμετοχή 26 κρατών-μελών, βλ. Γιώτη-Παπαδάκη, Όλγα, *Η Πολιτική Διαχείρισης των Μεταναστευτικών Ροών προς την ΕΕ και την Ελλάδα*, 2011, σελ.15. (http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/PAPADAKI_GIOTI_O_PAPADAKI_E_43.pdf (πρόσβαση 17-12-2015)).

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι παρότι η εικόνα και το πλήθος των πλοίων των μεταναστών θα μπορούσε να δικαιολογήσει κάποιο βαθμό στρατιωτικοποίησης των συνόρων, η ΚΠΑΑ απορρίπτει οιαδήποτε στρατιωτική προσέγγιση. Αντί να επιτρέπει ή να επιβάλλει κανόνες κλεισίματος συνόρων, η ΕΕ επιλέγει να εντάσσει τη διαχείριση συνόρων στο ευρύτερο πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής και πολιτικής ανάπτυξης που υιοθετεί. Αυτή εξάλλου η επιλογή που τονίζει τον ανθρωπιστικό προσανατολισμό της ΚΠΑΑ, αντικατοπτρίζεται και στην αρνητική στάση της ΕΕ στην κατασκευή από την Ελλάδα, φράχτη στα χερσαία σύνορα με την Τουρκία.⁴⁸⁸

⁴⁸⁸ Η κατασκευή φράχτη στην περιοχή του Έβρου ξεκίνησε το Μάιο 2012 και ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο 2012. Με συνολικό μήκος 10.365 μέτρα εκτείνεται σε όλο το μήκος των χερσαίων συνόρων, από το φυλάκιο των Καστανένων έως τον ποταμό Έβρο, ενώ το ύψος του εμποδίου είναι 4 μέτρα και θεωρείται ανυπέρβλητο χωρίς μηχανικά μέσα. Το έργο, αρχικού προϋπολογισμού 5.500.000 Ευρώ, τελικά κόστισε 3.160.000 Ευρώ. Σχετικά βλ. [protothema.gr](http://www.protothema.gr). "Ετοιμος ο φράχτης κατά των παράνομων μεταναστών στον Έβρο". «protothema.gr.» 16/12/2012. (<http://www.protothema.gr/greece/article/243910/etoimos-o-fraxths-kata-ton-paranomou-metanaston-ston-ebro/> (πρόσβαση 17-12-2015)). Ο φράχτης του Έβρου, που αμφισβητήθηκε από την ΕΕ ως προς τη σκοπιμότητα και αποτελεσματικότητά του, φαίνεται ότι έχει λειτουργήσει αποτελεσματικά έναντι του παράνομου μεταναστευτικού ρεύματος σε μια περιοχή που παραδοσιακά αποτελούσε μια από τις σημαντικότερες πύλες εισόδου Αφροασιατών παράνομων στη Γηραιά Ήπειρο. Έπειτα από την κατασκευή του, αυξήθηκαν οι μεταναστευτικές εισροές μέσω του Αιγαίου. Βλ. Τζήμας, Σταύρος. "Ούτε κουνούπι δεν περνά από τον φράχτη του Έβρου". *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 9/2/2013 (<http://www.kathimerini.gr/480361/article/epikairothta/ellada/oyte-kounoypi-den-perna-apo-to-fraxth-ston-evro> (πρόσβαση 17-12-2015)).

Κεφάλαιο 8: Η Διάσταση της ΚΠΑΑ Σήμερα

8.1 Έννοια και Περιεχόμενο της ΚΠΑΑ

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) μετονομάστηκε σε Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ).⁴⁸⁹ Η ΚΠΑΑ εμπίπτει στις αρμοδιότητες της ΚΕΠΠΑ, αποτελώντας αναπόσπαστο τμήμα της, και ασχολείται με το χειρισμό κρίσεων με στρατιωτικά και πολιτικά μέσα. Τα κράτη-μέλη αποφασίζουν αν, πότε και πώς θα συνεισφέρουν δυνάμεις. Η ΚΠΑΑ δεν αφορά συλλογική άμυνα, ωστόσο τονίζει την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών και την υποστήριξη των κοινών αρχών που διέπουν τους λαούς τους. Αφορά λοιπόν, την ισχυροποίηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ, ώστε να μπορεί να πάρει αποφάσεις στρατιωτικής φύσεως, προς υποστήριξη αντίστοιχων πολιτικών, συνεισφέροντας έτσι καλύτερα και στο ΝΑΤΟ, το οποίο παραμένει η βάση της συλλογικής ασφάλειας των Ευρωπαϊκών χωρών.

Η Συνθήκη της ΕΕ περιγράφει την ΚΠΑΑ σαν «χρήσιμο εργαλείο» στη διάθεση της, το οποίο καλύπτει θέματα ασφαλείας συμπεριλαμβανομένης και της σταδιακής δημιουργίας κοινής αμυντικής πολιτικής. Η κοινή αμυντική πολιτική μπορεί με την σειρά της να εξελιχθεί σε κοινή άμυνα, εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει και τα Κοινοβούλια των κρατών-μελών το επικυρώσουν. Η διάταξη αυτή δε στερείται ανακολουθίας και μιας προφανούς αοριστίας. Η έννοια της άμυνας θα πρέπει να θεωρηθεί ως υπάλληλος έννοια σε σχέση με αυτή της ασφάλειας, στο μέτρο που καλύπτει την με στρατιωτικά μέσα αποτροπή, συγκεκριμένου κινδύνου. Αντίστοιχα η ασφάλεια παραπέμπει στην έννοια της διατήρησης, με όλα τα μέσα, της κυρίαρχης ανεξαρτησίας του κράτους, αλλά και της κοινωνικής ευημερίας, γαλήνης και ευμάρειας, τα οποία απαιτούν συντονισμένη ενέργεια όλων των πολιτειακών λειτουργιών, καθώς δεν επιτυγχάνονται μόνο με τη στρατιωτική αποτροπή.⁴⁹⁰

Η ΚΠΑΑ έχει ως απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση ενός συστήματος κοινής αμυντικής πολιτικής,⁴⁹¹ αλλά στην παρούσα φάση περιορίζεται στη διαχείριση

⁴⁸⁹ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης Άρθρα 24(1), 42(1) και 42(2) (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

⁴⁹⁰ Γ. Νικολάου, *Η Οργάνωση της Ασφάλειας στον Ευρωπαϊκό Χώρο.- Διατλαντική Συνεργασία και Παράλληλες Πρωτοβουλίες*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), 57.

⁴⁹¹ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Άρθρο 42(2).

κρίσεων, με στρατιωτικά και μη-στρατιωτικά μέσα, στο πλαίσιο των «αποστολών Petersberg». Η ΚΠΑΑ υποστηρίζει την ΚΕΠΠΑ, αποτελώντας το βραχίονά της στον τομέα της ασφάλειας.

Αποστολή της ΚΠΑΑ είναι να εξασφαλίζει την επιχειρησιακή ικανότητα της Ένωσης έχοντας ως στόχους:⁴⁹²

- τη διασφάλιση της διατήρησης της ειρήνης,
- την πρόληψη των συγκρούσεων και
- την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Τα μέσα που επιστρατεύονται για υλοποίηση των παραπάνω στόχων είναι στρατιωτικά και μη-στρατιωτικά μέσα των κρατών-μελών, αλλά και πολυεθνικές δυνάμεις που έχουν συγκροτήσει μεταξύ τους, αναφέροντας ρητά ότι η ΕΕ μπορεί να χρησιμοποιεί στρατιωτικά μέσα ακόμα και αν αυτά ανήκουν στα κράτη-μέλη.⁴⁹³

Το πεδίο δράσης στο οποίο πραγματοποιούνται οι στόχοι με τα μέσα που παρέχει η ΕΕ είναι οι αποστολές που διενεργούνται εκτός ευρωπαϊκού εδάφους. Οι υπόψη αποστολές ανάλογα του στόχου που εξυπηρετούν, διακρίνονται σε:⁴⁹⁴

- κοινές δράσεις αφοπλισμού,
- ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης,
- αποστολές με στόχο παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων
- αποστολές πρόληψης συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης
- αποστολές μαχίμων δυνάμεων που αναλαμβάνουν τη διαχείριση κρίσεων και οι οποίες περιλαμβάνουν τις αποστολές αποκατάστασης της ειρήνης και τις επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων
- αποστολές καταπολέμησης της τρομοκρατίας και αποστολές στήριξης τρίτων χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στο έδαφός τους.

Η ΕΕ μπορεί να αναπτύξει αυτόνομη δράση και να αναλάβει επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, μόνον σε περιπτώσεις που το ΝΑΤΟ αποφασίζει να μην εμπλακεί. Με τον τρόπο αυτό, αναγνωρίζεται η πρωτοκαθεδρία της Συμμαχίας,

⁴⁹² Ibid, Άρθρο 42(1).

⁴⁹³ Ibid, Άρθρα 42(1) και 42(3).

⁴⁹⁴ Ibid, Άρθρο 43(1).

δεδομένου μάλιστα ότι το ΝΑΤΟ εξακολουθεί να αποτελεί τον αποκλειστικό φορέα της ευρωπαϊκής συλλογικής άμυνας. Παράλληλα, όμως, αναγνωρίζεται η πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Εθνών στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας.

Συμπερασματικά η δημιουργία κοινής άμυνας αποτελεί μεσοπρόθεσμο στόχο χωρίς ωστόσο να σημαίνει ότι είναι εύκολα εφικτός, ιδίως στην Ευρώπη των 28 κρατών-μελών, εάν δεν υπάρχει ισχυρή πολιτική βούληση.

8.2 Δομή και Λειτουργία της ΚΠΑΑ

8.2.1 Κύρια Όργανα ΚΠΑΑ

Τα θεσμικά όργανα που χρησιμοποιεί η ΚΠΑΑ είναι τα κύρια όργανα που ισχύουν και για την ΚΕΠΠΑ. Ειδικότερα:

- Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τα στρατηγικά συμφέροντα και χαράσσει τους γενικούς προσανατολισμούς σε θέματα άμυνας. Οι αποφάσεις που λαμβάνει εκδίδονται με τη μορφή συμπερασμάτων.⁴⁹⁵
- Το Συμβούλιο είναι αρμόδιο να εξειδικεύει τους γενικούς προσανατολισμούς που ορίζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζοντας τους στόχους που αφορούν στην ΚΠΑΑ. Επίσης το Συμβούλιο «μπορεί να αναθέτει την εκτέλεση αποστολής σε ομάδα κρατών που το επιθυμούν και διαθέτουν τις αναγκαίες ικανότητες για την εν λόγω αποστολή προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα και οι αξίες της Ένωσης».⁴⁹⁶ Βάσει της ανωτέρω αρμοδιότητάς του δύναται να εκδίδει και αποφάσεις που αφορούν την εκτέλεση αποστολών προσδιορίζοντας τους στόχους, το περιεχόμενο, τους όρους και τις γενικές ρυθμίσεις εφαρμογής τους και ειδικότερα όταν έχουν επέλθει σημαντικές συνέπειες από την πραγματοποίησή τους.⁴⁹⁷ Τέλος, δίδει εντολές στον Ύπατο Εκπρόσωπο να εφαρμόσει την ΚΠΑΑ.
- Ο Ύπατος Εκπρόσωπος, είναι ο «Υπουργός Εξωτερικών» της Ένωσης. Προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών και καθήκον του είναι να ασκεί την εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Εκπροσωπεί την Ένωση για ζητήματα που εμπíπτουν στην ΚΕΠΠΑ, διεξάγει τον πολιτικό διάλογο με τρίτους εξ

⁴⁹⁵ Ibid, Άρθρο 26(1).

⁴⁹⁶ Ibid, Άρθρα 42(5) και 44.

⁴⁹⁷ Ibid, Άρθρα 43(2) και 44(2).

ονόματος της ΕΕ και εκφράζει τη θέση της στους διεθνείς οργανισμούς και στις διεθνείς διασκέψεις. Όπως συμβαίνει με την ΚΕΠΠΑ, υποβάλλει προτάσεις στο Συμβούλιο συμμετέχοντας στη διαμόρφωση της πολιτικής άμυνας, που αποτελεί και τη σημαντικότερη αρμοδιότητά του. Παράλληλα ως εκτελεστικό όργανο εφαρμόζει τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Συμβουλίου.⁴⁹⁸ Για την υλοποίηση των στόχων της ΚΠΑΑ, ο Ύπατος Εκπρόσωπος δύναται να προτείνει την προσφυγή σε εθνικά ή ενωσιακά μέσα από κοινού με την Επιτροπή.⁴⁹⁹ Επίσης, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του είναι να ζητά τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όσον αφορά τις κύριες πτυχές και βασικές επιλογές σχετικά με την άμυνα και ταυτόχρονα το ενημερώνει για τις εξελίξεις των δράσεων. Επιπλέον, μεριμνά, υπό την εξουσία του Συμβουλίου και σε επαφή με την ΕΠΑ, για το συντονισμό των στρατιωτικών και μη-στρατιωτικών πτυχών των αποστολών.⁵⁰⁰ Σε συνεργασία με τα κράτη-μέλη, συμφωνούν ως προς τη διαχείριση της αποστολής, όταν αυτή ανατίθεται από το Συμβούλιο σε ομάδα κρατών.

- Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, τίθεται υπό την εποπτεία του Ύπατου Εκπροσώπου, ο οποίος στηρίζεται σε αυτή για τη διαμόρφωση προτάσεων που αφορούν την εξωτερική πολιτική της Ένωσης και για την εφαρμογή των αποφάσεων που εκδίδει το Συμβούλιο στον τομέα αυτό.

8.2.2 Όργανα Πολιτικής και Στρατιωτικής Φύσης

Οι αποφάσεις του Ελσίνκι (1999), της Κολωνίας (1999) και της Λισαβόνας (2007), αφορούσαν τη συγκρότηση μόνιμων οργάνων που συντελούν στον επιχειρησιακό σχεδιασμό της διαχείρισης κρίσεων στον τομέα ασφάλειας και άμυνας. Η δημιουργία αυτών των οργάνων αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχή διεξαγωγή μιας ολοκληρωμένης διαχείρισης κρίσης. Η εξασφάλιση δε εσωτερικής συνοχής και συντονισμού μεταξύ των πολιτικοστρατιωτικών μονάδων, συντελεί στην επιτυχία μιας επιχείρησης διαχείρισης κρίσεων ή πρόληψης συγκρούσεων.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Ibid, Άρθρο 27.

⁴⁹⁹ Ibid, Άρθρο 42(4).

⁵⁰⁰ Ibid, Άρθρο 43(2).

⁵⁰¹ Florian Trauner, "Occasional Paper: The Internal-External Security Nexus: More Coherence under Lisbon?", *Institute for Security Studies, European Union* 89, (March 2011): 22-27.

Εικόνα 9: Δομή και Όργανα της ΚΠΑΑ⁵⁰²

Το πρώτο ιεραρχικά όργανο που θεσπίστηκε στο Ελσίνκι είναι η **Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας** (ΕΠΑ) (Εικόνα 9). Απαρτίζεται από εθνικούς εκπροσώπους σε ανώτατο διπλωματικό επίπεδο, καθώς και από εκπρόσωπο της Επιτροπής που ασχολείται αποκλειστικά με τις λειτουργίες και την εξέλιξη της ΚΕΠΠΑ. Ξεκίνησε να λειτουργεί από 22 Ιανουαρίου 2001. Η συγκεκριμένη επιτροπή αντικατέστησε την Πολιτική Επιτροπή που προβλεπόταν από το Μάαστριχτ (άρθρο I.15) και απαρτίζονταν από τους γενικούς διευθυντές των ΥΠΕΞ, που συνέρχονταν κάθε μήνα στις Βρυξέλλες.⁵⁰³ Η αποστολή της ΕΠΑ είναι να παρακολουθεί τη διεθνή κατάσταση σε περιοχές που καλύπτει η ΚΕΠΠΑ και να συμβάλλει στον καθορισμό των πολιτικών εκθέτοντας γνωμοδοτήσεις στο Συμβούλιο. Έχει την αρμοδιότητα να ασκεί, υπό την ευθύνη του Συμβουλίου, τον πολιτικό έλεγχο και να κατευθύνει σε στρατηγικό επίπεδο τις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Ασκεί επομένως τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων, καθώς επίσης ασχολείται με όλες τις πτυχές της ΚΕΠΠΑ, συμπεριλαμβανομένης της ΕΠΑΑ.⁵⁰⁴ Στο έργο της υποστηρίζεται από τη

⁵⁰² European Security and Defence College, *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*, (ed.) Jochen Rehl and Galia Glume (Vienna: Armed Forces Printing Center, 2015), 34 (http://eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/european-security-defence-college/pdf/handbook/final_-_handbook_on_csdp_missions_and_operations.pdf (πρόσβαση 8-11-2015))

⁵⁰³ Giovanni Grevi, 'ESDP Institutions, in Giovanni Grevi, in *European Security and Defence Policy. The First 10 Years (1999-2009)*, ed. Damien Helly and Daniel Keohane, (European Union Institute for Security Studies, 2009), 29.

⁵⁰⁴ Σύμφωνα με την ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22 Ιανουαρίου 2001 για τη σύσταση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας της ΕΕ (2001/79/ΚΕΠΠΑ). Επίσης βλέπε Ευρωπαϊκή Ένωση, "Political and Security Committee (PSC)" (http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00005_en.htm (πρόσβαση 17-8-2015)).

Στρατιωτική Επιτροπή, την Επιτροπή Μη Στρατιωτικής Διαχείρισης Κρίσεων και το Στρατιωτικό Επιτελείο.

Το δεύτερο όργανο είναι η **Στρατιωτική Επιτροπή** της ΕΕ (European Union Military Committee – EUMC), το ανώτατο στρατιωτικό όργανο στο πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ. Αποτελείται από τους Αρχηγούς Γενικών Επιτελείων Άμυνας των κρατών-μελών, εκπροσωπούμενους από τους στρατιωτικούς αντιπροσώπους τους (MILREPS).⁵⁰⁵ Η κύρια αποστολή της συνίσταται στην παροχή στρατιωτικών συμβουλών και την υποβολή συστάσεων-εισηγήσεων στα πολιτικά όργανα της ΕΕ (κυρίως στην ΕΠΑ και στο Συμβούλιο). Δευτερευόντως παρέχει κατευθυντήριες οδηγίες σε ένα άλλο όργανο, το Στρατιωτικό Επιτελείο (European Union Military Staff – EUMS), λειτουργώντας ως ενδιάμεσος σε στρατιωτικά θέματα, μεταξύ των κρατών-μελών και του Συμβουλίου.⁵⁰⁶ Ο Πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής, παρακολουθεί τις συνεδριάσεις του Συμβουλίου, όταν απαιτείται λήψη αποφάσεων επί θεμάτων στρατιωτικής υφής, είναι ο σύμβουλος επί στρατιωτικών θεμάτων του Ύπατου Εκπροσώπου και αποτελεί το κύριο σημείο επαφής της ΕΕ με τους Διοικητές των Στρατιωτικών Επιχειρήσεων και αποστολών. Είναι Στρατηγός 4 αστέρων, κατά προτίμηση πρώην Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, και προέρχεται υποχρεωτικά από τα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Η Στρατιωτική Επιτροπή εποπτεύει την εκτέλεση όλων των στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΕ καθώς και τις αντίστοιχες λειτουργίες του Επιτελείου σε όλα τα επίπεδα (σχεδιασμός, υποστήριξη, εκτέλεση και αξιολόγηση) υλοποίησης μιας επιχείρησης.⁵⁰⁷ Ασφαλώς, μερικά από τα μέλη της Επιτροπής αυτής ενίοτε «κάθονται» επίσης στη Στρατιωτική Επιτροπή του NATO και επομένως έχουν διπλή αρμοδιότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτή η διπλή αρμοδιότητα έχει διευκολύνει τη συνεργασία ΕΕ-NATO,⁵⁰⁸ ενώ σε άλλες περιπτώσεις, όταν επιζητείται η

⁵⁰⁵ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 133-134.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, «Στρατιωτική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, EU Military Committee-EUMC» (<http://www.geetha.mil.gr/media/SAEE/eumc.htm> (πρόσβαση 17-8-2015)).

⁵⁰⁸ Η συνεργασία ΕΕ-NATO και η δυνατότητα χρησιμοποίησης ορισμένων στρατιωτικών δυνατοτήτων και υπηρεσιών του NATO από την ΕΕ, προκειμένου να μπορεί η τελευταία να εκτελεί στρατιωτικές επιχειρήσεις όταν η Συμμαχία δεν επιθυμεί να συμμετέχει ως σύνολο, είχε συμφωνηθεί στη Σύνοδο Κορυφής της Συμμαχίας στην Ουάσιγκτον (Απρίλιος 1999). Οι διευθετήσεις αυτές αποτελούν το λεγόμενο θεματολόγιο του Berlin PLUS. Βλέπε, Ανδρέας Κιντής και Θάνος Ντόκος, «Διεθνής Οργάνωση και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας», στο *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, επιμ. Δ.Κ. Ξενάκης και Μ.Ι. Τσινιτσιζέλης (Αθήνα: Σιδέρης, 2006), 262. Επίσης βλ.

συνεργασία του NATO σε αποστολές της ΕΕ, στις αποφάσεις των οποίων εμπλέκονται μέλη του NATO που δεν είναι μέλη της ΕΕ, (πχ Τουρκία), τότε μπορεί να προκύψουν σοβαρές εμπλοκές στη συνεργασία.⁵⁰⁹

Η **Επιτροπή Μη Στρατιωτικής Διαχείρισης Κρίσεων** (CIVCOM) παρέχει πληροφορίες, σχέδια προτάσεων, καθώς επίσης γνωμοδοτεί προς την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας σχετικά με τις πολιτικές πτυχές της διαχείρισης κρίσεων. Είναι υπεύθυνη για επεμβάσεις με μη-στρατιωτικό προσωπικό σε μια κρίση η οποία μπορεί να είναι ή όχι βίαιη, με επιδίωξη να εμποδιστεί η περαιτέρω κλιμάκωση και να υποβοηθηθεί η επίλυση της από εξειδικευμένο προσωπικό και πόρους από στρατιωτικούς και μη οργανισμούς.

Το **Στρατιωτικό Επιτελείο** (EUMS),⁵¹⁰ είναι το επιτελικό και υποστηρικτικό όργανο της Στρατιωτικής Επιτροπής και αποτελεί παράλληλα συμβουλευτικό όργανο παρέχοντας στρατιωτικές συμβουλές στο Συμβούλιο και τον Ύπατο Εκπρόσωπο, σε όλο το φάσμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων και αποστολών που διενεργούνται. Σχετικά με την οργάνωσή του, αποτελεί τμήμα της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου, απευθείας υπό τον Ύπατο Εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ. Απαρτίζεται από προσωπικό περίπου 185 ατόμων, αποσπασμένο από τα κράτη-μέλη και διευθύνεται από το Γενικό Διευθυντή του Στρατιωτικού Επιτελείου της ΕΕ (Director General of the EUMS – DGEUMS), ανώτατο αξιωματικό βαθμού αντιστράτηγου ή αντίστοιχου των άλλων Κλάδων. Λειτουργεί υπό τη στρατιωτική καθοδήγηση της Στρατιωτικής Επιτροπής συνεργαζόμενο και με άλλες υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου.

Κύριο έργο του είναι η έγκαιρη προειδοποίηση, η εκτίμηση κατάστασης και ο στρατηγικός σχεδιασμός σε περιπτώσεις διαχείρισης κρίσεων και πρόληψης συγκρούσεων που καλύπτουν όλο το φάσμα των αποστολών Petersberg, αλλά και εκείνων που προσδιορίζονται από την ΕΣΑ. Στα επιμέρους καθήκοντά του, μεταξύ

Φ.Μπέλλου, *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*, (Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015), 22.

⁵⁰⁹ Αν και αυτό το ζήτημα τυπικά διευθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (24-25 Οκτ.2002) στο οποίο υιοθετήθηκε το κείμενο για την «Εφαρμογή των διατάξεων της Νίκαιας σχετικά με την εμπλοκή των Ευρωπαίων Συμμάχων μη μελών της ΕΕ» στην πράξη δεν έχουν λείψει οι εμπλοκές. Κιντής και Ντόκος, *Διεθνής Οργάνωση και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 266.

⁵¹⁰ http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00006_en.htm (πρόσβαση 22-8-2015)

άλλων περιλαμβάνονται:⁵¹¹

- Σε περίοδο κρίσης συγκροτεί ομάδα διαχείρισης κρίσης που ασχολείται με τη συγκεκριμένη κρίση, χρησιμοποιώντας τη δική του εμπειρογνωμοσύνη, δυνάμεις και υποδομή, προσφεύγοντας προσωρινά αν χρειαστεί στις εξωτερικές δυνάμεις των κρατών-μελών.
- Εκτελεί τις πολιτικές και τις αποφάσεις κατόπιν οδηγιών της Στρατιωτικής Επιτροπής
- Στο πλαίσιο διαχείρισης των αυτόνομων στρατιωτικών επιχειρήσεων, όταν απαιτείται άμεση πολιτικο-στρατιωτική αντίδραση και δεν έχει προσδιοριστεί εθνικό γενικό στρατηγείο, δύναται να εγκαθιστά ταχέως ένα Κέντρο Επιχειρήσεων για τη συγκεκριμένη επιχείρηση, μέχρις ότου το Συμβούλιο λάβει απόφαση για τη διεξαγωγή της επιχείρησης.
- Διεξάγει στρατηγικές αναλύσεις με το Διευθυντή επιχειρήσεων για την υποστήριξη της Στρατιωτικής Επιτροπής.
- Συνεργάζεται στενά με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας
- Συμβάλλει στρατιωτικά στον τομέα καταπολέμησης της τρομοκρατίας
- Συνεργάζεται με εθνικά και πολυεθνικά στρατηγεία, συμπεριλαμβανομένου του ΝΑΤΟ και συντονίζει μεταξύ τους διαδικασίες ώστε να είναι κατά το δυνατό συμβατές με εκείνες του ΝΑΤΟ.
- Διατυπώνει συστάσεις σχετικά με τις δυνάμεις και το δυναμικό που διαθέτουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ, όσον αφορά την εκπαίδευση και βάσει αυτού δύναται να προσδιορίζει από κοινού με τα εθνικά στρατηγεία και το ΝΑΤΟ, τις δυνάμεις που θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της Ένωσης.
- Συνδράμει στις μη στρατιωτικές πτυχές
- Συμμετέχει στη δημοσιονομική εκτίμηση των επιχειρήσεων και ασκήσεων.

Η Πολιτική Σχεδίαση και Δυνατότητα Διεξαγωγής (CPCC) είναι το μόνιμο όργανο αρμόδιο για την αυτόνομη επιχειρησιακή διεξαγωγή των μη-στρατιωτικών

⁵¹¹ Συμβούλιο 2005/395/ΚΕΠΠΑ (10/5/2005), «Απόφαση για την τροποποίηση της απόφασης 2001/80, για τη Σύσταση του Στρατιωτικού Επιτελείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕ L 132, 26.05.2005, σελ.18-21 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:132:0017:0024:EL:PDF> (πρόσβαση 22-8-2015)) και Συμβούλιο 2001/80/ΚΕΠΠΑ (22/01/2001) «Απόφαση για την Σύσταση του Στρατιωτικού επιτελείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕ L 27, 30.01.2001, σελ.8-9 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:027:0007:0011:EL:PDF> (πρόσβαση 22-8-2015))

αποστολών της ΕΠΑ. Διασφαλίζει τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και τη διεξαγωγή των μη-στρατιωτικών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσης, καθώς και την ορθή εφαρμογή των σχετικών σκοπών.

8.3 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας ιδρύθηκε το 2004 κατόπιν απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ και ειδικότερα της έρευνας, των προμηθειών και των εξοπλισμών που θα πρέπει να διαθέτει προκειμένου να διεξάγει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της και να ενισχύει τη μελλοντική της άμυνα.⁵¹² Αποστολή του είναι η υποστήριξη των προσπαθειών του Συμβουλίου και των κρατών-μελών για τη βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ στον τομέα διαχείρισης κρίσεων και η υποστήριξη της ΚΠΑΑ. Στα όργανα του οργανισμού συγκαταλέγονται ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ ως επικεφαλής του οργανισμού και υπεύθυνος για τη γενική οργάνωση και λειτουργία του.⁵¹³

8.4 Ευρωπαϊκή Ακαδημία Ασφάλειας και Άμυνας

Για την καλύτερη εξειδίκευση στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού στον τομέα της ΚΠΑΑ για τις μη-στρατιωτικές και στρατιωτικές πτυχές ιδρύθηκε το 2005, η Ευρωπαϊκή Ακαδημία Ασφάλειας και Άμυνας.⁵¹⁴ Αποστολή της είναι η παροχή εκπαίδευσης στρατηγικού επιπέδου σε θέματα ΚΠΑΑ σε στρατιωτικό ή πολιτικό προσωπικό και η προώθηση βέλτιστων πρακτικών στον τομέα μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η εκπαίδευση παρέχεται από ινστιτούτα, σχολές, ακαδημίες, πανεπιστήμια και θεσμούς που ασχολούνται με θέματα ΚΠΑΑ, καθώς και από το Ινστιτούτο Μελετών για θέματα Ασφάλειας.

⁵¹² Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας (European Defence Agency – EDA) προβλέπεται στο Άρθρο 42(3) της Συνθήκης της Λισαβόνας.

⁵¹³ Ευρωπαϊκή Ένωση, «Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας» (http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00002_el.htm) (πρόσβαση 22-8-2015).

⁵¹⁴ Συμβούλιο 2008/550/ΚΕΠΠΑ (23/06/2008), «Κοινή Δράση για την Ίδρυση Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΑΑΑ) και την Κατάργηση της Κοινής Δράσης 2005/575/ΚΕΠΠΑ», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 176, 04.07.2008, σελ.20-24 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:176:0020:01:EL:HTML>) (πρόσβαση 22-8-2015)

8.5 Ο Ρόλος των Κρατών-Μελών

Τα κράτη-μέλη συμμετέχουν ενεργά στην ενίσχυση της ΚΠΑΑ, έχοντας τις εξής αρμοδιότητες:⁵¹⁵

- Μπορούν να υποβάλλουν προτάσεις για λήψη αποφάσεων στο Συμβούλιο
- Διαθέτουν στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα, καθώς και πολυεθνικές ομάδες τις οποίες συγκροτούν μεταξύ τους και τις οποίες μπορούν να διαθέσουν, συμβάλλοντας έτσι στην εκπλήρωση των στόχων της ΕΕ.
- Δεσμεύονται να βελτιώνουν προοδευτικά τις στρατιωτικές τους δυνατότητες
- Δύνανται να θεσμοθετούν Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία, εφόσον πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων
- Οφείλουν να παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους σε περίπτωση που κράτος-μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του
- Όσα συμμετέχουν στην πραγματοποίηση μιας αποστολής ενημερώνουν τακτικά το Συμβούλιο για την πορεία της και συνεργάζονται με τον Ύπατο Εκπρόσωπο για τη διαχείριση της αποστολής. Επίσης, αν κρίνουν ότι η αποστολή έχει επιφέρει σημαντικές συνέπειες ή απαιτεί τροποποίηση στόχων και περιεχομένου, απευθύνονται άμεσα στο Συμβούλιο.

8.6 Ο Τρόπος Λήψης Αποφάσεων

Δεδομένου του διακυβερνητικού χαρακτήρα της ΚΠΑΑ, η λήψη αποφάσεων για την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας, καθώς και εκείνες που αφορούν την πραγματοποίηση μιας αποστολής, οι οποίες λαμβάνονται από το Συμβούλιο κατόπιν προτάσεως του Ύπατου Εκπροσώπου ή πρωτοβουλίας κράτους-μέλους, διέπονται από τον κανόνα ομοφωνίας.⁵¹⁶ Παρότι ο υπόψη κανόνας δεν καθιστά αποτελεσματική τη δράση της ΚΠΑΑ στη διεθνή σκηνή, εντούτοις κρίθηκε επιβεβλημένος, επειδή αφενός ο τομέας άμυνας άπτεται ευαίσθητων ζητημάτων κρατικής κυριαρχίας, αφετέρου τα εθνικά συμφέροντα κάθε κράτους-μέλους είναι διαφορετικά. Η ρύθμιση παρά ταύτα αποτελεί θετική εξέλιξη, καθώς μέχρι τη

⁵¹⁵ Άρθρα 42, 43 και 44 της Συνθήκης Ευρωπαϊκής Ένωσης (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

⁵¹⁶ Ibid, Άρθρο 42(4).

Συνθήκη της Λισαβόνας, η ΕΕ έπρεπε να προσφεύγει στη ΔΕΕ για έκδοση και εκτέλεση αποφάσεων.⁵¹⁷

8.7 Δράση και Συνιστώσες της ΚΠΑΑ

Το σύνολο των ικανοτήτων και δομών της ΚΠΑΑ έχει αναπτυχθεί με γνώμονα την άσκηση δράσης της ΚΠΑΑ στους τομείς της πρόληψης συγκρούσεων και της διαχείρισης κρίσεων, με την τελευταία να αποτελείται από μια στρατιωτική και μια πολιτική συνιστώσα.

8.7.1 Πρόληψη Συγκρούσεων

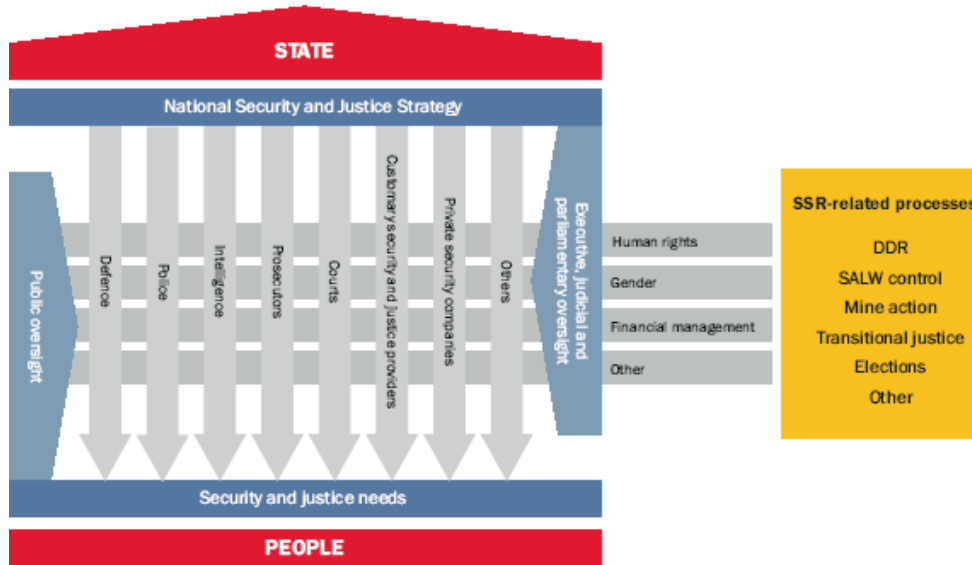
Η εμφάνιση και ύπαρξη κρίσεων, είτε στο εσωτερικό πολλών περιοχών διεθνώς,⁵¹⁸ είτε στις εξωτερικές σχέσεις τους με άλλες χώρες, μπορούν εύκολα να πυροδοτήσουν συγκρούσεις. Η ΕΕ ως διεθνής δρών έχει θέσει ως στρατηγική επιδίωξη να συνεισφέρει στην πρόληψη τέτοιων συγκρούσεων, είτε με ίδια μέσα, είτε συνεργαζόμενη με διεθνείς οργανισμούς και τρίτες χώρες, ενεργώντας μακροπρόθεσμα για εγκαθίδρυση στην περιοχή ενδιαφέροντος διαρθρωτικής σταθερότητας ή βραχυπρόθεσμα αντιδρώντας άμεσα.

Στην περίπτωση της μακροπρόθεσμης βοήθειας προς τις χώρες αυτές εφαρμόζεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την επίτευξη διαρθρωτικής σταθερότητας στην περιοχή,⁵¹⁹ με χρήση όλων των μέσων, κοινοτικών και μη, που διαθέτει η Ένωση για παροχή βοήθειας. Η βοήθεια μπορεί να είναι χρηματοοικονομική (πχ Κόσοβο) ή να συνίσταται σε υιοθέτηση αναπτυξιακών προγραμμάτων, προγραμμάτων συνεργασίας και σε ανάπτυξη εμπορικών δεσμών με τα τρίτα κράτη (πχ Δυτικά Βαλκάνια). Επίσης μπορεί να περιλαμβάνει δράσεις όπως αποστρατιωτικοποίηση πόρων, παροπλισμός όπλων μαζικής καταστροφής και συμβατικών, έλεγχος εξαγωγών οπλισμού μέσω κυρώσεων και βελτίωση του

⁵¹⁷ Άρθρο 17(3) Συνθήκης του Άμστερνταμ για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁵¹⁸ Ως κυριότερες αιτίες αναφέρονται η ανέχεια, η πολιτική αστάθεια από έλλειμμα δημοκρατικών θεσμών, η θρησκευτική και πολιτισμική μισαλλοδοξία, οικονομικά προβλήματα, το μεταναστευτικό φαινόμενο, κοινωνικές ανισότητες, εξάπλωση όπλων κλπ

⁵¹⁹ Η διαρθρωτική σταθερότητα επέρχεται με μέτρα που αφορούν σε δημοκρατία και προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, βιώσιμο πολιτικό καθεστώς και υγιείς περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνθήκες, χωρίς χρήση βίας (Επιτροπή (11/04/2001), «Ανακοίνωση για την Πρόληψη των Συγκρούσεων», COM(2001) 211 τελικό, Βρυξέλλες, σελ.11 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0211:FIN:EL:PDF>) (πρόσβαση 18-8-2015).

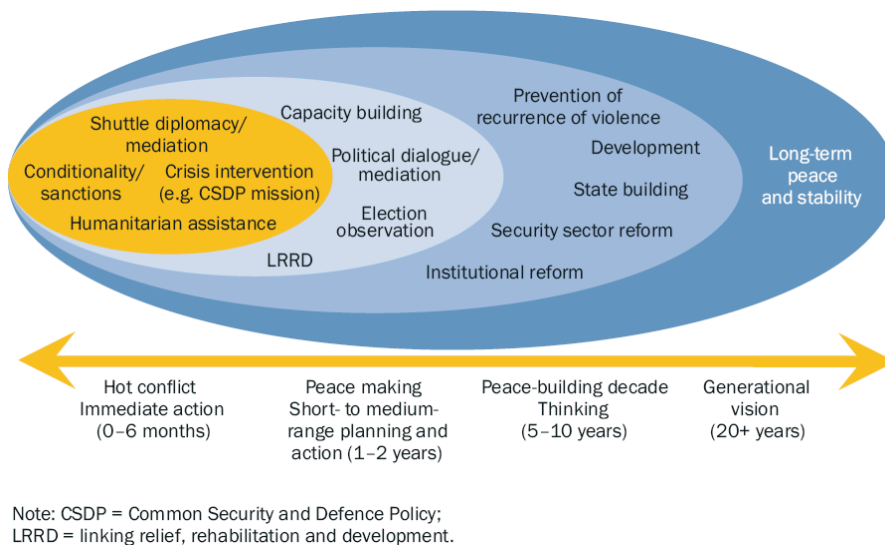

Εικόνα 10: Διαρθρωτική Σταθερότητα κατά την ΚΠΑΑ⁵²⁰

θεσμού της αστυνομίας, εκπαιδεύοντας τις υπηρεσίες της στον τομέα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Εικόνα 10).⁵²¹

8.7.2 Διαχείριση Κρίσεων

Η ΚΠΑΑ, ανάλογα με το αν μια κρίση έχει ξεσπάσει στην περιοχή ενδιαφέροντος ή αν έχει τερματιστεί, διακρίνεται στη στρατιωτική και στη μη στρατιωτική συνιστώσα της διαχείρισης κρίσεων, δρώντας ανάλογα με στρατιωτικά ή μη μέσα (Εικόνα 11).

Note: CSDP = Common Security and Defence Policy;
LRRD = linking relief, rehabilitation and development.

Εικόνα 11: Δράσεις Διαχείρισης Κρίσεων της ΚΠΑΑ⁵²²

⁵²⁰ European Security and Defence College, *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*, 178.

⁵²¹ *Ibid*, 17.

Η στρατιωτική συνιστώσα και τα μέσα υλοποίησής της

Η υλοποίηση της στρατιωτικής πτυχής διαχείρισης κρίσεων βασίζεται αποκλειστικά σε στρατιωτικούς στόχους και μέσα και εφαρμόζεται σε περιοχές που ξεσπά κρίση στρατιωτικού χαρακτήρα, αποστέλλοντας ειδικές μονάδες για αποκατάσταση της ειρήνης. Απαρχή για τη δημιουργία στρατιωτικών μέσων αποτέλεσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (1999),⁵²³ όπου αποφασίστηκε η συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης (European Rapid Reaction Force-ERRF). Επίσης τα κράτη-μέλη έχουν δεσμευτεί και αναπτύσσουν μικρότερες μονάδες ταχείας αντίδρασης, με υψηλότερη ετοιμότητα για περιπτώσεις κρίσεων που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης.⁵²⁴ Οι υπόψη δυνάμεις είναι αυτόνομες και διαθέτουν το απαιτούμενο δυναμικό διοίκησης, ελέγχου και συλλογής πληροφοριών, επιμελητεία και λοιπές υπηρεσίες υποστήριξης, καθώς και αεροπορικά και ναυτικά στοιχεία.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι Σχηματισμοί Μάχης EUABG (European Union Amphibious Battlegroup, πρώην "SIAF") και HELBROC (HEL-las B-ulgaria Romania C-yrpus), ενώ στα αεροπορικά στοιχεία περιλαμβάνεται η Ευρωπαϊκή Αεροπορική Διοίκηση (European Air Group – EAG),⁵²⁵ και στα ναυτικά στοιχεία το Ναυτικό Τακτικό Συγκρότημα (Maritime Task Group – MTG).⁵²⁶ Επιπλέον μέσα

⁵²² European Security and Defence College, *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*, 58.

⁵²³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV ΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ.10 ΚΑΙ 11 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1999. Εκθέσεις της Προεδρίας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι με θέμα την «ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα» και την «μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση» (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00300-r1.gr9.htm (πρόσβαση 16-8-2015))

⁵²⁴ http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm (πρόσβ 14-8-2015)

⁵²⁵ Ιδρύθηκε το 1995, από Γαλλία και Μ. Βρετανία και είναι πυρήνας σχεδίασης και συντονισμού, που δε διαθέτει μόνιμα αεροπορικά μέσα. Η Ιταλία προσχώρησε το 1998 και ακολούθησαν Βέλγιο, Ισπανία, Γερμανία και Ολλανδία, το 2001. Κύρια αποστολή της EAG είναι η βελτίωση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των πολεμικών αεροπορικών των κρατών-μελών, ενώ συνεισφέρει στην αύξηση των δυνατοτήτων στους τομείς έρευνας και διάσωσης μάχης (CSAR), προστασίας δυνάμεων, μη επανδρωμένων εναέριων οχημάτων (UAV) και συστημάτων επικοινωνιών-πληροφορικής. Η διοίκηση της EAG βρίσκεται στο High Wycombe της Νότιας Αγγλίας.

⁵²⁶ Το 2006 συγκροτήθηκε ένα πολυεθνικό ναυτικό συγκρότημα με σκοπό να εξασφαλίσει ότι κατάλληλες ναυτικές δυνατότητες θα είναι διαθέσιμες όταν απαιτηθεί, προκειμένου να καλυφθούν οι απαιτήσεις που θα προκύψουν από την πιθανή ανάπτυξη κάποιου Battlegroup της ΕΕ στο μέλλον. Το 2007 εμφανίστηκε το πρώτο MTG της ΕΕ με συμμετοχή της Γερμανίας, Βελγίου, Γαλλίας και Ολλανδίας. Ο ρόλος των MTG αναβαθμίστηκε κατά τη Σύνοδο Υπουργών Άμυνας το 2008, με την υπογραφή διακήρυξης που αναφέρεται στην πρόθεση συγκρότησης αεροναυτικής δύναμης, με σκοπό την παρουσία Ευρωπαϊκών αεροπλανοφόρων εν πλω, συνοδευόμενων από πλοία άλλων κρατών-μελών. Την υπόψη διακήρυξη υπέγραψε και η Ελλάδα.

υποστήριξης των Battlegroups έχουν προσφέρει η Γαλλία, Μ.Βρετανία, Ιταλία, Γερμανία και Ελλάδα από ένα επιχειρησιακό στρατηγείο (Operational Headquarter – ΟΗQ), η Ελλάδα με το Πολυεθνικό Κέντρο Συντονισμού Θαλασσίων Μεταφορών Αθηνών (Athens Multinational Sealift Co-ordination Centre –AMSCC), η Κύπρος με τμήμα υγειονομικού και η Λιθουανία με μονάδα καθαρισμού ύδατος.

Η μη στρατιωτική συνιστώσα και τα μέσα της

Η μη στρατιωτική πτυχή καλύπτει μόνο περιπτώσεις που η φύση της κρίσης δεν απαιτεί στρατιωτικά μέσα αντιμετώπιση, καθώς αφορά συνήθως την περίοδο μετά τη λήξη των συγκρούσεων (πχ αποστολές σταθεροποίησης για δημιουργία κράτους δικαίου). Το Συμβούλιο της Φέιρα (2000) έθεσε τους παρακάτω στόχους-προτεραιότητες για την εκπλήρωση της μη στρατιωτικής πτυχής της διαχείρισης κρίσεων:

- Δημιουργία Αστυνομίας: Τα κράτη-μέλη δεσμεύτηκαν να διαθέσουν ως το 2003, δύναμη 5.000 αστυνομικών για διεθνείς αποστολές που θα ανταποκρίνονται στο πλήρες φάσμα επιχειρήσεων πρόληψης συγκρούσεων και διαχείρισης κρίσεων. Μέρος της δύναμης (1.000 αστυνομικοί) θα διατηρεί δυνατότητα ανάπτυξης το αργότερο εντός 30 ημερών.
- Ενίσχυση του Κράτους Δικαίου και ειδικότερα την αποκατάσταση του δικαστικού και σωφρονιστικού συστήματος. Τα μέσα για την εκπλήρωση του στόχου θα εξασφαλίζονται μέσω της υποστήριξης της ΕΕ στη θέσπιση από τα κράτη-μέλη εθνικών ρυθμίσεων για την επιλογή δικαστών, εισαγγελέων και σωφρονιστικών υπαλλήλων, την εκπαίδευσή τους, καθώς και η υποστήριξη της ΕΕ στη δημιουργία υποδομών (δικαστήρια, φυλακές, ανακαίνιση υφισταμένων).
- Ενίσχυση της Δημόσιας Διοίκησης η οποία θα επιτυγχάνεται με την επιλογή, εκπαίδευση και προώθηση εμπειρογνομόνων σε θέσεις που πολιτικού διοικητικού μηχανισμού καθώς και με την εκπαίδευση ντόπιων στελεχών του μηχανισμού από την ΕΕ.
- Ενίσχυση της Πολιτικής Προστασίας: Τα μέσα στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ είναι το υφιστάμενο δυναμικό των κρατών-μελών.

Τέλος έχοντας ως παράδειγμα τον «Πρωταρχικό Στόχο 2003» που υιοθετήθηκε στο Ελσίνκι (1999), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε το «Γενικό Στρατιωτικό Στόχο 2010» (Ιούνιος 2004),⁵²⁷ καθώς και Σχέδιο Δράσης για τη μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων που εξελίχθηκε στο «Μη-Στρατιωτικό Στόχο 2008».

8.8 Η Δράση της ΕΕ στο Πλαίσιο της ΚΠΑΑ

Οι επιχειρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από την ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ μέχρι σήμερα καλύπτουν όλο το φάσμα των αποστολών που προβλέπει το Άρθρο 43(1) της Συνθήκης για την ΕΕ.⁵²⁸ Πρόκειται για επιχειρήσεις στρατιωτικής και μη-στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων ακόμη και σε περιοχές εκτός Ευρώπης.

Από το 2003 που διενεργήθηκε η πρώτη επιχείρηση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη μέχρι σήμερα (2015) έχουν υλοποιηθεί ή εξελίσσονται 36 συνολικά επιχειρήσεις.⁵²⁹ Ανάλογα με τη φύση τους, έχουν ως εξής:⁵³⁰

- 9 στρατιωτικές αποστολές.
- 27 μη στρατιωτικές αποστολές, εκ των οποίων:
 - ▶ 6 αστυνομικές αποστολές
 - ▶ 3 αποστολές κράτους δικαίου.
 - ▶ 3 αποστολές παρατήρησης.
 - ▶ 3 αποστολές επιτήρησης συνόρων
 - ▶ 12 αποστολές υποστήριξης/παροχής βοήθειας

Οι ανωτέρω αποστολές ΚΠΑΑ παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως:⁵³¹

- Όλες οι αποστολές συστήθηκαν με αποφάσεις του Συμβουλίου της ΕΕ, με τη μορφή «Κοινής Δράσης» με βάση το Άρθρο 14 ΣΕΕ
- Όλες οι επιχειρήσεις αναλήφθηκαν κατόπιν σχετικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ορισμένες από αυτές,⁵³² είχαν την

⁵²⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010_Headline_Goal.pdf (πρόσβ 16-12-2015)

⁵²⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015))

⁵²⁹ European Security and Defence College, *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*, 108-111.

⁵³⁰ <http://www.csdpmap.eu/mission-chart> (πρόσβαση 8-11-2015).

⁵³¹ Παρίσης, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 174-175.

⁵³² Όπως οι επιχειρήσεις ARTEMIS, ALTHEA, EUFOR RD CONGO και EUFOR TCHAD/RCA.

εξουσιοδότηση (εντολή) του Συμβουλίου Ασφαλείας, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Κεφαλαίου VII του Χάρτη ΟΗΕ για τη χρήση όλων των αναγκαίων μέσων, περιλαμβανομένου ένοπλης δύναμης, προκειμένου να φέρουν σε πέρας την εντολή τους.

- Σε όλες τις περιπτώσεις, το Συμβούλιο ανέθεσε στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας την ευθύνη του πολιτικού ελέγχου και της στρατηγικής διεύθυνσης της επιχείρησης, σύμφωνα με το Άρθρο 25 ΣΕΕ
- Το προσωπικό και τα μέσα που χρησιμοποιούνται διατίθενται από τα κράτη-μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, καθώς επίσης και από τρίτα κράτη και οργανισμούς (πχ NATO)
- Σε όλες τις περιπτώσεις, η ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων της ΕΕ, καθώς και μη στρατιωτικού προσωπικού, βασίστηκε στη συγκατάθεση της τρίτης χώρας που φιλοξένησε την αντίστοιχη αποστολή
- Οι μη στρατιωτικές αποστολές χρηματοδοτήθηκαν από τον προϋπολογισμό της ΕΕ, ενώ το κόστος των στρατιωτικών επιχειρήσεων καλύφθηκε από τα κράτη-μέλη και από το κάθε τρίτο κράτος που συμμετείχε.
- Η πλειονότητα των επιχειρήσεων αποφασίστηκαν προκειμένου να συμπληρώσουν ή να υποστηρίξουν ήδη υφιστάμενες ευρωπαϊκές και διεθνείς αποστολές ή προγράμματα δωρητών και δραστηριότητες που είχαν αναπτυχθεί.

Αναλυτικότερα στοιχεία για τη δράση της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, καθώς και τη συμμετοχή της Ελλάδας στις επιχειρήσεις της ΕΕ, παρατίθενται στα Παραρτήματα «Β» και «Γ».

8.9 Χρηματοδότηση της ΚΠΑΑ⁵³³

Τα οικονομικά θέματα που αφορούν στη χρηματοδότηση επιχειρήσεων στρατιωτικής και μη-στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων ρυθμίζονται από το άρθρο 28 της Συνθήκης της ΕΕ. Οι δαπάνες που αφορούν θέματα ΚΕΠΠΑ προέρχονται από τον προϋπολογισμό της ΕΕ, εξαιρουμένων των δαπανών που αφορούν επιχειρήσεις με στρατιωτικές ή αμυντικές επιπτώσεις ή σε περιπτώσεις που το Συμβούλιο αποφασίζει διαφορετικά με ομοφωνία. Στις περιπτώσεις αυτές η

⁵³³ Παρίσις, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 153-156.

χρηματοδότηση προέρχεται από τα ίδια τα κράτη-μέλη και η συνεισφορά καθενός καθορίζεται ανάλογα με την κλειδα του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος.⁵³⁴

Για τη χρηματοδότηση επιχειρήσεων με στρατιωτικές ή αμυντικές επιπτώσεις δημιουργήθηκε το 2004, ο μηχανισμός «ATHENA», ο οποίος έχει μόνιμη δομή και νομική ικανότητα. Το 2007 ο μηχανισμός αυτός αναπροσαρμόσθηκε στη σημερινή του μορφή. Ο υπόψη μηχανισμός έχει χρηματοδοτήσει επιχειρήσεις όπως οι EUFOR ALTHEA, TCHAD, σε Σουδάν και Κεντροαφρικανική Δημοκρατία.

Η διαδικασία προπληρωμών, είναι ένας άλλος μηχανισμός χρηματοδότησης που τέθηκε σε ισχύ από το 2005, προκειμένου να αναβαθμιστεί η ικανότητα ταχείας αντίδρασης της ΕΕ.⁵³⁵

8.10 Μερικά Συμπεράσματα

Η λειτουργία του μηχανισμού της ΚΠΑΑ, έχει αποκρυσταλλωθεί, παρότι τελούν υπό συνεχή βελτίωση οι διαδικασίες διαχείρισης κρίσεων σε όλα τα στάδια εξέλιξης, η πολιτική και το πρόγραμμα των ασκήσεων, καθώς και το πλαίσιο του συστήματος χρηματοδότησης στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο της Θεσσαλονίκης ανακηρύχθηκε η πλήρης επιχειρησιακή ικανότητα της ΕΕ να αναλαμβάνει τις πλέον απαιτητικές εκ των αποστολών Petersberg, παρά τη μη εκπλήρωση όλων των στόχων που έχουν τεθεί στους τομείς των στρατιωτικών και μη-στρατιωτικών δυνατοτήτων.

Με τις ρυθμίσεις του «κειμένου των Βρυξελλών» επετεύχθη διευθέτηση του συνολικού πλέγματος των σχέσεων ΕΕ-NATO, με αποτέλεσμα να επιταχύνεται η επίτευξη άμεσης και πλήρους επιχειρησιακής ικανότητας της ΕΕ.

Η ενσωμάτωση στη Συνθήκη για την ΕΕ των τομέων της ΚΠΑΑ, διαχείριση στρατιωτικών και πολιτικών κρίσεων (αποστολές Petersberg), πραγματοποιήθηκε σε εποχή που όπως εκφράζεται στην ΕΣΑ, η απειλή συρράξεων ευρείας κλίμακας έχει περιορισθεί σημαντικά, αλλά υπάρχει αναζωπύρωση τοπικών συρράξεων που περικλείουν απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια.

⁵³⁴ Από τη χρηματοδότηση τέτοιων επιχειρήσεων απέχουν ορισμένα κράτη (Δανία, Ιρλανδία).

⁵³⁵ Ο μηχανισμός αυτός ενεργοποιείται άμεσα σε περίπτωση κρίσης, βλ. Council 381/2001 (28/02/2001), "Regulation for Creating a Rapid-Action Mechanism", Official Journal L 57, 27.02.2001, p.1-2 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:152:0014:0033:EL:PDF> (πρόσβαση 23-11-2015))

Διαφαίνεται η σταθερή απόφαση της ΕΕ να διαδραματίσει σοβαρό ρόλο στις παγκόσμιες εξελίξεις και επί αυτής οικοδομούνται οι σχέσεις της με τις τρίτες χώρες, τους συνασπισμούς κρατών και τους διεθνείς Οργανισμούς.

Το είδος των επιχειρήσεων που καλούνται να εκτελέσουν οι στρατιωτικές δυνάμεις των κρατών-μελών (και της Ελλάδας) στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, διαφέρουν κατά πολύ από τις συμβατικές. Η ύπαρξη των νέων (ασύμμετρων) απειλών, απαιτεί από την ΕΕ διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης που αποκλίνουν από την κλασική αντίληψη της εδαφικής άμυνας και δίνουν έμφαση σε μεθόδους εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας.

Από την παρουσίαση των δομών της ΚΠΑΑ, του χαρακτήρα της και της φύσης των αποστολών που αναλαμβάνει, επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα προηγούμενου κεφαλαίου ότι η ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ δημιουργήθηκε για να συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης και να επεμβαίνει με στρατιωτικά και μη μέσα σε περιοχές εκτός ΕΕ. Το συμπέρασμα αυτό βέβαια δεν ευνοεί την αντιμετώπιση των ελληνικών ζητημάτων ασφάλειας που σχετίζονται με την τουρκική επιθετικότητα, καθώς εκφεύγουν του πεδίου δράσεως της ΚΠΑΑ, ευνοεί όμως την αναβάθμιση της στρατηγικής αξίας της Ελλάδας για την ΕΕ, λόγω των καταστάσεων που επικρατούν στην εγγύς και ευρύτερη περιοχή της. Τούτο δύναται να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τη χώρα, σε συνδυασμό με τις ρήτρες Αλληλεγγύης και Αμοιβαίας Συνδρομής, ώστε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα να λάβει εγγυήσεις ασφάλειας από την ΕΕ, η οποία φαίνεται ότι δεν επιθυμεί μεταφορά κρίσεων εντός των ευρωπαϊκών συνόρων της.

ΜΕΡΟΣ Δ΄: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΠΑΑ ΥΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΙΣΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Κεφάλαιο 9: Συμπεράσματα – Η Αξία της ΚΠΑΑ για την Ελλάδα

Ένα από τα υψίστης σημασίας θέματα για την Ελλάδα ήταν και παραμένει η ασφάλεια. Η γεωγραφική της θέση, κοντά σε περιοχές συγκρούσεων, η γειτνίαση με χώρες που έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα με τα δικά της, καθώς και η νέα απειλή της παράνομης μετανάστευσης, δημιουργούν ένα μωσαϊκό προκλήσεων ασφαλείας, το οποίο η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει.

Η ένταξή της στην ΕΕ/ΕΟΚ θεωρείτο ότι θα είχε άμεσες επιπτώσεις στην ασφάλεια της, ενισχύοντας την αποτρεπτική ικανότητα της και εξασφαλίζοντας την εδαφική της ακεραιότητα.⁵³⁶ Καθόλη σχεδόν την προηγούμενη τριακονταπενταετία, η βασική θέση της Ελλάδας ήταν ο προσδιορισμός της ευρωπαϊκής Άμυνας, ως συλλογικής για τα κράτη-μέλη. Ως εκ τούτου, βασικοί στόχοι της Ελλάδας όλα αυτά τα χρόνια, ήταν η αρχή της «κοινοτικής αλληλεγγύης», η ρήτρα της «Αμοιβαίας Συνδρομής» και η ανάδειξη των συνόρων της ως σύνορα της Ευρώπης.

Η έντονη ανασφάλεια που προκαλούσε και προκαλεί η Τουρκία, καθώς και το γεγονός ότι η εν λόγω χώρα ήταν μέλος του ΝΑΤΟ και όχι της ΕΕ, ήταν ο άκρως ενισχυτικός παράγοντας της ελληνικής προσδοκίας για συλλογική ευρωπαϊκή άμυνα. Αυτή η προσδοκία διαφαίνεται σε όλες τις θέσεις που έχουν διατυπωθεί μέσω της εξωτερικής πολιτικής και αναδείχθηκε στην κύρια επιδίωξη της χώρας μας, όσον αφορά στην συμμετοχή της στο αμυντικό σκέλος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Για να επιτευχθεί η υιοθέτηση αυτών των θέσεων από τα λοιπά κράτη-μέλη, είναι απαραίτητη η διαπραγμάτευση και η υποστήριξη των θέσεων της. Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης και η προσπάθεια εξεύρεσης συμφωνίας είναι, τις περισσότερες φορές επίπονη και χρονοβόρα με επισφαλή αποτελέσματα, καθώς τα κράτη-μέλη εμφανίζουν διαφορετικές απόψεις. Οι διαφορετικές αυτές απόψεις, δημιουργούνται κυρίως από τη διαφοροποίηση της προτεραιότητας ως προς τον κύριο εκφραστή της συλλογικής άμυνας. Οι «Ατλαντιστές» και οι

⁵³⁶ Παναγιώτης Ήφαιστος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφαλείας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000* (Αθήνα: Σιδέρης), 269.

«Ευρωπαϊστές», αποτελούν δύο αντιμαχόμενους πόλους ως προς τη μορφή, το βαθμό ανεξαρτησίας από το ΝΑΤΟ και τους συμμετέχοντες στην ευρωπαϊκή άμυνα.

Η διεξοδική ανάλυση της ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ καθιστά σαφές ότι δε δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει εδαφικά ζητήματα ασφάλειας της Ελλάδας ή οποιουδήποτε άλλου κράτους-μέλους της ΕΕ. Η ανάγκη δημιουργίας της οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην απουσία άλλης εναλλακτικής για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια και άμυνα, καθώς αφενός μεν η ΔΕΕ δεν είχε την αναγκαία πολιτική, στρατιωτική και θεσμική ισχύ να δράσει ως λειτουργικός ενδιάμεσος μεταξύ ΕΕ και Ατλαντικής Συμμαχίας, αφετέρου δε το ΝΑΤΟ δεν κατάφερε να πείσει την Ευρώπη ότι παρέμενε το κύριο όργανο ασφάλειας, στον ταχέως μεταβαλλόμενο μεταψυχροπολεμικό κόσμο.

Ωστόσο η ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ, σε αντίθεση με το ΝΑΤΟ, δεν αποτελεί απάντηση σε μια υποψία υπαρξιακής απειλής που επικρέμεται πάνω από την Ευρώπη. Η ουσία και τα όργανά της σχεδιάστηκαν περισσότερο για αποστολές διαχείρισης κρίσεων, παρά για στρατιωτική αποτροπή ή ισχυρή ένοπλη παρέμβαση. Παρότι με τον όρο «διαχείριση κρίσεων» δεν αποκλείεται η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων,⁵³⁷ ο λόγος μιας τέτοιας ανάπτυξης θα ήταν, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ), αυστηρά πυροσβεστικός και στο πλαίσιο των αποστολών Petersberg. Υπό αυτή την έννοια, η ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ θα μπορούσε να περιγραφεί ακριβέστερα ως μια πολιτική πλησιέστερα προς τη διαχείριση επικινδυνότητας παρά προς την αντιμετώπιση κάποιας εδαφικής απειλής.

Το κύριο ερώτημα λοιπόν είναι, εάν οι ελληνικές προσδοκίες ικανοποιήθηκαν από την εξέλιξη, τις θέσεις, και τις δράσεις των ευρωπαϊκών δομών άμυνας και ασφάλειας. Κάνοντας μια σύνοψη των όσων αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, τα κύρια και ιστορικότερα σημεία διαβούλευσης της Ελλάδας με τους Ευρωπαίους εταίρους, σε ζητήματα που άπτονται της ευρωπαϊκής άμυνας και των εθνικών προκλήσεων ασφαλείας είναι τα εξής:⁵³⁸

- Τον Ιούνιο 1992, μέσω του άρθρου 5 της Διακήρυξης του Petersberg, η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση καθιστούσε σαφές προς την ελληνική πλευρά ότι δεν ήταν διατεθειμένη να εμπλακεί σε ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ ενός κράτους-μέλους της και ενός κράτους-μέλους του ΝΑΤΟ.

⁵³⁷ Howorth, *Security and Defense Policy in the European Union*, 10

⁵³⁸ Παναγιώτης Τσάκωνας “Η Εξέλιξη της Ελληνικής Αντίληψης για το Ρόλο της Ατλαντικής Συμμαχίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης Το «Χάσμα Προσδοκιών-Πραγματικότητας»” ΣΕΕΘΑ (http://www.seetha.gr/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=192 (πρόσβαση 9-11-2015)).

- Η κρίση στα Ίμια τον Ιανουάριο 1996, ανέδειξε ιδιαίτερα έντονα την αδυναμία της ΕΕ να λειτουργήσει είτε ως αξιόπιστος μεσολαβητής, είτε - πολύ περισσότερο- ως εγγυητής των ελληνικών συνόρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι, η τότε Ιταλική προεδρία χρειάστηκε αρκετά 24ωρα να διαθέσει σε τρίτους, τους χάρτες των Δωδεκανήσων και το Συμφωνητικό Ιταλίας-Τουρκίας σχετικά με τα διεθνή όρια στην περιοχή.⁵³⁹ Επίσης χαρακτηριστικό είναι, ότι οι διαβουλεύσεις έγιναν με κύριο συνομιλητή των δύο αντιμαχόμενων τις ΗΠΑ. Εν συνεχεία, κατά την Διακυβερνητική Διάσκεψη του Άμστερνταμ (1996), καταβλήθηκε προσπάθεια από ελληνικής πλευράς, προκειμένου να συμπεριληφθεί «ρήτρα αλληλεγγύης και εγγύησης των εξωτερικών συνόρων», αίτημα το οποίο απορρίφθηκε από τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.
- Μετά το Saint-Malo (1998) και ακόμη περισσότερο στο Ελσίνκι (1999), οι δυναμικές αποφάσεις της ΕΕ να δρομολογήσει με συγκεκριμένες θεσμικές πρωτοβουλίες την ανάληψη αυτόνομης ευρωπαϊκής δράσης (όποτε το ΝΑΤΟ δεν επιθυμεί να εμπλακεί) προσλαμβάνονται από την Ελλάδα, ως εξαιρετικά ελπιδοφόρα μηνύματα στη κατεύθυνση ικανοποίησης των ελληνικών προσδοκιών.
- Τον Οκτώβριο 2000, στο πλαίσιο Νατοϊκής άσκησης, αναδύθηκαν κάποιες από τις ελληνοτουρκικές διαφορές για ζητήματα κυριαρχίας στο Αιγαίο. Η ελληνική πλευρά ζήτησε από την ΕΕ να τοποθετηθεί, δεδομένης της τότε πρόσφατης ανάδειξης της Τουρκίας ως υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Η ΕΕ μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, απογοήτευσε την Ελλάδα, διαμηνύοντάς της ότι δεν ασχολείται με τέτοιου είδους ζητήματα.
- Οι ελληνικές προσδοκίες αναθερμαίνονται και το «χάσμα προσδοκιών-πραγματικότητας» περιορίζεται και πάλι καθώς η ΕΕ, κυρίως μετά τη Διάσκεψη Δέσμευσης Δυνατοτήτων (Capabilities Commitment Conference) (Νοέμβριος 2000) και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Νίκαια, δείχνει τη βούληση να προχωρήσει δυναμικά στη δημιουργία ενός αυτόνομου ευρωπαϊκού συστήματος ασφάλειας και άμυνας.

⁵³⁹ Γιάννης Βαληνάκης, «Το Μέλλον της Ευρώπης: Οι Θεσμικές και Πολιτικές Πτυχές» στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επιμ. Π. Ιωακειμίδης (Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002), 217

- Κατά την περίοδο 2001-2003 και στο πλαίσιο των συνομιλιών Berlin PLUS, το «χάσμα προσδοκιών-πραγματικότητας» θα διευρυνθεί πάλι.⁵⁴⁰ Είναι η περίοδος των διαβουλεύσεων για τη δυνατότητα της ΕΕ να κάνει χρήση των μέσων και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ στις επιχειρήσεις της. Κύριο θέμα ήταν η συμμετοχή των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ που δεν ήταν μέλη της ΕΕ. Η τουρκική απαίτηση για πλήρη συμμετοχή στην ΕΠΑΑ και η άρνηση της Ελλάδας σε αυτό, οδήγησε σε κύκλο διαπραγματεύσεων, όπου η ελληνική πλευρά φάνηκε απομονωμένη. Ο λόγος της απομόνωσης ήταν ότι οι λοιποί εταίροι δεν ήταν αρνητικοί ως προς την Τουρκία. Η Μ.Βρετανία προσπάθησε να γεφυρώσει το χάσμα, προτείνοντας διπλωματική λύση με την οποία θα επιτρεπόταν στην Τουρκία να εμποδίζει διπλωματικές επιχειρήσεις σε κοντινές προς την επικράτειά της περιοχές. Στην εν λόγω προτεινομένη λύση ήταν έντονη η αντίδραση της Ελλάδας, καθότι εάν είχε τελεσφορήσει, θα σήμαινε αποκλεισμό της Ελλάδας και της Κύπρου από τον αμυντικό σχεδιασμό της ΕΕ. Η τελική συμβιβαστική λύση δόθηκε με την Κύπρο και Μάλτα να εξαιρούνται του δικαιώματος να λαμβάνουν μέρος σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις που θα εκτελούνται με μέσα του ΝΑΤΟ.⁵⁴¹ Παράλληλα, στο κείμενο των συμπερασμάτων γίνεται αναφορά στην υποχρέωση των συμμάχων που δεν είναι μέλη της ΕΕ και συμμετέχουν σε επιχειρήσεις της Ένωσης, να σέβονται το κοινοτικό κεκτημένο και τις αρχές του Χάρτη του ΟΗΕ, με ρητή αναφορά στην αποχή από τη χρήση ή απειλή χρήσης βίας. Μέσω αυτής της λύσης, η ΕΕ προσπάθησε να τηρήσει πολιτική ίσων αποστάσεων. Ωστόσο, για την Ελλάδα η συγκεκριμένη συμφωνία αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα, καθότι η Τουρκία έλαβε το «πράσινο φως» για τη συμμετοχή της σε επιχειρήσεις της ΕΕ.⁵⁴²
- Το 2003, εκπονήθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (ΕΣΑ).⁵⁴³ Το περιεχόμενό της και η έλλειψη αναφορών σε εξωτερικούς στρατιωτικούς

⁵⁴⁰ Ευρωπαϊκή Ένωση, "About CSDP - The Berlin Plus Agreement" (http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm (πρόσβαση 11-11-2015)).

⁵⁴¹ Ως χώρες που δεν ήταν μέλη της PfP (Partnership for Peace) του ΝΑΤΟ.

⁵⁴² Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*, σελ.12 (http://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβαση 21-11-2015))

⁵⁴³ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

κινδύνους για τα κράτη-μέλη της ΕΕ, καθιστούσε σαφές ότι η ΚΠΑΑ δημιουργήθηκε για να συμβάλλει στη διατήρηση της ειρήνης και να επεμβαίνει με στρατιωτικά και μη μέσα σε περιοχές εκτός ΕΕ, χωρίς να αφήνει στην Ελλάδα περιθώρια αισιοδοξίας για ευρωπαϊκή προστασία της από απειλές των συνόρων της που απαιτούσαν δράσεις συμβατικού αμυντικού χαρακτήρα.⁵⁴⁴

- Οι ρήτρες Αλληλεγγύης και Αμοιβαίας Συνδρομής ήταν από τους κύριους στόχους της ελληνικής πολιτικής, στον τομέα της ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ, οι οποίες συμπεριλήφθηκαν τελικά στη Συνθήκη της Λισαβόνας. Παρότι φαινομενικά η Ελλάδα πέτυχε να συμπεριληφθούν σε σημαντικό θεσμικό κείμενο δύο από τις βασικές επιδιώξεις της, ο συμβολικός χαρακτήρας των ρητρών, καθώς και το ότι με τα σημερινά δεδομένα, η περίπτωση να προτιμηθεί μία στρατιωτική δράση της ΕΕ αντί του ΝΑΤΟ φαίνεται απομακρυσμένη, περιορίζουν την πιθανότητα εφαρμογής τους, σε τρόπο όσο και βαθμό, σε σχέση με τις εθνικές προσδοκίες.⁵⁴⁵
- Καθ' όλη την περίοδο που υφίσταται το θέμα της ονομασία της ΠΓΔΜ και των ανησυχητικών για την Ελλάδα επιδιώξεων της κυβέρνησης των Σκοπίων, δεν υπήρξε σημαντική αντίδραση από την ΕΕ. Επίσης, δεν υφίσταται ευρωπαϊκή αντίδραση στο θέμα της Αλβανίας, καθότι το συγκεκριμένο θέμα δεν έχει αναδειχθεί επίσημα από την ελληνική πλευρά. Πλην όμως, η επιδιωκόμενη παρουσία της τουρκικής πλευράς στην περιοχή υπό τη μορφή στρατιωτικής συνεργασίας με την Αλβανία, δύναται να το εντάξει στο ευρύτερο θέμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Ωστόσο, η ενεργός συμμετοχή της Ελλάδας στην ΚΠΑΑ και η υποστήριξη του ευρωπαϊκού οράματος ασφαλείας έχει και θετικό μέρος αποτίμησης:

- Σημαντική και ίσως η πλέον απτή συμβολή της ΚΠΑΑ στις προκλήσεις εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας, είναι η συμμετοχή της FRONTEX στην περιφρούρηση των ελληνικών θαλασσίων συνόρων, με σκοπό την

⁵⁴⁴ Αντωνία-Μαρία Σαραντάκη, *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*, σελ.14 (http://www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβαση 21-11-2015))

⁵⁴⁵ Ibid., 17.

αποθάρρυνση της παράνομης μετανάστευσης, στο πλαίσιο της ευρύτερης ευρωπαϊκής πολιτικής, για το εν λόγω ζήτημα.

- Μέσω της ΚΠΑΑ και της συμμετοχής σε διαχείριση κρίσεων και επίλυση διεθνών συγκρούσεων, η Ελλάδα αποκόμισε πολύτιμη διπλωματική εμπειρία. Η συμμετοχή σε κρίσεις, διαβουλεύσεις και αποφάσεις, με το μανδύα ενός μεγάλου γεωπολιτικού παίκτη, ενισχύει το διεθνή ρόλο της.
- Η παρουσία της Ελλάδας στα ευρωπαϊκά δρώμενα και η παράλληλη απουσία της Τουρκίας, δίδει τη δυνατότητα διαρκούς γνωστοποίησης και υποστήριξης των εθνικών θέσεων, άσχετα με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.
- Η συμμετοχή προσωπικού των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), στο πλαίσιο αποστολών της ΕΕ, σε περιοχές εθνικού ενδιαφέροντος, έχει πολλαπλά οφέλη. Πέραν της απόκτησης εμπειριών στη διαχείριση κυρίως ανθρωπιστικών αποστολών, είναι σημαντική η προβολή της ποιότητας, του επιπέδου και της οργάνωσης των ελληνικών ΕΔ, γεγονός που προάγει διεθνώς το κύρος και την ισχύ της χώρας.

Συνεπώς, από τις κύριες πηγές προέλευσης των ελληνικών διλημμάτων ασφάλειας, δηλαδή την Τουρκία, την ΠΓΔΜ, την Αλβανία και την παράνομη μετανάστευση, η ΚΠΑΑ δύναται να καλύψει μόνο την τελευταία. Άσχετα από το πραγματικό ή το αντιλαμβανόμενο μέγεθος τους, οι τρεις πρώτες πηγές ζητημάτων ασφάλειας δεν εμπίπτουν στις περιπτώσεις αποστολών Petersberg και επομένως δε δικαιολογούν δράση της ΚΠΑΑ, παρά της περί του αντιθέτου διακηρυκτικής ρητορικής της ρήτρας Αμοιβαίας Συνδρομής στη Συνθήκη της Λισαβόνας. Από την άλλη, η πρωτοβουλία της ΕΕ να αναπτύξει τη FRONTEX κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων δεικνύει εύλογα τη μη-στρατιωτική φύση της ΚΠΑΑ, καθώς η FRONTEX είναι μη-στρατιωτική δύναμη. Η ταχεία ανάπτυξη της υπόψη δύναμης, καθώς και η φύση της (αστυνόμηση συνόρων), επιβεβαιώνουν ότι η ΚΠΑΑ καλύπτει μόνο εκείνα τα ελληνικά ζητήματα ασφάλειας που δε συνεπάγονται ευρωπαϊκή στρατιωτική απάντηση. Σε αντίθεση με την υποσχόμενη αμυντική διάσταση, που διακηρύττει στο όνομά της, η ΚΠΑΑ δεν είναι και δεν φιλοδοξεί να αποτελέσει αμυντική συμμαχία. Περισσότερο γίνεται αντιληπτή ως πολιτική ικανότητα, της οποίας η νηπιακή στρατιωτική διάσταση απλά δίνει στην ΕΕ τη

δυνατότητα για βασικές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων.⁵⁴⁶ Καθώς τα Ελληνικά διλήμματα ασφάλειας απαιτούν κυρίως αποτροπή, παρά δράσεις διαχείρισης κρίσεων, η ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ όπως έχει σχεδιαστεί και λειτουργεί αποδεικνύεται ανεπαρκής για να αναλάβει ρόλο παρόχου ασφάλειας για την Ελλάδα.

Με όρους στρατηγικής, αυτό που ενδιαφέρει την Ελλάδα είναι (1) εάν η ΚΠΑΑ καλύπτει τα ελληνικά συμφέροντα ασφάλειας και (2) εάν έχει την ικανότητα να παράξει τις κατάλληλες δυνατότητες (μέσα), ώστε να υποστηρίξει τα υπόψη συμφέροντα.

Το πρώτο σκέλος του ερωτήματος απαντάται στην εισαγωγή της ΕΣΑ: «*Η Ευρώπη δεν είχε γνωρίσει ποτέ τέτοια ευημερία, ασφάλεια και ελευθερία όπως σήμερα*».⁵⁴⁷ Σε αντίθεση με την εικόνα επιθετικότητας που έχει η Ελλάδα για κάποιους γείτονές της, η ΕΣΑ δηλώνει ξεκάθαρα ότι «*φαίνεται πλέον απίθανο να υπάρξει μεγάλης κλίμακας επίθεση εναντίον κάποιου από τα κράτη-μέλη*».⁵⁴⁸ Είναι φυσικό το κείμενο πολιτικής της ΕΣΑ να μην αντανakλά τους προβληματισμούς ασφάλειας καθενός από τα 28 κοινοτικά κράτη-μέλη. Ωστόσο το χάσμα μεταξύ των διλημάτων ασφαλείας της Ελλάδας και του πνεύματος της ΕΣΑ δεν είναι απλά λεκτικό, αλλά βαθιά δομικό, καθώς οι ελληνικές ανησυχίες ασφαλείας είναι εδαφικής φύσεως και επομένως εντελώς εκτός του πεδίου δράσεως της ΕΣΑ.

Το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος, δηλαδή εάν η ΚΠΑΑ μπορεί πράγματι να υποστηρίξει τις Ελληνικές προσδοκίες, έχει τρία ανεξάρτητα στοιχεία. Το πρώτο είναι η εξάρτηση της ΚΠΑΑ από τα μέσα και τις υποδομές του ΝΑΤΟ. Η δράση της ΕΕ σε θέματα ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ δε βασίζεται απλά στις υποδομές, μηχανισμούς και μέσα του ΝΑΤΟ, όπως αποτυπώνεται θεσμικά στη συμφωνία Berlin PLUS, αλλά εκτείνεται και στο επίπεδο της πρωτοβουλίας. Σύμφωνα, δηλαδή, με τις προβλέψεις της συμφωνίας Berlin PLUS, η ΕΕ δεν περιορίζεται απλώς ώστε κάθε στρατιωτική επιχείρηση που οραματίζεται να διεξάγει, να πρέπει να συνάδει με την πολιτική και το δόγμα του ΝΑΤΟ, αλλά επίσης η ΕΕ θα αποκτά την ευχέρεια να δράσει, μόνο εφόσον προηγουμένως το ΝΑΤΟ αποφασίσει να μη δράσει το ίδιο, βάσει του δικαιώματος του τελευταίου να αποφύγει τη συμμετοχή του σε δεδομένη κρίση. Η

⁵⁴⁶ Howorth, *Security and Defense Policy in the European Union*, 12.

⁵⁴⁷ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες, σελ.1 (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015)).

⁵⁴⁸ *Ibid.*, 3.

κατάσταση για την Ελλάδα περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι η πηγή του κυριότερου διλήμματος ασφαλείας της, η Τουρκία, είναι μέλος εκείνου ακριβώς του οργανισμού με τον οποίο η ΚΠΑΑ θα πρέπει να συνεργάζεται. Σε αυτή τη βάση, η παρεμπόδιση από την Τουρκία της διαδικασίας Berlin PLUS στο Laeken, υπενθυμίζει ότι εάν η ΕΕ δεν αποκτήσει αυτοδύναμες ισχυρές στρατιωτικές ικανότητες, οι προσδοκίες της Ελλάδας από την ΚΠΑΑ ή από οποιοδήποτε άλλο παρόμοιο Ευρωπαϊκό σχέδιο ασφάλειας, θα είναι μονίμως άκαρπες.

Το δεύτερο στοιχείο αναφέρεται στο πραγματικό στρατιωτικό δυναμικό της ΕΕ. Η δομή και η ισχύς της Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης (ERRF) που αποφασίστηκε στο Ελσίνκι και των Battlegroups, επιβεβαιώνει ότι η ΚΠΑΑ δε σκοπεύει να γίνει στρατιωτική υπερδύναμη ή ένας «Ευρωστρατός» υπεύθυνος για την άμυνα των εδαφών της ΕΕ, πόσο δε μάλλον της Ελλάδας. Οι συλλογικές δε στρατιωτικές δράσεις που προβλέπει η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία αποσκοπούν στην υποστήριξη αποστολών Petersberg που εντάσσονται στην προβολή της ήπιας ισχύος της ΕΕ και όχι στη συλλογική άμυνα.

Από τα ανωτέρω, είναι εμφανές ότι οι ελληνικές προσδοκίες από την εφαρμογή ενός συλλογικού πλαισίου άμυνας και ασφάλειας, δεν ικανοποιούνται επαρκώς. Ως γενικότερο συμπέρασμα εξάγεται, ότι η ευρωπαϊκή προσπάθεια ασφάλειας και άμυνας δρα ενισχυτικά και όχι εγγυητικά. Οι ελληνικές αμυντικές ανάγκες και η αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών εξακολουθούν να αποτελούν ελληνικό και μόνο πρόβλημα, επιβεβαιώνοντας τον καθηγητή Π. Ήφαιστο, ο οποίος υποστηρίζει ότι *«Ευρωπαϊκή εγγύηση για τα ελληνικά σύνορα δεν θα υπάρξει, παρά μόνο ίσως, όταν και εάν, δημιουργηθεί πολιτειακή Ευρωπαϊκή Ένωση»*.⁵⁴⁹ Και αυτό γιατί, μόνο τότε θα υπάρχουν κοινά συμφέροντα και κοινές, σε όλο το εύρος τους, γεωπολιτικές βλέψεις και προκλήσεις ασφαλείας.

Διατυπώνεται επομένως η απορία τι οφέλη έχει η Ελλάδα από το να παραμένει ένθερμος υποστηρικτής της ΚΠΑΑ και της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής αμυντικής ολοκλήρωσης γενικότερα.

Ακόμη και υπό τις πλέον απαισιόδοξες συνθήκες όσο και υπό τις πιο αισιόδοξες προοπτικές, σχετικά με την ευόδωση των προσδοκιών για περάτωση της διαδικασίας αμυντικής ολοκλήρωσης στα πλαίσια της ΕΕ, η συμμετοχή της

⁵⁴⁹ Ήφαιστος, *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, 176-177.

Ελλάδας στην ΕΕ ως πλήρες και ισότιμο μέλος, είναι η σημαντικότερη ίσως εξωτερική επιλογή της χώρας μετά τον Β'ΠΠ. Εστιάζοντας στον τομέα εθνικής ασφάλειας τα οφέλη από την εταιρική αυτή σχέση για την Ελλάδα, μπορούν να αποτυπωθούν ως εξής:⁵⁵⁰

- Οι σχέσεις με τις μεγάλες δυνάμεις τοποθετούνται σε θεσμοθετημένη ισότιμη βάση. Έτσι παρέχονται μεγάλες δυνατότητες ευρηματικής συμμετοχής της χώρας, μέσω της ανάπτυξης ενδοκοινοτικών συμμαχιών και διασυνδέσεων με άλλα θέματα για την προώθηση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων.⁵⁵¹
- Η ανάπτυξη της πολιτικής και διπλωματικής συνεργασίας μεταξύ των μελών της Ένωσης και η εν δυνάμει συνεργασία στον τομέα της άμυνας, προσφέρει την ευκαιρία μιας συνεχούς και πολυεπίπεδης ανταλλαγής απόψεων με άλλα κράτη, καλλιέργειας των ελληνικών εθνικών θέσεων σχεδόν σε όλα τα διεθνή θέματα και κατά περίπτωση ανάπτυξη πολυεπίπεδων συμμαχιών. Επιπροσθέτως, με κατάθεση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων των ελληνικών θέσεων, επέρχεται συνθετική διαμόρφωση των συλλογικών κοινοτικών θέσεων.
- Η αρχή της ομοφωνίας στα θέματα άμυνας προσφέρει δυνατότητα ευκαμψίας στους διπλωματικούς χειρισμούς και την ευχέρεια άνετης εξυπηρέτησης επιμέρους εθνικών συμφερόντων των μελών.
- Η ανάπτυξη της αμυντικής συνεργασίας, προσφέρει ευκαιρίες ενίσχυσης (αλλά όχι εγγύησης) της άμυνας της Ελλάδας, με τη συμμετοχή της χώρας στη διαμόρφωση του αμυντικού δόγματος, την ενεργό συμμετοχή σε διεθνείς διαπραγματεύσεις, την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, τη μεταφορά αμυντικής τεχνογνωσίας και γενικά τη συμμετοχή σ' ένα εν δυνάμει διευρυνόμενο πλαίσιο αμυντικών και πολιτικών συνεργασιακών σχέσεων.
- Η Ελλάδα είναι πλήρες μέλος στο πλέγμα θεσμών και διαδικασιών της ΕΕ, ενώ η χώρα από την οποία πηγάζουν τα κυριότερα διλήμματα

⁵⁵⁰ Ibid., 169-173.

⁵⁵¹ Διασύνδεση δεν σημαίνει απαραίτητα και αλληλεξάρτηση, στο Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 449.

ασφάλειας, απειλές και τα προβλήματα σε περιφερειακό επίπεδο, η Τουρκία, είναι απλώς συνδεδεμένη. Είναι αυτονόητο ότι, τουλάχιστον από τεχνική και θεσμική σκοπιά, εάν όχι και πολιτική, η Τουρκία βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση. Αυτή η διαφορά παρέχει ευκαιρίες προώθησης των ελληνικών θέσεων και ενισχύει την Ελλάδα έναντι της Τουρκίας ποικιλοτρόπως. Η συμμετοχή δηλαδή της Ελλάδας στο πλέγμα των θεσμών και άλλων διαδικασιών συνεργασίας της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, (1) ενισχύει τη διαπραγματευτική θέση της χώρας, (2) της παρέχει διπλωματικά ερείσματα, (3) διευκολύνει ποικιλοτρόπως τους διπλωματικούς χειρισμούς της εκάστοτε κυβέρνησης και (4) την ενισχύει έναντι των αντιπάλων της. Βεβαίως, όλα αυτά προϋποθέτουν ορθή και ευρηματική στρατηγική στο πλαίσιο της κοινοτικής διαπραγμάτευσης.

- Οποιαδήποτε μορφή κι εάν πάρει η αμυντική συνεργασία στην Ευρώπη, η Ελλάδα νομιμοποιείται να συμμετέχει στη διαμόρφωση του συλλογικού αμυντικού δόγματος, με τρόπο που θα προωθεί τη συμπερίληψη των απειλών που η Ελλάδα, αυτόνομα και κυρίαρχα, ορίζεται ότι στρέφονται κατά των συμφερόντων της και κατά της εθνικής της επικράτειας. Η συμμετοχή της Ελλάδος στις δομές της ΚΠΑΑ της επιτρέπει να προωθεί και να επηρεάζει προς την κατεύθυνση μιας αμυντικής αρχιτεκτονικής συνεισφέροντας στη μορφή και το χαρακτήρα των απειλών δεδομένης του περιφερειακού υποσυστήματος όπου ανήκει.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Ελλάδα αποτελεί ένα από τα ενεργά μέλη του εγχειρήματος της Ευρωπαϊκής Άμυνας. Ιδιαίτερα μετά το 1999, η Ελλάδα είχε πολλές προσδοκίες εγγύησης ασφάλειας από τη συνεχώς διαμορφούμενη, και τελικά αποκαλούμενη ΚΠΑΑ, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία της επιβάλλει διαχρονικά ζητήματα ασφαλείας, με κυριότερο την επεκτατική πολιτική της Τουρκίας καθώς και αναδυόμενα, όπως η παράνομη μετανάστευση, έστρεψε την πολιτική της σε μία προσεγγιστική τάση της κοινής Ευρωπαϊκής πολιτικής, παράλληλα με την ενεργό συμμετοχή της στην δομή, την οργάνωση και τις επιχειρήσεις του NATO .

Το γεγονός ότι το κύριο πρόβλημα ασφαλείας της Ελλάδας πηγάζει από τις σχέσεις με ένα κράτος-μέλος του NATO, αναδεικνύει τη δυσκολία επίτευξης των εθνικών της προσδοκιών, της Ευρωπαϊκής εγγύησης των εθνικών της συνόρων. Και τούτο επειδή είναι σαφές, ότι η πολιτική της ΕΕ είναι συνδεδεμένη με το NATO, χρησιμοποιεί μέσα και δομές του και επ' ουδενί δε στρέφεται κατά κράτους-μέλους της Συμμαχίας, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται κυρίως με το Berlin PLUS. Αποδεικνύεται δε, με την μη λήψη άμεσης θέσης υπέρ των ελληνικών εθνικών συμφερόντων όποτε αυτό χρειάστηκε, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ελληνοτουρκική κρίση των Ιμίων.

Γενικότερα, η εξάρτηση της ΕΕ σε επίπεδο στρατιωτικών δομών από το NATO, της στερεί την ευελιξία να δρα όποτε οι ευρωπαίοι εταίροι θεωρούν ότι διακυβεύονται αμιγώς ευρωπαϊκά συμφέροντα. Η ΕΕ, έχει καταστήσει σαφές, ότι η δημιουργία ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού, διακριτού από το NATO και τις ΗΠΑ δεν εμπίπτει στις φιλοδοξίες της, ενώ εκφράζει με σαφήνεια τη δέσμευσή της, στην εθνική κυριαρχία των μελών της και την προσήλωσή της στην Ατλαντική Συμμαχία.

Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές χώρες όλα αυτά τα χρόνια δεν μπόρεσαν να συμφωνήσουν σε ένα θεσμικό μοντέλο, με αποτέλεσμα η σημερινή μορφή της ΚΠΑΑ να είναι προϊόν συμβιβασμού. Οι ισχυρότερες χώρες και κυρίως η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία, συνήθως ενδιαφέρονταν για διακυβερνητικές μορφές συνεργασίας, στις οποίες θεωρούσαν ότι θα παίξουν ηγετικό ρόλο. Αντίθετα, τα υπόλοιπα λιγότερο ισχυρά κράτη, έμεναν προσηλωμένα στο Κοινοτικό μοντέλο καθώς αντιλαμβάνονταν ότι οι διακυβερνητικές μορφές συνεργασίας ευνοούν τους

ισχυρότερους. Στο διακυβερνητικό επίπεδο εύκολα αναπτύσσονται διλήματα και πολιτικές διαφορές, λόγω άνισης ανάπτυξης αλλά και λόγω διαφορετικών οικονομικών ή γεωπολιτικών αδυναμιών.

Σε ένα διεθνές περιβάλλον εντός του οποίου η ισχύς προσδιορίζεται κυρίως από την ικανότητα προβολής στρατιωτικής ισχύος, η δράση της ΕΕ δεν έχει αποδειχθεί αποτελεσματική. Οι κρίσεις σε διεθνές επίπεδο, κατέδειξαν την ανεπάρκεια της Ευρώπης και την ανικανότητά της να εξελιχθεί σε έναν ισότιμο εταίρο των ΗΠΑ, αλλά και να επηρεάζει μορφές δράσης άλλων διεθνών παικτών. Αυτό βέβαια, επιτρέπει στις ΗΠΑ να δρουν με τρόπο ο οποίος υπερκαλύπτει τα συμφέροντα των Ευρωπαίων εταίρων τους. Η μη ύπαρξη κοινών γεωπολιτικών στόχων μεταξύ των μελών, περιορίζει την κοινή πολιτική σε επίπεδο χαμηλών και «ανώδυνων» αποφάσεων και εμπλοκής σε επιχειρήσεις, κυρίως ανθρωπιστικής φύσεως, δηλαδή επιχειρήσεις τύπου Petersberg . Οι εν λόγω επιχειρήσεις δεν αποτελούν τη βασική επιδίωξη της Ελλάδας, καθώς δεν καλύπτουν τις απαιτήσεις της στο περιφερειακό πεδίο ασφαλείας της χώρας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν συνεισφέρει ενεργά σε αυτές.

Οι ρήτρες της Αμοιβαίας Συνδρομής και Αλληλεγγύης που συμπεριλήφθηκαν στη Συνθήκη της Λισσαβόνας, δεν εξασφαλίζουν Ευρωπαϊκή εγγύηση σε θέματα ασφάλειας και άμυνας της Ελλάδας. Αποτελούν, όμως, καλή βάση πάνω στην οποία μπορεί να ενισχυθεί μελλοντικά ο θεσμός της κοινής άμυνας και ασφάλειας της Ευρώπης. Προ απαιτούμενες για να επιτευχθεί αυτό, είναι δομικές αλλαγές στην φιλοσοφία της, κυρίως στο τομέα γεωπολιτικών επιδιώξεων, ανομοιογενών, όπως τουλάχιστον εμφανίζονται ως σήμερα, εθνικών κρατικών συνόλων.

Σε κάθε περίπτωση η Ελλάδα οφείλει να έχει υπόψη της ότι η ΕΕ δεν αποτελεί ένα μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας, οπότε τα κράτη-μέλη δεν επιλύουν μέσω της ένταξης τους το δίλημμα ασφάλειας που αντιμετωπίζουν και λειτουργούν ως αυτοβοηθούμενες μονάδες.⁵⁵² Συμπερασματικά, η ΕΕ δεν λειτουργεί ως εγγυήτρια της εθνικής ασφάλειας των κρατών-μελών της, οπότε αδυνατεί να παράσχει μια θεμελιώδη λειτουργία των εθνικών κρατών. Με το άρθρο 3α της

⁵⁵² «Το κάθε κράτος καταφεύγει στην αναγνώριση της αρχής του δόγματος της αυτοβοήθειας, δηλαδή της ανάπτυξης όλων των προϋποθέσεων που θα του επιτρέψουν την επιβίωση του κατά τη διάρκεια μιας κρίσιμης περιόδου, αφού λόγω της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος, δεν υπάρχει καμία μορφή ανώτερης εξουσίας που θα έρθει να τα σώσει...», στο Λίτσαας, Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές, 89.

συνθήκης της Λισαβόνας, η ΕΕ δηλώνει με σαφήνεια ότι *«σέβεται τις ουσιώδεις λειτουργίες του κράτους... που αποβλέπουν στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, στη διατήρηση της δημόσιας τάξης και στην προστασία της εθνικής ασφάλειας. Ειδικότερα, η εθνική ασφάλεια παραμένει στην ευθύνη κάθε κράτους - μέλους»*, διευκρινίζοντας με αυτό τον τρόπο ότι η ενδοκρατική τάξη και κυρίως η εθνική ασφάλεια αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών.⁵⁵³

Άρα η Ελλάδα δεν πρέπει να βλέπει την ΕΕ σε ρόλο «προστάτη» που μπορεί να λύσει κάθε πρόβλημα της εξωτερικής της πολιτικής και που θα «προστατεύει» τη χώρα από κάθε κίνδυνο. Η Ένωση δεν έχει ούτε τα θεσμικά μέσα, ούτε τις δυνατότητες και σε ορισμένες περιπτώσεις, ούτε τη βούληση να αναλάβει τέτοιο ρόλο. Ωστόσο η έννοια των «εξωτερικών συνόρων» της ΕΕ, δίνει στην Ελλάδα τη προοπτική συγκεκριμένων επιδιώξεων για την ασφάλεια της χώρας έναντι απειλών από τρίτους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Επισημαίνεται ωστόσο ότι αυτή η προοπτική δεν μπορεί να έχει την έννοια της στρατιωτικής αρωγής. Δίνει όμως την δυνατότητα πολιτικής προστασίας από μέρους της ΕΕ, που μπορεί να ασκήσει τις δικές της πιέσεις προκειμένου να προστατεύσει τα κυρίαρχα δικαιώματα ενός κράτους-μέλους της.

Όποιο και εάν είναι τελικά το μέλλον της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας και ανεξάρτητα του βαθμού που η Ελλάδα θα μπορέσει να ικανοποιήσει τα διλήμματα ασφαλείας της μέσα από το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα, έχουν σημασία για την πολιτική ασφάλεια της χώρας τα λόγια του Κονδύλη: *«...καμία προστασία και καμία συμμαχία δεν κατασφαλίζει τελειωτικά όποιον βρίσκεται μαζί της σε σχέση μονομερούς εξάρτησης. Η αξία μιας συμμαχίας για μια ορισμένη πλευρά καθορίζεται από το ειδικό βάρος της πλευράς αυτής μέσα στο πλαίσιο της συμμαχίας. Ισχυροί σύμμαχοι είναι άχρηστοι σ' όποιον δε διαθέτει ο ίδιος σεβαστό ειδικό βάρος, εφόσον ανάλογα με τούτο εδώ αυξομειώνεται το ενδιαφέρον των ισχυρών»*.⁵⁵⁴

Εν κατακλείδι, *«...η αποτελεσματικότητα και η αξιοπιστία μιας αμυντικής συμμαχίας, είναι συνάρτηση μερικών πολύ συγκεκριμένων παραγόντων. Πρωτίστως, η αποτελεσματικότητά της δεν βρίσκεται σε γραμμική σχέση με τις νομικές δεσμεύσεις για αλληλοβοήθεια απέναντι σε μία απειλή. Αντίθετα βρίσκεται σε*

⁵⁵³ Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*, 32-36.

⁵⁵⁴ Κονδύλης, *Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, 156.

γραμμική σχέση με τα συμφέροντα που διακυβεύονται, τις κοινές αξίες των κοινωνιών που συμμετέχουν, την ισχύ του κράτους που προσφέρει προεκταθείσα άμυνα προς τους υπολοίπους, την ποιότητα και την ποσότητα των οπλικών συστημάτων αυτού που προεκτείνει την άμυνά του, την ύπαρξη σύγκλισης στις πολιτικές και αμυντικές επιλογές αυτών που συμμετέχουν στην συμμαχία, τις γεωγραφικές και γεωπολιτικές συνθήκες και τέλος αλλά όχι τελευταίο που θα μπορούσε να αναφερθεί, την αμυντική ικανότητα του κράτους που είναι αποδέκτης της προεκταθείσας άμυνας, δηλαδή, στην προκειμένη περίπτωση την αμυντική ικανότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων».⁵⁵⁵

⁵⁵⁵ Ήφαιστος, *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, 180-181.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

Council 381/2001 (28/02/2001), "Regulation for Creating a Rapid-Action Mechanism", *Official Journal L 57*, 27.02.2001.

Διακήρυξη Petersberg II.4 του Συμβουλίου Υπουργών της ΔΕΕ, 19 Ιουλίου 1992 (<http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf> (πρόσβαση 7-8-2015)).

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Γραπτή Ερώτηση E-3530/00 της 13^{ης} Νοεμβρίου 2000», C174E, 19 Ιουνίου 2001 (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:92000E003530&from=EL> (πρόσβαση 12-11-2015)).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης», C 83 (2010/C83/01), 30 Μαρτίου 2010, Άρθρο 18(4) (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Απόφαση σχετικά με τις ρυθμίσεις για την εφαρμογή από την Ένωση της ρήτρας αλληλεγγύης» L192/53, (2014/415/EE), Βρυξέλλες, 24 Ιουνίου 2014.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (11/04/2001), «Ανακοίνωση για την Πρόληψη των Συγκρούσεων», COM(2001) 211 τελικό, Βρυξέλλες, σελ.11 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0211:FIN:EL:PDF> (πρόσβαση 18-8-2015)).

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Μια Ασφαλής Ευρώπη σ' έναν Καλύτερο Κόσμο. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας*, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIEL.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015))

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Έκθεση σχετικά με την Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας-Ασφάλεια σε ένα Μεταβαλλόμενο Κόσμο (S407/08)*, 11 Δεκεμβρίου 2008, Βρυξέλλες (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (πρόσβαση 16-12-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας. Παράρτημα III των Συμπερασμάτων της Προεδρίας. 3 και 4 Ιουνίου 1999. Έκθεση της Προεδρίας σχετικά με την ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα. (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/

91438.pdf (πρόσβαση 16-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, Παράρτημα IV των Συμπερασμάτων της Προεδρίας.10 και 11 Δεκεμβρίου 1999. Εκθέσεις της Προεδρίας προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι με θέμα την «ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα» και την «μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση» (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00300-r1.gr9.htm (πρόσβαση 16-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Μαρία ντα Φέιρα, Παράρτημα I στο *Παραρτήματα των Συμπερασμάτων της Προεδρίας* (Σάντα Μαρία ντα Φέιρα, 19-20 Ιουνίου 2000), 3-23 (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/fei_annex_el_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, Συμπεράσματα της Προεδρίας: Μέρος III Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (Νίκαια, 7-9 Δεκεμβρίου 2000), (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/nice1_el.pdf (πρόσβαση 18-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, Συμπεράσματα της Προεδρίας (Γκέτεμποργκ, 15-16 Ιουνίου 2001), (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/got1_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laeken: Συμπεράσματα της Προεδρίας, (Laeken, 14-15 Δεκεμβρίου 2001), (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/lae2_el.pdf (πρόσβαση 17-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών 24 και 25 Οκτωβρίου 2002. Συμπεράσματα της Προεδρίας, 26 Νοεμβρίου 2002 (14702/02 POLGEN 67) (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/73463.pdf (πρόσβαση 14-12-2015)), 17.

European Council, "Helsinki European Council 14 and 15 December 2001 – Presidency Conclusions", 24 Oct 2002 (<http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/council-eu-29.pdf> (πρόσβαση 15-12-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης: Συμπεράσματα της Προεδρίας (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/the_el.pdf (πρόσβαση 16-8-2015)).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών: Συμπεράσματα Προεδρίας, 12 Δεκεμβρίου 2003, Βρυξέλλες (http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru033_el.pdf (πρόσβαση 16-8-2015)).

- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών 17 και 18 Ιουνίου 2004: Συμπεράσματα της Προεδρίας, (Βρυξέλλες: Συμβούλιο της ΕΕ, 2004),(http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-04-2_el.pdf (πρόσβαση 14-8-2015)).
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών 19-20 Δεκεμβρίου 2013: Συμπεράσματα, EUCO 217/13, (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/140271.pdf (πρόσβαση 22-12-2015))
- Headline Goal 2010 (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010HeadlineGoal.pdf> (πρόσβαση 16-12-2015))
- Κοινή δήλωση κατά τη Γαλλο-Βρετανική συνάντηση κορυφής στο Saint-Malo την 3-4 Δεκ 1998 ([https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-BritishSummitDeclaration, Saint-Malo, 1998-EN.pdf](https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/French-BritishSummitDeclarationSaintMalo1998-EN.pdf) (πρόσβαση 14-8-2015)).
- Συμβούλιο 2001/79/ΚΕΠΠΑ (22/01/2001) «Απόφαση για τη Σύσταση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας της ΕΕ», Βρυξέλλες, 22 Ιανουαρίου 2001.
- Συμβούλιο 2001/80/ΚΕΠΠΑ (22/01/2001) «Απόφαση για την Σύσταση του Στρατιωτικού Επιτελείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *EE L 27*, 30.01.2001.
- Συμβούλιο 2005/395/ΚΕΠΠΑ (10/5/2005), «Απόφαση για την τροποποίηση της απόφασης 2001/80, για τη Σύσταση του Στρατιωτικού Επιτελείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *EE L 132*, Βρυξέλλες 26.05.2005.
- Συμβούλιο 2008/550/ΚΕΠΠΑ (23/06/2008), «Κοινή Δράση για την Ίδρυση Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΑΑΑ) και την Κατάργηση της Κοινής Δράσης 2005/575/ΚΕΠΠΑ», *EE L 176*, Βρυξέλλες 04.07.2008.
- Συνθήκη Μάαστριχτ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_el.pdf (πρόσβαση 8-8-2015)).
- Συνθήκης Άμστερνταμ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_of_amsterdam_el.pdf (πρόσβαση 11-8-2015))
- Συνθήκη Λισαβόνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL> (πρόσβαση 16-8-2015)).
- European Union, “EU Council Secretariat-Factsheet”, *Consilium Europa* (November 2006) (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/91624.pdf (πρόσβαση 12-12-2015)).

United Nations Convention on the Law of the Sea – Part II Territorial Sea and Contiguous Zone. (http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part2.htm (πρόσβαση 27-11-2015))

Δευτερογενείς Πηγές

Albright, Madeleine K., “The Right Balance Will Secure NATO’s Future’, *Financial Times* (7/12/1998)”. In *Chaillot Paper 47 From St-Malo to Nice. European Defence: Core Documents*, edited by Maartje Rutten, 10-12. Paris: Institute for Security Studies Western European Union, 2001.

Αμπατζής, Άρης. “Τεντώνοντας το Τουρκικό Τόξο στα Βαλκάνια.” *Ελευθεροτυπία* (10/11/2013), (<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=397434> (πρόσβαση 30-11-2015)).

Arapoglou, Stergios. *Dispute in the Aegean Sea–The Imia/Kardak Crisis, Research Report*. Alabama Maxwell AFB: Air University, 2002.

Archer, C. *International Organizations*. London/New York: Routledge, 2001, 3rd edition.

Ashley, R.K., “The Poverty of Neorealism.” In *Neorealism and its Critics*, edited by Robert Keohane. Columbia: Columbia University Press, 1986.

Aydin, Mustafa. *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis, SAM Papers No1*. Ankara: Center for Strategic Studies, 2004.

Bailes, A.J.K. “European Defence: What are the “Convergence Criteria”?”. *The RUSI Journal* 144, no.3, (1999): 60-65.

Βαληνάκης, Γιάννης. *Η Ασφάλεια της Ευρώπης και η Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΠΟΜΕ, 1998.

Βαληνάκης, Γιάννης. «Το Μέλλον της Ευρώπης: Οι Θεσμικές και Πολιτικές Πτυχές». Στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επιμέλεια Παναγιώτης Ιωακειμίδης. Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002.

Barnett, M. «Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός». Στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, edited by John Baylis & Steve Smith, επ. Κ.Υφαντής, 333-357. Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007

Batt, Judy. “Introduction”. In *Chaillot Paper no.107 – Is there an Albanian Question?*, edited by Judy Batt, 5-10. Paris: EU Institute for Security Studies, 2008

Baylis, John και Smith, Steve. *Η Παγκοσμιοποίηση της Πολιτικής*. Αθήνα: Επίκεντρο, 2007, 3η έκδοση.

- Becatoros, Elena. "Europe's Gateway for Illegal Immigration". In *Washington Post* (4/11/2010) (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/11/04/AR2010110403590.html> (πρόσβαση 15-9-2015)).
- Bentegat, Henry. "ESDP: What Added Value in a Crisis Management". In *Athens '09 Conference*. Athens, 2009.
- Βερέμης, Θάνος. *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων: 1453-1998. Κείμενα Εργασίας*. Αθήνα: Σιδέρης, 1998.
- Bergsmann, Stefan. "Small States and Alliances". In *The Concept of Military Alliance*, edited by Erich Reiter and Heinz Gartner. New York: Physica-Verlag, 2001.
- Biscop, Sven and Algieri, Franco. *The Lisbon Treaty and ESDP: Transformation and Integration, Egmont Papers 24*. Brussels: Academia Press, 2008.
- Bishop, S. *The European Security Strategy – A Global Agenda for Positive Power*. Belgium: Ashgate and Royal Institute for International Relations, 2005.
- Bolles, D. et al. "United States Foreign Policy Regarding Greece, Turkey and Cyprus: The Rule of Law and American interests". In *AHI Conference Proceedings*, 1988.
- Bono, G. *European Security and Defence Policy: Theoretical Approaches, the Nice Summit and Hot Issues*. Bradford: Peace Studies Department and Research and Training Network, 2002.
- Borzel, T.A. "Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization". In *Queen's Papers on Europeanisation no.2* (2003).
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος. *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Εκφάνσεις Ισχύος, Αλληλόδραση και το Ζήτημα της Παγκόσμιας Ηγεμονίας*. Αθήνα: Ποιότητα, 2012.
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος. *Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2009.
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης: Ειρήνη-Συμφιλίωση - Συνεργασία-Ολοκλήρωση*. Αθήνα: Ποιότητα, 2008, 2^η Έκδοση.
- Βοσκόπουλος, Γεώργιος. «Σύνοδος Κορυφής στο Ελσίνκι: Συνολική Αποτίμηση», *Περιοδικό Αντίβαρο* (http://palio.antibarο.gr/diplomacy/boskorouλος_elsinki.htm (πρόσβαση 13-12-2015)).
- Brown, J. F. "Turkey: Back to the Balkans." In *Turkey's New Geopolitics*, edited by Graham E. Fuller and Ian O. Lesser. Boulder, CO: Westview Press, 1993.

- Brummer, Klaus (ed). *The South and ESDP: Greece, Italy, Portugal and Spain*. Discussion Paper, Center for Applied Policy Research. München: Bertelsman Stiftung & Bertelsman Group for Policy Research, 2007.
- Bull, Hedley. *Η Αναρχη Κοινωνία*. Αθήνα: Ποιότητα, 2001, 4^η Έκδοση.
- Bulmer, S. & Lequesne C. "New Perspectives on EU-member State Relationships". In *Questions de Recherche no.4*. Paris: Centre d'études et de recherches internationales, 2002.
- Burak, Bekdil and Enginsoy, Umit. "Turk-Greek Dispute Still Stymies EU Force", *Defense News*, (30 Sep – 2 Oct 2002).
- Buzan, B., Wæver, O. and De Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner, 1998.
- Cameron, Fraser. *An Introduction to European Foreign Policy*. London/New York: Routledge, 2007.
- Carr Edward. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*. Αθήνα: Ποιότητα, 2000.
- Christiansen, Th. «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Περιφερειακή Συνεργασία». Στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, edited by John Baylis και Steve Smith, επιμέλεια Κ. Υφαντής, 729-749. Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007,.
- Chrysochoou, D., Tsinisizelis, M.J., Stavridis St. and Yfantis K. *Theory and Reform in the European Union*. Manchester: Manchester University Press, 2003, 2nd edition.
- Γιώτη-Παπαδάκη, Όλγα. *Η Πολιτική Διαχείρισης των Μεταναστευτικών Ροών προς την ΕΕ και την Ελλάδα*, 2011. (http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/PAPADAKI_GIOTI_O_PAPADAKI_E_43.pdf (πρόσβαση 17-12- 2015)).
- Clement, Sofia. *Conflict Prevention in the Balkans: Case Studies of Kosovo and the FYR of Macedonia*. Paris: Western European Institute of Security Studies, 1997.
- Clogg, Richard. *Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας: 1770-1990*. Αθήνα: Ιστορητής, 1995.
- Constas, Dimitris and Papisotiriou, Charalambos. "Greek Policy Responses to the Post-Cold War Balkan Environment". In *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, edited by Van Coufoudakis, Harry J.

- Psomiades and Andre Gerolymatos, 213-237. New York: Pella Publishing Company Inc, 1999.
- Couloumbis, Theodore A., John A. Petropoulos, and Harry J. Psomiades, *Foreign Interference in Greek Politics: An Historical Perspective*. vol. II of Modern Greek Research Series. VII vols. New York, NY: Pella Publishing Co., 1976.
- Couloumbis, Theodore. *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*. New York: Praeger, 1983.
- Danopoulos, Constantine. "Turkey and the Balkans: Searching for Stability." In *Crises in the Balkans*, edited by Constantine Danopoulos and Kostas G. Messas, 211-224. Boulder, CO: Westview Press, 1997.
- Davutoglu, Ahmet. *Το Στρατηγικό Βάθος – Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Επιμέλεια Νεοκλής Σαρρής, μετάφραση Νικόλαος Ραπτόπουλος. Αθήνα, Απτική: Ποιότητα, 2010.
- Denktash, Raouf, "The Crux of the Cyprus Problem". *Perceptions: Journal of International Affairs IV*, no.3 (1999).
- Deutsch, Karl Wolfgang. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. New York , NY: Archon Books, 1957.
- Dimitrakopoulos, Dionyssis G., and Argyris G. Passas. *Greece in the European Union (Europe and the Nation State)*. New York, NY: Routledge, 2005.
- Dodd, Clement Henry. *The Cyprus Imbroglia*. Beverley, North Humberside: Eothen Press, 1998.
- Dokos, Thanos A. *Greek Defense Doctrine in the Post-Cold War Era*. Vol. VI in Modern Greek Research Series, in *Greece and the new Balkans: Challenges and Opportunities*, edited by Van Coufoudakis, Harry J.Psomiades and Andre Gerolymatos. New York, NY: Pella Publishing Company, 1999.
- Δρούγος Αθ., «Ανεξέλεκτη Λαθρομετανάστευση. Ασύμμετρη Απειλή για την Ελλάδα», (http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=3760:01-12-2014&catid=40&Itemid=120 (πρόσβαση 18-10-2015)).
- Dougherty, James E. and Pfaltzgraff, Robert L. Jr. *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Τόμος Α'. Αθήνα: Παπαζήση, 1992, 3^η Έκδοση.
- Dunn, T. & Schmidt, B.C. «Ρεαλισμός». Στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, edited by John Baylis and Steve Smith, επ. Κ. Υφαντής, 229-256. Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007

- Dunn, T. & Schmidt, B.C. «Φιλελευθερισμός». Στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, edited by John Baylis and Steve Smith, επ. Κ. Υφαντής, 257-277. Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007
- Echikson, William. "Coming Soon: A Euro-Army", *Bloomberg Business Week* (20/12/1999) (http://www.businessweek.com/1999/99_51/b3660214.htm) (πρόσβαση 12-12-2015)
- Eriksen, E.O. and Weigard, J. "Conceptualising Politics: Strategic or Communicative Action?", *Scandinavian Political Studies* 20, no.3 (1997).
- Fiott, Daniel (ed). *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives, EGMONT paper 79*. Brussels: Academia Press, 2015.
- Featherstone, Kevin and Kazamias, George. *Europeanization and the Southern Periphery*. New York, NY: Routledge, 2001.
- Featherstone, Kevin and Radaelli, C. *The Politics of Europeanisation*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Forsberg, Tuomas. "Explaining the Emergence of the ESDP: Setting the Research Agenda." In *European Consortium for Political Research (ECPR)*. Turin, 12-15 Sep 2007.
- Fursdon, Edward. *The European Defense Community: A History*. London: Macmillan, 1980.
- Gärtner, H. and Hyde-Price, A. "Introduction". In *Europe's New Security Challenges*, edited by H.Gärtner, A.Hyde-Price and E.Reiter. London: Lynne Rienner, 2001
- Gray, C.S. "Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back". *Review of International Studies* 25, no.1, (1999): 49–69.
- Grevi, Giovanni. "ESDP Institutions". In *European Security and Defence Policy. The First 10 Years (1999-2009)*, edited by Damien Helly and Daniel Keohane, 29. European Union Institute for Security Studies, 2009.
- Grieco, Joseph. "Realist International Theory and the Study of World Politics". In *New Thinking in International Relations Theory*, edited by Doyle & Ikenberry, 163-201. Boulder: Westview Press, 1997.
- Grieco, Joseph. "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism". *International Organization* 42, no.3 (Summer 1988): 485-507.
- Griego, Joseph. "Understanding the Problem of International Cooperation: The Limits of Neoliberal Institutionalism and the Future of Realist Theory". In

- Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, edited by D. Baldwin. New York: Columbia University Press, 1993.
- Grigoriadis, Ioannis N. "The Changing Role of the EU Factor in Greek-Turkish Relations." *Hellenic Observatory—1st PHD Symposium on Modern Greece*. London: European Institute LSE, 2003.
- Gruber, L. *Ruling the World. Power Politics and the Rise of Supranational Institutions*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Habermas, J. *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press, 1984/1985.
- Heisbourg, Francois. "European Security: The Impact of the European's Security and Defense Policy". In *Coping with the New Security Challenges of Europe vol.7*, edited by Ulrich Lehner and Fred Tanner, 45-60. Zurich: Center for Security Studies (CSS), 2001.
- Herz, John. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma". *World Politics*, no.2 (1950): 157-180.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος. *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*. Αθήνα: Σιδέρης, 1992.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *European Political Cooperation, Towards a Framework of Supranatural Diplomacy?*. Aldershot, UK: Gower, 1987.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Η Ευρώπη των Πολλών Ταχυτήτων και Κατηγοριών και της Ευρωπαϊκής Ιδέας*. Αθήνα: Οδυσσέας, 1994.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Ποιότητα, 2003.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. «Ελληνική Εθνική Στρατηγική, Έννοια, Σκοποί, Προϋποθέσεις Επιτυχούς Εκπλήρωσης: η Περίπτωση της Ευρωπαϊκής Προοπτικής της Κύπρου». Στο *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, 113-137. Αθήνα: Παπαζήση, 2008.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. «Ελληνική Εθνική Στρατηγική», προσωπική ιστοσελίδα Π. Ήφαιστου. (<http://www.ifestos.edu.gr/63GreekStrategy.htm> (πρόσβαση 15-12-2015)).

- Ήφαιστος Παναγιώτης. *Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του. Τα Πολλά Πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας*. Αθήνα: Ποιότητα, 2009.
- Ηλιόπουλος, Ηλίας. “Γεωστρατηγική Αξία του Ελληνικού Θαλάσσιου Χώρου,” *Ελεύθερη Ζώνη* (22/2/2014) (<http://www.elzoni.gr/html/ent/645/ent.42645.asp> (πρόσβαση 10-11-2015)).
- Hodges, Michael. *European Integration*. Harmondsworth: Penguin, 1972.
- Holsti et al (ed). *Change in the International System*. Boulder: West View, 1980.
- Howorth, Jolyon and Menon, Anan. *The European Union and National Defence Policy*. New York, NY: Routledge, 1997.
- Howorth, Jolyon. *European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?, vol.43 of Chaillot Papers*. Paris: Institute for Security Studies – Western European Union, 2000.
- Howorth, Jolyon. *Saint-Malo Plus Five: An Interim Assessment of ESDP, Policy Paper no7* (Notre Europe), November 2003.
- Howorth, Jolyon. “The Euro-Atlantic Security Dilemma: France, Britain and the ESDP”. *Journal of Transatlantic Studies (Routledge)* 3, no.1 (2005): 39-54.
- Howorth, Jolyon. *Security and Defense Policy in the European Union*. New York: Palgrave-Macmillan, 2007.
- Ηρακλειδης, Αλέξης. *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*. Αθήνα: Πόλις, 2001, 2^η Έκδοση.
- Hyde-Price, Adrian. ““Normative” Power Europe: A Realist Critique”. *Journal of European Public Policy* 13, no.2 (2006): 217–234.
- Θουκυδίδης, “*Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*”. Στο *Θουκυδίδου Ιστορία Βιβλίο Ε΄*, επιμ. Βλάχος Άγγελος, 89-91. Αθήνα: ΕΣΤΙΑ, 2003.
- Iatrides, John O. “The United States and Greece in the Twentieth Century”. In *Greece in the Twentieth Century*, edited by Theodore Couloumbis, Theodore Kariotis and Fotini Bellou ELIAMEP, 99. London/New York: Frank Cass, 2004
- Ιωακειμίδης, Παν. *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Θεωρία-Διαπραγμάτευση-Θεσμοί και Πολιτικές. Η Συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1995.
- Ιωακειμίδης, Παν. *Η Πόλη και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Αναζητώντας μια Νέα Αριστοτελική Προσέγγιση στη Διαδικασία της Πολιτικής Ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1994.
- Ioakimidis, Panagiotis C. “Greece, the European Union and Southeastern Europe: Past Failures and Future Prospects”. In *Greece and the New Balkans:*

- Challenges and Opportunities*, edited by Van Coufoudakis, Harry J. Psomiades and Andre Gerolymatos. New York: Pella Publishing Company Inc., 1999.
- Jervis Robert, "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics* 30, no.2 (1978): 186-187
- Jervis, Robert. "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate". *International Security* 24, no.1 (1999): 42-63.
- Jørgensen, K. "European Foreign Policy: Conceptualising the Domain". In *Contemporary European Foreign Policy*, edited by W. Carlsneas, H. Sjørnsen and B. White. London: Sage, 2004.
- Karns, M. and Mingst K. *International Organizations. The Politics and Processes of Global Governance*. London: Lynne Rienner Publishers, 2004.
- Kaski, Antti. *The CSDP After Lisbon: Lost Opportunities or Changed Interests? GCSP Policy Paper No16*. Geneva: Geneva Center for Security Policy GCSP, June 2011.
- Kelstrup, Morten. "Small States and European Political Integration: Reflections on Theory and Strategy". In *Nordic Countries and the EC, vol.4 of CORE Research Series*, edited by Teija Tiilikainen and Damgaard Ib. Petersen. Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press, 1993.
- Keohane, Robert and Nye, Joseph. *Power and Interdependence* New York: Longman, 2001, 3rd edition.
- Keohane, Robert. *The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Regimes*.
- Keohane, Robert. "International Institutions: Two Approaches". *International Studies Quarterly* 32, no.4 (1988): 379-396.
- Keohane, Robert O. "Multilateralism: An Agenda for Research". *International Journal (Canadian International Council)* 45, no.4 (Autumn 1990):731-764.
- Keohane, Robert and Martin, L. "The Promise of Institutional Theory". *International Security* 20, no.1, (Summer 1995): 39-51.
- Κεχαγιά, Α. «Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΑΑ) και NATO: Βίοι Παράλληλοι ή Πορείες σε Αντιδιαστολή;». *Αγορά Χωρίς Σύνορα* 10, no.3 (2005): 191-193.
- Κιντής, Ανδρέας και Ντόκος, Θάνος. «Διεθνής Οργάνωση και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας». Στο *Παγκόσμια*

- Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, επιμ. Δ.Κ. Ξενάκης και Μ.Ι. Τσινισιζέλης, 262. Αθήνα: Σιδέρης, 2006.
- Kofos, Evangelos. "National Heritage and National Identity in Nineteenth- and Twentieth-Century Macedonia". In *Modern Greece: Nationalism and Nationality*, edited by Martin Blinkhorn and Thanos Veremis. Athens, Attiki: ELIAMEP, 1990.
- Κονδύλης, Παναγιώτης. *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Θεμέλιο, 2011, 2^η Έκδοση.
- Κουφουδάκης, Βαγγέλης. «Η Διεθνής Διάσταση του Κυπριακού: 1960-1986». Στο *Σύγχρονη Εξωτερική Πολιτική, 1974-1987: Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις – Κυπριακό*, επιμ. Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης. Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 1989, Τόμος 2^{ος}.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα, 2007, 5^η Έκδοση.
- Krasner, Stephen. *Defending the National Interest*. Princeton: Princeton University Press, 1978.
- Krasner, Stephen. "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables". *International Organization* 36, no.2, (1982): 190.
- Κρατερός, Ιωάννης Μ. «Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης». *Το Σ 1*, τευχ.19, (1999).
- Κωφός, Ευάγγελος και Βλασίδης, Βλάσης. *Αθήνα-Σκόπια: Η Επτάχρονη Συμβίωση (1995-2002)*. Αθήνα: Παπαζήση, 2003.
- Λάγγαρης, Π. *Μεταναστευτικό και Εθνική Ασφάλεια* Αθήνα: ΕΛΙΣΜΕ, 2013. (<http://www.elisme.gr/images/pdf/files/LAGGARIS-Metanasteutiko.pdf> (πρόσβαση 18-10-2015)).
- Ladrech, R. "The Europeanization of Domestic Policies and Institutions: The Case of France". *Journal of Common Market Studies* 32, no1 (1994): 69-88.
- Lamy, St.L. «Σύγχρονες Επικρατούσες Προσεγγίσεις: Νεορεαλισμός και Νεοφιλελευθερισμός». Στο *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, edited by John Baylis and Steve Smith, επιμ. Κ.Υφαντής, 299-302. Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007.
- Larrabee, Stephen. "Greece and the Balkans: Implications for Policy". In *The Greek Paradox: Promise vs Performance*. Cambridge MA: The MIT Press, 1997.

- Larrabee Stephen. "Greek Security Concerns in Balkans". In *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, edited by Van Coufoudakis, Harry J. Psomiades and Andre Gerolymatos. New York: Pella Publishing Co., 1999.
- Liska, George. *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*. Baltimore: The John Hopkins Press, 1963.
- Limketa Besar, *Balkan Insight*, 17 Nov 2010. (<http://www.balkaninsight.com/en/article/survey-greater-albania-remains-popular> (πρόσβαση 29-11-2015)).
- Λίτσας, Σπυρίδων Ν. *Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*. Βάρη Αττικής: Ποιότητα, 2010.
- Λίτσας, Σπυρίδων Ν. "Η Θεωρία της Ήπιας Ισχύος στο Πλαίσιο των Νέο-Οθωμανικών Προσανατολισμών: Μία Ενδοσκόπηση στο Στρατηγικό Βάθος". Στο *Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, επ. Σπ.Λίτσας και Η. Κουσκουβέλης, 183-227. Αθήνα: Ποιότητα, 2013.
- Λυμπέρης, Χρήστος. *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*. Βάρη Αττικής: Ποιότητα, 1999.
- Malmström, Cecilia. "Cecilia Malström Member of the European Commission responsible for Home Affairs Immigration Flows – Tunisia Situation EP Plenary Session Strasbourg, 15 February 2011", *Europa Press Releases Rapid*, 15 February 2011 (<http://europa.eu/rapid.pressReleases>Action.do?reference=SPEECH/11/106> (πρόσβαση 15-10-2015))
- Manners, I. "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?". *Journal of Common Market Studies* 40, no.2 (2002): 235-258.
- Markantonatou, Maria. "Effects of the "European Security and Defence Policy" in Greece". *European Research Studies*, vol.XIII, Issue 2, (2010): 45-60.
- Μαρτζούκος, Βασίλειος. «Εθνικές Απαιτήσεις Άμυνας και Ασφάλειας». Στο *Η Ελλάδα και οι Εξελίξεις στην Ανατολική Λεκάνη της Μεσογείου*, Ημερίδα ΕΛΙΣΜΕ στην Ακαδημία Αθηνών (15 Μαΐου 2012) (www.elisme.gr/en/2013-01-08-09-46-42/item/42-26 (πρόσβαση 12-12-2015)).
- Mearsheimer, John. "Back to the Future". *International Security* 15, no.1 (1990).
- Mearsheimer, John. "The False Promise of International Institutions", *International Security* 19, no.3 (Winter 1994/95): 4-49.
- Mearsheimer, John "The False Promise of International Institutions". In *The Perils of Anarchy. Contemporary Realism and International Security*, edited by M.Brown, S. Lynn-Jones and S.Miller, 332-376. Cambridge: MIT Press, 1995.

- Mearsheimer, John. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα, 2011.
- Meinardus, Ronald "Third Party Involvement in Greek-Turkish Disputes". In *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, edited by Dimitris Conostas, 157-163. Basingstoke, Hampshire: Macmillan Academic and Professional Ltd., 1991.
- Μελακοπίδης, Κωνσταντίνος. *Λεξικό Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής Πολιτικής*. Αθήνα: Σιδέρης, 1998.
- Mérand, Frédéric. *European Defence Policy: Beyond the Nation State*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Meyer, Christoph. *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in European Union*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006.
- Milner, H. "The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: a Critique". In *Neorealism and Neoliberalism: the Contemporary Debate*, edited by D.A. Baldwin, 145-148. New York: Columbia University Press, 1993.
- Molis, Arunas. "The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy." Edited by Tomas Jermalavicius. *Baltic Security and Defence Review 2006* (Baltic Defense College (BDC)) 8 (2006): 81–100.
- Moravcsik, Andrew. "Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community". *International Organizations* 45, no.1, (1991): 19–56.
- Moravcsik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics". *International Organization* 51, no.4 (Autumn 1997): 513-553.
- Moravcsik, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press, 1998.
- Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf, 1993, 7th edition.
- Moustakis, Fotios and Sheehan, Michael. "Greek Security Policy after the Cold War". *Contemporary Security Policy* 21, no.3 (2000): 95-115.
- Moustakis, Fotios. *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. Portland, Oregon: Frank Cass Publishers, 2003.
- Μούτσογλου, Β. *Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνο-*

- τουρκικές Σχέσεις: Από τη Συνάντηση στο Lancaster House στην Απόφαση του Ελσίνκι*. Αθήνα: Παπαζήση, 2000.
- Μπακογιάννη, Ντόρα, "Το Μέλλον της Ευρώπης στο Διεθνές Σύστημα". Στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επιμ. Παναγιώτης Ιωακειμίδης, 56. Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002, 56.
- Μπέλλου, Φωτεινή. *Σημειώσεις Μαθήματος: Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Διεθνές Σύστημα*. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015.
- Νικολάου, Βάλια. «Γάζωσαν και το Σπίτι του Νεκρού στη Χειμάρρα». *Ελεύθερος Τύπος* 226, (19/8/2010).
- Νικολάου, Γιάννης. *Η Οργάνωση της Ασφάλειας στον Ευρωπαϊκό Χώρο: Διατλαντική Συνεργασία και Παράλληλες Πρωτοβουλίες*. Αθήνα: Παπαζήση, 1995.
- Ντόκος, Θάνος. *Ελληνική Πολιτική Ασφαλείας στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, 2007.
- Nugent, Weill. *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρώπη*. Αθήνα: Σαββάλας, 2004.
- Nye, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004.
- Nye, Joseph. "Nuclear Learning and the US-Soviet Security Regimes". *International Organization* 41, no.3, (1987): 378-381.
- Olgun, Ergun. "Cyprus: A New and Realistic Approach". *Perceptions: Journal of International Affairs* IV, no.3 (1999).
- Olsen, J.P. "The Many Faces of Europeanization". *Journal of Common Market Studies* 40, no5 (2002): 921-952.
- Papacosma, Victor. *NATO, Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era*. New York: Pella Publishing Company Inc., 1999.
- Παρίσης, Ιωάννης. *Η Αμυντική Αυτονομία της Ενωμένης Ευρώπης. Προοπτικές και Προβληματισμοί*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2001.
- Παρίσης, Ιωάννης. *Η Ευρώπη της Άμυνας: Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*. Αθήνα: Έκφραση Πολιτισμού, 2010.
- Παρίσης, Ιωάννης. *Η καθ'ημάς Θάλασσα: Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου*. Αθήνα: Λιβάνης, 2013.
- Παρίσης, Ιωάννης. «Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα στην Αυγή του 21ου Αιώνα». *Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, τεύχος 07, 22-25.

- Pentland, Charles. *International Theory and European Integration*. London: Faber, 1973.
- Pettifer, James. "Albania: The Wild Frontier". *The London Times* (28 March 2001).
- Platias, Athanasios. "Greece's Strategic Doctrine: In Search of Autonomy and Deterrence". In *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, edited by Dimitris Conostas, 91-108. London: Macmillan, 1991.
- Pohl, B. "Explaining ESDP: A Liberal Approach". *Paper presented at the Fourth Pan-European Conference on EU Politics ECPR Standing Group on the European Union*, Rega, 25-27 September 2008.
- Pratt, Martin and Schofield, Clive. "The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea". *IBRU Boundary and Security Bulletin* (Spring 1996): 62-69.
- Quille, G. "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?". *Journal of International Peacekeeping* 11, no.3 (Autumn 2004): 1-16.
- Ραγιές, Ι.Α. «Εθνική Ασφάλεια–Στρατηγικό Δόγμα: Προς Ένα Ρεαλιστικό Αποτρεπτικό Δόγμα». *Στρατηγική* (Ιούλιος 2008): 118-121.
- Rehrl, Jochen and Glume, Galia (ed). *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*. Vienna: European Security and Defence College & Armed Forces Printing Center, 2015. (http://eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/european-security-defence-college/pdf/handbook/final_-_handbook_on_csdp_missions_and_operations.pdf (πρόσβαση 8-11-2015))
- Rosamond, Ben. *Θεωρίες Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004.
- Rosencrance, R. "The European Union: A New Type of International Actor". In *Paradoxes of European Foreign Policy*, edited by J.Zielonka, 15-23. Hague: Kluwer Law International, 1998.
- Ρούκουνας, Εμμανουήλ. *Διεθνές Δίκαιο Ι*. Αθήνα: Σάκκουλα, 1980.
- Ruggie, John Gerard. "Multilateralism: the Anatomy of an Institution". *International Organization (The MIT Press)* 46, no.3 (Summer 1992): 561-598.
- Salmon, Trevor C. and Shepherd, Alistair J.K. *Towards a European Army: A Military Power in the Making?* Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers Inc., 2003.
- Salmon Trevor C. "The European Security and Defence Policy: Built on Rocks or Sand?". *European Foreign Affairs Review* 10, no.3 (2005): 359-379.
- Σαραντάκη, Αντωνία-Μαρία. *Η Ελληνική Ευρωπαϊκή Πολιτική: Η περίπτωση της*

- Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)* (www.jmc.uoa.gr/fileadmin/jmc.pspa.uoa.gr/uploads/PDFs/CSDP_Sarantaki.pdf (πρόσβ 21-11-2015)).
- Schmidt, A.V. "Europeanization and the Mechanics of Economic Policy Adjustment". *European Integration online Papers* 5, no6 (2001).
- Schofield, Clive and Hocknell, Peter. "Instability in the Eastern Mediterranean – A Cypriot Crisis in the Making". *Jane's Intelligence Review*, (March 1998).
- Schröder, P. "Historical Reality versus Neorealist Theory". *International Security* 19, no.1 (Summer 1994):108-148.
- Σημίτης, Κωνσταντίνος. "Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα". Στο *Το Μέλλον της Ευρώπης και η Ελλάδα*, επ. Παναγιώτης Ιωακειμίδης, 15. Αθήνα/Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2002.
- Siedschlag, A. "Neorealist Contributions to a Theory of ESDP". *Paper at the Second European Security Conference*, Innsbruck, 30 September 2006.
- Sinai, Tamir M.A. *The Common European Security and Defence Capability: The Creation of a "Holistic" Security Actor*. Munchen: GRIN Verlag, 2008.
- Sjursen, H. "Changes to European Security in a Communicative Perspective". *Cooperation and Conflict* 39, no2, (2004): 107–128.
- Snyder, Glenn H. "The Security Dilemma in Alliance Politics". *World Politics, Cambridge University Press* 36, no.4 (1984): 471-473.
- Stearns, Monteagle, *Entangled Allies, US Policy toward Greece, Turkey and Cyprus*. New York, NY: Council on Foreign Relations Press, 1992.
- Streams, Monteagle. "Greek Security Issues". In *The Greek Paradox*, edited by Graham T. Allison and Kalypso Nikolaidis, 61-72. Cambridge MA: The MIT Press, 1997.
- Steinmetz, Robert and Wivel, Anders. *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*. Burlington, Vermont: Ashgate Publishing Ltd., 2010.
- Stergiou Kaloudis, George. *Modern Greece, A Partner or Still a Client?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishing Group–University Press of America, 2002.
- Trauner, Florian. "Occasional Paper: The Internal-External Security Nexus: More Coherence under Lisbon?". *Institute for Security Studies, European Union* 89, (March 2011): 22-27.
- Tsakonas Panayiotis and Tournikiotis Antonis. "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The 'Expectations-Reality Gap'". *Security Dialogue (Sage)* 34, no.3 (2003): 301-314.

- Τσάκωνας, Παναγιώτης. “Η Εξέλιξη της Ελληνικής Αντίληψης για το Ρόλο της Ατλαντικής Συμμαχίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης Το «Χάσμα Προσδοκιών-Πραγματικότητας»” ΣΕΕΘΑ (http://www.seetha.gr/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=192 (πρόσβαση 9-11-2015)).
- Tsarouhas, Dimitris. “Explaining an Activist Military: Greece until 1975”. *Southeast European Politics VI*, no.1 (2005): 1-13.
- Tsilikas, Stergios. *Greek Military Strategy: The Doctrine of Deterrence and its Implications on Greek-Turkish Relations (Master’s Thesis)*. Monterey CA: International Resource Planning and Management, Naval Postgraduate School, 2001.
- Τζήμας, Σταύρος. “Kathimerini.gr” (12/8/2010) (http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_17/08/2010_411622 (πρόσβαση 29-11-2015)).
- Τζήμας, Σταύρος. “Ούτε κουνούπι δεν περνά από τον φράχτη του Έβρου”. *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (9/2/2013) (<http://www.kathimerini.gr/480361/article/epikairothta/ellada/oyte-koynoypiden-perna-apo-to-fraxth-ston-evro> (πρόσβαση 17-12-2015)).
- Valinakis, Yannis. *Greece’s Security in the Post-Cold War Era*. Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, 1994.
- Veremis, Thanos. *Greek Security: Issues and Politics (Adelphi Papers)*. International Institute for Strategic Studies, 1982.
- Veremis, Thanos. “The Ongoing Aegean Crisis”. *Thesis Journal 1*, no.1, (Spring 1997): 22-32.
- Veremis, Thanos. “Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era”, vol.VII, in *Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities*, edited by Van Coufoudakis, Harry J. Psomiades and Andre Gerolymatos (New York: Pella Publishing Company Inc., 1999).
- Voskopoulos, George. “Greek Foreign Policy in the post-Cold War Era: Balancing Between EU Institutionalization and Regional Challenges”. In *Balkans, Foreign Affairs, Politics and Socio-Cultures*, edited by Cuneyt Yenigun and Ferdinand Gjana. Tirana: Epoka University Publications, 2011.
- Vryonis, Spyros Jr. *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*. New York: Greekworks.com, 2005.
- Wallace, H. “Europeanisation and Globalisation: Complementary or Contradictory

- Trends?". *New Political Economy* 5, no3 (2000): 369-382.
- Walt, Stephen. "Alliance Formation and the Balance of World Power". *International Security* 9, no.4 (1985).
- Walt, Stephen. *The Origins of Alliance*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1987.
- Walt, Stephen. "Why Alliances Endure or Collapse". *Survival: Global Politics and Strategy* 39, no.1 (1997).
- Waltz, Kenneth. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* Αθήνα: Ποιότητα, 20011.
- Wendt, A. "Anarchy is What Make it". *International Organisation* 46, no.2 (1992): 391-425.
- Whalen, E. "The Military Aspects of European Security". In *Redefining European Security*, edited by C. Hodge, 257. London/New York: Garland Publishing Inc, 1999.
- Wight, Martin. *Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*. Αθήνα: Ποιότητα, 2011, 4^η Έκδοση.
- Wolfers, Arnold. "Alliances". In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, edited by David L. Sills and Robert K. Merton. New York: Macmillan and Free Press, 1968.
- Woodhouse, C.M. *Karamanlis: The Restorer of Democracy*. New York, NY: Oxford University Press, 1984.
- Yost, David S. *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1998.
- Young, John. *Britain, France and the Unity of Europe*. Leicester: Leicester University Press, 1984.
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. *ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ*. Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία/ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 2014.
- Ζάικος, Νικόλαος. «Έδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας». Στο *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, επιμ. Κ. Αντωνόπουλος και Κ. Μαγκλιβέρας, 211-224. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη ΑΕΒΕ, 2014, 2^η έκδοση.
- Zimmermann, Lars. *Britain, France and Germany: Priorities for the European's Union Security and Defence Policy (Μεταπτυχιακή Διατριβή)*. Monterey CA: Naval Postgraduate School, 2008.

Πηγές Διαδικτύου

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, «Στρατιωτική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, EU Military Committee-EUMC» (<http://www.geetha.mil.gr/media/SAEE/eumc.htm> (πρόσβαση 17-8-2015)).

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης, “Επιχείρηση ΕΕ «ATALANTA»” (http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2904 (πρόσβαση 13-11-2015)).

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης, «Κόσοβο KFOR» (http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2901 (πρόσβαση 13-11-2015)).

Γενικό Επιτελείο Στρατού, “Επιχειρήσεις στα Πλαίσια του NATO & της ΕΕ/Βοσνία–Ερζεγοβίνη” <http://www.army.gr/default.php?pname=Bosnia&la=1> (πρόσβαση 13-11-2015).

Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Επιχειρήσεις στα Πλαίσια του NATO & της ΕΕ/Κοσσυφοπέδιο», (<http://www.army.gr/default.php?pname=Kosovo&la=1> (πρόσβαση 13-11-2015)).

“Darbenin Adi Bayloz”, *Taraf-Dusunmek Taraf Olmaktir*, 20/1/2010 (<http://www.taraf.com.tr/haber/darbenin-adi-bayloz.htm> (πρόσβαση 15-12-2015)).

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση/ΚΠΑΑ» (<http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/kpaa.html> (πρόσβαση 8-11-2015))

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων», *Ειδικά Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/> (πρόσβ 15-12-2015))

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Εθνικός Εναέριος Χώρος», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/ethnikos-enaerios-horos.html> (πρόσβαση 12-12-2015)).

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών «FIR Αθηνών», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-Ειδικότερα Κείμενα*, 2015 (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/fir-athinon.html> (πρόσβαση 12-12-2015)).

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ελληνοτουρκική Διαφορά ως προς την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας», *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων-*

- Ειδικότερα Κείμενα*, 2015, (<http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/oriothetisi-yfalokripidas.html> (πρόσβαση 12-12-2015))
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015))
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ», (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilosi_stettinius_dec_1944.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/> (πρόσβαση 13-11-2015))
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/bucharest_summit_declaration_3_4_08.pdf (πρόσβαση 13-11-2015)).
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/eu_council_conclusions_2008.pdf (πρόσβαση 13-11-2015))
- Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Ενημέρωση διπλωματικών συντακτών από τον Εκπρόσωπο του ΥΠΕΞ Γ. Δελαβέκουρα (02.06.2011)», (<http://www.mfa.gr/epikairothta/enimerosi-syntakton/enemerose-diplomatikon-suntakton-apo-ton-ekprosopo-tou-upeks-delabekoura-02062011.html> (πρόσβαση 29-11-2015)).
- Ευρωπαϊκή Ένωση, «Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας» (http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00002_el.htm (πρόσβαση 22-8-2015)).
- Ευρωπαϊκή Ένωση, “Political and Security Committee (PSC)” (http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00005_en.htm (πρόσβαση 17-8-2015)).
- Ευρωπαϊκή Ένωση, “About CSDP-The Berlin Plus Agreement” (http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm (πρόσβαση 11-11-2015))
- Ευρωπαϊκή Ένωση, “About CSDP-The Berlin Plus Agreement” (http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm (πρόσβαση 11-11-2015)).
- ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, «Μειώθηκε η Εισροή Λαθρομεταναστών», *Καθημερινή*, (<http://www.kathimerini.gr/411909/article/epikairothta/ellada/meiw8hke-h-eisroh-la8rometanastwn> (πρόσβαση 12-10-2015)).
- NATO, SHAPE, Berlin PLUS agreement (http://www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm) (πρόσβαση 12-12-2015)

Ναυτεμπορική, «Τι Συμφωνήθηκε στην Τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Αιγύπτου», *Ναυτεμπορική* (9/12/2015) (<http://www.naftemporiki.gr/story/1040756/ti-sumfonithike-stin-trimeri-elladas-kyprou-aiguptou> (πρόσβαση 13-12-2015)).

Πάντειο Πανεπιστήμιο “Σημειώσεις Γεωπολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών” (http://des.panteion.gr/docs/simeioseis_geopolitiki_19_1_14.pdf (πρόσβαση 12-11-2015)).

The Telegraph, “Sharp Rise in Illegal Immigrants Entering Europe Through Greece”, *The Telegraph*, (1/12/2010).

ΤΟ ΒΗΜΑ, “Μπερίσα: Από Πρέβεζα μέχρι Πονγκκόριτσα η Μεγάλη Αλβανία”, *ΤΟ ΒΗΜΑ* (28/11/2012) (<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=486095> (πρόσβαση 29-11-2015)).

www.macedonian-heritage.gr/InterimAgreement/Downloads/Interim_Foreword.pdf (πρόσβαση 13-11-2015).

www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/dytika-valkania.html (9-11-2015)

www.geo-mazis.gr (πρόσβαση 10-11-2015)).

www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/ (πρόσβαση 10-11-2015).

www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/kfor/kfor-gr.pdf (πρόσβαση 11-11-2015)

www.hri.org/news/greek/ana/2006/06-05-25.ana.html#02 (πρόσβαση 15-12-2015)

www.unclosuk.org (πρόσβαση 12-11-2015)

en.wikipedia.org/wiki/United_Macedonia (πρόσβαση 13-11-2015)

en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Macedonia (πρόσβαση 13-11-2015)

en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania (πρόσβαση 29-11-2015)).

www.minpress.gr/minpress/scriptpage-bultn.html?id=320289614 (29-11-2015)

www.hrw.org/news/2015/06/19/eu-rights-abuses-home-drive-mediterranean-crisis (πρόσβαση 12-11-2015)

bbc.co.uk/news/world-europe-12109595 (πρόσβαση 12-10-2015).

<http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin> (πρόσβαση 12-10-2015).

[www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/\\$file/Treatyof Guarantee.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/all/A8737582CC6D098DC225742B00321AC1/$file/Treatyof%20Guarantee.pdf) (πρόσβαση 16-12-2015)).

www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm (πρόσβαση 5-8-2015).

http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm (πρόσβαση 14-8-2015)

http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/r00006_en.htm (πρόσβαση 22-8-2015)

www.csdpmap.eu/mission-chart (πρόσβαση 8-11-2015).

el.wikipedia.org/wiki/Συνθήκη_της_Λισσαβώνας (πρόσβαση 3-8-2015).

www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/images/map2015/completed_missions_oct2015.pdf (πρόσβαση 8-11-2015)

www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/images/map2015/map_ongoing_missions_nov2015.pdf (πρόσβαση 8-11-2015)

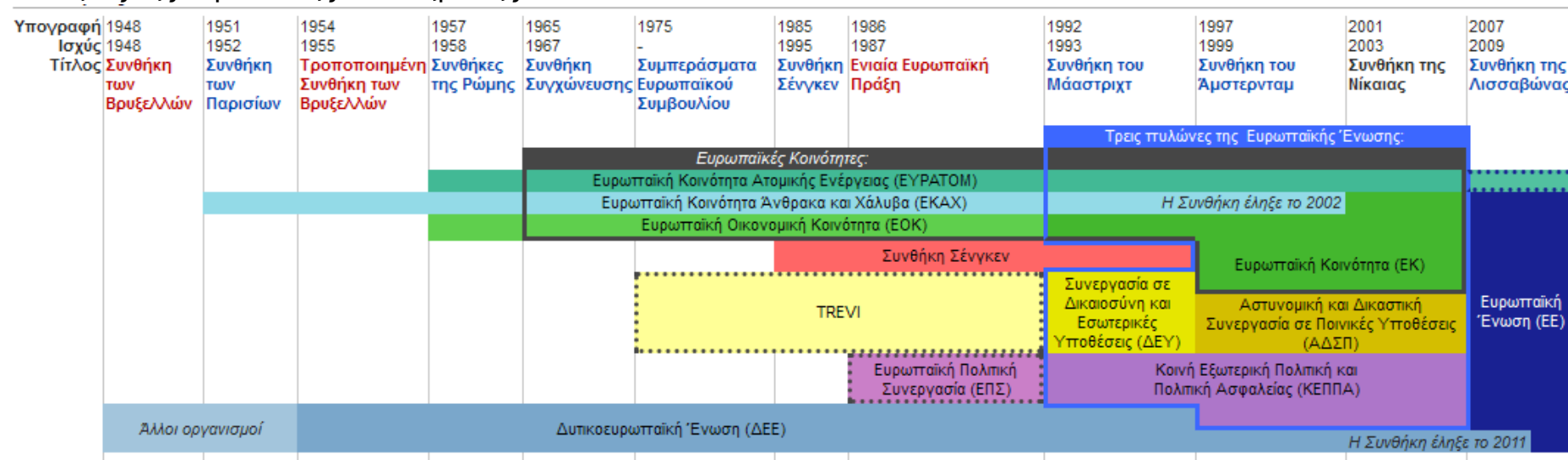
el.wikipedia.org/wiki/Πόλεμος_της_Βοσνίας (πρόσβαση 13-11-2015)).

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

Εικόνα Α-1: Χρονοδιάγραμμα Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ https://el.wikipedia.org/wiki/Συνθήκη_της_Λισσαβώνας (πρόσβαση 3-8-2015).

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΙ Η ΕΕ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΠΑΑ⁵⁵⁷

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Concordia (ΠΓΔΜ)

Η επιχείρηση EUFOR/Concordia, αναλήφθηκε στις 18 Μαρτίου 2003, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 27/1/2003, που λήφθηκε ύστερα από αίτηση της ΠΓΔΜ και την 1317 απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ. Βασικός σκοπός της επιχείρησης ήταν η περαιτέρω συμβολή στη δημιουργία σταθερού και ασφαλούς περιβάλλοντος ώστε να καταστεί δυνατή η εφαρμογή της συμφωνίας - πλαίσιο της Οχρίδας, του Αυγούστου 2001. Στην επιχείρηση αυτή αναπτύχθηκαν 400 οπλίτες από 26 χώρες. Η έδρα του Στρατηγείου (EUFOR HQs) ήταν στα Σκόπια, με τρία περιφερειακά Στρατηγεία στα Σκόπια, το Κουμάνοβο και το Τέτοβο.

Artemis (Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό - DRC)

Η επιχείρηση EUFOR DRC/ Artemis αναλήφθηκε τον Ιούνιο του 2003, ύστερα από απόφαση του συμβουλίου της ΕΕ της 5ης Ιουνίου 2003, που λήφθηκε ύστερα από την 1484 απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ. Η ΕΕ ανέπτυξε ειρηνευτική δύναμη 2.000 ανδρών στο Ituri, μία ασταθή περιοχή στο βορειοανατολικό τμήμα της δημοκρατίας του Κονγκό (DRC), με αποστολή να επιβάλει συνθήκες ασφαλείας και σταθερότητας και να βελτιώσει την ανθρωπιστική κατάσταση στη Bunia, πρωτεύουσα του Ituri. Η επιχείρηση Artemis, ήταν η πρώτη στρατιωτική επιχείρηση διαχείρισης κρίσης για την ΕΕ, που πραγματοποιήθηκε χωρίς τη χρήση μέσων του NATO και ολοκληρώθηκε στις αρχές του μηνός Σεπτεμβρίου 2003, παραδίδοντας την αρμοδιότητα σε ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ.

Althea (Βοσνία - Ερζεγοβίνη)

Η δύναμη SFOR του NATO στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, αντικαταστάθηκε το μήνα

⁵⁵⁷ Αφορά σε αποστολές μέχρι το 2011, όπως παρατίθενται στο Παρίσις, *Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*, 173-191. Επιπλέον στοιχεία στο European Security and Defence College, *Handbook on CSDP Missions and Operations: The Common Security and Defence Policy of the European Union*, (ed.) Jochen Rehr and Galia Glume (Vienna: Armed Forces Printing Center, 2015) (http://eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/european-security-defence-college/pdf/handbook/final_-_handbook_on_csdp_missions_and_operations.pdf (πρόσβαση 8-11-2015))

Δεκέμβριο του 2004 από την ΕΕ, η οποία ανέπτυξε της επιχείρηση *EUFOR/ALTHEA*, σύμφωνα με την απόφαση 1575 (2004) του ΣΑ του ΟΗΕ και την απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 12ης Ιουλίου του 2004. Η *EUFOR* συγκροτήθηκε καταρχήν από 7.000 προσωπικό, όπως ήταν και η δύναμη της *SFOR*, που βέβαια ήταν πολύ μικρή σε σχέση με την αρχική δύναμη *IFOR* που αριθμούσε 60.000 βαριά εξοπλισμένου προσωπικού και είχε αναπτυχθεί στη χώρα αυτή τον Δεκέμβριο του 1985. Η αποστολή στην οποία συμμετείχαν 28 χώρες, μέλη και μη μέλη της ΕΕ, υποστηρίχθηκε με μέσα και δυνατότητες του ΝΑΤΟ, στο πλαίσιο των ρυθμίσεων Berlin PLUS. Κύριο στόχοι της επιχείρησης, ήταν η λειτουργία της ως δύναμη αποτροπής και να συνεχίσει να έχει την ευθύνη της εκπλήρωσης του ρόλου που καθορίζεται στη συμφωνία Ντέϊτον/Παρισίων. Επίσης, να συνεισφέρει στη διαμόρφωση ασφαλούς περιβάλλοντος στη Β-Ε, στα πλαίσια της εντολής που έλαβε, η οποία επιβάλλει και την υποστήριξη του σχεδίου *SAP (Stabilization and Association Process)*, που εφαρμόζει η ΕΕ. Στα τέλη Φεβρουαρίου 2007, η ΕΕ αποφάσισε να προβεί σε τροποποίηση της επιχείρησης, ενόψει της διαφοροποίησης των συνθηκών ασφάλειας στη χώρα κι έτσι η *EUFOR* διατήρησε προσωπικό περίπου 2.500 ατόμων, που κρίθηκε ικανό να ανταποκριθεί σε θέματα ασφαλείας που θα προέκυπταν.

EUFOR DR Congo (Κονγκό)

Στις 25 Απρ 2006, το ΣΑ του ΟΗΕ, με την απόφαση 1671 (2006), εξουσιοδότησε την ΕΕ να αναπτύξει προσωρινά στρατιωτική δύναμη για την υποστήριξη της αποστολής *MONUC ΟΗΕ* στη Δημοκρατία του Κονγκό, κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας. Στις 23 Μαρ 2006, το Συμβούλιο ενέκρινε την πρόταση υποστήριξης και αποφασίσθηκε η έναρξη της ανάλογης στρατιωτικής σχεδίασης και προπαρασκευής. στη συγκεκριμένη επιχείρηση συμμετείχε προσωπικό δυνάμεως 400 - 450 ατόμων, ενώ υπήρχε ετοιμότητα αποστολής δύναμης επιπέδου τάγματος εφόσον κρινόταν αναγκαίο⁴.

EUFOR TCHAD/RCA (Τσάντ)

Η ΕΕ αποφάσισε τον Οκτώβριο του 2007, ύστερα από την Απόφαση 1778/2007 του ΣΑ του ΟΗΕ, να επέμβει με στρατιωτική δύναμη στην κρίση του Νταρφούρ στο Σουδάν, αναπτύσσοντας την επιχείρηση *EUFOR TCHAD/RCA* στο Ανατολικό

Τσάντ και στο Βορειοανατολικό τμήμα της Δημοκρατίας της Κεντρικής Αφρικής, με τη σύμφωνη γνώμη των κυβερνήσεων των δύο αυτών αφρικανικών χωρών. Με την ίδια απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ, είχε συσταθεί η αποστολή MINURCAT αφού στις προαναφερθείσες περιοχές που συνορεύουν με το Σουδάν είχαν καταφύγει περίπου 250.000 πρόσφυγες στο Νταρφούρ. Το Συμβούλιο της ΕΕ αποφάσισε επίσης την έναρξη της επιχείρησης με την ανάπτυξη δυνάμεων για περίοδο 12 μηνών από τη δήλωση της αρχικής επιχειρησιακής δυνατότητας, η οποία αποκτήθηκε την άνοιξη του 2008. Μεταξύ των κύριων στρατηγικών αντικειμενικών σκοπών της επιχείρησης, ήταν η δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος που περιελάμβανε την προστασία των πολιτών, ιδιαίτερα των προσφύγων και των εκτοπισμένων, τη διευκόλυνση της διανομής της ανθρωπιστικής βοήθειας και των μετακινήσεων του αρμόδιου προσωπικού και τέλος τη συμβολή στην προστασία του προσωπικού και τέλος τη συμβολή στην προστασία του προσωπικού, των εγκαταστάσεων και του υλικού των ΗΕ.

EU NAVFOR Somalia (επιχείρηση Atalanta - Σομαλία)

Το Συμβούλιο ενέκρινε στις 10 Νοε 2008, κοινή δράση για την ανάληψη της επιχείρησης αυτής που έλαβε την παραπάνω ονομασία και σκόπευε στη συνεισφορά προς υποστήριξη των σχετικών αποφάσεων του ΣΑ του ΟΗΕ. Οι αντικειμενικοί σκοποί της επιχείρησης αφορούσαν α) στην προστασία των πλοίων του διεθνούς προγράμματος βοήθειας WFP (*world food programme*), που διένειμε τρόφιμα στον πληθυσμό της Σομαλίας και β) στην προστασία των πλοίων που διασχίζουν τη θαλάσσια περιοχή στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας καθώς και η αποτροπή - πρόληψη - καταστολή των πειρατικών ενεργειών και ενόπλων ληστειών στην υπόψη περιοχή. Η επιχείρηση αυτή αποτέλεσε και την πρώτη ναυτική επιχείρηση της ΕΕ στο πλαίσιο διεξαγωγής της ΕΠΑΑ υποστήριξε την ανάπτυξη μιας επαρκούς και επαγγελματικού επιπέδου αστυνομικής υπηρεσίας, βασιζόμενης στις ευρωπαϊκές απαιτήσεις αστυνόμευσης.

ΜΙΚΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

AMIS II (Σουδάν)

Η ΕΕ ανταποκρινόμενη σε αντίστοιχο αίτημα της Αφρικανικής Ένωσης (ΑΕ), ανέλαβε στις 18 Ιουλίου 2005, μια πολιτικοστρατιωτική υποστηρικτική δράση στο

Σουδάν, με την παραπάνω ονομασία. Η αποστολή οργανώθηκε με σκοπό την υποστήριξη της ΑΕ και των πολιτικών, στρατιωτικών και αστυνομικών της προσπάθειών για τη διευθέτηση της κρίσης στην περιοχή του Νταρφούρ του Σουδάν. Στη δράση αυτή της ΕΕ, συμμετείχε ένα στρατιωτικό, και ένα μη στρατιωτικό, τμήμα.

EUSEC DR Congo (Κονγκό)

Ύστερα από επίσημη αίτηση της κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό, η ΕΕ αποφάσισε να οργανώσει μία αποστολή συμβούλων για την υποβοήθηση του μετασχηματισμού του τομέα ασφάλειας. Η αποστολή άρχισε στις 08 Ιουνίου 2005, με πρόβλεψη να ολοκληρωθεί στις 30 Σεπ 2009. Η ευρωπαϊκή αποστολή παρείχε βοήθεια στις αρχές ασφαλείας της χώρας, ενώ παράλληλα συνέβαλε στη συμβατή προς τα ανθρώπινα δικαιώματα αστυνόμευσης, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, τα δημοκρατικά κεκτημένα και ο τη χρηστή διακυβέρνηση, καθώς και το κράτος δικαίου.

EU SSR Guinea - Bissau (Γουινέα - Μπισσάου)

Η ΕΕ ανέπτυξε εντός του έτους 2008, την επιχείρηση αυτή για περίοδο 12 μηνών, με σκοπό την υποστήριξη του μετασχηματισμού του τομέα ασφάλειας, σε συνεργασία με τις αρχές της χώρας. Μια προκαταρκτική φάση άρχισε στις αρχές Μαρτίου του 2008, ενώ η φάση υλοποίησης άρχισε τον Μάιο του ίδιου έτους. Η αποστολή αυτή είναι σύμφωνη προς το κείμενο "*Africa - EU strategic partnership*", που συμφωνήθηκε κατά τη σύνοδο κορυφής ΕΕ - Αφρικής στις 8-9 Δεκεμβρίου 2007 στη Λισαβόνα. Η στρατηγική αυτή σύμπραξη αναγνωρίζει την ειρήνη και την ασφάλεια ως κύριες περιοχές , η. συνεργασίας

ΜΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Αστυνομική Αποστολή στη Βοσνία Ερζεγοβίνη

Η EUPM (*EU Police Mission*), αναλήφθηκε την 1η Ιανουαρίου 2003, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 11 Μαρτίου 2002, που λήφθηκε στη συνέχεια της απόφασης 1396 (2002) του Σα του ΟΗΕ. Είχε προηγηθεί, στις 18 Φεβ 2002, σχετική πρόταση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων για την ανάληψη από την ΕΕ, μιας αστυνομικής αποστολής της ΕΕ (EUPM), από 1 Ιαν 2003.

EUROPOL Proxima (ΠΓΔΜ)

Από τις 15 Δεκ 2003, η ΕΕ ανέπτυξε ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου την ομώνυμη αστυνομική επιχείρηση, για χρονική περίοδο ενός έτους, σε αντικατάσταση της στρατιωτικής επιχείρησης *Concordia*. Η επιχείρηση αναλήφθηκε στο πλαίσιο της συμφωνίας της Οχρίδας του 2001, σε στενή συνεργασία με τις αρχές της χώρας. Το εξειδικευμένο αστυνομικό προσωπικό της ΕΕ, παρακολουθούσε την κατάσταση και παρείχε συμβουλές στην αστυνομία της χώρας, βοηθώντας με τον τρόπο αυτό στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Διακόσια περίπου άτομα από τα κράτη μέλη της • j ΕΕ και άλλες χώρες έφεραν σε πέρας την αποστολή.

EUPAT (ΠΓΔΜ)

Στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, αναπτύχθηκε στην ΠΓΔΜ μια συμβουλευτική αστυνομική ομάδα (*EEU Police Advisory Team - EUPAT*), στις 15 Δεκεμβρίου 2005, αμέσως μετά το πέρας της αποστολής της επιχείρησης *PROXIMA*. Η νέα αποστολή αναλήφθηκε κατόπιν απόφασης του Συμβουλίου της 24 Νοε 2005. Η EUPAT περιέλαβε περίπου 30 αστυνομικούς συμβούλους και υποστήριξε την ανάπτυξη μιας επαρκούς και επαγγελματικού επιπέδου αστυνομικής υπηρεσίας, βασιζόμενη στις ευρωπαϊκές απαιτήσεις αστυνόμευσης.

EUJUST Themis (Γεωργία)

Η συγκεκριμένη αποστολή αναλήφθηκε στις 16 Ιουλίου 2004, ύστερα από απόφαση του συμβουλίου της ΕΕ. είναι η πρώτη επιχείρηση "Κράτους Δικαίου" της ΕΕ, αποτελώντας έτσι ένα σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη των μη στρατιωτικών επεμβάσεων της ΕΠΑΑ. Η αποστολή σχεδιάσθηκε με στόχο να υποστηρίξει τις αρμόδιες αρχές της Γεωργίας για την αντιμετώπιση επειγόντων ζητημάτων του συστήματος εγκληματικού δικαίου και να βοηθήσει την κυβέρνηση της Γεωργίας, στην ανάπτυξη μιας διαδικασίας αναδιοργάνωσης στον τομέα του Κράτους Δικαίου. Η επιχείρηση ολοκληρώθηκε επιτυχώς στις 14 Ιουλ 2005.

EUJUST LEX (Ιράκ)

Ύστερα από πρόσκληση της μεταβατικής κυβέρνησης του Ιράκ, το Συμβούλιο αποφάσισε στις 21 Φεβ 2005, την ανάπτυξη επιχείρησης κράτους δικαίου (EU

Integrated rule of Law Mission) με την ονομασία *EUJUST LEX*. Η επιχειρησιακή φάση άρχισε την 1 Ιουλ 2005 και μετά από διαδοχικές παρατάσεις ολοκληρώθηκε στις 11 Ιουν 2009. Η αποστολή της συνίστατο στην παροχή εκπαίδευσης στους τομείς της διαχείρισης εγκληματολογικών ερευνών, σε μία επιλεγμένη ομάδα ανώτερων Αξιωματούχων από το δικαστικό, αστυνομικό και σωφρονιστικό κλάδο.

AMM (Ινδονησία)

Τον Σεπτέμβριο του 2005, η ΕΕ από κοινού με χώρες της Ασίας, καθώς επίσης και τη Νορβηγία και την Ελβετία, ανέπτυξαν μια αποστολή Παρατηρητών στο Aceh της Ινδονησίας (*Aceh Monitoring Mission - AMM*). Η αποστολή αυτή σχεδιάστηκε για την επιτήρηση των διαφόρων θεμάτων που σχετίζονταν με τη συμφωνία ειρήνης που επιβλήθηκε με την υπογραφή μνημονίου (MoU) μεταξύ της κυβέρνησης της Ινδονησίας και του Ελευθέρου Κινήματος του Aceh (GAM) στις 15 Αυγούστου 2005. Η αποστολή ξεκίνησε στις 15 Σεπ 2005, ημερομηνία κατά την οποία άρχισε ο παροπλισμός του κινήματος του Aceh και η μετακίνηση των μη οργανικών στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων. Ολοκληρώθηκε με επιτυχία στις 15 Δεκ 2006, ύστερα και από τις τοπικές εκλογές που έλαβαν χώρα τέσσερις ημέρες πριν.

EUROPOL Kinshasa (Κονγκό)

Τον Απρίλιο του 2005, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, σε στενή συνεργασία με τον ΟΗΕ, αναλήφθηκε από την ΕΕ, αστυνομική αποστολή στην Κινσάσα της Δημοκρατίας του Κονγκό, με την παραπάνω ονομασία. Σκοπός της επιχείρησης ήταν η επιτήρηση (monitoring) και η παροχή συμβουλών για τον μετασχηματισμό της Εθνικής αστυνομίας του Κονγκό, ώστε να ενεργεί σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική. Η αποστολή αριθμούσε περίπου 30 μέλη και διήρκησε μέχρι τις 30 Ιουν 2007.

EUROPOL COPPS (Παλαιστίνη)

Στις 14 Νοε 2005, το Συμβούλιο αποφάσισε την εγκατάσταση μιας αστυνομικής αποστολής της ΕΕ (EUPM) στα Παλαιστινιακά εδάφη, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Η επιχειρησιακή φάση άρχισε την 01 Ιαν 2006, με τη συμμετοχή 32 μελών και μακροπρόθεσμο στόχο την παροχή υποστήριξης στην Παλαιστινιακή Αρχή για την εγκαθίδρυση επαρκών αστυνομικών ρυθμίσεων.

EUBAM Rafah (Παλαιστίνη)

Στις 15 Νοε 2005, το Ισραήλ και η Παλαιστινιακή Αρχή κατέληξαν σε μια συμφωνία (Agreement on Movement and Access), η οποία περιελάμβανε θέματα διέλευσης των συνόρων της Λωρίδας της Γάζας, στη Ράφα (Rafah). Στις 21 Νοε 2005, το Συμβούλιο της ΕΕ έκανε δεκτή τη συμφωνία και αποφάσισε τη συμμετοχή της ΕΕ με το ρόλο του Τρίτου Μέρους, που προβλεπόταν σε αυτή. Έτσι αποφάσισε την ανάπτυξη της αποστολής EU Border Assistance στο σημείο διέλευσης της Ράφα, με την κωδική ονομασία *EUBAM Rafah*, με αντικείμενο την επιτήρηση του σημείου.

EUBAM (Μολδαβία - Ουκρανία)

Την 01 Δεκ 2005, η ΕΕ ανέλαβε αποστολή διαχείρισης συνοριακών ρυθμίσεων στο σύνολο των συνόρων Ουκρανίας - Μολδαβίας, γνωστή ως *EU Border Assistance Mission (EUBAM)*, ανταποκρινόμενη σε ανάλογο αίτημα που υπεβλήθη από κοινού από τους Προέδρους των δύο χωρών, στις 02 Ιουλ 2005. Για το σκοπό αυτό στις 07 Οκτ 2005, υπεγράφη μνημόνιο (MoU), μεταξύ της ΕΕ και των κυβερνήσεων της Μολδαβίας και της Ουκρανίας. Η Ευρωπαϊκή αποστολή αναπτύχθηκε στην περιοχή στις 30 Νοε 2005 και τερματίστηκε το έτος 2012.

EUPOL DR CONGO (Κονγκό)

Η εν λόγω επιχείρηση διαδέχθηκε τον Ιούνιο του 2007 την *EUPOL KINSHASA*, για διάστημα ενός έτους. Με μεταγενέστερες αποφάσεις, η διάρκεια της επεκτάθηκε έως την 30 Ιουνίου 2010. Σκοπός της ήταν η υποστήριξη των αρχών της χώρας για τον μετασχηματισμό του τομέα ασφάλειας (security sector reform), ειδικώς σε θέματα συνεργασίας της αστυνομίας με τη δικαιοσύνη. Στην αποστολή συμμετείχαν 39 στελέχη αστυνομιών και εμπειρογνομόνων του τομέα της δικαιοσύνης από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και εστίαζε σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εμπλοκής των παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις και σχέσεων ανδρών και γυναικών.

EUPOL Afghanistan (Αφγανιστάν)

Στα μέσα Ιουνίου του 2007, η ΕΕ ανέπτυξε την παραπάνω αστυνομική αποστολή στο Αφγανιστάν, με σκοπό την εγκαθίδρυση αξιόπιστων και αποτελεσματικών

θεσμών αστυνόμευσης για τις υπηρεσίες της χώρας και σύμφωνα με τα διεθνή δεδομένα. Στο πλαίσιο αυτό, η αποστολή επιτηρεί, συμβουλεύει και εκπαιδεύει σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών της χώρας και τις αρχές των επαρχιών όπου και δραστηριοποιείται.

EULEX Kosovo (Κοσσυφοπέδιο)

Η ΕΕ αποφάσισε την ανάπτυξη επιχείρησης κράτους δικαίου στο Κόσσοβο με την παραπάνω κωδική ονομασία. Σκοπός της επιχείρησης ήταν η παροχή βοήθειας στους κρατικούς θεσμούς του Κοσσόβου, τις δικαστικές αρχές και τις υπηρεσίες επιβολής νόμου. Η εν λόγω αποστολή είναι η μεγαλύτερη αποστολή που ανέλαβε ποτέ η ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, με την ανάπτυξη συνολικά 3.000 ατόμων διαφόρων ειδικοτήτων, από τα οποία τα 1.000 είναι ντόπιοι.

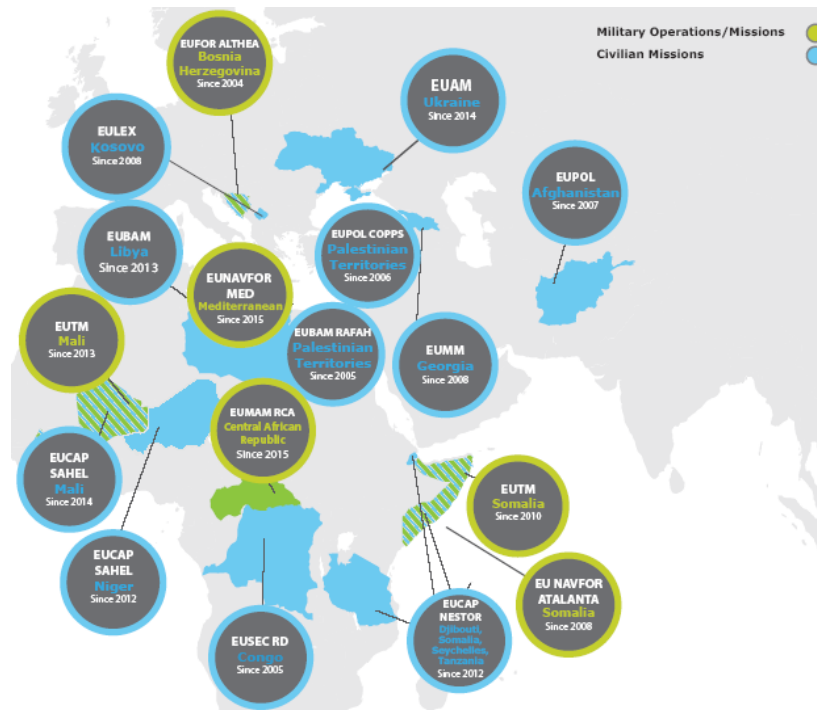
EUMM Georgia (Γεωργία)

Τον μήνα Σεπτέμβριο του 2008, λίγο μετά την πολεμική σύγκρουση Ρωσίας και Γεωργίας, η ΕΕ αποφάσισε την ανάπτυξη παρατηρητών στη Γεωργία στο πλαίσιο της επιχείρησης *Monitoring Mission in Georgia (EUMM Georgia)*. Η επιχείρηση άρχισε την 01 Οκτ 2008, με σκοπό την παρατήρηση εφαρμογής των συμφωνηθέντων εκ μέρους των δύο πλευρών, την σταθεροποίηση και την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στην περιοχή. Η διάρκεια της επιχείρησης ορίσθηκε αρχικά στους δώδεκα μήνες, ωστόσο με νεότερη απόφαση του Συμβουλίου η διάρκεια της επεκτάθηκε μέχρι της Σεπτεμβρίου του 2010.

Η φύση των επιχειρήσεων της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, οι περιοχές δράσης τους και το χρονοδιάγραμμα αυτών φαίνονται στις Εικόνες B-1, B-2 και B-3 που ακολουθούν.

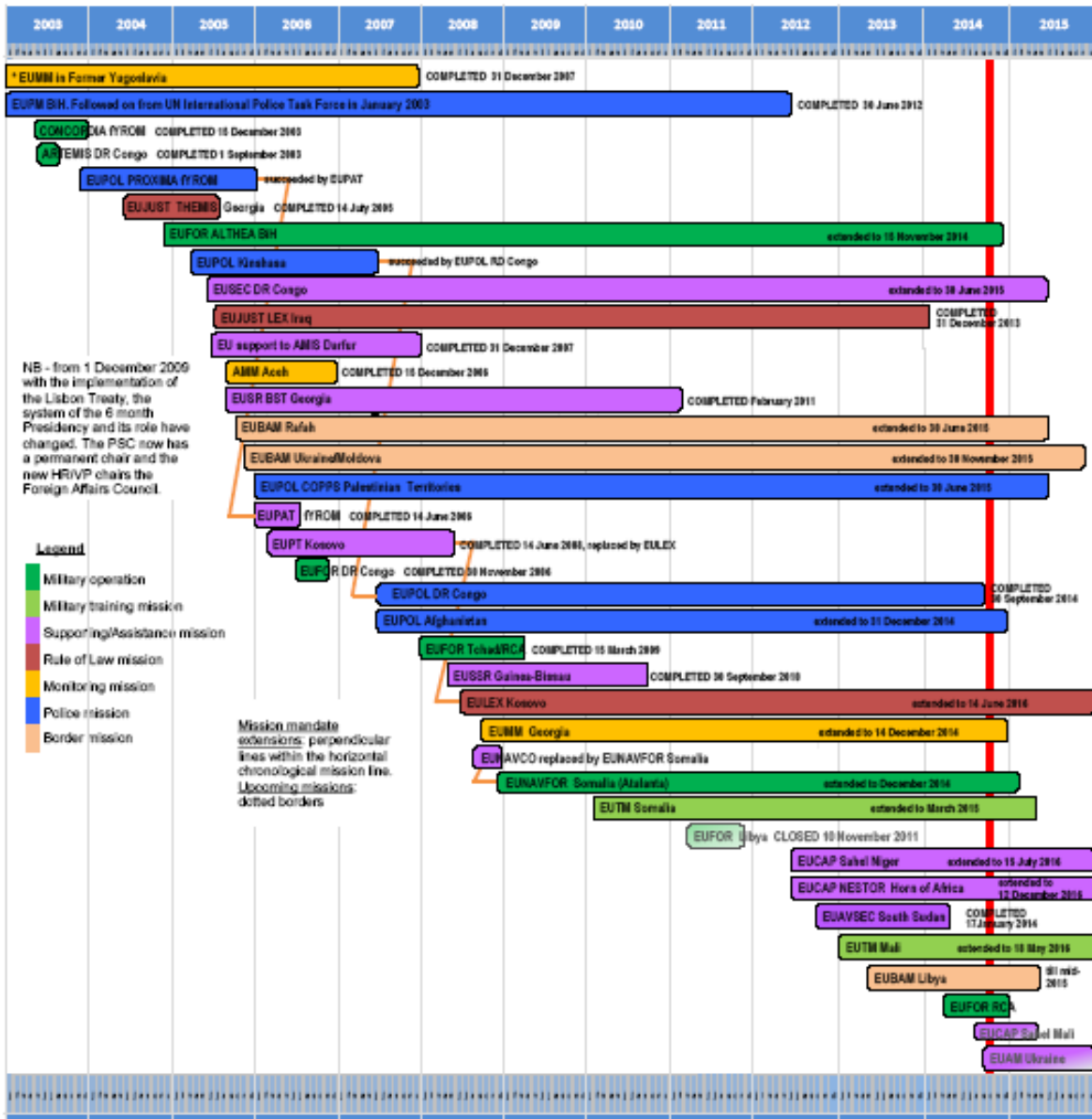
Εικόνα Β-1: Ολοκληρωμένες Επιχειρήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ⁵⁵⁸

Εικόνα Β-2: Σε Εξέλιξη Επιχειρήσεις της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ⁵⁵⁹

⁵⁵⁸ http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/images/map2015/completed_missions_oct2015.pdf (πρόσβαση 8-11-2015)

⁵⁵⁹ http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/images/map2015/map_ongoing_missions_nov2015.pdf (πρόσβαση 8-11-2015)

Εικόνα Β-3: Χρονοδιάγραμμα Επιχειρήσεων της ΕΕ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ (πηγή: ISIS Europe)⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ <http://www.csdpmap.eu/mission-chart> (πρόσβαση 8-11-2015)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΠΑΑ

Η συμβολή της Ελλάδας στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών στρατιωτικών και μη-στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη διαχείριση κρίσεων είναι ουσιαστική και έχει κατατάξει τη χώρα μεταξύ των κυριότερων υποστηρικτών της ΚΠΑΑ. Η συνεισφορά αυτή δεν περιορίζει τις αμυντικές δυνατότητες της χώρας, αλλά αντίθετα συμβάλλει στην ενίσχυσή τους.

Στο πλαίσιο της συνεισφοράς της στην ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ, η Ελλάδα έχει διαθέσει το Στρατηγείο της Λάρισας για τη διεξαγωγή αυτόνομων στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΕ. Επίσης, η χώρα ηγείται, ως έθνος-πλαίσιο, πολυεθνικού Τακτικού Σχηματισμού Μάχης (Battle group) με δυνατότητα ταχείας αντίδρασης, με τη συμμετοχή της Κύπρου, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Ουκρανίας (η δύναμη αυτή τέθηκε για τέταρτη φορά, σε ετοιμότητα κατά το Α΄ εξάμηνο 2014). Συμμετέχει, επίσης, στον Αμφίβιο Τακτικό Σχηματισμό Μάχης (EUBG, πρώην SIAF), του οποίου ηγείται ως έθνος-πλαίσιο η Ισπανία (τέθηκε σε ετοιμότητα το Β΄ εξάμηνο 2014).

Η Ελλάδα συμβάλλει, επίσης, καθοριστικά στην επιχειρησιακή διάσταση της ΚΠΑΑ στη θάλασσα, έχοντας θέσει το Πολυεθνικό Συντονιστικό Κέντρο Στρατηγικών Θαλασσίων Μεταφορών (ΠΟΣΚΕΣΘΑΜ) στη διάθεση της ΕΕ και των κρατών-μελών μετά την σύναψη σχετικών συμφωνιών.⁵⁶¹

Συνολικά από το 2003 μέχρι και σήμερα έχουν αναπτυχθεί περισσότερες από 32 αποστολές σε Ευρώπη, Αφρική, Μ.Ανατολή και Ασία. Η πλειοψηφία τους είναι μη-στρατιωτικού χαρακτήρα και κυρίως αστυνομικές.⁵⁶²

Επιχειρήσεις με στρατιωτικά μέσα:

α. Επιχείρηση «ALTHEA» στη Βοσνία Ερζεγοβίνη («EUFOR ALTHEA»)

Αναπτύχθηκε τον Δεκέμβριο 2004 σε συνέχεια της Νατοϊκής επιχείρησης SFOR και διεξάγεται με προσφυγή στα μέσα και τις δυνατότητες του ΝΑΤΟ. Στο πλαίσιο της συμφωνίας του Ντίπτον για την επίτευξη της ειρήνης στην Βοσνία -

⁵⁶¹ Υπουργείο Εξωτερικών, «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση/ΚΠΑΑ» (<http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/kpaa.html>) (πρόσβαση 8-11-2015)

⁵⁶² Ibid.

Ερζεγοβίνη, συστήθηκε το Δεκέμβριο του 1995 από το ΝΑΤΟ, Πολυεθνική Στρατιωτική Δύναμη με την ονομασία IFOR.⁵⁶³

Από τις 10 Ιανουαρίου 1996 η Ελλάδα συμμετείχε στην IFOR με την Ελληνική Δύναμη Βοσνίας (ΕΛΔΥΒ) και με δύναμη 280 ανδρών και 136 οχημάτων. Η IFOR μετονομάστηκε το Δεκέμβριο του 1996 σε SFOR. Η αποστολή της ΕΛΔΥΒ, τόσο στα πλαίσια της IFOR όσο και της SFOR, ήταν μέχρι το Φεβρουάριο του 2003, η εκτέλεση μεταφορών πάσης φύσεως από και προς τα αεροδρόμια και τα λιμάνια της Βοσνίας, με σκοπό την ανοικοδόμηση και ανασυγκρότηση της χώρας. Από το Φεβρουάριο του 2003 η Ελλάδα συμμετείχε στην SFOR με Λόχο Στρατονομίας δύναμης 50 ανδρών. Από το Νοέμβριο του 2004, η ΕΕ ανέλαβε, με την Επιχείρηση "ALTHEA", την ευθύνη της Δύναμης σε όλη τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη.⁵⁶⁴

Η σημερινή συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση, λόγω των εθνικών δημοσιονομικών περιορισμών, συνίσταται στην πλήρη απόσυρση από το εκτελεστικό σκέλος της επιχείρησης και την επαρκή υποστήριξη του μη εκτελεστικού σκέλους αυτής, με συμμετοχή εκπαιδευτών σε κινητές ομάδες εκπαίδευσης.⁵⁶⁵

β. Επιχείρηση της ΕΕ στη Σομαλία ("EUNAVFOR ATALANTA").

Στο πλαίσιο αποτροπής και καταστολής της πειρατείας στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας αποφασίστηκε από την ΕΕ, η διεξαγωγή της επιχείρησης ATALANTA, η οποία αποτελεί την πρώτη ναυτική επιχείρηση υπό την αιγίδα της

⁵⁶³ Οι ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις για τη λήξη του πολέμου της Βοσνίας έγιναν στο Ντέιτον του Οχάιο, στις ΗΠΑ. Οι διαπραγματεύσεις έλαβαν χώρα στο διάστημα μεταξύ 1-21 Νοεμβρίου 1995. Στις διαπραγματεύσεις συμφωνήθηκε ο διαχωρισμός της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης: το 51% ως Κροατο-Μουσουλμανικός τομέας, υπό την ονομασία Ομοσπονδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης που είχε δημιουργηθεί τον Ιανουάριο 1994, και στον τομέα της Σερβικής Δημοκρατίας το υπόλοιπο 49% της χώρας. Wikipedia, "Πόλεμος της Βοσνίας" (http://el.wikipedia.org/wiki/Πόλεμος_της_Βοσνίας (πρόσβαση 13-11-2015)).

⁵⁶⁴ Γενικό Επιτελείο Στρατού, "Επιχειρήσεις στα Πλαίσια του ΝΑΤΟ & της ΕΕ/Βοσνία-Ερζεγοβίνη" (<http://www.army.gr/default.php?rname=Bosnia&la=1> (πρόσβαση 13-11-2015)). Στο Πολυεθνικό Συγκρότημα Βορείου Τομέα στο οποίο συμμετείχαν 14 χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Ελλάδα, Εσθονία, Ιρλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσεχία, και Φιλανδία) η Ελλάδα ως Έθνος Πλαίσιο (Framework Nation) ασκούσε τη Διοίκηση από 1-12-2006 έως 27-6-2007. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα για πρώτη φορά ανέλαβε Διοίκηση Τομέως σε Επιχείρηση Υποστήριξης Ειρήνης στο πλαίσιο της ΕΕ-ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα ως Framework Nation κατόπιν μετάβασης της επιχείρησης στην επόμενη φάση (28 Φεβ 2007) εξουσιοδοτήθηκε από την EUFOR και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη του ΜΝΤΦ να διεξάγει τις διαπραγματεύσεις καθώς και να υπογράψει το σχετικό Memorandum of Understanding με τη Βοσνιακή Κυβέρνηση για την παράδοση της Βάσης Camp Eagle, (στο οποίο στρατωνιζόταν το πολυεθνικό συγκρότημα) στο Βοσνιακό Υπουργείο Άμυνας.

⁵⁶⁵ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ, 77.

ΕΕ, σε εφαρμογή των αποφάσεων 1846 και 1851 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της πειρατείας ανοιχτά των ακτών της Σομαλίας, η οποία αρχικά σχεδιάστηκε για ένα έτος (Δεκέμβριος 2008 – Δεκέμβριος 2009) και στη συνέχεια ανανεώθηκε. Αποστολή της επιχείρησης ATALANTA είναι:

- Η συνοδεία και η προστασία των φορτίων των πλοίων μεταφοράς της επισιτιστικής βοήθειας του ΟΗΕ, προς τη Σομαλία.
- Η προστασία «ευάλωτων εμπορικών πλοίων υψηλής επικινδυνότητας», από την πειρατική απειλή.
- Η αποτροπή και η καταστολή της πειρατείας στην ευρύτερη περιοχή του κόλπου του Άντεν και των προσβάσεων της Σομαλίας.

Η επιχείρηση διεξάγεται από μια ναυτική δύναμη (“EUNAVFOR”) 10–13 πλοίων από διάφορες χώρες της ΕΕ, σύμφωνα με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και με την αντίστοιχη σχετική εσωτερική νομοθεσία κάθε κράτους-μέλους της ΕΕ. Ως Επιχειρησιακό Στρατηγείο επιλέχθηκε το Βρετανικό στρατηγείο του Northwood, ενώ έχει εγκατασταθεί βάση Διοικητικής Μερίμνης στο Τζιμπουτί, με σκοπό τη μέγιστη εκμετάλλευση των εκεί υφιστάμενων υποδομών.⁵⁶⁶

Η Ελλάδα ανέλαβε τη διοίκηση της δύναμης με την έναρξη της επιχείρησης, για το Α' τετράμηνο του 2009 και παρέδωσε τη διοίκηση στην Ισπανία τον Απρίλιο του 2009. Η χώρα συμμετείχε στο παρελθόν από το Δεκέμβριο 2008 έως και το 2010 ανελλιπώς με μέσα και προσωπικό. Το έτος 2011 συμμετείχε για ένα τρίμηνο με μία Φρεγάτα και το οργανικό της ελικόπτερο.

γ. Στρατιωτική αποστολή της ΕΕ για την εκπαίδευση του προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων και παροχή συνδρομής για την αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων του Μάλι (“EUTM Mali”).

Η EUTM Mali συστήθηκε για να παράσχει στρατιωτική εκπαίδευση και συμβουλές στις ένοπλες δυνάμεις του Μάλι, ώστε να βελτιώσει τη στρατιωτική ικανότητα και την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητά του για την πάταξη της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Βασική προτεραιότητα τέθηκε η προστασία των αμάχων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Άλλος στόχος είναι να

⁵⁶⁶ Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης, “Επιχείρηση ΕΕ «ATALANTA»” (http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2904 (πρόσβαση 13-11-2015)).

ενισχυθεί ο στρατός του Μάλι για την καλύτερη ανάπτυξη των διαχειριστικών και εκπαιδευτικών ικανοτήτων των ανθρωπίνων πόρων. Η αποστολή δε συμμετέχει σε πολεμικές ενέργειες.

δ. Επιχείρηση ΕΕ στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία (ΚΑΔ)

Η χώρα διέθεσε στην επιχείρηση το Επιχειρησιακό Στρατηγείο/Operational Headquarters (OHQ), με την ταυτόχρονη απόφαση μη εμπλοκής ελληνικού προσωπικού στο πεδίο των επιχειρήσεων.⁵⁶⁷

Αποστολές με μη-στρατιωτικά μέσα :

α. Αποστολή της ΕΕ στο Κόσοβο (“EULEX Kosovo”).

Η μεγαλύτερη μη-στρατιωτική αποστολή της ΕΕ, η οποία δραστηριοποιείται σε θέματα κράτους δικαίου. Το NATO ηγείται της επιχείρησης υποστήριξης της ειρήνης στο Κοσσυφοπέδιο (KFOR) από τον Ιούνιο του 1999 για τη στήριξη των ευρύτερων διεθνών προσπαθειών με σκοπό την οικοδόμηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή. Η Ελλάδα παρείχε διευκολύνσεις για τη διέλευση δυνάμεων και μέσων προς τα Σκόπια στο πλαίσιο της προετοιμασίας για την εφαρμογή του σχεδίου "JOINT GUARDIAN" (Ανάπτυξη Ειρηνευτικής Πολυεθνικής Δύναμης στο Κοσσυφοπέδιο) το οποίο και ενέκρινε το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο στις 10 Ιουνίου 1999. Η Πολυεθνική Δύναμη, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ονομάστηκε Δύναμη Κοσσυφοπεδίου (KOSOVO FORCE-(KFOR)).

Η αποστολή της KFOR απορρέει από την εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (UNSCR) 1244 της 10ης Ιουνίου 1999 και της Στρατιωτικής Συμφωνίας (MTA) μεταξύ του NATO, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και της Σερβίας. Η KFOR επιχειρεί σύμφωνα με το κεφάλαιο VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και ως τέτοια, είναι μια επιχείρηση επιβολής της ειρήνης, που πιο γενικά ονομάζεται ως επιχείρηση υποστήριξης της ειρήνης.⁵⁶⁸ Τον Ιούνιο 1999 και στο πλαίσιο αποχώρησης των Γιουγκοσλαβικών δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο το NATO, μετά από έγκριση του ΣΑ του ΟΗΕ, αποφάσισε

⁵⁶⁷ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ*, 77.

⁵⁶⁸ Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης, «Κόσοβο KFOR» (http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2901 (πρόσβαση 13-11-2015)).

την ανάπτυξη μιας Πολυεθνικής Στρατιωτικής δύναμης, για την εγκαθίδρυση και διατήρηση ασφαλούς περιβάλλοντος στην περιοχή.

Στη Δύναμη, που ονομάστηκε KFOR, η Ελλάδα συμμετείχε από τον Ιούνιο 1999 μέχρι τον Ιανουάριο 2003 με την 34 Μ/Κ ΤΑΞ (ΕΛΔΥΚΟ). Στα πλαίσια της μείωσης των δυνάμεων της KFOR, σταδιακά από τον Ιανουάριο 2003, η Ελλάδα απέσυρε το Στρατηγείο της Ταξιαρχίας και όλες τις Μονάδες της, εκτός από τα 501 και 507 Μ/Κ ΤΠ, τα οποία παρέμειναν στις θέσεις τους. Από τον Αύγουστο 2003 και μέχρι σήμερα, η ΕΛΔΥΚΟ αποτελείται από Εθνική Τακτική Διοίκηση και 2 Μ/Κ ΤΠ, τα οποία αντικαθίστανται κάθε έξι μήνες. Στο πλαίσιο της υποστήριξης της KFOR και της επιχείρησης του ΝΑΤΟ στη Βαλκανική, με την ονομασία "JOINT ENTERPRISE", η Ελλάδα συμμετέχει με αριθμό επιτελών στο Στρατηγείο ΝΗQS, στην ΠΓΔΜ.⁵⁶⁹

β. Αστυνομική αποστολή της ΕΕ στο Αφγανιστάν ("EUPOL Afghanistan")

Η αποστολή παρέχει εξειδικευμένη κατάρτιση στις αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές σε θέματα σχετικά με τη νομοθεσία για την προστασία των γυναικών (ΕVWA), συνεχίζοντας παράλληλα τη δράση της στην εκστρατεία ευαισθητοποίησης για τα εν λόγω θέματα, μαζί με άλλους οργανισμούς.

γ. Αποστολή επιτήρησης στη Γεωργία ("EUMM Georgia")

Η αποστολή συμβάλλει, μέσω ανάπτυξης παρατηρητών, στην εδραίωση της σταθερότητας στη Γεωργία και στην ευρύτερη περιοχή.

δ. Αποστολή στο Κέρασ της Αφρικής ("EUCAP Nestor - Horn of Africa")

Η αποστολή αφορά σε συνδρομή για την ανάπτυξη των τοπικών ναυτικών δυνατοτήτων των χωρών στο Κέρασ της Αφρικής και στο δυτικό Ινδικό ωκεανό.

ε. Αποστολή στη Λιβύη ("EUBAM Libya")

Αφορά στην ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων της χώρας. Η αποστολή

⁵⁶⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Επιχειρήσεις στα Πλαίσια του ΝΑΤΟ & της ΕΕ/Κοσσυφοπέδιο», (<http://www.army.gr/default.php?pname=Kosovo&la=1> (πρόσβαση 13-11-2015)).

συνοριακής συνδρομής της ΕΕ (EUBAM Libya) ήταν επιφορτισμένη με την παροχή κατάρτισης και τεχνικής βοήθειας προς τη νέα τελωνειακή και συνοριακή αστυνομία. Η ΕUBAM σχεδιάστηκε ως μια τεχνική και πολιτική αποστολή, ανεξάρτητα από τις αιτήσεις της Λιβύης για αποστολή μιας στρατιωτικής εκπαιδευτικής δύναμης επιφορτισμένης με την προστασία των συνόρων της Λιβύης.